

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urban Boljka

**UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK
MEJE IN MOŽNOSTI NJEGOVE IMPLEMENTACIJE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentorica: red. prof. dr. Zinka Kolarič

Ljubljana, 2011

Zahvala

Za podporo in spodbudo med študijem in pri pisanju disertacije se iskreno zahvaljujem mentorici, red. prof. dr. Zinki Kolarič. Članoma komisije za zagovor doktorske disertacije, red. prof. dr. Tanji Rener in red. prof. dr. Tinetu Stanovniku, se zahvaljujem za nasvete in kritične pripombe, ki so nedvomno pripomogli h kakovosti disertacije.

Knafljevi ustanovi na Dunaju in predsedniku njenega upravnega odbora (kuratorija) mag. Antonu Levstku se zahvaljujem za velikodušno finančno podporo v obliki Knafljeve štipendije, ki mi je omogočila bivanje med letom doktorskega študija na Univerzi na Dunaju. Prav tako sem hvaležen Mestni občini Ljubljana za podporo skozi ves podiplomski študij.

Posebna zahvala gre vsem prijateljem, še posebej Mihu Žličarju, ki je poskrbel za lektoriranje besedila.

Iskrena hvala moji družini, ki mi vedno stoji ob strani in brez katere tega dela ne bi bilo.

POVZETEK

Država blaginje je z vzpostavitvijo sistemov socialne varnosti in socialnih storitev pomenila razmeroma uspešen odziv na tveganja novega sistema pridobitnega dela, ki se je oblikoval kot posledica industrializacije in urbanizacije. Predstavljala je odziv političnega, družbenega in ekonomskega sistema, s katerim sta bili zagotovljeni stabilnost in legitimnost procesa modernizacije. Poznejši proces postmodernizacije je prinesel novo družbeno-ekonomsko realnost, ki je spremenila naravo tveganj in v sistemu pridobitnega dela povzročila generalizacijo negotovosti. Zato državo blaginje procesi postmodernizacije postavljajo v položaj, ko mora odgovoriti na vse bolj očitno neustreznost njenih obstoječih sistemov za upravljanje s tveganji in na novo oblikovati družbeno pogodbo.

Enega od načinov reformiranja države blaginje predstavlja tudi predlog univerzalnega temeljnega dohodka (v nadaljevanju UTD). UTD je brezpogojen dohodek, ki ga prejmejo vsi polnoletni državljani ali prebivalci, od obstoječih socialnih prejemkov pa se razlikuje po tem, da je:

1. usmerjen na posameznika in ne na družino ali gospodinjstvo,
2. neodvisen od kakršnega koli drugega dohodka ali drugih virov posameznika,
3. neodvisen od participacije na trgu delovne sile in od pripravljenosti posameznika, da sprejme ponujeno delo (Van Parijs 1992, 3; 1995).

Zaradi teh značilnosti se UTD odreja sistemu pridobitnega dela kot nepogrešljivemu sestavnemu delu usmeritev socialnih politik in prinaša popolno ločitev posameznikove upravičenosti do denarnih prejemkov od zaposlitvenega statusa. Tako poskuša oblikovati novo družbeno pogodbo in vzpostaviti nov center družbene vključenosti, kjer pridobitno delo ne bi imelo monopola. UTD torej postavi pod vprašaj samoumevnost družbene središčnosti sistema pridobitnega dela z vsemi njenimi implikacijami za družbeno-ekonomske, politične in vrednotne sisteme postmodernih družb. S tega vidika pomeni UTD grožnjo uveljavljenim artikulacijam in interpretacijam družbenih problemov ter zakoreninjenim prepričanjem o plačanem delu, družbeni pravičnosti, družbeni neenakosti in svobodi kot bistvenim prvinam delovanja in ohranjanja obstoječega kapitalističnega sistema. Zato ne preseneča, da UTD, vsaj v svoji idealni obliki, ki se ne odreja celoti lastnih principov (brezpogojnosti, univerzalnosti, individualnosti in trajnosti), s težavo pridobiva potrebno politično podporo.

UTD se sooča s t. i. implementacijskim problemom, ki je postavljen v središče našega raziskovanja. V disertaciji je implementacijski problem analiziran na treh ravneh. Na prvi ravni analize umestimo teorijo družbene pravičnosti pravega libertarizma, znotraj katere je utemeljena zahteva po idealnem UTD, med različne tradicije državljanstva (libertarizem, komunitarizem, socialni liberalizem, egalitarni republikanizem in egalitarni liberalizem). Tradicije državljanstva s sebi lastnim razumevanjem družbene pravičnosti predstavljajo vrednotno-normativni okvir, ki omejuje legitimnost socialnopolitičnih ukrepov znotraj njih. Vrednotno-normativni okvir, ki ga vzpostavlja pravi libertarizem, predstavlja temelj za razumevanje implementacijskega problema idealnega UTD. Pravi libertarizem namreč na specifičen način, ki se razlikuje od razumevanja družbene pravičnosti preostalih tradicij državljanstva, prepleta svojo zavezanost k ciljem enakosti in svobode. Vrednoto enakosti razume v smislu zavzemanja za izboljševanje družbenega položaja najbolj deprivilegiranih, kjer sledi

principu enakosti priložnosti in ne enakosti izidov. V tem smislu je pravi libertarizem t. i. teorija starta, kjer se skozi mehanizem kompenzacije poskuša izenačevati posameznikove priložnosti. Na ta način želi pravi libertarizem v zasnovo družbene pravičnosti kot distribucijski mehanizem vključiti tudi trg, zato ostajajo predmet socialnopolitične intervencije države le t. i. neprostovoljne neenakosti, tj. neenakosti, za katere posameznik ni odgovoren sam. Tako opredeljena zaveza k enakosti in socialnopolitični instrumenti za njeno doseganje (maksimizacija nabora priložnosti z implementacijo UTD) so v funkciji uresničevanja koncepta resnične svobode, katere namen je omogočiti posamezniku, da v skladu z lastnimi preferencami in ideali ob popolni odsotnosti paternalizma države uresničuje svoj življenjski načrt. S teh vidikov pravi libertarizem krmili med vrednotnimi polji tradicij državljanstva oziroma njihovimi socialnopolitičnimi implikacijami na politični levici (enakost) in desnici (svoboda).

Ta dvojna zaveza k redistributivnem delovanju države na eni in osebni neodvisnosti posameznika na drugi strani pomembno vpliva na skladnost UTD s tradicijami državljanstva. Ker so interpretacije in razumevanje družbene pravičnosti v tradicijah državljanstva vedno opredeljene kot razmerje med vrednotama enakosti in svobode, je UTD, ki ti vrednoti združuje na sebi lasten način, za vse tradicije privlačna socialnopolitična opcija. Kljub temu pa se izkaže, da je za druge tradicije državljanstva problematičen tako način, kako pravi libertarizem predvideva uresničevanje dualnosti te zaveze, kot tudi celota temeljnih principov, na katerih temelji UTD. Zato da bi UTD lahko postal legitimna socialnopolitična opcija preostalih tradicij državljanstva, te preoblikujejo logiko uresničevanja te zaveze, odrečejo pa se tudi celoti temeljnih principov UTD. Le tako preoblikovani predlogi UTD lahko odgovarjajo njihovi interpretaciji družbene pravičnosti. Za preostale tradicije državljanstva je med temeljnimi principi UTD najbolj sporen princip brezpogojnosti, saj pomeni največjo grožnjo delovni etiki. Še vedno je namreč neločljivi del zasnove družbene pravičnosti tradicij državljanstva in legitimira na njih temelječe usmeritve socialnih politik.

Druga raven analize implementacijskega problema UTD se v disertaciji nanaša na idealne tipe držav blaginje in njihove značilne predstavnice – Švedsko (socialdemokratski tip), Nemčijo (konservativno-korporativistični tip) in Združene države Amerike (liberalni tip). Tu je implementacijski problem analiziran v okviru študij primerov, in sicer z uporabo modela za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealnega UTD, ki je oblikovan na podlagi ugotovitev iz prejšnje ravni analize. Te možnosti so v vsaki študiji primera preverjene na osnovi analize dveh ovir – ovire 'razvojna pogojenost' (angl. *'path dependency'*) na makro nivoju in ovire 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' na mezzo družbenem nivoju. Prva ovira ponazarja nezmožnost prilagajanja držav blaginje širšemu družbeno-ekonomskemu kontekstu, ki bi bilo zunaj specifičnega kulturnega, zgodovinskega in vrednotnega okvirja določene države in idealnih tipov, ki jim te pripadajo. Druga ovira pa je opredeljena na osnovi analize družbene moči različnih javnopolitičnih akterjev. Tu je še posebej izpostavljen fenomen netransformacije tematik (predvsem odprave družbene središčnosti delovne etike), ki jih naslavlja UTD, v družbeno relevantne in aktualne probleme in njihovo posledično neuvrščanje na dnevni red političnega odločanja.

Obe oviri za zdaj generirata nepremostljive implementacijske probleme za UTD. Na makrosistemski družbeni ravni se ti kažejo v zgodovinsko in kulturno pogojenih prevladujočih principih držav blaginje, ki so v neskladju s temeljnimi principi UTD. Tu je največji problem dominantna vloga, ki jo ima institucionalizirana delovna etika v

logiki delovanja držav blaginje, njihovih sistemih socialne varnosti in politikah zaposlovanja. Kršenje principa recipročnosti s strani UTD se tudi v realnem socialnopolitičnem kontekstu izkaže kot dejavnik legitimizacije delovanja javnopolitičnih akterjev, ki nasprotujejo UTD. Ti politični akterji imajo v vseh idealnih tipih države blaginje oziroma v vseh analiziranih državah moč (sicer ne v enakem obsegu), da preprečijo transformacijo temeljne tematike UTD, tj. odprave družbene središčnosti pridobitnega dela, v družbeno relevanten in aktualen problem, ki bi ga bilo mogoče uvrstiti na dnevni red političnega odločanja.

Da bi povečali njegove implementacijske možnosti, zagovorniki UTD oblikujejo kompromisne različice, ki se odpovedujejo enemu ali več temeljnim principom UTD. Študije primerov v skladu s teoretičnimi ugotovitvami pokažejo, da se implementacijske možnosti teh različic najbolj povečajo, ko se te odpovedo principu brezpogojnosti. Tu pa se pojavi problem zmanjšanih potencialov in učinkov, ki naj bi jih v svoji idealni obliki imel predlog UTD na povečanje svobode posameznika in tudi na celoten družbeno-ekonomski sistem (kar v disertaciji predstavlja tretjo raven analize). V kolikor UTD ostaja del socialnopolitične retorike in diskurza o reformi države blaginje, ostaja tudi sam sestavni del obstoječih mehanizmov in institucij kapitalističnega sistema. UTD se torej ujame v naslednji paradoks: s tem ko odpravlja socialnopolitično in vrednotno hegemonijo povezave med plačanim delom in upravičenostjo do dohodka, spodkopava družbeni red, na katerem je utemeljen kapitalistični sistem. Zato se sooča z ovirami, ki preprečujejo njegovo uvrščanje na dnevni red političnega odločanja. Prevladujoč pristop zagovornikov UTD pri premagovanju implementacijskih ovir v realnem socialnopolitičnem prostoru je pristop gradualizma in reverzibilnosti pri implementaciji UTD. Tovrstni pristop z zagovarjanjem kompromisnih različic UTD, ki naj bi pripomogle k večjim možnostim uvedbe, predvideva postopno širjenje kroga upravičencev in postopno zviševanje višine UTD, s čimer pa se odreka radikalni odpravi sistemskih mehanizmov ohranjanja in generiranja družbenih neenakosti kapitalističnega sistema in realizaciji vseh svojih družbeno-transformatornih, političnih in emancipatornih potencialov.

Ključne besede: univerzalni temeljni dohodek, družbena pravičnost, tradicije državljanstva, tipi države blaginje, implementacijske možnosti univerzalnega temeljnega dohodka.

SUMMARY

By establishing social security systems and providing social services, the welfare state responded relatively successfully to the risks posed by the newly emerged system of gainful employment which arose as a result of industrialisation and urbanisation. The welfare state embodied the response of the political, social and economic system, thus legitimising the process of modernisation and ensuring its stability. Ensuing postmodernisation brought about a new socio-economic reality which changed the nature of risk and caused the generalisation of insecurity within the system of gainful employment. The processes of postmodernisation have now placed the welfare state in the position where it ought to address the increasingly obvious inadequacy of its existing risk management systems, and reform the social contract.

Universal basic income (UBI) is one way of reforming the welfare state. UBI is a form of unconditional income to which all citizens or inhabitants above the age of majority are entitled. It differs from existing types of social policy measures primarily in that it is:

1. received by individuals, not by families or households;
2. independent of all the beneficiary's other sources of income;
3. not subject to participation in the labour market, or to the beneficiary's willingness to accept work (Van Parijs 1992, 3; 1995).

As a result, UBI does not recognise the system of gainful employment as an indispensable component of social policy orientations, and completely separates the notion of employment from eligibility to receive financial income. In this way, UBI attempts a new social contract and seeks to establish a new core of social inclusion, one that would not be monopolised by gainful employment. UBI thus directly questions the inherently pivotal position of gainful employment within society, along with its implications for socio-economic, political and value systems in post-modern societies. In this respect, UBI threatens established articulations and interpretations of social issues, as well as deeply rooted views on paid labour, social justice, social inequality and freedom as the essential elements that drive and maintain the existing capitalist system. It is therefore not surprising that UBI – at least in its ideal version, which excludes none of the key principles of unconditionality, universality, individuality and sustainability – should find it difficult to secure the necessary political support.

The main problem that lies ahead for UBI – and the focus of this dissertation – is its implementation. The dissertation addresses the issue of implementation on three levels. The first involves examining the theory of distributive justice of real libertarianism – where the demand for UBI finds its rationale – from the perspective of various traditions of citizenship (i.e. libertarianism, communitarianism, social liberalism, egalitarian republicanism and egalitarian liberalism). With their distinctive interpretations of social justice, traditions of citizenship constitute a framework of values and norms which restricts the legitimacy of their social policies. The framework of values and norms set by real libertarianism is the starting point for understanding the implementation problem of the ideal version of UBI. Uniquely – and differently from other traditions of citizenship, which interpret social justice in their own ways – real libertarianism builds on its commitment to equality and freedom, which are its ultimate goals. It sees equality (as a value) as an endeavour to continuously improve the social position of the most disadvantaged, whereby it pursues the principle of equality of opportunities rather than

equality of outcomes. In this sense, real libertarianism is a so-called starting-gate theory which attempts to equalise individuals' opportunities through compensation. In this way, real libertarianism also seeks to incorporate the market (as a distribution mechanism) into the concept of social justice, leaving only so-called involuntary inequalities – those for which the individual is not responsible – in the domain of social policies. This commitment to equality, along with the social policies needed to attain it (maximising individual's opportunities by implementing UBI), is intended to fulfil the concept of real freedom as one in which the individual is empowered to carry out his/her life plan in accordance with his/her own preferences and ideals, and in the complete absence of state paternalism. Real libertarianism can thus be said to navigate between the value systems of traditions of citizenship, i.e. between their social and political implications on the political left (equality) and right (freedom).

This dual commitment to the state's redistributive function on the one hand and the individual's independence on the other greatly affects the compatibility of UBI with traditions of citizenship. Given that all traditions of citizenship invariably interpret and understand social justice as the relationship between the two values of equality and freedom, UBI – which rather uniquely combines the two – appears to be an appealing universal socio-political option. Ultimately, however, other traditions of citizenship find it difficult to accept both the manner in which real libertarianism envisages the implementation of this dual commitment, and, indeed, the totality of principles that underlie UBI. In order for other traditions to be able to recognise UBI as a legitimate socio-political option, they revise the logic underlying the implementation of the commitment, whilst renouncing the totality of UBI's fundamental principles. Only after this modification, do the proposed concepts of UBI conform to their interpretation of social justice. From the perspective of other traditions of citizenship, the most controversial of UBI's basic principles is unconditionality, since it constitutes the greatest threat to the work ethic. The latter, posited as an integral component of social justice within traditions of citizenship, is used to legitimise the very social policies that arise from them.

The second level on which the implementation problem of UBI is addressed in this dissertation examines ideal types of the welfare state regimes and three countries that best represent them: Sweden (social-democratic regime), Germany (conservative-corporatist regime) and the United States of America (liberal regime). In this section, the implementation issue is addressed through case studies, with the aid of a model – designed on the basis of findings from the previous level of analysis – which assesses the socio-political potential of the ideal form of UBI. Each case study assesses this potential by examining two obstacles: path dependency on the macro level, and the distribution of power in the public political sphere on the mezzo social level. The first obstacle is the inability of welfare states to adapt to a broader social and economic context which would be separated from the cultural, historical and value-based framework of a particular country and the ideals that it represents. The definition of the second obstacle relies on an analysis of the social impact of different public policy actors. A particularly enduring phenomenon in this respect is the non-translation of concerns (most notably the core position of the work ethic) addressed by UBI into socially relevant and current issues, and their subsequent omission from the political agenda.

These two obstacles continue to present an insurmountable implementation problem for UBI. On the macro social level, these are predominant principles – historically and culturally determined – of the welfare state that contradict the fundamental principles of UBI. The biggest factor here is the dominant role of the institutionalised work ethic within the logic underlying the functioning of welfare states, their social security systems and their employment policies. The fact that UBI fails to observe the principle of reciprocity is exploited by political actors opposed to UBI to legitimise their actions. In all ideal types of the welfare state regimes, i.e. in all three of the countries mentioned above, these political actors have the power (the scope of which varies) to prevent the translation of the basic principle of UBI – deposing gainful employment from its pivotal position within society – into a socially relevant and palpable issue that could make it on to the political decision-making agenda.

In order to boost its socio-political potential and increase implementation options, UBI proponents have been designing compromise solutions which ignore one or more of UBI's core principles. The case studies have confirmed what theoretical findings suggest: that the implementation options of compromise versions of UBI improve significantly if the principle of unconditionality is abandoned. This, however, reduces the potential and impact that an ideal version of UBI should have on increasing individual freedom, and on the socio-economic system as a whole (which comprises the third level of analysis in this dissertation). Insofar as UBI continues to be included in social-political discourse and the discourse of the welfare state, it remains an integral part of existing mechanisms and institutions of the capitalist system. UBI is thus caught in a paradox: by eliminating the socio-political and value-based hegemony of the link between gainful employment and the right to income, UBI subverts the social order on which capitalism is based. Moreover, this leads to obstacles that prevent UBI from being included on the political agenda. The prevailing approach of the proponents of UBI to overcoming the implementation issue within the current social and political context is one of gradualism and reversibility. This approach, coupled with the advocacy of compromise solutions aimed at increasing the implementation options of UBI, envisages a gradual increase in the number of beneficiaries and a gradual growth of UBI, but in so doing, this approach abandons both the radical call for the abolition of systemic mechanisms that maintain existing and generate new social inequalities in the capitalist system, and the realisation of all its potential for social and political transformation and emancipation.

Key words: universal basic income, social justice, traditions of citizenship, welfare state regimes, implementation chances of universal basic income.

Kazalo vsebine

1.	UVOD	17
2.	OD ORGANIZIRANEGA DO DEZORGANIZIRANEGA KAPITALIZMA.....	25
2.1.	Kriza zaposlitvene družbe.....	27
2.2.	Opredelevitev UTD	32
2.3.	Značilnosti UTD	34
2.4.	Zgodovina UTD.....	36
2.5.	Sklep	40
3.	TRADICIJE DRŽAVLJANSTVA IN DRŽAVA BLAGINJE.....	41
3.1.	Socialni liberalizem	42
3.2.	Liberalizem (libertarizem) in 'nova desnica'	44
3.3.	Komunitarizem in 'nova levica'.....	48
3.4.	Egalitarni republikanizem.....	51
3.5.	Egalitarni liberalizem.....	56
3.6.	Egalitarizem srečnega naključja.....	60
3.6.1.	Hipotetična dražba	61
3.6.2.	Kompenzacija naravnih zapostavljenosti: hipotetično zavarovanje.....	62
3.7.	Pravi libertarizem.....	63
3.7.1.	Teorija posredne upravičenosti do UTD.....	67
3.7.2.	Princip pravične kompenzacije in zaposlitvene rente	67
3.8.	Sklep	71
4.	PROBLEMATIČNOST RAZUMEVANJA EGALITARNOSTI V EGALITARIZMU SREČNEGA NAKLJUČJA IN PRAVEM LIBERTARIZMU.....	77
4.1.	Pristop demokratične enakosti Vs egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem	77
4.1.1.	Kritika individualne odgovornosti posameznika za lastno blaginjo.....	78
4.1.2.	Kritika kompenzacijske logike v idealu družbene pravičnosti egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma	79
4.2.	Pristop pripoznavanja Vs pravi libertarizem in egalitarizem srečnega naključja.....	82
4.2.1.	Omejenost distributivnega pristopa v zagotavljanju družbene pravičnosti	82
4.2.2.	Princip paritete participacije	83
4.3.	Intervencijske faze v zagotavljanju družbene pravičnosti.....	85
4.4.	Problem predloga UTD z vidika pristopa demokratične enakosti.....	87
4.5.	Problem predloga UTD z vidika pristopa zmožnosti	90
4.6.	Zagovor egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma ter njune logike zagotavljanja družbene pravičnosti.....	91
4.7.	Sklep	93

5.	PROBLEMATIČNOST RAZUMEVANJA SVOBODE V EGALITARIZMU SREČNEGA NAKLJUČJA IN PRAVEM LIBERTARIZMU	95
5.1.	Ugovori in zagovori posredne teorije upravičenosti do UTD	96
5.2.	Ugovor desnih teoretikov dolžnosti	97
5.3.	Zagovor pravega libertarizma (kritika logike desne tradicije dolžnosti).....	98
5.3.1.	Problem brezdelnih bogatih	98
5.4.	Ugovor levih teoretikov dolžnosti.....	99
5.4.1.	Problem liberalne nevtralnosti	99
5.4.2.	Eksploatacijski ugovor zoper UTD.....	100
5.5.	Zagovor pravega libertarizma (kritika logike leve tradicije dolžnosti)	102
5.5.1.	Nesprejemljivost neegalitarnih principov družbene pravičnosti	102
5.5.2.	Princip šibkega napora	104
5.5.3.	Problem koncepta ohlapne recipročnosti	106
5.6.	Nepričakovano zavezništvo med UTD in delovno etiko.....	108
5.6.1.	Ugovor nevtralnosti zoper UTD z vidika njegove izvedljivosti.....	110
5.6.2.	Ugovor zoper UTD iz razlogov strukturne eksploatacije in problem različnih delovnih preferenc	113
5.7.	Združljivost principa recipročnosti in UTD	117
5.7.1.	Privilegij izogiba dilemi 'delati ali stradati'	117
5.7.2.	Brezpogojni UTD kot zagotovilo recipročnosti	120
5.8.	Sklep	123
6.	OPERACIONALIZACIJA MOŽNOSTI ZA IMPLEMENTACIJO NEIDEALNIH RAZLIČIC UTD V POSAMEZNIH TRADICIJAH DRŽAVLJANSTVA.....	125
6.1.	Neidealne različice UTD v tradicijah državljanstva.....	125
6.1.1.	Časovno omejeni UTD.....	126
6.1.2.	UTD kot dotacija deležnikom	128
6.1.3.	Republikanski UTD	129
6.1.4.	Libertarni UTD	133
6.2.	Skladnost neidealnih različic UTD s tradicijami državljanstva	134
6.2.1.	Časovno omejeni UTD in tradicije državljanstva	134
6.2.2.	UTD kot dotacija deležnikom in tradicije državljanstva.....	137
6.2.3.	Republikanski UTD in tradicije državljanstva	139
6.2.4.	Libertarni UTD in tradicije državljanstva	142
6.3.	Sklep	146
7.	TIPI DRŽAVE BLAGINJE KOT DETERMINANTA IMPLEMENTACIJSKIH MOŽNOSTI IDEALNE OBLIKE UTD	147
7.1.	Model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD	147
7.1.1.	Ovira 'razvojna pogojenost'	148
7.1.2.	Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru'	150

7.1.2.1.	Trije pristopi v analizi družbene moči	151
7.2.	Analiza implementacijskih možnosti UTD v socialdemokratskem tipu države blaginje in na Švedskem	155
7.2.1.	Vpogled v razpravo o UTD na Švedskem	160
7.2.2.	Ocena možnosti UTD v socialdemokratskem tipu države blaginje in na Švedskem	165
7.2.2.1.	Ovira 'razvojna pogojenost' na Švedskem	165
7.2.2.2.	Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' na Švedskem	166
7.3.	Analiza implementacijskih možnosti UTD v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje in Nemčiji	167
7.3.1.	Vpogled v razpravo o UTD v Nemčiji	171
7.3.2.	Ocena možnosti UTD v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje in v Nemčiji ..	179
7.3.2.1.	Ovira 'razvojna pogojenost' v Nemčiji	179
7.3.2.2.	Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' v Nemčiji	180
7.4.	Analiza implementacijskih možnosti UTD v liberalnem tipu države blaginje in v ZDA	182
7.4.1.	Vpogled v razpravo o UTD v ZDA	184
7.4.2.	Ocena možnosti UTD v liberalnem tipu države blaginje in v ZDA	199
7.4.2.1.	Ovira 'razvojna pogojenost' v ZDA	199
7.4.2.2.	Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' v ZDA	201
7.5.	Sklep	203
8.	DISKURZ RADIKALNE ALTERNATIVE KAPITALISTIČNEMU SISTEMU	211
8.1.	Razvoj države blaginje v funkcionalistični perspektivi	211
8.2.	Kritika funkcionalističnega pristopa k razvoju države blaginje	213
8.3.	Kritika predloga UTD v socialnopolitičnem diskurzu	216
8.4.	Sklep	221
9.	ZAKLJUČEK	225
10.	SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE	235
	STVARNO KAZALO	255
	IMENSKO KAZALO	261

Kazalo slik

Slika 3.1: Umestitev pravega libertarizma med tradicije državljanstva.....	75
Slika 4.1: Intervencijske faze v zagotavljanju družbene pravičnosti	86
Slika 4.2: Pristop zmožnosti.....	90
Slika 6.1: Skladnost UTD z različnimi tradicijami državljanstva.....	144
Slika 7.1: Model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD	148

1. UVOD

V središču našega raziskovanja bo predlog univerzalnega temeljnega dohodka (v nadaljevanju UTD), ki ga obravnavamo v kontekstu odzivov postmodernih družb na njihovo lastno dinamiko delovanja. Pri tem nas bodo zanimala možnosti držav blaginje, da vzpostavijo nove mehanizme za spopadanje z novimi tveganji, ki jih generirajo, in ki so postala njihov neločljivi del. Tveganja, s katerimi se postmoderne družbe soočajo, se namreč močno razlikujejo od starih tveganj t. i. modernih družb. Kot odziv na stara (industrijska in urbana) tveganja se je razvila država blaginje in s svojimi sistemi socialne varnosti in socialnimi storitvami ponudila dokaj uspešen okvir za upravljanje z njimi. Spremenjena narava tveganj in generalizacija negotovosti, v disertaciji ju vežemo le na spremembe v sistemu pridobitnega dela, pa spodkopljeta obstoječi model 'organizirane' družbene pogodbe, na kateri je bila država blaginje utemeljena. Zato se zdi, da je država blaginje vse slabše opremljena za spoprijemanje z novim družbeno-ekonomskim kontekstom. Države blaginje morajo, če hočejo ohraniti politično legitimnost, vzpostaviti nove sisteme upravljanja z novimi tveganji, ki bodo temeljili na drugačnih redistributivnih principih, in bodo ustrezneje in uspešneje odgovorili na aktualne in prihodnje izzive.

Predlog UTD je eden od alternativnih načinov reformiranja države blaginje in preseganja protislovij kapitalističnega sistema. Posebno relevanten je tudi, ker predstavlja polje alternativnega razmišljanja o svetu, v katerem živimo. Pri tem se ne omejuje strogo na državo blaginje in socialno politiko, ampak ponuja plodna tla za tehtno analizo delovanja današnjega kapitalističnega sistema ter njegovih mehanizmov in negativnih posledic za najranljivejše družbene skupine. Ožje gledano predstavlja ideja UTD redek odmik od ustaljenega institucionalno-političnega razpravljanja o reformah države blaginje. Širše pa nam odstira pogled na trenutno dokaj omejene politične in kulturno-družbene artikulacije perečih problemov postmodernih družb ter odpira prostor za javnopolitični diskurz o njih. Ponuja nam možnost razmisleka o zakoreninjenih prepričanjih o plačanem delu, redistributivni etiki, družbeni pravičnosti, družbeni neenakosti in endemičnih tveganjih, ki so postali del naše ekonomske vsakdanjosti. UTD želi vzpostaviti nov center družbene vključenosti, ki ne bi bil monopoliziran s strani

sistema pridobitnega dela¹, kar bi posledično pomenilo ločitev posameznikove upravičenosti do denarnih prejemkov od zaposlitvenega statusa. Tako pa se postavi pod vprašaj samoumevnost družbene središčnosti sistema pridobitnega dela z vsemi njenimi implikacijami za družbeno-ekonomski, politični in vrednotni sistem postmodernih družb.

Struktura disertacije sledi trem sklopom. V prvem sklopu so analizirani družbeni procesi, ki so privedli do krize zaposlitvene družbe, s čimer je orisan kontekstualni okvir razprav o UTD. Tu nas zanima predvsem radikalna sprememba tveganj v sistemu pridobitnega dela, ki so ponazorjena z analizo prehoda od t.i. organiziranega kapitalizma k t.i. dezorganiziranemu kapitalizmu. Ker nova tveganja v sistemu pridobitnega dela povzročajo generalizacijo zaposlitvenih negotovosti, je vse večji del populacije izključen tako iz materialnih ugodnosti, ki izhajajo iz plačanega dela, kot tudi iz socialnih pravic, ki so vezane na zaposlitveni status. Zdi se, da so predpostavke zagotavljanja socialne varnosti, ki so nastale v obdobju organiziranega kapitalizma, vse slabše prilagojene današnji spremenjeni naravi tveganj. Zato je treba spremeniti staro logiko delovanja države blaginje in njenih socialnih politik. V nadaljevanju prvega sklopa so predstavljene argumentacije za UTD, njegove temeljne značilnosti in zgodovinski pregled nastanka ideje.

Drugi sklop, ki obsega tretje, četrto, peto in šesto poglavje, obravnava teoretično argumentacijo UTD. UTD uvrstimo med različne tradicije državljanstva in družbene pravičnosti. Namen opisa tradicij je ugotoviti, v čem se teoretična argumentacija UTD in njej pripadajoče razumevanje družbene pravičnosti razlikujeta od preostalih tradicij. Pri tem so izpostavljene nekatere specifične teoretične predpostavke UTD (zlasti egalitarizem v četrtem poglavju in princip brezpogojnosti v petem), ki jih druge tradicije državljanstva in pristopi k družbeni pravičnosti dojemajo kot problematične. Nadalje predstavljamo kritične poglede teh tradicij na logiko UTD in jih soočamo z odgovori zagovornikov UTD. Poleg tega so v tem sklopu predstavljeni t.i. neidealni predlogi UTD, ki jih zagovarjajo različne tradicije državljanstva. Tako omogočimo vpogled v

¹ Pojem sistem pridobitnega dela uporabljam kot skupno oznako za: 1. t. i. 'aktivni' del tega sistema, kjer na trgu poteka interakcija med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili (obdobje, ko se posameznik dejansko nahaja na trgu in ne v zaposlitvi), in 2. t. i. 'pasivni' del tega sistema (obdobje, ko se posameznik nahaja v zaposlitvi). Pojem vključuje tudi definicije družbeno priznanega in sprejemljivega dela ter njemu pripadajoč vrednotni sistem.

sodobno teoretsko razpravo o UTD in vzpostavimo temelje za razumevanje in nadaljnjo analizo implementacijskega problema, s katerim se predlogi UTD soočajo v realnem javnopolitičnem prostoru.

Tretji sklop je sestavljen iz dveh delov. Prvi del (sedmo poglavje) obravnava problematiko implementacije predloga UTD kot javne politike in oceno možnosti implementacije v različnih tipih države blaginje. Oblikovan je model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD v posameznih državah, kjer sta izpostavljeni dve temeljni oviri, in sicer t. i. ovira 'razvojna pogojenost' (razvojni odzivi, značilni za določen tip države blaginje) na makro nivoju in t. i. ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' na mezo nivoju. Prva ovira ponazarja nezmožnost prilagajanja držav blaginje širšemu družbeno-ekonomskemu kontekstu, ki bi segal prek specifičnega kulturnega, zgodovinskega in vrednotnega okvirja določene države in idealnih tipov, ki jim pripadajo. Analiziramo tudi združljivost principov UTD s prevladujočimi principi redistributivne pravičnosti v različnih tipih države blaginje, s čimer opredelimo ključne ovire pri implementaciji UTD na sistemskem nivoju. Vzporedno pa izpostavimo možnosti implementacije UTD in njegovih neidealnih različic, ki izhajajo iz skladnosti nekaterih principov redistributivne pravičnosti v posameznih tipih države blaginje in principov idealnega UTD. Druga ovira, s katero se sooča UTD, je ponazorjena z analizo družbene moči med različnimi javnopolitičnimi akterji. Tu je še posebej izpostavljen 'fenomen netransformiranja' tematik, ki jih naslavlja UTD, v družbeno relevantne in aktualne probleme in njihova posledična odsotnost z dnevnega reda političnega odločanja. (Ne)zmožnost transformacije tematik v relevantne in aktualne družbene probleme, selektivno oblikovanje dnevnega reda in (ne)vstop posameznih tematik v javnopolitični prostor namreč razkrivajo distribucijo moči v družbi in kažejo na interpretacijo posameznih družbenih tematik ter njihovih ideoloških in vrednostnih zaznav s strani nosilcev družbene moči.

Obe oviri sta predstavljeni na teoretični ravni, teoretske ugotovitve pa preverjamo na študijah primerov problema implementacije UTD v značilnih predstavnicah tipov držav

blaginje – Švedski, Nemčiji in Združenih državah Amerike.² Drugi del tretjega sklopa (osmo poglavje) opušča t. i. diskurz krize države blaginje in razumevanje UTD kot odgovora na krizo države blaginje in reformne politike. Tu je predlog UTD predstavljen širše, in sicer kot odskočna deska za vzpostavitev alternative svetovnemu kapitalističnemu sistemu. Soočena sta diskurz države blaginje in t. i. diskurz radikalne alternative kapitalističnemu sistemu. Prvi razume UTD kot reformni predlog znotraj kapitalističnega sistema. Ujet je v logiko identificiranja problemov in njihovega reševanja (angl. *'problem solving'*). Za ceno uspešne implementacije so zagovorniki UTD, ki pripadajo temu diskurzu, pripravljeni sklepati kompromise glede nekaterih njegovih značilnosti (brezpogojnosti, uniformnosti, univerzalnosti in trajnosti). Diskurz radikalne alternative pa na drugi strani razume UTD širše, in sicer kot emancipatorni in ne zgolj reformni predlog, ki ima potencial radikalno spremeniti obstoječe postulate kapitalističnega sistema. Zato je znotraj tega diskurza odstopanje od čiste ideje UTD nedopustno, saj predlog s tem izgubi svojo družbeno-transformatorno moč.

Disertacijo končujemo z zaključkom, kjer podajamo glavne ugotovitve glede naslednjih obravnavanih tez:

1. UTD je možen ukrep socialne politike v vseh tradicijah državljanstva, na politični levici in desnici in v vseh idealnih tipih države blaginje, če se odpove vsaj enemu svojih temeljnih principov (brezpogojnosti, univerzalnosti, individualnosti ali trajnosti).
2. UTD povečuje socialno in ekonomsko varnost državljanov, vendar ne odpravlja sistemsko-družbenih in kulturnih mehanizmov, ki povzročajo družbeno neenakost.

² Disertacija ne obravnava razprave o UTD v Sloveniji, saj se nameravam temu podrobneje posvetiti v nadaljevanju svojega raziskovalnega dela. Kljub temu pa pomenijo ugotovitve disertacije pomemben korak k obogatitvi javnega in strokovnega diskurza na to temo. Razprave o UTD so namreč še posebej v zadnjih letih postale bolj medijsko in politično odmevne. Spomnimo samo na ustanovitev Sekcije za promocijo UTD v Sloveniji pri društvu Zofijini ljubimci, publikacijo Predlog UTD v Sloveniji – zakaj in kako? avtorice Valerije Korošec, posvet na temo UTD v Državnem svetu, oddajo RTV Slovenije Omizje na temo UTD idr. (podrobnejše informacije o aktivnostih v zvezi z UTD v Sloveniji so na voljo na spletni strani Zofijinih ljubimcev: <http://www.zofijini.net/utd.html>).

3. UTD se zaradi družbene središčnosti sistema pridobitnega dela in interesov političnih elit, ki omejujejo alternativno definiranje javnopolitičnih problemov in hkrati ohranjajo prevladujoče principe in institucionalne prakse države blaginje, ne uvršča na dnevni red političnega odločanja.
4. UTD lahko vse svoje družbeno-transformatorne in emancipatorne potenciale izkoristi le, če ohrani celoto svojih temeljnih principov (brezpogojnost, univerzalnost, individualnost in trajnost), in ko prestopi okvir socialnopolitičnega diskurza.

S preverjanjem tez skušamo doseči cilj doktorske disertacije. Ta je – poleg oblikovanja multidisciplinarnega teoretičnega modela, ki omogoča analizo teoretičnega, družbenega, diskurzivnega in političnega konteksta, v katerem se oblikujejo alternativne javne politike –, konceptualna analiza predloga UTD z vidika problematike njegove implementacije v idealnih tipih držav blaginje in njenih najznačilnejših državah predstavnicah ter opredelitev možnosti za pridobitev podpore UTD na obeh političnih polih (levici in desnici). Cilj disertacije torej nista niti preverjanje in prikaz vseh argumentov za uvedbo UTD niti analiza potencialnih učinkov predloga v smislu njegove izvedljivosti z ekonomskega vidika, temveč analiza ovir (in razlogov zanje), s katerimi se sooča predlog UTD in njegove neidealne različice. Ta pristop ponuja odgovor na vprašanje, zakaj ostaja predlog idealnega UTD za zdaj samo ideja. Pri tem je pomembno, da idealnega UTD ne razumemo kot čarobne paličice, s katero je mogoče odpraviti vse družbene neenakosti in zagotoviti družbeno pravičnost, temveč, da izpostavimo tudi omejitve koncepta, na katere opozarjajo njegovi kritiki in ki skozi različne teoretske utemeljitve prav tako pomenijo rdečo nit disertacije.

Naj v uvodnih besedah opozorimo še na nekatere pomanjkljivosti disertacije. Najpomembnejšo vidimo v necelostni obravnavi implementacijskih ovir. Za celostno obrnavo implementacijskih možnosti bi bilo treba model ocenjevanja dopolniti vsaj še z ekonomsko-finančno oviro in oviro javnomnenjske podpore in obe vključiti v študije primerov. Poleg tega v disertaciji obravnavamo le ovire v prvi fazi javnopolitičnega procesa, in sicer pri oblikovanju političnega dnevnega reda³, kar je logična posledica

³ Javnopolitični proces sicer zajema pet zaporednih in vsebinsko ločenih faz (Fink-Hafner 2007, 19):

1. identifikacijo družbenih oziroma javnopolitičnih problemov in oblikovanje političnega dnevnega reda,

dejstva, da UTD že v tej fazi nemalokrat naleti na nepremostljive ovire. Naslov disertacije sicer implicira, da obravnavamo četrto fazo javnopolitičnega procesa, oz. izvajanje (implementacijo), kar pa je z vidika problemov, na katere naleti predlog v prvi fazi, nesmiselno. V predloženi dispoziciji se je namreč termin implementacija nanašal na splošni družbeni problemski kontekst, s katerim se sooča UTD, in ne zgolj na javnopolitični proces. Medtem ko disertacija sicer obravnava splošni družbeni problemski kontekst, pa so, še posebej v tretjem sklopu, izpostavljeni problemi UTD znotraj javnopolitičnega procesa, ki ima za posledico njegovo neizvajanje (neimplementacijo). Tako bi bil morda primernejši in natančnejši naslov disertacije: *Univerzalni temeljni dohodek – meje in možnosti pri uvrščanju na dnevni red političnega odločanja*. Kljub temu v disertaciji uporabljamo pojme, kot sta 'implementacijski problem UTD' in 'implementacijske ovire UTD', ki sicer ponazarjajo celoto problemov UTD na javnopolitičnem področju, a so v veliki meri povezani s prvo fazo, tj. oblikovanje političnega dnevnega reda. Druga pomanjkljivost je pogojena z izbiro Esping-Andersenove klasifikacije idealnih tipov držav blaginje (1990, 1999). Posledično kritike klasifikacije, ki se v največji meri nanašajo na evropocentričnosti, socialdemokratskocentričnost, moškocentričnost, opredelitve, razvoj in končni izbor idealnih tipov, veljajo tudi za disertacijo. Tretja pomanjkljivost disertacije je v izbiri tematike. Analiza predloga UTD je namreč zahtevna predvsem zato, ker idealna različica UTD, kot je opredeljena v lastnih teoretičnih premisah, v praksi (še) ne obstaja. Tu torej ne gre za analizo neke že uveljavljene socialne politike oziroma socialnega ukrepa ali programa. Tudi zato je analiza v določeni meri omejena na hipotetične okoliščine ter teoretske in konceptualne premisleke. Zadnja pomanjkljivost določa tudi raziskovalne metode. V disertaciji uporabljamo izključno kvalitativne metode raziskovanja: deduktivno analitično, sintetično, deskriptivno in komparativno metodo ter modeliranje idealnih tipov. Uporabljeno je interdisciplinarno izrazoslovje sociologije, sociologije socialne politike, politične filozofije in analize javnih politik.

-
2. oblikovanje javnopolitičnih alternativnih rešitev družbenega problema,
 3. uzakonitev izbrane javnopolitične rešitve, ponavadi sprejem zakona,
 4. izvajanje javne politike in
 5. vrednotenje učinkov javne politike.

Kljub nekaterim pomanjkljivostim predstavlja disertacija izvorni prispevek k raziskovanju tematike UTD. Prvič je namreč analizirana skladnost predloga idealnega UTD in njegovih neidealnih različic s tradicijami državljanstva ter umestitev predlogov v Esping-Andersenovo idealnotipsko klasifikacijo držav blaginje. Poleg tega so v disertaciji prvič uporabljeni pristopi moči v javnopolitičnem področju (enodimenzionalni, dvodimenzionalni in tridimenzionalni pristop) z namenom analize implementacijskih mej in možnosti UTD. V slovenskem kontekstu pa je novost že celovita analiza teoretske podstati argumentacije v prid UTD, ki se skriva v tradiciji pravega libertarizma. S teh vidikov ponuja disertacija nadaljnje možnosti za raziskovanje tematike tako na teoretskem kot tudi empiričnem področju.

2. OD ORGANIZIRANEGA DO DEZORGANIZIRANEGA KAPITALIZMA

Industrijska moderna je bila posledica procesov modernizacije, ki so obsegali ekonomske (industrializacija in urbanizacija), kulturne (reformacija, razsvetljenstvo, francoska revolucija) in politične (delavsko gibanje) spremembe. Te so odločilno vplivale na razpad tradicionalnih družbenih vezi in tradicionalne solidarnostne mreže. Porušil se je samoprodukcijski družbeni red 'tradicionalnega načina življenja'⁴, ki ga je nadomestil nek nov družbeni red. Ta je za razliko od tradicionalnega družbenega reda vnaprej zasnovan oziroma zgrajen (Bauman 2002, 180). Tradicionalna solidarnostna mreža, ki je do tedaj skozi družino in skupnost zagotavljala posameznikovo socialno varnost, je postala stvar preteklosti. Kot odgovor na povečanje ekonomskih negotovosti so morali zato politični sistemi, da so lahko ohranili svojo legitimnost, vzpostaviti nove socialnopolitične mehanizme, ki naj bi omejevali naraščajoča tveganja in negotovosti industrijske moderne. Uveljavila se je moderna socialna politika, ki je s sistemi socialne varnosti omogočala zavarovanje pred ekonomskimi tveganji, ki so izhajala iz novo nastalega trga delovne sile industrijske moderne. S tega vidika lahko začetke moderne države blaginje in njene socialne politike označimo kot splošni fenomen modernizacije in obdobja industrijske moderne. Državni intervencionizem se je tako skozi delovanje moderne socialne politike uveljavil kot politično racionalna izbira, ki je industrijski moderni zagotavljala stabilnost in omogočala socializacijo tveganj.

Idejo organiziranega državnega intervencionizma je še posebej pospešilo obdobje po drugi svetovni vojni z željo po čim hitrejši rekonstrukciji gospodarstev. Predpogoj delovanja in razvoja povojne države blaginje je postal model 'organizirane' družbene pogodbe, ki je vzpostavila sistem t. i. organiziranega kapitalizma (angl. '*organised capitalism*'), za katerega je značilna (nujna) povezava med standardizirano polno zaposlenostjo⁵ in redistributivno oziroma regulativno močjo posamezne nacionalne

⁴ »Poljedelci so morali najprej ostati brez dela, postati gibljivi in 'brez gospodarja', da so v njih lahko prepoznali premične vsebnike ali nosilce takoj uporabne delovne sile in da so tej sili lahko rekli potencialni 'vir bogastva' sam po sebi« (Bauman 2002, 180).

⁵ Zaposlovanje je v sistemu standardizirane polne zaposlenosti temeljilo na standardizacijah v vseh razpoložljivih dimenzijah: delovnem pravu, delovnem kraju in delovnem času (Beck 2001, 205).

države (Lash in Urry 1987). Temeljni značilnosti povojnega intervencionizma sta keynesianska⁶ ekonomska politika in politični konsenz med kapitalom in delovno silo, ki je omogočil institucionalizacijo niza delavskih pravic in specifično delovanje trga delovne sile. Te značilnosti se kažejo v:

- 1) varnosti trga delovne sile – obvezi držav, da zagotavljajo polno zaposlenost;
- 2) varnosti dohodka – uvajanju minimalnih plač;
- 3) varnosti zaposlitve – zagotavljanju varnosti pred samovoljnim odpuščanjem delavcev s strani delodajalcev;
- 4) varnosti samega dela – zdravstveni in poklicni varnosti z zakoni o varnosti delavcev na delovnem mestu;
- 5) varnosti predstavljanja delovne sile – povečevanju pogajalske moči delavcev in omogočanju pogajalskih pravic in pravic do organiziranja (Standing 1992, 47–48).

Z nadaljnjim razvojem industrijske moderne pa je naraščala tudi njena kompleksnost. Zahodne družbe so se premaknile od sistema organiziranega kapitalizma k t. i. **sistemu dezorganiziranega kapitalizma** (angl. '*disorganised capitalism*') (Lash in Urry 1987). Če je bil za razvoj prvega odločilen proces modernizacije, je bil za razvoj drugega pomemben nek drug proces, in sicer proces **postmodernizacije**. Jameson postmodernizacijo označuje kot ekonomski proces, ki se pojavi zaradi konca modernizacijskega procesa, ko se industrijski moderni oziroma njeni tehnologiji uspe razširiti po skoraj vsej zemeljski obli, obenem pa se zaključi sistemska vključitev vsega (preostalega) nekapitalističnega okolja (Negri in Hardt 2001, 272). Postmodernizacija je tako omogočila pojav enotnega svetovnega kapitalističnega sistema, ki je radikalno nadomestil podobo ločenih, zaprtih in strogo reguliranih nacionalnih kapitalističnih sistemov. Vzpostavil se je enotni svetovni kapitalistični sistem, v katerem se mora vse – vse družbe, vsa podjetja, vsi razredi in posamezniki – umestiti v eno samo svetovno delitev dela. Ta enotni svetovni kapitalistični sistem predstavlja referenčni okvir produciranja družbenih neenakosti v svetovnem merilu (Wallerstein 1974; 1979).

⁶ Temeljna sestavina keynesianske teorije je predpostavka o nujnosti sistematičnega in nenehnega poseganja države v ekonomsko dogajanje, ki bi – prepuščeno svobodnemu delovanju tržnih zakonitosti – zašlo v vse hujšo krizo (Sfiligoj 1996, 158).

Zato je za dezorganizirani kapitalizem značilno, da nacionalna gospodarstva izgubljajo pristojnosti in nadzor, ki so jih imela pri regulaciji ekonomskega in socialnega področja, saj dejavniki proizvodnje in menjave – denar, tehnologija, delo in blago – vse lažje prestopajo nacionalne meje. Globalni kapitalski tokovi pa vse bolj pridobivajo na pomenu (Offe 1985, 1–10; Beck 2003, 30; Giddens 2000, 39; Negri in Hardt 2001, 3–22). S tega vidika »globalizacija pogojev in načinov delovanja, tako družbenih, političnih, kulturnih sistemov kot ekonomskega sistema, vedno bolj omejujeta države v poskusih nadzora – obvladovanja tako gospodarskega okolja kot družbenih procesov« (Ignjatović 2000b, 11).

Proces postmodernizacije je še posebej vplival na sposobnost nacionalnih držav, da prek institucij države blaginje mehčajo negativne posledice delovanja dezorganiziranega kapitalizma in njegovega trga delovne sile. Dezorganizirani kapitalizem omogoča tisto, kar je v organiziranem kapitalizmu zaradi njegove socialnodemokratske obrzdanosti ostalo prikrito, namreč »da podjetja, še posebno tista, ki delujejo globalno, nimajo samo ključne vloge pri oblikovanju gospodarstva, temveč tudi družbe v celoti – pa čeprav ‘le’ s tem, da družbi lahko odtegnejo materialne vire (kapital, davke, delovna mesta)« (Beck 2003, 14). Svet dezorganiziranega kapitalizma zato z lahkoto odpravlja ‘zamrznjene – fiksne’ odnose modela družbene pogodbe, ki jih je vzpostavila industrijska moderna s sistemom organiziranega kapitalizma.

2.1. Kriza zaposlitvene družbe

Moč premika iz organiziranega v dezorganizirani kapitalizem se je manifestirala v krizi zaposlitvene družbe in spremenjeni strukturi tveganj na trgih delovne sile. Ti so napovedovali zgodovinsko obdobje, za katerega bo značilen neizogiben upad delovnih mest (Rifkin 1996; Aranowitz, DiFazio in drugi 1998; Gorz 1999; Beck 2001), s čimer je bila pod vprašaj postavljena smiselnost vztrajanja držav na institucionalizirani družbeni središčnosti sistema pridobitnega dela. Tako so se že v začetku 70. let 20. stoletja pojavile nove oblike tveganj, ki so spodkopale obstoječi model 'organizirane' družbene pogodbe. Novonastala struktura tveganj je povzročila nove značilnosti trga delovne sile, in sicer generalizacijo negotovosti. Število brezposelnih je naraslo, meje med zaposlenostjo in brezposelnostjo so postale vse bolj zabrisane, tokovi na trgu delovne sile so se dinamizirali, zmanjšal se je delež standardnih zaposlitev in povečal

delež nestandardnih fleksibilnih zaposlitev. Posledica destandardizacije⁷ in segmentacije⁸ je bil prehod iz enotnega industrijsko-družbenega sistema pridobitnega dela v nov sistem fleksibilne, pluralne, decentralizirane podzaposlenosti⁹. Značilnost prvega je bila prevlada zaposlitev za nedoločen čas s polnim delovnim časom, ki so imele svojo radikalno alternativo v brezposelnosti in odsotnosti dohodka. Novonastali sistem te alternative (v smislu odsotnosti dohodka) morda celo ne pozna več, saj je brezposelnost v podobi raznih oblik podzaposlenosti tako rekoč integrirana v sistem zaposlovanja. V novem sistemu pridobitnega dela brezposelnost zamenja generalizacija zaposlitvenih negotovosti, ki jih sistem polne zaposlenosti v 'organizirani' družbi industrijske moderne ni poznal (Beck 2001, 207). Beck (2001, 208) med drugim ugotavlja, da je značilnost novonastalega sistema pridobitnega dela prepletanje prejšnjega sistema polne zaposlenosti z novim sistemom fleksibilnih, nestandardnih zaposlitev. Tisto, kar je bilo dotlej v sistemu polne zaposlenosti antitetično zoperstavljeno (formalno in neformalno delo, zaposlitev in brezposelnost), se je v dezorganiziranem kapitalizmu združilo v nov sistem fleksibilnih in tveganih oblik podzaposlenosti. Ta integracija brezposelnosti skozi pluralizacijo razmer pridobitnega dela pa ni v celoti izrinila znanega sistema zaposlovanja, temveč ga je le prekrila.

Vzporedno s temi procesi se je povečevala nezmožnost sistemov socialne varnosti, da omogočijo zadovoljivo raven socialne varnosti posameznikom, ki izgubijo zaposlitev ali se znajdejo v bolj tveganih oblikah zaposlitev. Delovanje trga delovne sile se je torej v primerjavi s stabilnim obdobjem, ko se je lahko oblikovala 'organizirana' družbena pogodba, poslabšala. Govorimo lahko o naraščajočem neskladju med institucijami države blaginje, ki so uspešno upravljale s starimi tveganji, in očitno nezmožnostjo upravljanja z novimi tveganji vse bolj negotovih trgov delovne sile postmodernih

⁷ »[...] oblike te destandardizacije se razlikujejo glede na kulturne, družbene in gospodarske modele, ki prevladujejo v različnih državah« (Ignjatović 2002, 62).

⁸ Proces segmentacije analizirajo segmentacijske teorije trga delovne sile. Zanje je značilno, da opuščajo predstave o enotnem trgu dela. Trg dela sestavljajo različni segmenti, ki niso zlahka prehodni. Za vsak segment so značilni različni mehanizmi delovanja: pogoji zaposlovanja, različna pravila vstopanja na trg dela ter tipične povezave vsakega segmenta z različnimi odseki delovne sile (Kramberger 1999, 97). Segmentacija poteka vzdolž dveh osi: socialne, ki trg deli na primarni in sekundarni, in tehnične, ki trg deli na interni in eksterni.

⁹ »Podzaposlene ali delno brezposelne so osebe, ki so sicer zaposlene, vendar bi želele delati več ali na zanje bolj primernih delovnih mestih« (Svetlik v Ignjatović 2002, 113).

družb.¹⁰ Država blaginje se je namreč zaradi gospodarskih recesij in spremenjene strukture tveganj znašla pod vse večjim pritiskom, saj se je ob naraščajoči brezposelnosti širil krog upravičencev do denarnih prejemkov. Na tem mestu lahko ugotovimo, da se je zgodil svojevrsten paradoks. Namreč, bolj, ko je država blaginje potrebna za zagotavljanje socialne varnosti svojih državljanov, bolj so njena sredstva omejena (Esping-Andersen 1999, 145)¹¹, zaradi česar se zdi, da ne zmore več uspešno izpolnjevati lastne funkcije.

V bistvu smo pred enim od temeljnih problemov države blaginje, ki je raztrgana med dvema vrednostnima sistemoma – političnim, ki še vedno poudarja vseobsežnost in kumulativnost civilnih, političnih in socialnih pravic posameznika in ki temelji na principu družbene pravičnosti, ter ekonomskim, ki je vir sredstev za zagotavljanje teh pravic in ki po drugi strani temelji predvsem na principu ekonomske učinkovitosti (Ignjatović 2002, 26).

Država blaginje tako od 70. let 20. stoletja vse težje vzdržuje (ali pa tega sploh več ne zmore) ravnotežje pri ohranjanju družbene pogodbe, ki je bila vzpostavljena po 2. svetovni vojni.

Porušena družbena pogodba¹² ter vzporedna neobčutljivost in neprilagajanje sistemov socialne varnosti novim tveganjem na trgu delovne sile razkrivajo krizo celotnega

¹⁰ Tudi zato se je že v 80. letih pojavila teza o dvotretjinski družbi. Njena glavna ideja je bila, da je treba opustiti naivne ideološke predstave o progresivnem loku družbenega razvoja sodobnih in predvsem prihodnjih družb ter ga nadomestiti z realnejšo predstavo o dvotretjinski delitvi družbenega bogastva in blagostanja. Treba se je zavedati, da bo ne glede na gospodarsko rast, produkcijske stroške in produktivnost dela tretjinski del vsake generacije socialno izključen oziroma prisiljen živeti na družbenih marginah (Nagel in Wallace v Rener 2000, 100).

¹¹ Govorimo lahko o kontracikličnosti rasti porabe sredstev. »Poraba je namreč negativno povezana z ekonomsko rastjo. V recesiji, ko je kandidatov za pomoč več, se sredstva za to in druge oblike pomoči relativno manjšajo ... Po drugi strani pa v času prosperitete, ko obstajajo možnosti, da si posameznik lahko pomaga sam, se tudi obseg sredstev za pomoč lahko poveča« (Ignjatović 2002a, 16).

¹² Država blaginje je bila izpostavljena močnim kritikam, ki so v nekaterih državah ob zmagah konservativnih strank, pripeljale do zrušitve socialnega konsenza oziroma do t. i. antikonsenza, ki je postal prevladujoča ekonomska ortodoksija (monaterizem) in je dokončno končal obdobje polne zaposlenosti (Standing 1992, 50).

kapitalističnega sistema oziroma njegovo nepripravljenost na prilagajanje posledicam lastnega delovanja in novim družbeno-ekonomskim pogojem. To prilagajanje bi moralo nujno upoštevati nove predpostavke krize zaposlitvene družbe, s čimer bi se preseгла trdoživa povezanost med plačanim delom in materialno varnostjo.

Na ravni naslavljanja te problematike v okviru ukrepov držav blaginje danes sicer večina držav¹³ opušča koncept standardizirane polne zaposlenosti, vendar ohranja trg delovne sile kot osrednjo institucijo, skozi katero naj bi si posameznik zagotovil materialno varnost. V socialni politiki je prišla v ospredje usmerjenost k aktivni politiki zaposlovanja, katere temeljni element je t. i. koncept aktivacije (Kopač 2004). Zanj je značilno, da je upravičenost do prejemkov iz sistema socialne varnosti pogojena s posameznikovo aktivacijo. Koncept aktivacije zajema cilje in ukrepe, ki so lahko zelo različni, od vstopa oziroma ponovnega vstopa posameznika na trg delovne sile do prilagajanja znanj in veščin potrebam na trgu delovne sile idr. Tudi ukrepi za uresničevanje ciljev so različni in obsegajo od prostovoljnega dodatnega izobraževanja do obvezne vključitve v delovne programe. Aktivacija je torej koncept, ki pokriva široko paleto ciljev in ukrepov politike zaposlovanja (Abrahamson v Kildal 2001, 2). Ključni vidik pri konceptualizaciji principa aktivacije je premik, in sicer od pasivnih k aktivnim ukrepom, od spodbud k sankcijam in od pravic k dolžnostim; torej premik k pristopu selektivnosti namesto univerzalnosti (Ferrera in Rhodes v Kildal 2001, 1). Govorimo lahko o premiku k t. i. **pogojevani blaginji** (angl. '*conditional welfare*').

Koncept aktivacije pa se sooča s svojevrstnim **paradoksom**. V družbeno-ekonomskih pogojih krize zaposlitvene družbe le s težavo opravlja svoj prvotni namen: tj. zagotavljanje (ponovne) vključitve posameznikov v trg delovne sile. Aktivacijske socialne politike namreč vse pogosteje trčijo ob oviro v obliki trga delovne sile, ki nudi le omejeno število prostih delovnih mest. Zato se povečuje konflikt med aktivacijskimi politikami in trgom delovne sile, na katerega so te vezane in od katerega je odvisna tudi njihova uspešnost. Na eni strani torej v socialnopolitičnem prostoru narašča pomembnost aktivacijskih politik, na drugi strani pa je širši cilj takih politik (cilj polne

¹³ Kljub temu splošnemu trendu pa so se posamezne države različno odzvale na krizo zaposlitvene družbe. »Reakcija je bila večinoma v skladu s konceptom delovanja posamezne države blaginje, ki ga je narekoval prevladujoči kulturni model, in v skladu s cilji oziroma dolgoročno strategijo, ki so jo razvile znotraj teh konceptov in modelov (Ignjatović 2002a, 1).

zaposlenosti) vse težje dosegljiv. Zato ima država blaginje v temelju za preprečevanje negativnih učinkov delovanja trga delovne sile na voljo dve možnosti. Trmasto lahko vztraja na ohranjanju družbene središčnosti pridobitnega dela kot tistega dejavnika, ki naj zagotavlja socialno in materialno varnost ter socialno vključenost, ali pa oblikuje alternativo pogojevani blaginji in aktivacijskim politikam in opusti opredelitev plačanega dela kot edinega legitimnega dejavnika zagotavljanja posameznikove socialne varnosti in socialne vključenosti.

Tako koncept aktivacije ni edina ideja, ki se pojavlja ob razpravah o krizi zaposlitvene družbe in mogočih smereh reformiranja države blaginje. Vse glasnejši so namreč pozivi k oblikovanju novih usmeritev v socialni politiki, ki ne bi temeljile na pogojevani blaginji in bi lahko povečale občutljivost blaginjskega sistema za nova tveganja. Pojavljajo se zahteve po novem socialnem konsenzu in novi družbeni pogodbi, ki bi omogočila povečano redistribucijo dohodkov in redefinicijo središčnosti pridobitnega dela kot edinega vira dohodkovne in socialne varnosti. Če smo na prejšnjih straneh ugotavljali, da sta obstoj socialnega konsenza in uspešnost države blaginje (ob nespremenjenih mehanizmih in logiki delovanja) odvisna od polne zaposlenosti, se pravi od trga delovne sile, ki kot tak posledično proizvede upravičenost do dohodkovne in socialne varnosti posameznika, pa se nekatere alternativne razprave o razrešitvi krize zaposlitvene družbe premikajo v smeri odprave oziroma redefinicije središčnosti pridobitnega dela kot temelja za vzpostavitev novega socialnega konsenza, ki bo je sposoben zagotoviti t. i. pravo svobodo onkraj prisil pridobitnega dela. Pojavljajo se v obliki razprav o mogoči uvedbi **UTD**.

Del teh razprav pa skuša preseči tudi dominanten diskurz o nujnosti reformiranja države blaginje oziroma razrešitve t. i. krize države blaginje, saj zavrača razumevanje države blaginje kot družbenega podsistema, ki naj bi bil v pogojih krize zaposlitvene družbe sposoben uspešno naslavljal družbene probleme.¹⁴ Država blaginje je namreč sestavni del kapitalističnega sistema in je kot taka soodgovorna za inherentne negativne posledice njegovega delovanja. Zato UTD ne sme postati le še eden od ukrepov države blaginje, ki bi bil zaznamovan z ozko logiko identificiranja problemov in njihovega reševanja ter bi tako zgolj zadostil funkciji ponovne zagotovitve stabilnosti kapitalističnega sistema,

¹⁴ Temu se podrobneje posvečamo v osmem poglavju.

ampak mora izkoristiti svoj širši potencial, tj. da omogoči vsakemu članu družbe pravo svobodo z zagotavljanjem možnosti za uresničevanje posameznikovega ideala dobrega življenja (tudi) onkraj družbe dela ter tako radikalno spremeni okoliščine človekovega obstoja in posledično sam kapitalistični sistem.

2.2. Opredelitev UTD

V čem je torej UTD drugačen od trenutnih usmeritev v socialni politiki in zakaj se mu pripisuje tako velike družbeno-transformatorne in emancipatorne potencialne? Bistvo UTD je njegova brezpogojnost. Prejemajo ga vsi državljani ali prebivalci ne glede na preverjeno potrebo ali zahteve po delu. Od obstoječih socialnih prejemkov se razlikuje v tem, da je:

1. usmerjen na posameznika oziroma posameznico in ne na družino ali gospodinjstvo,
2. neodvisen od kakršnega koli drugega dohodka ali drugih virov,
3. neodvisen od participacije na trgu delovne sile in od pripravljenosti posameznika, da sprejme ponujeno delo (Van Parijs 1992, 3; 1995).

Opredelitev UTD terja precejšnjo previdnost. Beseda temeljni namreč (v najbolj splošno sprejeti opredelitvi UTD, ki jo je podal Van Parijs (1992, 1995)) ni vezana na koncept osnovnih potreb oziroma eksistenčnega minimuma. Uporaba besede temeljni se nanaša na osnovo posameznikovega dohodka, ki naj bi jo UTD predstavljal in h kateri naj bi se prišteli posameznikovi drugi dohodki (iz plačanega dela, dedovanja, štipendij itd.). »UTD je zato lahko višji ali nižji od družbeno sprejete opredelitve eksistenčnega minimuma« (Van Parijs 1992, 472). Kljub temu pa Van Parijsova opredelitev UTD vključuje cilj maksimizacije UTD, in sicer do stopnje, ko ga ekonomski sistem še lahko podpira, pri čemer mora biti upoštevana nedotakljivost formalne svobode vseh (Van Parijs 1995, 31).

Argumentacija v podporo UTD ne izhaja le iz želje po razrešitvi krize zaposlitvene družbe in reformi države blaginje, čeprav je ta argumentativni diskurz prevladujoč, ampak iz številnih in zelo različnih razlogov. Nekateri avtorji UTD pripisujejo temeljno vlogo pri reševanju problema revščine in zagotavljanju socialne vključenosti (Raventós

1999; Caputo 2005), enakopravni obravnavi obeh spolov (Robeyns 2008; McKay 2001, 2007), zagotavljanju spoštovanja principa recipročnosti (Segall 2005), povečanju demokratičnega potenciala družb (Pateman 2003) in nenazadnje pri univerzalnem zagotavljanju prave svobode in povečevanju možnosti za uresničevanje posameznikovega ideala dobrega življenja (Van Parijs 1995) ter preseganju protislovij obstoječega kapitalističnega sistema (Bauman 1999).

Kljub temu osnovni argument zagovornikov uvedbe UTD izhaja iz predpostavke o nezmožnosti sodobnih trgov delovne sile, da zagotovijo dohodkovno varnost vsem državljanom. S tega vidika je nujno treba ločiti upravičenost do dohodkovne varnosti od participacije v sistemu pridobitnega dela (Standing 1992, 57), (Offe, Mückenberger in Ostner 1996, 210) in (Aranowitz, Esposito, DiFazio in Yard 1998, 65), kar je tudi temeljna ideja UTD. Ta ločitev pomeni prehod od t. i. pogojevane blaginje nazaj k brezpogojni blaginji, vendar z razliko, da bi 'nova' brezpogojna blaginja v obliki UTD imela pred 'staro' brezpogojno blaginjo nekatere prednosti, ki jih lahko združimo v naslednje sklope (Van Parijs 1995; Atkinson 2002; Offe 1993; Aranowitz 1998; Fitzpatrick 1999; Wright 1999):

1. preprečevanje fragmentacije med različnimi upravičenci do socialnih prejemkov,
2. univerzalizacija in poenostavitev sistema socialne varnosti ter pocenitev administracije,
3. preseganje distinkcije med delovno in nedelavno populacijo ter stigme, ki se drži slednje,
4. odprava težav pri preverjanju upravičenosti do prejemkov in nadzoru zasebnosti upravičencev,
5. odstranitev 'zanke revščine' in 'zanke brezposelnosti',
6. povečanje svobode in avtonomnosti posameznikov,
7. povečanje kupne moči posameznikov, ki niso integrirani v trg delovne sile,
8. uvedba ustrežnejšega sistema socialne varnosti glede na aktualne spremembe na trgu delovne sile, v družini in življenjskih slogih.

Zaradi teh prednosti številni avtorji menijo, da ponuja uvedba UTD ustrezen odgovor na neprilagojenost države blaginje novim tveganjem na trgu delovne sile, povečuje občutljivost sistema zagotavljanja socialne varnosti za nove oblike sistemske

izključenosti ter vzpostavlja pogoje za obširnejšo transformacijo kapitalističnega sistema. Država blaginje bi se tako prilagodila delovanju širšega družbeno-ekonomskega sistema, predvsem pa bi se lahko odzvala na njegove negativne posledice. Socialna politika bi tako odprla vrata novim principom, ki bi temelji na odpravi središčnosti delovne etike¹⁵, univerzalizmu in brezpogojnosti denarnih prejemkov. Hkrati bi uvedba UTD nakazala smer oblikovanja naslednje faze¹⁶ v razvoju države blaginje, ki bi omogočila ekonomsko emancipacijo, tj. neodvisnost od sfere plačanega dela kot edinega sredstva za posameznikovo preživetje, in pomenila možnost za preseganje protislovij kapitalističnega sistema.

2.3. Značilnosti UTD

Značilnosti UTD, ki ga ločijo do drugih socialnih prejemkov, obsegajo kriterije univerzalnosti, individualnosti, brezpogojnosti, uniformnosti in trajnosti. Treba je poudariti, da obstaja veliko različic¹⁷ UTD, ki se ločijo prav po teh kriterijih.

Univerzalnost se nanaša na obseg populacije, ki jo pokriva določena socialna politika. Socialne politike univerzalnega tipa so odprte vsem, medtem ko so socialne politike selektivnega tipa usmerjene k točno določeni in omejeni populaciji. Selektivnost v socialni politiki implicira koncept pogojevanja, ki določa meje upravičenosti do prejemkov in storitev socialnih politik. Zagovorniki UTD pogosto zagovarjajo postopno uvajanje UTD oziroma postopno širjenje mej univerzalnosti. Eden od načinov je, da politike, ki imajo nekatere značilnosti UTD in ki v družbi že obstajajo (npr. državljska pokojnina ali otroški dodatek), a so omejene z upravičenostjo, postopoma zajemajo vse širšo populacijo.

¹⁵ Weber (2002) izpelje nastanek te etike, ki pogojuje način življenja posameznikov, iz doktrine predestinacije, kot ta izhaja iz kalvinizma in drugih puritanskih sekt. Posvetna askeza je tako pogoj za zveličanje in na ta način določa družbene norme in vrednote ter posledično delovanje posameznikov in družbenih skupin. Manifestira se v doslednem izpolnjevanju posvetnega poklica, ki naj bi bil bogu všečno dejanje, posledično blagostanje posameznika pa znamenje izvoljenosti med zveličane.

¹⁶ Nekateri avtorji npr. menijo, da to vlogo danes prevzema t. i. aktivacijska socialna politika.

¹⁷ Različice UTD so podrobneje obravnavane v tretjem sklopu disertacije, ki obravnava problematiko implementacije.

Individualnost se znotraj socialnopolitičnih ukrepov nanaša na enoto, na katero je določena socialna politika usmerjena. Socialne politike se v grobem ločijo na tiste, ki so usmerjene na posameznika, in na tiste, ki so usmerjene na gospodinjstvo. UTD je usmerjen izključno na posameznika; ne samo v smislu, da je vsak član družbe prejemnik UTD, ampak tudi v svoji neodvisnosti od tipa gospodinjstva, ki mu posameznik pripada. S tem se UTD uspešno izogne nadzoru, ki je potreben pri implementaciji drugih socialnih politik, ki imajo kot svojo ciljno enoto gospodinjstvo.

Pogojnost se v socialni politiki nanaša na kriterije, ki omejujejo posameznikovo upravičenost do določenega socialnega prejemka. UTD se od večine socialnih politik loči prav zaradi brezpogojnosti. Njegova brezpogojnost se kaže v dveh značilnostih:

1. neodvisnosti od t. i. preverjene potrebe (angl. *'means test'*) in
2. neodvisnosti od sfere plačanega dela (posameznikove pripravljenosti za delo, predhodnega ali trenutnega zaposlitvenega statusa).

Neodvisnost od preverjene potrebe pomeni, da so do enakega UTD upravičeni vsi posamezniki ne glede na njihov trenutni dohodek iz dela. UTD se jim izplača v polni vrednosti, ne oziraje se na to, ali je njihov dohodek večji ali manjši od zneska UTD. Prav tako je UTD neodvisen od premoženjskega stanja posameznika ali premoženjskega stanja gospodinjstva, v katerem posameznik živi, ter od drugih dohodkov, ki jih pridobi zunaj formalnega trga delovne sile. Neodvisnost od sfere plačanega dela je značilnost UTD, ki ga najmočneje razlikuje od drugih socialnih politik. UTD je neodvisen tako od posameznikovih predhodnih prispevkov v sistem socialnih zavarovanj kot tudi od pripravljenosti za delo ali sodelovanje v različnih reintegrativnih in aktivacijskih ukrepih države blaginje.

Uniformnost odgovarja na vprašanje, ali vsi, ki so upravičeni do UTD, ta dohodek tudi prejemajo. Predlogi UTD lahko v tem oziru variirajo. Različice se lahko od idealnega modela razlikujejo predvsem v opustitvi stroge uniformnosti, ki z vpeljavo določene mere pogojevanja časovno omeji prejemanje UTD na določeno starostno skupino. Po navadi so te različice usmerjene na družbene skupine, ki so že v drugih socialnih politikah definirane kot ciljne (npr. otroci – otroški dodatek, upokojenci – socialna/državljska pokojnina). Tako skušajo zagovorniki UTD doseči, da bi politični

odločevalci sprejeli zamisel o UTD in začeli njegovo postopno implementacijo. Krog uniformnosti naj bi se namreč postopoma širil tudi na druge družbene skupine vse do uresničitve idealnega modela UTD.

Trajnost se v socialni politiki nanaša na časovne omejitve določenega prejemka in na časovne presledke, v katerih upravičenci prejemajo socialne prejemke. UTD se od tradicionalnih socialnih prejemkov loči po tem, da nima časovne omejitve in je doživljenjska pravica (dodeljuje pa se enkrat mesečno). To pomeni, da je UTD trajni brezpogojni mesečni denarni prejemek.

Obstaja veliko predlogov UTD, ki se razlikujejo glede na višino prejemka, vire financiranja, upravičenost, obliko in stopnjo zmanjševanja oziroma ukinitve drugih socialnih prejemkov, cilje, ki jih želijo doseči, in hitrost uvajanja. Nekateri predlogi UTD predvidevajo počasno, zmernejšo uveljavitev, ki bi le dopolnjevala druge socialne prejemke, medtem ko drugi zagovarjajo hitrejšo in radikalnejšo uveljavitev. Zaradi te pestrosti bomo tudi v disertaciji za poimenovanje predloga UTD uporabljali različne izraze. Ključno razlikovanje vzpostavljamo med t. i. idealnim UTD, ki izpolnjuje vse zgoraj našteje značilnosti in izhaja iz logike pravega libertarizma¹⁸, in t. i. kompromisnimi oziroma neidealnimi različicami¹⁹, ki se odpovedujejo eni ali večim značilnostim in so v disertaciji posebej poimenovane. Sam izraz UTD se tako nanaša na splošno idejo o UTD, torej na predloge, ki so bodisi idealni bodisi kompromisni.

2.4. Zgodovina UTD

Zgodovinski pregled nastanka ideje UTD je pomemben z vidika identifikacije glavnih argumentativnih diskurzov, ki so še vedno del sodobnih razprav o UTD.

Treba je poudariti, da z zgodovinskega gledišča UTD ni novost, ampak, da je zamisel o UTD stara že več kot 160 let. Prvi se je zanj, v podobni obliki kot ga poznamo danes, zavzel francoski utopični socialist Charles Fourier (1772–1837), ki je leta 1836 v delu *La Fausse Industrie* zagovarjal dolžnost civilizacije, da izpolni pravico do nadomestila (v

¹⁸ Podrobneje je pravi libertarizem obravnavan v tretjem poglavju.

¹⁹ Obravnavane so v šestem poglavju.

obliki nočitev v prenočišču in treh skromnih obrokov na dan) za vsakogar, ki ne more oziroma ne sme uživati temeljnih naravnih pravic do lova, ribolova, obiranja sadja in paše živine. To brezpogojno nadomestilo naj bi služilo kot kompenzacija revnim za izgubo neposrednega dostopa do naravnih virov. Fourierjeva ideja se razlikuje od UTD v tem, da ni univerzalna, saj je nadomestilo namenjeno zgolj revnim.

Leta 1848 je fourierist Joseph Charlier (1816–1896) v knjigi *Solution du problème social ou constitution humanitaire* prvi formuliral idejo zagotovljenega minimalnega dohodka (angl. 'guaranteed minimum') kot jo poznamo danes. Pripisoval ji je tolikšno pomembnost, da je ves zadnji del knjige namenil t. i. 'humanitarni ustavi' (fr. 'constitution humanitaire'), kjer je podrobno določil pravice in dolžnosti posameznika in v kateri igra zagotovljen minimalni dohodek ključno vlogo, ki naj rešuje socialne probleme. V poznejšem delu *Catéchisme Populaire, Philosophique, Politique et Social* iz leta 1871 pa je idejo minimalnega zagotovljenega dohodka pod vplivom fourieristične tradicije razvil v t. i. **sistem ozemeljske dividende**. Ta izhaja iz enakopravne pravice do lastništva zemlje kot osnove za UTD. Tak dohodek naj bi se izplačeval mesečno, znesek dividende pa naj bi vsako leto znova določili na podlagi najemne cene zemlje. Do ozemeljske dividende bi bili upravičeni vsi državljani ne glede na preverjeno potrebo. Takšna ureditev bi končala dominacijo kapitala nad delom in zagotovila pravični minimalni dohodek, ki bi izhajal iz pravice do skupnega ekonomskega potenciala nacionalnega ozemlja. Ta pravica bi ne smela biti uzurpirana s strani zgolj nekaterih posameznikov. Ozemeljska dividenda bi predstavljala le osnovni minimalni dohodek, vse, kar bi državljani prejeli poleg nje, pa bi si morali prislužiti z lastnim delom.

Za razliko od Charlierja, ki upravičenost do minimalnega dohodka izpelje iz pravice do enakega in proporcionalnega dela skupne dediščine naravnih virov, pa François Huet (1814–1869) naravnim virom doda še premoženje, ustvarjeno v prejšnjih generacijah. Ta kombinacija po njegovem tvori posameznikovo pravico do dela splošne dediščine človeštva. Huet razvije teorijo lastnine, ki je strukturirana okoli poskusa skladne integracije idealov enakosti, svobode in bratstva oziroma solidarnosti. Enakost bi se izražala v pravici do enkratnega brezpogojnega dohodka, svoboda v pravici do zaščite samoproducirane privatne lastnine, bratstvo oziroma solidarnost pa v pravici do zakonsko določene pomoči ob nepredvidljivih nesrečah. Najpomembnejša razlika med njunima predlogoma pa ni le v različnem pojmovanju predmeta upravičenosti, ampak

predvsem v naravi dohodka. Pri Charlierju je ozemeljska dividenda mesečni prihodek posameznika, medtem ko Huetov dohodek zgolj enkratni.

Če Charlier in Huet skorajda nista zapustila sledi v akademski misli, pa tega zagotovo ne moremo trditi za Johna Stuarta Milla. John Stuart Mill je v ponatisu knjige Načela politične ekonomije (angl. *Principles of Political Economy*) iz leta 1848 nedvomno naklonjen fourierizmu, za katerega meni, da je »najbolj spretno oblikovana (...) različica socializma,« (Mill 1848, 22) in predlogu UTD, kjer se »...pri razdelitvi (...) vsakemu članu skupnosti, naj bo delazmožen ali ne, dodeli določen minimum za preživetje. Ostanek proizvoda se po vnaprej določenih razmerjih razdeli med tri elemente: delo, kapital in talent« (Mill 1848, 22).

V medvojnem obdobju dvajsetega stoletja je bila obravnava predlogov, podobnih UTD, najživahnejša v Angliji, in sicer v krogih angleških akademikov, kot sta bila G. D. H. Cole (1889–1959) in James E. Meade (1907–1995).

Cole je v okviru razprave o tržnem socializmu (angl. *'market socialism'*) razvil idejo o nerazdružljivosti socialne politike in planskega gospodarstva, kjer je ideja o socialni dividendi igrala ključno vlogo. Tako je v knjigi *Principles of Economic Planning* (1935) vpeljal pojem socialna dividenda. Plansko gospodarstvo se bo začelo takrat, ko bo med državljanse razdeljenega dovolj dohodka, da bodo ti lahko po načrtovanih cenah kupili vse ustvarjene dobrine in storitve. Dohodki bodo distribuirani na dva načina: 1. kot vir dohodka za opravljeno delo, 2. kot vir dohodka iz socialne dividende. To bo kombinacija dohodka iz dela in dohodka iz naslova državljskih pravic. Socialna dividenda naj bi se podelila vsakemu državljanu kot neposredno plačilo s strani države (Cole 1935, 234–235). Cole je pričakoval, da bo delež posameznikovega dohodka iz plačanega dela v planskem sistemu gospodarjenja postopoma padal, delež dohodka iz naslova socialne dividende pa naraščal, kar bi pomenilo, da bi lahko socialna dividenda zadostovala za kritje osnovnih potreb vsakega državljana. Vsakemu državljanu bi bil dodeljen enak znesek, otrokom pa primerna doklada (Van Trier 2002, 21).

Cole razume socialno dividendo v trojnem smislu: 1. kot nujno potreben instrument pri zagotavljanju posameznikove neodvisnosti od trga, 2. kot zagotovilo, da bo produktivnost naraščala v skladu s kupno močjo posameznikov in z naraščajočimi

potrebami po prostem času, in 3. kot nujno priznanje socialne narave produkcije, katere uspešnost ni odvisna zgolj od posamičnih naporov proizvajalcev, ampak tudi od skozi zgodovino akumuliranega znanja in veščin, ki so potrebni za zagotovilo naraščanja produktivnosti. Do deleža produkta, ki izhaja iz tega znanja, pa morajo biti upravičeni vsi državljani kot lastniki skupnega nasledstva produkcijskih sredstev (Manning 1997, 12). Cole izpelje upravičenost do socialne dividende iz priznavanja pravic državljanov kot upravičencev do deleža skupnega nasledstva produkcijskih sredstev. Tako torej vpelje pravico do dela družbenega produkta na podlagi državljanstva in potrošne aktivnosti posameznikov. Gre za temeljni strukturni in kvalitativni preskok, kako misliti družbeno in ekonomsko realnost ter državljanske pravice.

Tudi James E. Meade razmišlja o ideji socialne dividende. Najočitneje jo obravnava v delu *Agathotopia: The Economics of Partnership* iz leta 1989, kjer ugotavlja, da je treba keynesiansko filozofijo polne zaposlenosti prilagoditi postindustrijski dobi z implementacijo socialne dividende, tj. brezpogojne pravice do dohodka vsakega državljana in državljanke (Van Trier 2002, 6). Ugotovimo lahko, da je Meade v svoji dolgi in obsežni akademski karieri uporabljal pojem socialna dividenda, in vendar bi težko trdili, da ga je uporabljal konsistentno. Identificiramo lahko uporabo štirih oblik socialne dividende oziroma štiri vloge, ki naj bi jih imela (Van Trier 2002, 6–13):

1. *Socialna dividenda kot instrument redistributivne politike*. Tu ima socialna dividenda vlogo odprave revščine ali zagotavljanja večje redistributivne moči države. Instrument socialne politike pri tej uporabi pojma je izplačilo socialnih dividend ali drugih socialnih prejemkov oziroma večja progresivnost davčne lestvice.
2. *Socialna dividenda kot instrument ekonomske politike*, pri čemer je njen glavni namen nadzorovanje procesov inflacije ali deflacije.
3. *Socialna dividenda kot družbena ureditev* se nanaša na tako redistribucijo oziroma socializacijo lastnine, ki bi spodbujala bolj enakopravno porazdelitev lastnine med člani skupnosti. Meade se osredotoča na t. i. družbeno-lastninsko demokracijo. Prednost takšne državne ureditve je v njeni zmožnosti, da v primeru nizkih plač in visokih profitov nacionaliziranega gospodarstva del profita nameni izplačilu socialnih dividend vsem državljanom.

4. *Socialna dividenda kot institucionalna pomoč* se nanaša na institucionalno ureditev Agathotopije. Aghatotopija je družba, v gospodarstvu katere prevlada kapitalsko-delavsko partnerstvo nad privatnim lastništvom gospodarskih družb. Cilj tega naj bi bil konsenzualni model industrijskih odnosov in lažje uresničevanje zaveze o polni zaposlenosti. V tej ureditvi je socialna dividenda instrument najširše radikalne intervencije s strani države.

2.5. Sklep

Ugotovimo lahko, da se koncept UTD napaja iz različnih zgodovinskih idej, ki jih lahko razvrstimo v dve skupini. Prva v UTD vidi kompenzacijo za izgubljene pravice oziroma za pravice, ki jih posameznik zaradi značilnosti družbene ureditve (predvsem dodelitve lastninskih pravic) ne more uresničevati. Tu gre v največji meri za pravico do zemlje, do dela skupne dediščine naravnih virov in premoženja, ki so ga ustvarile prejšnje generacije. Druga, poznejša, pa ideji skupnega lastništva naravnih virov doda še nujno priznanje družbene narave produkcije in neodvisnost od trga delovne sile. Družbena narava produkcije se kaže v upravičenosti državljanov do deleža družbenega produkta, saj velik del tega izhaja iz zgodovinske akumulacije znanja in veščin. Pravica do dela družbenega produkta naj bi omogočila relativno neodvisnost od trga delovne sile. Razvidno je, da so te pravice že razumljene kot sestavni del državljanskih pravic, predvsem socialnega državljanstva, ki predstavlja ključno idejo države blaginje.

V nadaljevanju zato obravnavamo razvoj socialnega državljanstva, saj je njegov obstoj predpogoj za implementacijo UTD. Poleg tega analiziramo različne tradicije konceptov državljanstva in njim pripadajoča razumevanja družbene pravičnosti, s čimer izluščimo temeljne ugotovitve glede sprejemljivosti značilnosti, ciljev in logike UTD znotraj njih.

3. TRADICIJE DRŽAVLJANSTVA IN DRŽAVA BLAGINJE

Umestitev teoretične argumentacije za uvedbo UTD v širši kontekst tradicij državljanstva je pomembna za analizo odnosov, ki jih različne tradicije vzpostavijo do ciljev, logike in razumevanja družbene pravičnosti idealnega UTD. Namen predstavitev tradicij državljanstva je identifikacija tistih točk argumentacije za UTD, ki bi se lahko izkazale za problematične z vidika razumevanja družbene pravičnosti preostalih tradicij. Naša teza je, da odnos tradicij državljanstva do socialnega državljanstva in z njim povezanih pravic in dolžnosti (in še posebej odnos do brezpogojnosti socialnih pravic) v realnem socialnopolitičnem kontekstu v veliki meri omejuje možnosti za legitimnost različnih programov, strategij in ukrepov socialne politike.

Koncept socialnega državljanstva, kot ga je opredelil T. H. Marshall v seriji esejev *Citizenship and Social Class* (1950) namenja osrednjo vlogo univerzalnim socialnim pravicam, ki državljanom zagotavljajo enakost statusa. Te odgovornost pri odpravljanju oziroma zmanjševanju družbenih neenakosti, ki so posledica delovanja tržnih mehanizmov kapitalističnih družb, prelagajo s posameznika, družine in skupnosti na vzvode države. Država prevzame mediatorsko vlogo med tremi velikimi družbenimi sistemi: *ekonomskim*, ki s svojim delovanjem povzroča družbeno neenakost, *družbenim*, ki je tako razbremenjen skrbi za socialno varnost posameznikov, in *vrednostnim*, ki definira koncept pravičnosti, znotraj katerega je utemeljen koncept državljanstva. Na razvoj socialnega državljanstva lahko gledamo kot na emancipatorni proces, ki spremeni težišče zagotavljanja socialne varnosti v smeri od tradicionalno skupnostnih okvirov do sistemske regulacije družbenih neenakosti s strani države blaginje. Gre torej za regulativni poseg v širši družbeni sistem, s čimer se odločilno spremenijo odnosi med posameznimi družbenimi podsistemi. »V središču Marshallovega koncepta državljanstva je protislovje med formalno pravico do politične enakosti in trdovratno družbeno in ekonomsko neenakostjo, ki je ukoreninjena v značilnostih kapitalističnega trga in privatne lastnine. Marshallov predlog razširjenega koncepta državljanstva je sredstvo razrešitve ali vsaj brzdanja tega protislovja« (Turner 1990, 201).

Takšna vloga države in tako definirano zagotavljanje socialne varnosti, ki v temelju spreminja pravice in dolžnosti, ki jih pripisujemo članom neke politične skupnosti, sta

spodbudila žgoče razprave zaradi svojih političnih in emancipatornih implikacij. Razumevanje pomena in pomembnosti pravic in dolžnosti postane odvisno od opredelitve temeljnih in splošno sprejetih interesov državljanov in od principov, ki zagotavljajo njihovo uveljavitev in spoštovanje. Iz tega sledi, da mora biti vsaka tradicija državljanstva utemeljena na določenem **konceptu družbene pravičnosti**, ki vzpostavlja, varuje in spodbuja te temeljne interese. Koncepti družbene pravičnosti so prežeti z različnimi vrednotno-političnimi prepričanji, ki izhajajo iz družbeno-političnih konfliktnih interesov in uokvirjajo med seboj tekmujoče tradicije operacionalizacije koncepta državljanstva. Te tradicije se med sabo razlikujejo glede vrednostnih orientacij, ki so jih razvile do ključnih vprašanj razumevanja družbene pravičnosti, avtonomnosti posameznika, redistributivne vloge države, pravic in dolžnosti posameznika do širše družbe in svobode.

V nadaljevanju opredeljujemo pet tradicij državljanstva, in sicer: **socialni liberalizem**, **liberalizem (libertarizem)**, **komunitarizem**, **egalitarni republikanizem** in **liberalni egalitarizem**. Njihova analiza je omejena na predstavitev njihovih temeljnih značilnosti in razlik med njimi. Podrobneje obravnavamo le tradicijo **liberalnega egalitarizma** in njegovih dveh izpeljank **egalitarizma srečnega naključja** in **pravega libertarizma**, ki predstavljata teoretično podstat argumentacije UTD. V drugih primerih predstavitev tradicij in njihovih najpomembnejših predstavnikov služi zgolj kot okvir za analizo njihovega videnja odnosa med državljanskimi pravicami in dolžnostmi, s čimer vzpostavljamo temelje za razumevanje njihovih preferenc glede reševanja socialno-političnih vprašanj in vloge države blaginje. Tu je poudarek na sprejemanju oziroma zavračanju principa recipročnosti kot temeljnega koncepta, ki legitimira ali delegitimira posamezne socialne politike, v našem primeru UTD, v okviru specifičnega razumevanja družbene pravičnosti. To nam dovoljuje, da opredelimo tisto verzijo razumevanja družbene pravičnosti, ki lahko ponudi teoretično argumentacijo UTD, odstremo njene teoretične temelje in izpostavimo razlike do preostalih tradicij koncepta državljanstva.

3.1. Socialni liberalizem

V socialnem liberalizmu izhaja definicija koncepta državljanstva iz prepričanja, da mora biti glavna obveza povojnih družb zasledovati cilj politične in družbene enakosti. Marshallova opredelitev državljanstva (1950) predstavlja kompleksno idejo, ki vključuje

triado civilno-pravnih, političnih in socialnih elementov (pravic²⁰), ki skupaj proizvedejo polno in enakopravno članstvo v družbi. Razvoj teh pravic je potekal postopoma, kronološko in v zgodovinsko-razvojnem²¹ kontekstu. Socialno državljanstvo kot zadnji, tretji del državljanske triade doživi svoj razcvet z razvojem države blaginje 20. stoletja in vključuje pravice do minimalne ekonomske blaginje, socialne varnosti in soudeležbe pri družbeni dediščini. Posamezniku zagotavlja dostojno življenje v skladu s socialnimi, ekonomskimi in kulturnimi standardi, ki prevladujejo v določeni družbi (Marshall 1950, 1–85). Zato je politični namen socialnega državljanstva nedvomno **emancipatorne narave**. Blažil in uravnovešal naj bi namreč družbeno neenakost, ki je posledica delovanja kapitalističnega sistema. Tako socialno državljanstvo pomeni zagotovilo enakosti priložnosti in uravnovešanja neenakih družbenih pogojev državljanov.

Socialno državljanstvo je torej princip, ki vzpostavlja državo blaginje. Njegovo bistvo je, da država zagotavlja izvajanje socialnih pravic, do katerih so posamezniki upravičeni na podlagi statusa državljana in ne zaradi svoje vključenosti v trg delovne sile, tradicionalno skupnost ali družino (Esping-Andersen 1990, 22). Takšna **brezpogojna upravičenost do socialnih pravic**, ki vzpostavi neodvisnost od trga in družine kot izključnih sfer zagotavljanja socialne varnosti, vodi do **dekomodifikacije in**

²⁰ Pojem pravic uporablja Marshall v širšem smislu, in sicer tako, da vanj vključi tako pravice kot tudi dolžnosti; pravice v smislu pravice do npr. izobraževanja in dolžnosti v smislu dolžnosti države, da zagotovi izobraževanje.

²¹ Deželan (2008, 147–148) ugotavlja, da je bila Marshallova razdelitev državljanstva na tri skupine:

[...] najbolj odmeven doprinos njegovega prispevka k teoriji državljanstva. Prvi del triade oziroma prva skupina državljskih pravic so civilne pravice (civilno državljanstvo), ki naj bi se po Marshallu razvile v 18. stoletju in jih zaokrožajo pravice, nepogrešljive za individualno svobodo. Med le-te med drugim spadajo: pravica do osebne svobode, svobode govora, misli, veroizpovedi, pravica do osebne lastnine, pravica do pravno veljavnih pogodb in pravica do pravičnosti (tj. pravica do pravne obrambe drugih pravic). Drugi del triade predstavljajo politične pravice (politično državljanstvo), ki naj bi se razvile v 19. stoletju in zajemajo pravico do participacije v organih z določeno politično oblastjo ter izvajanje le-te, bodisi kot predstavnik bodisi kot volivec predstavnikov omenjenih organov. Najpogostejša manifestacija le-teh so razni zakonodajni organi. Poslednji, tretji del triade pravic koncepta državljanstva so socialne pravice (socialno državljanstvo), ki naj bi se razvile v 20. stoletju in se raztezajo vse od pravice do minimalne ekonomske blaginje ter socialne varnosti, pravice do soudeležbe pri družbeni dediščini pa vse do pravice do življenja na dostojni ravni in v skladu s prevladujočimi standardi družbe. Institucije, tesno povezane z zadnjo skupino pravic, so predvsem izobraževalni sistem in socialne službe.

defamilizacije²², ki sta po mnenju Esping-Andersena merilo in cilj države blaginje. Ključno mesto pri zmanjševanju družbene neenakosti torej prevzame država, ki pa »ni zgolj intervencijski mehanizem, ki posega v strukturo družbenih neenakosti, temveč tudi sama oblikuje sebi lasten stratifikacijski sistem in tako pomeni aktivno silo pri oblikovanju družbenih odnosov« (Esping-Andersen 1990, 23).

3.2. Liberalizem (libertarizem) in 'nova desnica'

Antipod ideje socialnega državljanstva, kot je definirana v tradiciji socialnega liberalizma, predstavlja tradicija liberalizma (libertarizma). Tu je treba v prvi vrsti opozoriti na razlikovanje med klasičnim in modernim liberalizmom. Predstavnik klasičnega liberalizma sta John Locke in Adam Smith. Moderni liberalizem pa se deli na t. i. libertarizem (angl. '*libertarianism*'), katerega najpomembnejši predstavniki so Hayek, Nozick in Friedman, in egalitarni liberalizem (angl. '*liberal egalitarianism*'), ki je utemeljen v delih Johna Rawlsa. Obe različici sodobnega liberalizma izhajata iz pojmovanja svobode posameznika in enakopravnosti kot najvišjih vrednot, vendar pa se, kot bomo videli v nadaljevanju, močno razlikujeta glede implikacij, ki jih prinaša zaveza tema vrednotama.

Libertarizem in s strani libertarnih idej navdahnjeni avtorji t. i. 'nove desnice' (angl. '*New Right*')²³ zavračajo idejo socialnega državljanstva, kot sta ga opredelila Marshall in pozneje Esping-Andersen. Čeprav je 'nova desnica' intelektualno precej raznolika, pa lahko idejno stičišče najdemo v konceptu 'dobre družbe', ki je utemeljena na institucijah zasebne lastnine, svobodnega trga in omejene, a močne države. Država je omejena v smislu, da mora biti njeno delovanje zgolj v funkciji definiranja in zaščite pravic do privatne lastnine, močna pa mora biti v smislu učinkovitega zagotavljanja izvajanja svojih omejenih zadolžitev. Država ne sme posegati izven tega okvirja, zato je vsako zasledovanje ciljev večje ekonomske enakosti državljanov z uporabo redistributivnih politik države nezaželeno oziroma mora biti strogo omejeno (White 2003, 8–9). Predstavniki 'nove desnice' razumejo redistributivno delovanje države kot grožnjo

²² Dekomodifikacija pomeni relativno neodvisnosti posameznika/posameznice od tržnih sil, defamilizacija pa neodvisnost od družinskih podpor.

²³ Ideje 'nove desnice' so močno vplivale na usmeritve vlad v zgodnjih 80. letih, predvsem v ZDA in Veliki Britaniji.

individualni svobodi in principom pravičnosti ter spodkopavanje ekonomske učinkovitosti in družbenega blagostanja. Vloga države je osvoboditi posameznika krivičnih in paralizirajočih bremen države. Le tako se je mogoče približati idealu svobodne, pravične, ekonomsko učinkovite in dinamične družbe.

'Nova desnica' je otrok idej libertarne misli, utemeljene v delih Nozicka, Hayeka in Friedmana. Robert Nozick (1974, 174–182) v svojem vplivnem delu *Anarhija, država in utopija* (angl. *'Anarchy, State, and Utopia'*) libertarno misel utemeljuje v svoji 'teoriji upravičenosti' (angl. *'entitlement theory of justice'*), kjer poudarja moralno, ekskluzivno in neodtujljivo pravico vsakega posameznika do lastninjenja lastnega telesa in lastnih sposobnosti ter razpolaganja z njimi (angl. *'principle of self-ownership'*). Ta princip pomeni, da ima vsak posameznik pravico, da si v svetu, kjer eksterni viri²⁴ še niso razdeljeni med različne lastnike, z uporabo svojih lastnih (internih) sposobnosti prizadeva za prilastitev teh virov. Prilastitev eksternih virov je moralno upravičena le, če položaj katerega koli posameznika v tej novi ureditvi ni slabši, kot bi bil, če se prilastitev ne bi zgodila (angl. *'the principle of justice in acquisition'*). Četudi pripadniki poznejših generacij nimajo več priložnosti svobodno 'privatizirati' neprivatiziranih virov (ker teh virov ni več), to za Nozicka ni sporno – pod pogojem, da njihova blaginja ni manjša, kot bi bila, če ti eksterni viri sploh ne bi bili privatizirani. Ti posamezniki (pripadniki poznejših, 'novih' generacij) so torej upravičeni do popolnega lastninjenja tistega, kar sami proizvedejo s pomočjo svojih začetnih internih virov²⁵, hkrati pa so upravičeni do svobodne menjave proizvedenih produktov oziroma njihovih lastnih internih virov (Zelleke 2005, 4–7).

Kapitalistična akumulacija kapitala in njegovi transferji so torej upravičeni, če povečujejo blaginjo celotne populacije, četudi to omogoča kopičenje lastnine in družbene moči v rokah manjšine. Nozick razume kapitalizem svobodnega trga in moč države (ki je omejena na funkcijo zaščite pridobljenih pravic in zaščito javnega reda) kot idealen okvir, kjer je možna pravična razdelitev dohodka in bogastva. Socialne pravice torej niso razumljene kot del državljanskega statusa in država ni odgovorna za njihovo zagotavljanje; še več, vsak redistributivni poseg države z namenom povečanja enakosti

²⁴ Materialni zunanji svet.

²⁵ Talenti, sposobnosti, preference.

je nelegitimen in nepravičen, saj omejuje svobodne odločitve posameznikov pri uporabi lastnih virov.

V svojem odnosu do redistributivne vloge države sta nekoliko milejša pripadnika libertaristične tradicije Friedrich Hayek in Milton Friedman. Prisegata na privatizacijo in podjetizacijo države, ki naj bo vir zagotavljanja blaginje. Friedman (1980, 148) trdi, da bo:

družba, ki postavlja enakost v smislu enakosti izidov pred svobodo, končala tako brez enakosti kot tudi brez svobode. Uporaba kakršne koli prisile z namenom doseganja enakosti bo uničila svobodo. Družba pa, ki postavlja svobodo na prvo mesto, bo zagotovila večjo raven svobode in enakosti. Na ta način svobodna družba dopušča stratifikacijo, a tudi možnost mobilnosti. Ohranja priložnosti tistih, ki imajo danes malo, da v prihodnosti postanejo tisti, ki imajo veliko, hkrati pa omogoča vsem, da živijo bogatejše in polnejše življenje.

Libertarizem Friedmana in Hayeka je torej milejši, saj dopušča omejene posege države, če ti ne ovirajo, spreminjajo oziroma popačijo delovanje svobodnega trga. Tovrstni posegi torej ne smejo biti del državljanskega statusa. To v praksi pomeni, da država lahko omejeno posega v blaginjsko sliko, vendar le pod pogojem, da ostanejo socialni prejemki nizki, stigmatizirajoči in zavezani spoštovanju principa pogojevanja (angl. *'principle of conditionality'*).

Stična točka teh idej je torej v nedopustnosti oziroma omejenosti redistributivnih posegov države, saj so ti razumljeni kot nepravični. Murray (1984; 1996) kot pripadnik t. i. 'nove desnice', ki je naslednica libertarnih idej, pa postavlja pod vprašaj učinkovitost redistributivnosti države blaginje. Zagovarja tezo, da redistribucija z blaženjem ekonomskih neenakosti v družbi negativno vpliva na posameznikove spodbude za delo in podjetnost ter tako oblikuje 'nedelavni' značaj in disfunkcionalno vedenje posameznikov. Redistribucija povzroča odvisnost posameznikov od pomoči države in oblikovanje t. i. **kulture odvisnosti** (angl. *'dependency culture'*) ter njeno reprodukcijo. Rezultat tega naj bi bil, da upravičenci do socialnih prejemkov postanejo nemotivirani za izboljšanje svojega ekonomskega položaja in postanejo del t. i. **podrazreda** (angl. *'underclass'*). Zaradi tega so redistributivne politike države kontraproduktivne, saj naj bi

povzročile potencialno slabši položaj upravičencev do socialnih prejemkov, kot bi ga ti imeli v idealni liberalni ureditvi (Murray 1996, 42–49).

Medtem ko Murray za odpravo kulture odvisnosti predlaga popolno odpravo državnoblaginjske oskrbe in radikalen premik v zagotavljanju materialne in socialne varnosti na trg in v lokalno-skupnostne okvire, pa Mead (1986, 82) zagovarja paternalistično reformiranje države blaginje v smislu nujnosti spremembe vzorcev obnašanja prejemnikov socialnih prejemkov (angl. *'behavioral regulationism'*). Ta reforma bi morala temeljiti na odpravi brezpogojnih socialnih pravic in striktnem izpolnjevanju principa pogojevanja, kar bi pripomoglo k spremembi vedenja posameznikov, ki so 'ujeti' v **kulturo odvisnosti**. Brezpogojnost socialnih pravic škodi tako revnim kot tudi družbi sami, saj onemogoča posameznikovo avtonomno in neodvisno delovanje, ki morata biti temelja svobode. Šele princip pogojevanja, ki vpelje v socialni sistem element discipline in se v Meadovem primeru nanaša na zahtevo po plačanem delu, omogoči resnično avtonomnost in neodvisnost posameznika. Plačano delo je razumljeno kot sestavni del državljskih dolžnosti in kot pogoj za upravičenost do državljskega statusa in posledično do socialnih pravic (Mead 1986, 88–89).

Sodobni konservativci, kot pripadnike 'nove desnice' poimenuje Fitzpatrick (2005), gledajo na državljske pravice skozi prizmo stroge recipročnosti, kjer je upravičenost do socialnih pravic proporcionalna posameznikovemu prispevku družbi in skupnosti ter omejena z moralno-vrednostnimi predstavami o 'dobri družbi'. Vzajemnost posameznikovega delovanja je torej ujeta v okvir koncepta zaslužnosti, ki socialno državljanstvo skrči na individualno odgovornost posameznika za izpolnjevanje državljskih dolžnosti v okviru moralnih zahtev družbe in predpisanega koncepta 'dobre družbe'. Zato lahko tradicijo libertarizma in iz njegovih premis izhajajoče 'nove desnice' poimenujemo tudi **'tradicija dolžnosti'**.

Liberalizem (libertarizem) in 'nova desnica' v svojem zasledovanju uresničevanja 'dobre družbe' prezreta vidik sistemske in strateške narave neenakosti in nepravilnosti, ki izhaja iz neizbežnega konflikta med posamezniki in skupinami z razmeroma veliko družbeno močjo in tistimi, ki te moči nimajo (Callinicos 2000; Honderich v Fitzpatrick 2005, 4–5). Libertarni klasiki, kot je npr. Nozick, kot polje pravične distribucije virov opredelijo trg, kjer se svobodno oblikujejo družbene menjave in odnosi, pri čemer je kakršna koli vloga

države v zagotavljanju socialne varnosti razumljena kot grožnja tej svobodi. 'Nova desnica' še vedno stavi na trg, vendar pa se od libertarnih klasikov loči po tem, da se odmakne od individualne pravice izbire posameznikove predstave dobrega življenja, saj znotraj socialnih vprašanj že namenja vlogo državi. Država je namreč tista, ki ima moč, da vzpostavi socialne politike, ki intuitivne domneve 'nove desnice' o trgu kot zagotovilu posameznikove neodvisnosti in svobode prevedejo v realnost. 'Nova desnica' torej človekovo družbeno delovanje, podobno kot libertarizem, razume ločeno od strukturnih odnosov moči in konfliktov, a hkrati doda paternalistično vlogo države,

s čimer je odprta pot za razumevanje posameznikovega družbenega delovanja v okvirih družbene definicije moralnosti in posameznikovega utilitarističnega racionalizma, kjer do izraza zlahka pride posameznikova '(ne)zaslužnost'. Tako je vzpostavljen princip zaslužnosti, ki učinkovito zakrije neenakost v družbeni moči posameznikov in razdeli posameznike na 'zaslužne in 'nezaslužne' (Roemer v Fitzpatrick 2005, 5).

3.3. Komunitarizem in 'nova levica'²⁶

Druga velika '**tradicija dolžnosti**' v konceptualizaciji državljanstva je komunitaristična tradicija. Komunitarizem se pojavi kot odziv na idejo neodtujljive individualne pravice posameznika, da zasleduje lastno predstavo o dobrem življenju, na kateri temeljijo državljanske pravice v libertarni tradiciji. Komunitarna tradicija izhaja iz kritike tako pojmovanih državljanskih pravic, saj naj bi takšne svoboščine izgradile sebičnega in atomiziranega posameznika, ki ne čuti nikakršne dolžnosti in odgovornosti do drugih pripadnikov skupnosti kot tudi ne do skupnosti same. Individualno zasledovanje predstave dobrega življenja naj bi namreč povzročalo konflikt in družbeno anomijo²⁷. Zato komunitarizem, v nasprotju z libertarizmom, poudarja prepričanje, da obstaja 'skupno dobro', ki ga opredeli (oziroma ga mora opredeliti) skupnost. Ta ima pri oblikovanju posameznika središčno vlogo, saj naj bi vzpostavila posameznikovo vpetost

²⁶ Komunitarizem je vplival na politične ideje predvsem v anglosaksonskem svetu. Tako so nekatere njegove ideološke premise v devetdesetih letih 20. stoletja močno zaznamovale politiko demokratske stranke v ZDA in laburistov v Veliki Britaniji.

²⁷ Družbeno stanje, ko veljavne družbene vrednote in norme ne veljajo več. Posamezniki jih ne doživljajo kot sebi lastne in zavezujoče ter se ne vedejo v skladu z njimi.

v skupnostne odnose, ki morajo biti podprti s prevladujočimi vrednotami skupnosti. Skupnost prek instituta javne diskusije vzpostavlja odnos posameznika do različnih družbeno relevantnih tem ter njegovo odgovornost do širše družbe. S tem predstavlja osrednjo točko družbene kohezije in socialne vključenosti (White 2003, 11–15).

Socialno državljanstvo v komunitarni tradiciji služi kot sredstvo utrjevanja družbenih vezi, ki temeljijo na skupnem dojetju pravičnosti in moralnosti. Ne glede na to pa je neposreden cilj socialnega državljanstva, tako kot v socialnem liberalizmu, omejevanje ekonomskih neenakosti, ki jih povzročajo kapitalistični tržni mehanizmi. Vloga države pri tem je, da državljanom omogoči dostop do temeljnih družbenih dobrin (izobrazbe, usposabljanja, zdravstva in dostojnega dohodka). Vendar pa, nasprotno kot v socialnem liberalizmu, vloga države ni v zagotavljanju teh dobrin, temveč zgolj v njeni odgovornosti, da za vse državljane vzpostavi enake pogoje za dostop do njih. Ker ima država odgovornost zagotoviti dostop do temeljnih dobrin, mora posameznik, ki bo užival te dobrine, v zameno izpolniti svoj del odgovornosti do skupnosti. Ideja vzajemnega izpolnjevanja odgovornosti ponazarja koncept 'blaginjske pogodbe' (angl. *'welfare contract'*), tj. vzajemna pogodba med državljanom in državo, ki pogojuje upravičenost do socialnih pravic z izpolnjevanjem dolžnosti in odgovornostjo državljana do skupnosti. Dolžnosti pa so najpogosteje vezane na obveze na trgu delovne sile. Ideja 'blaginjske pogodbe' je, da država zagotovi blaginjsko oskrbo le v primeru, ko je izpolnjena pogodbeni obveznost odgovornega, s strani skupnosti zaželenega delovanja posameznikov.

Politično najvplivnejši komunitaristični usmeritvi sta 'novi komunitarizem' (angl. *'new communitarian approach'*), katere najvidnejši predstavnik je Etzioni, 'nova levica' (angl. *'New Centre/Left'*) in Giddensova 'tretja pot' (angl. *'Third Way'*). Etzioni (1997) trdi, da v družbi obstajajo raznovrstne in ne popolnoma združljive potrebe posameznikov, ki izhajajo iz različnih tradicij, kultur in vrednot posameznih skupnosti, ki jim ti pripadajo. Družba je kot mozaik, kjer različne skupnosti združujejo svoje tradicije, kulture in vrednote z normativnim okvirjem skupnih družbenih vrednot, kar pripelje do raznolike, a vrednotno združene družbe, t. i. 'dobre družbe'. 'Dobra družba' je utemeljena na ravnovesju med svobodo posameznika in družbeno-moralnim redom ter vrednotami in vezmi skupnosti, ki s svojo moralno govorico, artikulirano v neformalnih sankcijah, ki so vpete v interakcije znotraj skupnosti, zagotavljajo prenašanje skupnega dobrega iz

generacije v generacijo. Avtonomijo posameznika v kontekstu 'novega komunitarizma' zagotavljajo družbeno strukturirane priložnosti, ki omejujejo in hkrati legitimizirajo posameznikove preference in vrednote. Poudarek je na ravnovesju med pravicami (individualno avtonomijo) in dolžnostmi posameznikov do 'dobre družbe'. Spoštovanje in vzpostavitev tega ravnovesja Etzioni razume kot izhod iz krize modernih družb oziroma kot 'novo zlato pravilo', ki se glasi: »Spoštuj in podpiraj moralni red družbe v tolikšni meri, kot bi želel, da družba spoštuje in podpira tvojo avtonomijo« (Etzioni 1997, 18). Vloga države pri tem je, da s svojimi politikami in institucijami sooblikuje in vzdržuje 'zlato pravilo' ter tako povečuje skupno dobro in ga prenaša na svoje državljane.

Giddens izhaja iz kritike t. i. 'starega' koncepta države blaginje oziroma socialnega liberalizma, ki temelji na t. i. negativni (pasivni) blaginji s poudarkom na socialnih pravicah kot konstitutivnem elementu državljanstva. Zavzema se namreč za nov koncept države blaginje, ki ga imenuje 'v družbo investirajoča država' (angl. '*social investment state*') (Giddens 1998, 104). Glavna značilnost takšne države je, da temelji na pozitivni (aktivni) blaginji, ki še vedno poudarja socialne pravice kot element državljanstva, vendar s to razliko, da so te pravice pogojene in da prek institucij in instrumentov ekonomske in socialne politike služijo kot sredstvo za ustvarjanje priložnosti družbene participacije posameznikov in pogojev za njihovo družbeno vključenost. Tu je poudarek na družbenem vlaganju v človeški kapital, s katerim si posameznik zagotovi materialno in socialno varnost, in ne več na brezpogojnem zagotavljanju socialnih pravic. Podobno kot pri Etzioniju je v ospredju koncept skupnosti v zagotavljanju blaginjske oskrbe.

Tradicionalne programe za boj proti revščini morajo zamenjati pristopi na ravni skupnosti, ki dovoljujejo bolj demokratično sodelovanje kot tudi večjo učinkovitost. Pri gradnji skupnosti je treba poudarjati pomembnost podpornih mrež, samopomoči in razvijanja družbenega kapitala kot načina gospodarske obnove četrti z nizkimi dohodki. Boj proti revščini zahteva vlaganje ekonomskih sredstev, a le v obliki podpore lokalnim pobudam. Če so ljudje odvisni le od socialne podpore, jih to izključuje iz širše družbe (Giddens 1998, 115).

Komunitarizem torej gradi na ideologiji skupnosti kot entiteti, ki naj zagotavlja kohezivno in vključujočo družbo. Naloga države je, da zagotovi univerzalen dostop do

socialnih pravic in priložnosti, ki vodijo do njih, naloga posameznika pa je izpolnitev 'blaginjske pogodbe' in s tem izpolnitev različnih individualnih državljskih odgovornosti in obveznosti do skupnosti v zameno za prejemanje prejemkov iz naslova socialnih pravic. Tu gre za jasen premik od brezpogojnosti socialnih pravic socialnega liberalizma h konceptu pogojevanih socialnih pravic. Družbena pravičnost je utemeljena na izpolnjevanju obveznosti posameznika do skupnosti, kar šele proizvede upravičenost do socialnega državljanstva. Podobno kot pri libertarni tradiciji tudi komunitarizem do neke mere obide implikacije, ki jih ima neenaka porazdelitev družbene moči. Bolj kot redistributivni posegi, ki imajo za cilj odpravljanje družbene neenakosti, je pomemben pojem družbene vključenosti, ki naj bi povečala družbeno enakost.

3.4. Egalitarni republikanizem

Četrta obravnavana tradicija v konceptualizaciji državljanstva je **egalitarni republikanizem**. Razumemo jo lahko kot odziv na zgornje tradicije. Egalitarni republikanizem je prav tako kot libertarizem in komunitarizem tradicija dolžnosti, a s to razliko, da skuša združiti ideje socialnega liberalizma (enakost statusa) in ideje t. i. tradicij dolžnosti (blaginjska pogodba). Govorimo lahko o **na dolžnosti utemeljenem egalitarizmu** (angl. *'duty-based egalitarianism'*), saj je kot temelj družbene pravičnosti izpostavljena kombinacija konceptov enakosti, zaslužnosti in odgovornosti (Fitzpatrick 2005, 12).

Pomembnejši avtorji te tradicije so Gutmann in Thompson (1996) ter, za razpravo o UTD najpomembnejši, Stuart White. Slednji v svojem odmevnem delu *The Civic Minimum: On the Rights and Obligations of Economic Citizenship* (2003), predlaga koncept redistributivne pravičnosti, ki ga poimenuje **pravičnost kot poštena recipročnost** (angl. *'justice as fair reciprocity'*). Pravičnost kot poštena recipročnost temelji na nujnosti spoštovanja principa recipročnosti in iz njega sledečih pravic in obveznosti.

Temeljni elementi tega koncepta so:

1. državljsani so upravičeni do socialnih pravic,
2. pravice so v funkciji doseganja čim bolj egalitarne družbe,

3. kjer država in njene institucije zagotovijo temeljne principe družbene pravičnosti ter izvrševanje civilnih in političnih pravic, hkrati pa namenljajo zadovoljivo visok del družbenega produkta socialnim politikam za preprečevanje revščine, družbenih neenakosti in družbenih tveganj, imajo državljani obvezo recipročno prispevati svoj produktivni delež, ki naj bi bil v sorazmerju z njihovimi zmožnostmi in kompetencami (White 2003, 78).

V svoji idealni obliki naj bi bil cilj pravičnosti kot poštene recipročnosti vizija družbe, ki s svojimi institucijami izenačuje neenakost dostopa do produkcijskih sredstev in hkrati odpravlja vpliv 'nesrečnih okoliščin' (angl. '*brute luck*')²⁸, ki povzročajo neenakosti, ki ne izvirajo iz prostovoljnih izbir posameznikov. Te neenakosti so t. i. neprostovoljne oziroma neizbrane neenakosti in se kažejo v nepravičnosti potencialnih socioekonomskih prednostih, ki jih prinaša različno vrednotenje posameznikovih 'naravnih' sposobnosti in talentov na trgu. Družba, kjer bi bil dosledno uresničen ideal idealne pravične recipročnosti, bi bila popolnoma egalitarna družba, kar pa je, kot priznava White, utopično in nemogoče v popolnosti doseči. Zato vpelje pojem **neidealna poštena recipročnost** (angl. '*non-ideal fair reciprocity*'), ki zahteva zgolj zagotovitev določenega praga enakosti priložnosti, ne pa tudi popolnoma egalitarne družbe. Če torej sprejmemo obliko neidealne pravične recipročnosti in se s tem odpovemo popolnoma egalitarni družbi, potem mora država vzpostaviti institucije in njim pripadajoče socialne politike, ki bodo sistematično zagotavljale varnost pred različnimi ranljivostmi 'proletarnega' položaja posameznikov. Družbene institucije in socialne politike, ki vplivajo na ekonomski in socialni položaj državljanov, morajo biti zasnovane tako, da preprečujejo revščino, minimizirajo razredno neenakost, zagotavljajo dostop do spodobne zaposlitve in izobrazbe, omogočajo samorealizacijo in zmanjšujejo socialno ranljivost (White 2003, 19, 90).

²⁸ Neprostovoljne neenakosti oziroma neizbrane neenakosti so »rezultat tveganj, ki jih je posameznik primoran sprejeti [...], da si zagotovi sredstva za preživetje. Ko ljudje tvegajo prostovoljno, izgubijo legitimno pravico do kompenzacije za neželene izide, saj so ti posledica njihovih prostovoljnih tveganj izbir. Nasprotno se zgodi, ko so tveganja neprostovoljna, saj so takrat posamezniki podvrženi prisili, legitimna pravica posameznika pa je, da izpodbija izid, ki so ga povzročile neprostovoljne tvegane izbire« (Widerquist 1999, 388–399).

V družbah, kjer je ta prag zagotovljen, imajo državljani obvezo recipročno prispevati svoj produktivni delež v obliki plačanega oziroma neplačanega dela ali druge oblike družbeno potrebnih in zaželenih dejavnosti. Ta recipročnostna obveza ne velja samo za prejemnike socialnih prejemkov, ampak za **vse državljane**, ki imajo korist od družbenega sodelovanja, tudi tiste najbolj privilegirane. Od tod sledi, da se zahteva po delu v zameno za koristi družbenega sodelovanja ne sme aktualizirati, če niso vanjo zavezani vsi delazmožni državljani (White 2003, 18; 136–137).

V tem se Whiteovo pojmovanje bistveno razlikuje od klasičnih tradicij dolžnosti v konceptualizaciji državljanstva. Te namreč v svojem pojmovanju pravičnosti zagovarjajo princip recipročnosti, ki se v svojem najožjem smislu – v socialni politiki – nanaša zgolj na prejemnike socialnih prejemkov, ne pa tudi na tiste, ki svoje upravičenosti do prejemkov iz katerega koli razloga ne uveljavljajo. Princip recipročnosti je v klasičnih tradicijah dolžnosti urejen v smislu striktno proporcionalnosti, ki zahteva, da je posameznikov produktivni prispevek enak njegovemu socialnemu prejemku. Zato tradicije libertarizma in komunitarizma z vidika levega političnega prepričanja vsebujejo antiegalitarno konotacijo. White (1997, 318) nasprotno zagovarja idejo, da recipročnostnega principa ni treba interpretirati v tej striktno proporcionalni luči. Princip recipročnosti interpretira tako, da ta po njegovem zagotavlja spoštovanje principa enakih možnosti. Tak egalitarni koncept recipročnosti mora povezati upravičenost do prejemkov s produktivnim prispevkom posameznikov, ne da bi se ob tem podpirale dohodkovne neenakosti, ki izhajajo iz razlik v naravni obdarjenosti posameznikov, njihovih sposobnostih in talentih ter eksternih virih. Obenem je treba prek institucij in socialnih politik preprečevati dohodkovne neenakosti, da bi se lahko izenačile priložnosti med (zaradi nesrečnih okoliščin) različno prizadetimi posamezniki.

Princip recipročnosti, kot ga razume White, torej ne zahteva striktnih recipročnih odnosov, temveč pluralno definirano prispevanje k družbenemu sodelovanju, v katerem se ustvarjajo eksterni viri. Vsak posameznik je obvezan opraviti minimum kontributivnih aktivnosti v zameno za prejet minimum dohodka. Zahtevana količina teh aktivnosti pa je odvisna od t. i. produktivnega hendikepa posameznika. White (2003, 113–115) takšno dožemanje principa recipročnosti imenuje **ohlapna recipročnost** (angl. *'baseline reciprocity'*). Socialnopolitične implikacije takšnega razumevanja recipročnosti pomenijo oblikovanje t. i. **razumne zahteve po delu** (angl. *'reasonable work*

expectation). Iz tega sledi, da mora biti upravičenost do dostojnega minimuma dohodka (dohodka, ki omogoča življenje nad pragom revščine) v okviru koncepta ohlapne recipročnosti pogojena z razumno zahtevo po delu. Posamezniki, ki razumne zahteve po delu ne izpolnijo, kršijo princip ohlapne recipročnosti, s čimer izkoriščajo tiste, ki ta princip upoštevajo.

Podobne ideje v razumevanju družbene pravičnosti in principa recipročnosti razvijeta tudi Gutmann in Thompson (1996). V nasprotju s teoretiki 'nove desnice', ki trdijo, da nespoštovanje principa recipročnosti spodbuja kulturo odvisnosti in negativno vpliva na posameznikove spodbude za delo, s čimer se zmanjša motivacija za izboljšanje njihovega družbenega položaja, Gutmann in Thompson zagovarjata koncept t.i. **pravičnosti dela za blaginjo** (angl. *'fair workfare'*)²⁹. Ta ne zahteva izpolnitve recipročne obveze le od prejemnikov socialnih prejemkov, ampak tudi od družbe, ki mora zagotoviti pogoje za delo trenutno brezposelnih (politike zagotavljanja polne zaposlenosti) (Gutmann in Thompson 1996, 276–294). Glavna značilnost pravičnosti dela za blaginjo je, tako kot pri Whitovi pravičnosti kot pravični recipročnost, da recipročna obveza velja za obe strani v blaginjski pogodbi – državljana in državo. Zato se je državljan v zameno za socialne pravice primoran vključiti v sistem pridobitnega dela samo v primeru, ko njegovi sodržavljeni z uzakonitvijo in izvajanjem primernih socialnih politik izpolnijo pogoje za uresničevanje socialnih pravic (Zelleke 2005, 114–115).

Konceptu pravične blaginje za delo zato pripada princip recipročnosti, ki mora vključevati mrežo vzajemne odvisnosti med državljani. Kljub poudarjeni vzajemnosti pa socialne prejemke omogočajo državljani, ki aktivno sodelujejo v produktivnih ekonomskih aktivnostih, iz česar logično sledi, da je moralno sporno, kadar prejemniki socialnih prejemkov zavrnejo udeležbo v shemi pravičnega družbenega sodelovanja, ki sploh omogoča dohodkovno podporo. Zato družba, ki zagotavlja dohodkovno podporo ne sme biti vrednotno nevtralna niti do življenjskih slogov, ki prispevajo k ekonomski produktivnosti, niti do tistih, ki ne. Ta nevtralnost namreč privede do legitimacije koncepta 'nedela' in sesutja na principu pravičnega družbenega sodelovanja utemeljenih

²⁹ Izraz *'workfare'* pomeni *'work for your welfare'*, torej dobesedno 'delaj za svojo blaginjo' (Boljka 2003, 32).

politik dohodkovne podpore. Avtorja sta prepričana, da je delo³⁰ nujen pogoj za doseg človekovega dostojanstva (Gutmann in Thompson 1996, 279–280).

Temeljna ideja njenega razumevanja socialnih pravic je, da princip recipročnosti, ki se izkazuje v obvezi vključitve državljanov v sistem vzajemnega družbenega sodelovanja, velja za vse državljane – tako za revne kot tudi bogate. Premožni državljani, ki si lahko privoščijo izstop iz sistema pridobitnega dela in s tem iz sistema vzajemnega družbenega sodelovanja, so tako podvrženi tveganju, da izgubijo enakopravnost obravnave s stališča spoštovanja. Kljub temu pa obstaja razlika med tveganjem bogatih in revnih. Medtem ko bogati z izstopom iz vzajemnega družbenega sodelovanja tvegajo izgubo družbenega spoštovanja, revni z enakim ravnanjem tvegajo precej več, in sicer izgubo socialnih pravic in s tem sredstev za dostojno življenje.

Ugotovimo lahko, da je vsem zgoraj analiziranim tradicijam koncepta državljanstva (izvzemši tradicijo socialnega liberalizma) in njim pripadajočim utemeljitvam družbene pravičnosti skupno, da poudarjajo koncept blaginjske pogodbe in neizbežnost principa recipročnosti kot pogoja pravične družbe, četudi ima ta pri različnih tradicijah različne poudarke. Kritiki t. i. tradicij dolžnosti vidijo v takšnem pojmovanju družbene pravičnosti erozijo socialnih pravic in socialnega državljanstva. Koncept blaginjske pogodbe naj bi namreč dokončno odpravil nekdanje emancipatorne namene države blaginje in povzročil odmik od koncepta socialnega državljanstva, kot ga je opredelil Marshall (1950). Ideja blaginjske pogodbe prinaša oživitev nekega starejšega koncepta državno-blaginjske oskrbe, ki je deloval kot instrument vzdrževanja družbenega reda v kontekstu družbene neenakosti³¹. Blaginjska pogodba ni nič drugega kot mehanizem za nadzorovanje in discipliniranje revnih in vodi do njihovega izkoriščanja in ne do zmanjševanja družbene neenakosti, kot jo je obljubljala povojna država blaginje (Dwyer 1998). Zdi se, da je legitimnost upravičenosti do socialnih pravic, ki je bila utemeljena v konceptu socialnega državljanstva, stvar preteklosti in da se nova legitimnost išče v principu pogojevanja, ki se največkrat izraža v nujnosti izkazovanja družbeno zaželenega vedenja tistih, ki bi radi uživali svoje socialne pravice.

³⁰ Ni pa popolnoma jasno, kaj za njiju šteje kot delo, tj. ali je to samo plačano delo ali tudi neplačano skrbniško ali gospodinjsko delo.

³¹ Več v sedmem poglavju.

Kritiki na levisi dvomijo v takšno legitimacijo socialnih pravic. Tesna povezanost upravičenosti do socialnih pravic in odgovornega vedenja posameznika ne sme biti osnova pravične, vključujoče družbe in polnega državljanstva. Bistvo socialnih pravic mora biti v povečanju individualne svobode in relativni neodvisnosti posameznika od tržnih sil (dekomodifikacija). Takšno individualno svobodo pa je nemogoče doseči, če je dostop do socialnih pravic pogojen in omejen s predpisanimi konformističnimi standardi odgovornega, moralnega, pričakovanega in s strani države ali skupnosti zaželenega vedenja. Opredelitev ustreznega vedenja je v tradicijah, ki razumejo socialne pravice na ta način, največkrat pogojena s participacijo na trgu delovne sile, kar pomeni odmik od individualne in svobodne izbire načina življenja in premik k plačanemu delu kot edinemu dejavniku, ki zagotavlja dosego socialnega državljanstva. Ta premik reproducira pogoje odvisnosti od plačanega dela in ne omogoča relativne emancipacije od njega.

Kako torej združiti najvišjo možno svobodo posameznika, ne da bi hkrati povečali neenakost v družbi? Vprašano drugače, kako odpraviti neenakosti kapitalističnih družb, ne da bi pri tem zašli v pasti blaginjske pogodbe in s tem v pogojevanje svobode posameznika, ki mora biti najvišja vrednota? Na ti vprašanji odgovarja Phillipe Van Parijs (1995) v svoji najbolj odmevni knjigi *Real Freedom for All: What (if anything) can justify capitalism?*, v kateri teoretično utemeljuje upravičenost do brezpogojnega UTD kot odgovora na zgornji vprašanji. Ker se Van Parijsova teorija družbene pravičnosti, ki jo poimenuje **pravi libertarizem** (angl. *'real libertarianism'*) v veliki meri napaja iz idej **egalitarnega liberalizma** Johna Rawlsa in **egalitarizma srečnega naključja** (angl. *'luck egalitarianism'*) Ronalda Dworkina, bomo najprej osvetlili ključne ideje teh dveh avtorjev.

3.5. Egalitarni liberalizem

Rawls v svojem najbolj znanem delu *Teorija pravičnosti* (angl. *'A Theory of Justice'*) iz leta 1971 ugotavlja, da je družbena neenakost, kljub formalno zagotovljenim svobodi in državljanskih pravicah, še vedno neločljivi del zahodnih kapitalističnih družb. Temeljne pravice³² so sicer zagotovljene s pravičnostjo v kontekstu formalno definirane in

³² Politične svoboščine, svoboda govora, verska svoboda, svoboda zbiranja, svoboda misli, lastninske pravice ipd.

urejenega družbenega reda in zagotavljajo formalno enakopravnost državljanov, vendar ne uspejo odpraviti dejanske neenakosti, neenakih pogojev in priložnosti državljanov, ki izhajajo iz sistemsko-kapitalistične ureditve in razredno-dednih družbenih struktur. Družba, ki hoče biti pravična, mora zagotoviti razdelitev primarnih dobrin (svoboda in priložnosti, dohodek in bogastvo in podlaga samospoštovanja), institucije na ravni družbenega sistema pa morajo preprečevati neenakost v družbi (Rawls 1971).

Temelj njegove družbenomoralne teorije je **poseben koncept pravičnosti** (angl. '*special conception of justice*')³³, ki bi ga pripadniki družbe izbrali, če bi se znašli v hipotetičnem *izhodiščnem položaju*³⁴ in za *tančico nevednosti*³⁵. Poseben koncept pravičnosti je

³³ **Poseben koncept pravičnosti** se razlikuje od splošnega koncepta pravičnosti (angl. '*general conception of justice*'). Ta velja, ko v družbi obstajajo posebne okoliščine, ki ne dopuščajo zadostnega ekonomskega in socialnega razvoja ter razvoja temeljnih pravic in svoboščin (Rawls 1971, 152). V splošnem konceptu pravičnosti morajo biti vse družbene vrednote – svoboda in priložnosti, dohodek in bogastvo in temelj samospoštovanja – porazdeljene enako, razen če neenakost v porazdelitvi ene ali vseh vrednot ne koristi vsem. Nepravičnost torej pomeni, da neenakosti ne koristijo vsem (Rawls 1971, 62). Poseben koncept pravičnosti se razvije iz splošnega koncepta pravičnosti, ko se izboljšajo ekonomske in socialne okoliščine (Rawls 1971, 83). Za razliko od splošnega koncepta pravičnosti poseben koncept pravičnosti dodeli strogo prioriteto enakosti razdelitve temeljnih svoboščin in enakosti priložnosti nad zahtevo, da morajo biti druge družbene vrednote razdeljene v korist vsem (Rawls v Van Parijs 2003, 202–203).

³⁴ Izhodiščni položaj predstavlja hipotetično predružbeno situacijo, kjer lahko izberemo družbo, v kateri bi želeli živeti, ne da bi v času izbora vedeli, kakšni bodo naše sposobnosti, talenti in preference.

³⁵ **Tančica nevednosti** po Rawlsu zagotovi, da razpravljavci odmislijo svoj konkreten položaj v družbenem življenju, kar pomeni, da ne vedo, v kateri razred spadajo, katere vloge opravljajo, kakšne življenjske nazore imajo, v kakšnih okoliščinah so se znašli itd. Je mehanizem izključitve sebičnih interesov in partikularnih vrednostnih sistemov, ki naj udeležence v izhodiščnem položaju napelje na nepristranskost presoje in jim omogoči, da dosežejo racionalno soglasje o temeljnih načelih dobro urejene družbe. Z drugimi besedami, če v kontrafaktični situaciji razmišljamo o temeljnih normativnih načelih dobro urejene družbe, ne da bi poznali svoj družbeni položaj in okoliščine, po Rawlsu nujno razmišljamo v skladu z načelom recipročnosti, saj nas nevednost o lastnem položaju napelje na nepristranskost. Rawls trdi, da v izvorni poziciji racionalni udeleženci nujno dosežejo soglasje o njegovih dveh, zgoraj opredeljenih načelih "pravičnosti kot poštenosti": ker udeleženci v izvorni poziciji nimajo informacij o svojem realnem položaju v družbi, drug drugemu podelijo maksimalno svobodo v okviru medsebojne enakosti ter zagotovijo maksimalne mogoče pogoje tistim, ki se znajdejo v družbi v najslabšem položaju. Po Rawlsu je o odločitvi teh načel v izvorni poziciji edina mogoča racionalna izbira zato, ker udeleženci ne vedo, ali se ne bodo morda sami znašli v najslabšem položaju (Škerlep 2004).

sestavljeno iz načel, ki zagotavljata pravično in moralno sprejemljivo družbo oziroma t. i. **pravičnost kot poštenost** (angl. *'justice as fairness'*). Ti načeli sta urejeni v skladu z odnosi leksikalne prednosti, tako da ima prvo načelo prednost pred drugim. **Prvo načelo**, tj. **načelo enake svobode**, pravi, da mora imeti vsak posameznik enako pravico do najširše skupne sheme enakih temeljnih dobrin in svoboščin, ki so kompatibilne s podobnim sistemom svoboščin za vse. **Drugo načelo**, ki ga sestavljata dve komponenti, pa pravi, da morajo biti družbene in ekonomske neenakosti urejene tako, da:

1. kar najbolj koristijo tistim članom družbe, ki so v najslabšem položaju (**načelo razlike** (angl. *'the difference principle'*)), in
2. so hkrati povezane z javnimi službami in položaji, ki so dostopni vsem pod pogoji **nepristranske enakosti možnosti** (angl. *'principle of fair equality of opportunity'*) (Rawls 1971, 302–303).

Načelo enake svobode se torej nanaša na zagotavljanje temeljnih dobrin in svoboščin, načelo razlike pa na nujnost preprečevanja družbene in ekonomske neenakosti v okviru nepristranskih enakosti priložnosti. Pri tem je treba poudariti, da načelo razlike implicira legitimizacijo redistributivnih posegov države pri razdelitvi družbenega bogastva, ki pa mora biti omejeno s spoštovanjem temeljnih pravic in svoboščin posameznika. Redistribucija mora v največji meri koristiti družbenim skupinam, ki so najbolj prikrajšane. **Pravičnosti kot poštenost namreč terja, da morajo biti primarne družbene dobrine (svoboda, priložnosti, dohodek, bogastvo in samospoštovanje)³⁶ porazdeljene enakopravno, razen če neenaka porazdelitev prinaša prednost tistim posameznikom, ki se znajdejo v najneugodnejšem položaju** (Rawls 1971, 303). Kaj ta zahteva pravzaprav pomeni? Pod pogoji uveljavitve načel enake svobode in poštenosti enakih priložnosti (možnosti) so lahko višja pričakovanja bolje situiranih pravična le v primeru, ko je družba urejena tako, da takšna ureditev izboljšuje položaj najbolj prikrajšanih članov družbe. Višja pričakovanja³⁷ bolje situiranih se torej ne smejo uresničiti, če se vzporedno ne izboljša tudi položaj najslabše situiranih (Rawls 1971, 75).

³⁶ Načelo razlike se pri Rawlsu nanaša samo na niz primarnih družbenih dobrin. Te vključujejo družbene in ekonomske prednosti posameznikov, ki pa so omejene z drugimi primarnimi dobrinami – temeljnimi pravicami in svoboščinami, ki jih zagotavljata načeli enake svobode in nepristranskosti enakosti možnosti.

³⁷ Višina pričakovanj posameznikov je tu opredeljena z njihovo količino socialnih in ekonomskih prednosti.

Kriterij pravične distribucije, ki izhaja iz te formulacije, je kakršno koli še tako majhno izboljšanje položaja najslabše situiranih (ob spoštovanju drugih dveh načel). Tako je izpolnjen pogoj pravičnosti ne glede na to, ali so primarne dobrine porazdeljene enakomerno ali ne. Takšna družbena ureditev bi bila kljub načelni pravičnosti lahko izredno tolerantna do velikih družbenih in ekonomskih neenakosti. Zato idealna pravična družbena ureditev za Rawlsa ni tista, ki zgolj izboljša položaj najslabše situiranih, ampak tista, ki **maksimalno izboljša** položaj najslabše situiranih ob predpostavki, da ne obstaja nikakršna bolj egalitarna alternativa tej ureditvi, v kateri bi bilo mogoče še izboljšati položaj najslabše situiranih. Pomembno je tudi poudariti, da družbena ureditev, ki bi bila bolj neegalitarna – dopuščala bi večjo neenakost v porazdelitvi primarnih dobrin – in ki bi hkrati lahko izboljšala položaj najslabše situiranih, ne predstavlja sprejemljive alternative. Takšna družbena ureditev bi bila še vedno pravična, ne bi pa bila idealno pravična (Rawls 1971, 79).

Rawlsov **kriterij distributivne pravičnosti** zaznamuje niz **primarnih dobrin**, ki jih Rawls operacionalizira z vidika *družbenih in ekonomskih prednosti*, ki jih poseduje posameznik. Primarne dobrine opredeli kot tisto, kar osebe potrebujejo za pridobitev statusa svobodnega in enakega državljana in za vključenost v vzajemno sodelujočo družbo skozi njihovo celotno življenjsko obdobje. Obstajata dve kategoriji primarnih dobrin, in sicer *naravne* in *družbene*. **Naravne primarne dobrine** vključujejo zdravje, krepkost, inteligenco, imaginacijo in naravne talente. Družbene institucije sicer lahko vplivajo na nabor naravnih dobrin pri posamezniku, vendar jih neposredno ne podeljujejo. Družbene institucije neposredno nadzirajo le distribucijo družbenih primarnih dobrin, s katero lahko vplivajo na družbene posledice neenakosti v distribuciji naravnih dobrin. **Družbene primarne dobrine** vključujejo temeljne svoboščine in priložnosti dostopa do 'družbenih položajev' (angl. '*social positions*') (Van Parijs 2003, 210–211). V **posebnem konceptu pravičnosti** je distribucija teh dobrin podrejena *načelu enake svobode* in *načelu nepristranske enakosti možnosti*, medtem ko je *načelu razlike* podrejen le del primarnih družbenih dobrin, ki ga Rawls poimenuje družbene in ekonomske prednosti. Te vključujejo dohodek in bogastvo, moč in 'prednostni dostop do položajev odgovornosti' (angl. '*prerogatives of offices and positions of responsibility*') ter družbeni temelj samospoštovanja. Zgolj ta del primarnih dobrin je predmet maksimizacijskih učinkov redistribucije, ki mora potekati v skladu z zgoraj opisanimi zahtevami načela razlike (Rawls 1971, 62).

S tega vidika je Rawlsovo načelo razlike³⁸ mogoče interpretirati kot načelo, ki skuša izboljševati **priložnosti posameznikov** (angl. *'opportunity egalitarian principle'*) in se ne ukvarja s posledičnimi **izidi maksimizacije** (angl. *'outcome egalitarian principle'*). Povedano drugače, Rawlsa ne zanima toliko, ali bodo posamezniki dejansko unovčili maksimizacijo in ali bodo iz njihovega povečanega nabora družbenih in ekonomskih prednosti sledili zanje pozitivni izidi. Zanima ga predvsem maksimizacija nabora priložnosti, ne pa regulacija neenakosti, ki bodo sledile kot posledica postredistribucijskih prostovoljnih izbir posameznika. Tako povzročene neenakosti so odgovornost izbir vsakega posameznika posebej (Van Parijs 2003, 213).

3.6. Egalitarizem srečnega naključja

Iz tega dela Rawlsove teorije pravičnosti kot poštenosti izhaja naslednja konceptualizacija državljanstva, in sicer egalitarizem srečnega naključja³⁹. Pripadniki⁴⁰ te tradicije zagovarjajo idejo, da je mogoče vzpostaviti pravično kapitalistično-tržno družbeno ureditev. Trdijo, da je mogoče združiti ideal pravičnosti z mehanizmi tržnega delovanja sodobnih družb in da je odprava odnosov izkoriščanja v takšni družbi povsem realna možnost (Farrelly 1999, 283). **Egalitarizem srečnega naključja** razume pravičnost kot enakost, katere cilj je odpraviti, kolikor je to le mogoče, vpliv **vseh 'neizbranih neenakosti'** (angl. *'brute luck inequalities'*), na katere posamezniki nimajo vpliva. V idealni družbi ne sme biti neenakosti v posameznikovih življenjskih priložnostih. Dovoljene so le tiste neenakosti, ki jih povzročijo posamezniki z lastnimi prostovoljnimi izbirami in 'napačnimi' ravnanji. To so ravnanja in izbire, za katere so posamezniki odgovorni sami (Arneson 1999). Iz tega sledi, da mora biti temeljni cilj pravičnosti kot enakosti omogočiti kompenzacijo tistim posameznikom, ki so

³⁸ »A žal načelo razlike ne loči med izbranimi in neizbranimi neenakostmi. Zato je eden od možnih izidov načela razlike, da nekatere ljudi primora plačati za izbire drugih tudi tedaj, ko se tisti z najmanjšimi dohodki [...] znajdejo v tem položaju po lastni izbiri. Rawls hoče, da bi načelo razlike omililo nepravične učinke naravnega in družbenega zapostavljanja, toda s tem omili tudi legitimne učinke osebne izbire in prizadevanja« (Kymlicka 2005, 121).

³⁹ Pojem egalitarizem srečnega naključja za oznako spodnjih avtorjev prvič uporabi Elisabeth Anderson (1999).

⁴⁰ John Roemer, Erik Rakowski, Thomas Nagel, Ronald Dworkin, Gerald Cohen, Richard Arneson, in (pogojno) Philippe Van Parijs.

izpostavljeni 'nesrečnim okoliščinam' (odsotnost obdarjenosti s talenti, nagnjenost k boleznim, hendikapi, odraščanje v neprimerni družini ipd.), na katere posamezniki niso imeli nikakršnega vpliva, in dopustiti neenakosti, ki izhajajo iz posameznikovih prostovoljnih izbir. S tem je izpolnjen ideal pravičnosti.

Iz te optike sledi **Dworkinova teorija distributivne pravičnosti**, ki skuša v svoji zasnovi enakosti poudariti dovzetnost za ambicije in nedovzetnost za obdarjenost. Dworkin (2000) meni, da je pri zasledovanju cilja pravične družbe treba izključiti vpliv posameznikove obdarjenosti z internimi viri in poudariti posameznikove ambicije. Odstraniti je treba neenakosti, ki izhajajo iz različnih talentov in hendikapov posameznikov, ne pa tudi neenakosti, ki izhajajo iz različnosti v izbirah, ambicijah, prizadevanjih, naporih in nagnjenostih posameznikov. Če kriterij pravične distribucije pri Rawlsu izhaja iz nujnosti izboljševanja položaja najslabše situiranih, Dworkin (2000, 66–69) kot **kriterij pravične distribucije virov** vpelje '**preizkus zavisti**' (angl. '*envy test*'). Ta pravi, da distribucija (maksimizacija) virov med posamezniki ni zadovoljiva, če po njej obstajajo osebe, ki drugim zavidajo vire, ki so jih prejeli. Kako zagotoviti distribucijo virov, ki bo zadostila preizkusu zavisti?

3.6.1. Hipotetična dražba

Dworkin pristopi k temu problemu s **hipotetično dražbo**. Zamislimo si predružbeno situacijo, kjer imajo na začetku vsi člani družbe enako kupno moč, s katero lahko prostovoljno in enakopravno sodelujejo v tekmovanju za vse razpoložljive družbene vire, ki najbolj ustrezajo njihovim življenjskim načrtom. Smisel takšnega postopka je, da je posameznik primoran žrtvovati znaten del svoje na dražbi pridobljene kupne moči, da bi si pridobil najbolj zaželene (popularne) vire, in manjši del denarja, da bi si pridobil manj zaželene vire. V primeru, ko je dražba uspešna in so vsi na dražbi sodelujoči z rezultati zadovoljni, ni nikogar, ki bi mu bilo več do nabora virov nekoga drugega. Če bi si posameznik želel drugačen nabor virov, bi namreč v poteku dražbe lahko oblikoval ponudbo za drug nabor virov in ne ponudbe za nabor virov, ki ga ima po dražbi. Hipotetična dražba zagotovi, da so vsi »ponudniki« obravnavani enako, saj je imel prav vsak posameznik enako začetno kupno moč in možnost, da v skladu s ponudbo in povpraševanjem sestavi nabor virov, ki odraža njegovo prepričanje o pomembnosti

oziroma nepomembnosti določenih virov pri zasnovi lastne predstave dobrega življenja (Kymlicka 2005, 111, 122).

3.6.2. Kompenzacija naravnih zapostavljenosti: hipotetično zavarovanje

Dražba bi zadovoljila preizkusu zavisti samo, če se ljudje ne bi odločilno razlikovali v osebnih sposobnostih oziroma sposobnostih razpolaganja z eksternimi viri, se pravi v svoji naravni obdarjenosti. A ker to ne drži, je treba preprečiti, da bi nekateri posamezniki zgolj na podlagi svoje 'srečnejše' obdarjenosti s talenti in sposobnostmi bolje izkoristili na dražbi pridobljena začetna sredstva. Zato je treba k začetni dražbi uvesti dodaten postopek, ki ga Dworkin (2000, 73–99) poimenuje **hipotetično zavarovanje**. Predpostavlja se namreč, da posamezniki v trenutku dražbe ne poznajo svojih talentov in sposobnosti in tudi ne vedo, ali bodo ti unovčljivi na trgu pri pridobivanju nadaljnjih eksternih virov. V takšnih okoliščinah bi se posamezniki radi zavarovali pred določenimi tveganji (npr. pred odsotnostjo talentov in sposobnosti) tako, da bi en del začetnih sredstev naložili v zavarovalno shemo, ki bi jih varovala pred omenjenimi tveganji. Ta vložek bi se znašel v skladu, iz katerega bi se izplačevale 'kompenzacijske premije'⁴¹ posameznikom, ki bi se po podeljenih začetnih sredstvih znašli v skupini z najmanjšimi talenti in sposobnostmi za pridobivanje družbeno najbolj zaželenih virov. Tako »bi pridobili načelno podlago za odločitve o tem, kolikšen del družbenih sredstev nameniti pomoči tistim, ki so bili zapostavljeni v 'naravni loteriji'« (Kymlicka 2005, 126).

V tem je Dworkinova teorija hipotetične dražbe podobna Rawlsovi ideji o izhodiščnem položaju, kjer se ljudje o idealno pravični družbi odločajo za tančico nevednosti. Glavni cilj Dworkinove teorije hipotetične dražbe je, da se zagotovi distribucija virov, ki bo zadostila preizkusu zavisti, in ne distribucija po načelu 'vsakemu enak delež'. Distribucija, ki temelji na upoštevanju preizkusa zavisti, zagotovi začetno enakost, ki upošteva posameznika in njegove preference glede različnih želenih tipov virov. Za Dworkina je to pomembno, ker hoče poudariti posameznikovo odgovornost pri

⁴¹ To vodi Dworkina k zaključku, da je z vidika družbene pravičnosti v socialni politiki najbolj primeren sistem delovne blaginje, ki zagotavlja prejemke nad mejo revščine za iskalce zaposlitve, ki morajo biti pripravljene na sodelovanje v usposabljanju (Zelleke 2005, 9).

sprejemanju odločitev in izbir. Odločitve, sprejete pred dražbo, namreč v veliki meri določajo, kakšno bo življenje posameznika po dražbi. Na ta način se iz distribucije virov odstranijo dejavniki, na katere posamezniki nimajo vpliva, dopusti pa se vpliv dejavnikov, na katere posamezniki lahko vplivajo. S tem se prioritarno izpostavi avtonomnost posameznika in začetna enakost priložnosti (angl. *'equality of opportunity'*) nad enakostjo izidov (angl. *'equality of outcome'*) (Zelleke 2005, 9–10).

3.7. Pravi libertarizem

Philippe Van Parijs⁴², ki izhaja iz sinteze Rawlsovih in Dworkinovih idej, izpelje novo tradicijo koncepta državljanstva oziroma teorijo družbene pravičnosti, ki jo poimenuje **pravi libertarizem**. V svoji najbolj odmevni knjigi *Real Freedom for All: What (if anything) can justify capitalism?* ponudi odgovor na vprašanje, kako:

1. omogočiti najvišjo možno svobodo posameznika in
2. odpraviti temeljne neenakosti kapitalističnih družb, ki jih dojema kot nesprejemljive, ob hkratnem upoštevanju koncepta liberalne nevtralnosti izbire dobrega življenja (Van Parijs 1995).

Van Parijs (1995) v ta namen oblikuje teorijo redistributivne pravičnosti, ki temelji na Rawlsovi individualistični liberalno-egalitarni premisi in Dworkinovem 'konceptu enakosti virov' (angl. *'conception of resource equality'*). Sledi Rawlsovi ideji, da mora družba, ki želi biti pravična, maksimirati svobodo tistih posameznikov, ki so v najneugodnejšem položaju, ter Dworkinovima egalitarizmu srečnega naključja in ideji kompenzacije kot sredstvu odpravljanja neenakosti v naborih priložnosti posameznikov, ki so posledica nesrečnih okoliščin.

⁴² Philippe Van Parijs je eden vodilnih strokovnjakov na področju UTD. Študiral je pravo, filozofijo, ekonomijo, lingvistiko in sociologijo, doktoriral pa je iz filozofije na Univerzi v Oxfordu. Je tudi eden najpomembnejših članov Evropske mreže za temeljni dohodek (Basic Income European Network – BIEN). Leta 2001 je prejel najprestižnejšo belgijsko nagrado za znanstvene dosežke *Le Prix Francqui*. Pomembnejše knjige: *Evolutionary Explanation in the Social Sciences* (1981), *Arguing for Basic Income* (ur. 1992), *Marxism Recycled* (1993), *Real Freedom for All; What (if anything) can Justify Capitalism* (1995) in *What's Wrong with a Free Lunch?* (ur. 2001).

Pri tem Van Parijs (1995, 25) na novo preišlja pojem svobode. Zanj je svobodna družba tista družba, v kateri so vsi člani resnično svobodni ali kar najbolj svobodni. Da bi bili vsi člani družbe resnično svobodni, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji⁴³:

1. pravice članov družbe morajo biti zaščitenne (angl. '*security*')⁴⁴,
2. posameznik mora biti svoboden in avtonomen ter svobodno razpolagati s svojim telesom (angl. '*self-ownership*')⁴⁵,
3. vsak član družbe mora imeti največji (še možen) nabor priložnosti, ki mu omogoča, da dela, kar si želi. Nabor priložnosti je urejen v skladu s principom 'leksimin priložnosti' (angl. '*leximin opportunity*').

Uresničevanje teh pogojev je v pravem libertarizmu utemeljeno na **principu enakih priložnosti** (angl. '*equal opportunity principle*'). Ta princip pravi, da mora imeti vsak posameznik priložnost, da uresniči svoj življenjski načrt v skladu z lastnim idealom dobrega življenja. Zasledovanje principa enakih priložnosti je omejeno s spoštovanjem osnovnih človekovih svoboščin, odmik od striktnega zasledovanja tega principa pa je upravičen oziroma dovoljen le, če je nabor priložnosti v alternativni ureditvi in s tem resnična svoboda posameznikov z najmanjšim naborom priložnost večja, kot bi bila v bolj striktnem egalitarnem režimu (Van Parijs 1995, 27).

Priložnosti se torej nanašajo na posameznikovo (ne)sposobnost zasledovanja lastnega ideala dobrega življenja. Za to potrebujejo posamezniki tako formalno svobodo (upoštevanje prvega in drugega pogoja) kot tudi interne in eksterne vire, ki takšno življenje omogočajo (upoštevanje tretjega pogoja). Šele kombinacija formalne svobode in dovolj velikega **nabora priložnosti** (angl. '*opportunity set*') omogoča posamezniku resnično svobodno delovanje v smislu možnosti uporabe nabora priložnosti za dosego posameznikovega ideala dobrega življenja. Gre za t. i. pozitivno pojmovanje svobode (angl. '*positive liberty*') (Berlin 1978), ki poudarja pomen družbene moči,

⁴³ Ti pogoji so urejeni leksično, in sicer tako, da ima pogoj 1 prednost pred pogojem 2, pogoj 2 pa prednost pred pogojem 3 (Van Parijs 1995, 26). Takšna ureditev leksičnega tipa je lahko predmet sprememb ob izrednih družbenih pogojih, ki zahtevajo morebitno drugačno razporeditev (Van Parijs 1995, 25–26).

⁴⁴ V družbi obstaja vladavina prava.

⁴⁵ Posameznik ima moralno avtoriteto izbrati način, kako živeti svoje življenje ob upoštevanju pravic drugih. Sam, in ne družba, izbira, kako razpolaga z lastnim telesom.

posameznikovih virov in obširnosti nabora priložnosti, ki omogočajo posamezniku svobodno delovanje. Šele s svobodno uporabo dovolj velikega nabora priložnosti je lahko dosežena **resnična svoboda** (angl. *'real freedom'*). Zato vsaka omejitev nabora priložnosti vpliva na stopnjo svobode posameznika. Posameznik ob takšnem pojmovanju svobode ni več zgolj svoboden ali nesvoboden, ampak postaneta njegova svoboda in ocena svobode odvisni od velikosti nabora priložnosti (Van Parijs 1995, 21–25).

Pomembno je tudi, na kakšen način je urejen nabor priložnosti, ki naj bi zagotavljal pravično družbo. Van Parijs (1995, 5) trdi, da je družba resnično pravična in da so posamezniki v njej resnično svobodni šele takrat, ko je njihov nabor priložnosti urejen v skladu s principom leksimin⁴⁶ (angl. *'lexicographic minimization of maximum loss'*). Princip leksimin pomeni, da morajo biti v resnično svobodni družbi posamezniku z najmanj priložnostmi na voljo priložnosti, ki niso manjše od tistih, kot bi jih ta imel v kateri koli drugi ureditvi. Če obstaja alternativna ureditev, ki je enako dobra za posameznika z najmanj priložnostmi, potem posameznik, ki je naslednji višje na lestvici nabora priložnosti, ne sme imeti manjših priložnosti od posameznika, ki je naslednji na 'priložnostni' lestvici v tej ureditvi. In tako naprej. Ureditev, ki spoštuje leksimin princip in zagotavlja resnično svobodo, ne sme imeti različice, v kateri bi imel tisti z najmanj priložnostmi več priložnosti, medtem ko nihče ne bi imel tako slabih priložnosti, kot jih ima posameznik z najslabšimi priložnostmi v prvotni ureditvi. Na kratko: princip leksimin zahteva, da je treba položaj posameznikov z najslabšim socio-ekonomskim položajem izboljšati tako, da nadaljnje izboljšanje ni več mogoče, nato pa je treba na enak način izboljšati socio-ekonomski položaj naslednjih najslabše uvrščenih na lestvici nabora priložnosti itd. Temeljna logika leksimin principa je, da je vsakršno povečanje nabora priložnosti posameznikov, ki so višje na lestvici nabora priložnosti, na račun tistih, ki so nižje na lestvici, nesprejemljivo in v nasprotju s pojmovanjem resnično svobodne družbe.

Tako je za uveljavitev leksimin principa in zagotovitev resnične svobode treba maksimalno (dokler je to mogoče) povečati nabor priložnosti tistih posameznikov, ki so

⁴⁶ »Pomembno je poudariti, da Van Parijsov leksimin princip svojo inspiracijo črpa iz Rawlsovega načela razlike, ki pravi, da morajo biti družbene neenakosti v distribuciji dohodka in bogastva urejene tako, da koristijo tistim posameznikom, ki so v najslabšem položaju« (Van der Veen 1998, 147).

najslabše uvrščeni na lestvici nabora priložnosti, obenem pa je treba preprečiti kršitve pravic tistih, ki so višje na lestvici (Van Parijs 1995, 25). Od tod sledi, da so posamezniki z več prednostmi (ki so opredeljene kot dostop do dobrin) v smislu njihovega lažjega dostopa do priložnosti bolj svobodni od posameznikov z manj priložnosti. Kakršno koli povečanje svobode tistih z več priložnostmi na račun tistih z manj priložnosti pa je v nasprotju s cilji resnično svobodne družbe (Widerquist 2001, 752).

Višina posameznikovega nabora priložnosti in s tem resnične svobode je določena z **'interno obdarjenostjo'** (posameznikove sposobnosti, talenti, prikrajšanosti) in **'eksterno obdarjenostjo'** (darila, podedovana lastnina, drugi viri). Tu je treba poudariti, da Van Parijs razume princip enakih priložnosti v okviru premise egalitarizma srečnega naključja, ki pravi, da posamezniki ne smejo biti relativno prikrajšani v svojih naborih priložnosti oziroma svojih zmožnostih zasledovanja koncepcije dobrega življenja, če so ti posledica nesrečnih okoliščin. S tega vidika vsako pomanjkanje obdarjenosti z internimi viri, ki je posledica nesrečnih okoliščin in ki negativno vpliva na velikost posameznikovega nabora priložnosti, zahteva kompenzacijo. Šele takrat je izpolnjen ideal pravičnosti. Kakšna pa naj bo kompenzacija in kako naj poteka?

Če je torej formalni svobodi dodana kategorija nabora priložnosti, ki odločilno vpliva na stopnjo posameznikove svobode, privedemo koncept svobode na področje **materialnega** – na **področje posameznikovega dohodka**. Očitno je namreč, da je mogoče interne vire (ob izpolnitvi določenih drugih predpostavk) unovčiti v sistemu pridobitnega dela. Očitno pa je tudi, da predstavlja pomanjkanje obdarjenosti z internimi viri določeno oviro pri unovčevanju teh virov, kar posameznikom preprečuje svoboden izbor 'dobrega' življenja. Van Parijs (1995, 30) te ugotovitve prevede v jezik socialne politike in sklene, da je tako pojmovanim pogojem resnične svobode najlažje zadostiti z vpeljavo najvišjega možnega brezpogojnega UTD, ki naj ima kompenzacijski efekt, poveča nabor priložnosti in s tem omogoči povečanje posameznikove resnične svobode. Izpolnitev pogojev pravične družbe in koncepta resnične (in ne zgolj formalne) svobode torej zahteva preoblikovanje obstoječega kapitalističnega družbeno-ekonomskega sistema v družbeni sistem, ki bi bil sposoben vpeljati najvišji možen brezpogojni UTD, hkrati pa bi bil ekonomsko sposoben vzdržati stroške implementacije takšnega sistema.

3.7.1. Teorija posredne upravičenosti do UTD

Kako torej omogočiti kompenzacijski efekt in povečanje posameznikovega nabora priložnosti prek uvedbe UTD? Tu Van Parijs razvije teorijo posredne upravičenosti do UTD (angl. *'the indirect entitlement theory of basic income'*), v kateri uporabi dva principa, in sicer **princip družbeno posedovanih eksternih virov** in **princip pravične kompenzacije** (De Wispelaere 1998, 5). Kot smo že omenili, je posameznikov nabor priložnosti in resnične svobode določen s kombinacijo 'interne obdarjenosti' (posameznikove sposobnosti, talenti, prikrajsanosti) in 'eksterne obdarjenosti' (zemlja, naravni viri, podedovano bogastvo, drugi viri). Značilnost t. i. **eksternih virov** je, sledeč logiki pravega libertarizma, da je do njih upravičen vsak posameznik, saj niso bili proizvedeni s človekovo pomočjo. Zato so eksterni viri lahko predmet obdavčitve in financiranja UTD. Ob predpostavki identične 'interne obdarjenosti' posameznikov sledi, da je vsak posameznik upravičen do enakega dela razpoložljivih eksternih virov. Vrednost eksternih virov je določena s konceptom oportunitetnih stroškov, ki določa, kako dejstvo, da posameznik nima dostopa do določenega nabora priložnosti, vpliva na zmanjšanje njegove ravni resnične svobode. »Vrednost vira je tista, ki določa možnost potencialne redistribucije, in ne zgolj njegov obstoj« (Van Parijs 2003a, 208).

3.7.2. Princip pravične kompenzacije in zaposlitvene rente

Seveda bi bilo utopično pričakovati dejansko družbeno delitev eksternih virov (po načelu 'vsak dobi enak fizični delež razpoložljivih eksternih virov'), zato pravi libertarizem za zadostitev te strogo egalitarne obveze uporabi t. i. **princip pravične kompenzacije**. Ta pravi, da je posameznikova upravičenost do eksternih virov lahko kršena samo v primeru, ko se v zameno za to kršitev upravičenosti zagotovi primerna kompenzacija. Princip pravične kompenzacije torej dovoljuje nekakšno alternativno spoštovanje upravičenosti posameznikov do eksternih virov. Ta je alternativna v smislu, da se odreka utopični radikalno-egalitarni distribuciji eksternih virov. Na ta način legitimizira neenakomerno porazdelitev eksternih virov, vendar le pod pogojem, da se posamezniku, ki do njih nima dostopa, čeprav je do njih upravičen, zagotovi brezpogojna kompenzacija v obliki UTD.

Ker bi bila po Van Parijsovem (1995, 90) mnenju prerazdelitev vrednosti teh virov (zemlje, naravnih virov in podedovanega bogastva) prenizka za financiranje UTD, med eksterne vire vključi tudi trg delovne sile oziroma njegova pomembna (angl. *'meaningful'*) in dobro plačana delovna mesta. Cowling, Mitchell in Watts (2003) in Mitchell in Watts (2005, 68) ugotavljajo, da Van Parijs tu sledi logiki plačno-účinkovitostnega teorema (angl. *'efficiency-wage theorem'*) in segmentacijskim teorijam trga delovne sile⁴⁷. Ta logika pravi, da:

1. morajo delodajalci, da bi se zaščitili pred izgubo delovne sile, izplačevati mezde, ki so nad tržno-ravnesno vrednostjo; če je strošek izgube zaposlitve premajhen, se namreč poveča možnost posameznikovega izstopa iz zaposlitve, in
2. višje mezde zagotavljajo višjo produktivnost.

Zato je Van Parijs (1991, 122–123) prepričan, da predstave o kapitalističnih družbenih ureditvah, ki naj bi bile zavezane vrednotam konkurence in naj bi vzpostavljale tržno-ravnesne cene tudi v primeru mezd na trgu delovne sile, ne držijo. Podjetja zaposlenim plačujejo več, čeprav bi lahko plačali manj trenutno brezposelni osebi, ki bi bila enako usposobljena za opravljanje določenega delovnega mesta.

Tovrstno prepričanje pripelje Van Parijsa (1991, 124) do miselnega eksperimenta, kjer imajo hipotetično vsi delavci enake interne vire, vključno s sposobnostmi in obdarjenostjo s talenti. Takšna situacija ga vodi do naslednjega sklepa: nemogoče je reči, da imata zaposleni in brezposelni posameznik z identičnimi sposobnostmi enak dostop do zasledovanja njima lastnega koncepta dobrega življenja. V ekonomskem sistemu, ki ne vzpostavlja tržne cene zaposlitev, posameznikova 'obdarjenost' z viri (sposobnosti, nagnjenost k delu ipd.) ni edina determinanta njegove sposobnosti zasledovanja dobrega

⁴⁷ Proces segmentacije analizirajo segmentacijske teorije trga delovne sile. Zanje je značilno, da opuščajo predstave o enotnem trgu dela. Trg dela sestavljajo različni segmenti, ki niso zlahka prehodni. Za vsak segment so značilni različni mehanizmi delovanja: pogoji zaposlovanja, različna pravila vstopanja na trg dela ter tipične povezave vsakega segmenta z različnimi odseki delovne sile (Kramberger 1999, 97). Segmentacija poteka vzdolž dveh osi: socialne, ki trg deli na primarni in sekundarni, in tehnične, ki trg deli na interni in eksterni. Delavci se na segmentiranem trgu znajdejo v različnih položajih. Medtem ko t. i. insiderji uživajo višje plače, druge ugodnosti in priložnosti za napredovanje, pa so t. i. outsiderji obsojeni na slabše pogoje dela in manj ugodnosti.

življenja. Ta je odvisna od njegovega položaja na trgu delovne sile, zato je treba zaposlitve obravnavati kot del eksternih virov. Takšna interpretacija plačno-učinkovitostnega teorema pomeni, da je v situaciji, kjer so delovna mesta redka dobrina, zaposlitve nujno treba vključiti med eksterne vire. Če pa so zaposlitve del eksternih virov, se vzpostavi tudi legitimna upravičenost vseh posameznikov do enakega deleža obstoječih zaposlitev (Van Parijs 1995, 108).

Van Parijs (1995, 90) tako ugotavlja, da delovna mesta vključujejo t. i. 'rento redkosti' (angl. '*scarcity rent*'), ki naj bi bila obdavčena⁴⁸ in (pre)razdeljena med vse državljane. V tem kontekstu se ideja redkosti nanaša na situacijo, kjer obstaja več posameznikov, ki se pod enakimi pogoji (v primeru delovnega mesta je to dohodek iz dela) potegujejo za določeno delovno mesto. Posamezniki, ki so že zaposleni, ta delovna mesta monopolizirajo. S tega vidika je v pravem libertarizmu brezposelna oseba definirana kot oseba, ki se je 'odrekla' dohodku iz zaposlitve, zato da lahko zaposleni zasluži dohodek nad tržno-ravnesno vrednostjo. Brezposelnemu posamezniku je tako onemogočen dostop do legitimno pripadajočega enakega deleža eksternih virov, v tem primeru enakega deleža 'zaposlitvenih virov'.

Van Parijs (1991, 124) trdi, da »predstavljajo zaposlitvene rente razliko med dohodkom in drugimi ugodnostmi, ki jih uživa zaposlena oseba, in (nižjim) dohodkom, ki bi ga zaposleni posameznik imel, če bi se vzpostavil tržno-ravnesni dohodek (angl. '*clearing price*').« Iz tega sledi, da že sam obstoj neprostovoljne brezposelnosti vzpostavlja legitimno zahtevo po redistribuciji. V odsotnosti redistribucije takšnih delovnih mest se zgodi, da manjšina (posamezniki v zaposlitvi) tovrstna delovna mesta nadzoruje in jih monopolizira. Ne delu so družbeni mehanizmi, na katere posamezniki izven zaposlitev nimajo vpliva in ki plačo na takšnih delovnih mestih dvignejo nad hipotetično realno tržno ceno. Prav zato obdavčitev takšnega delovnega mesta z moralnega stališča pravega libertarizma ne pomeni obdavčitve posameznika, ki se nahaja na tem delovnem mestu, ampak obdavčitev njegovega večjega nabora priložnosti, ki so ga pripeljale na to delovno mesto (Van Parijs 2001, 123). Takšna obdavčitev naj bi

⁴⁸ Van Parijs (1995, 121) trdi, da je nepravilno obdavčiti posameznikove talente (njihove posamične interne vire), medtem ko je pravično obdavčiti pridobljene eksterne vire, do katerih so talenti posameznika pripomogli.

pripeljala do izenačitve posledic uporabe srečnih priložnosti, ki so do zdaj onemogočale enakopravno izkoriščanje družbenega dohodka (Van Parijs 2003a, 206).

Popolna izenačitev uporabe eksternih virov z namenom maksimiranja priložnosti manj srečnih bi bil praktično neizvedljiv projekt. Zato obstaja v pravem libertarizmu podobna zahteva, ki pa ne pričakuje popolne izenačitve dostopa do eksternih virov manj srečnih, ampak zgolj maksimizacijo – najvišjo (možno) oziroma sprejemljivo obdavčitev – relevantnega niza eksternih virov z namenom maksimizacije možnosti tistih v najslabšem položaju. Obdavčitev in redistribucijo 'smiselnih' in dobro plačanih delovnih mest lahko po Van Parijsovem mnenju primerjamo s katero koli drugo obdavčitvijo npr. dohodka iz dela, zemlje ali monopolnega dostopa do tehnoloških inovacij. Kako pa naj bi ta izenačitev dostopa potekala v praksi? Hipotetično si lahko predstavljamo miselni eksperiment, v katerem bi bila delovna mesta postavljena na dražbo. Posamezniki, ki si želijo zasedati določeno delovno mesto, bi na dražbi oddali svoje ponudbe. Tako bi izglasovali 'tržno' ceno zaposlitve. Zaposlitvena renta bi torej v tem primeru pomenila razliko med dotedanjim dohodkom in ugodnostmi, ki ga prinaša določeno delovno mesto, in na dražbi izglasovanim dohodkom. Seveda si je situacijo, kjer bi se za vsa delovna mesta izvedla takšna dražba, zelo težko predstavljati. Gre zgolj za aplikacijo Dworkinovega koncepta preizkusa zavisti na situacijo, kjer so delovna mesta redka dobrina, vključena na hipotetično dražbo, kjer je treba zadostiti pogojem preizkusa zavisti. V tem primeru je družba nepravična vse dotlej, ko obstajajo posamezniki, ki zasedajo delovna mesta, ki bi si jih drugi želeli opravljati bolj, kot si želijo opravljati svoje trenutno delo.

Van Parijs (1995, 123–124) predvideva, da bi v pravem libertarnem sistemu, kjer bi bila uspešno izvedena izenačitev eksternih virov, ljudje sprejeli obstoječo situacijo. Odločitve o izobraževanju in poklicnih usmeritvah bi sprejemali na podlagi vnaprej znanega dejstva, da bodo nekatera delovna mesta podvržena principu izenačevanja eksternih virov. Takoj ko bi obstajal zagotovljen UTD, bi imeli zaposleni možnost, da se odrečejo svoji zaposlitvi in zapustijo trg delovne sile. Ti družbeni pogoji bi zagotavljali, da zaposleni ne bi 'zavidali' tistim, ki teh mest ne zasedajo, a prejemajo UTD. Njihova odločitev, da ostanejo na privlačnem delovnem mestu, namreč implicira, da svoje delovno-statusne situacije ne želijo zamenjati s situacijo tistih posameznikov, ki bi s tovrstnim izenačevanjem eksternih virov največ pridobili, torej ne sprejmejo zamenjave

s tistimi, ki bi njihovo delo opravljali za nižji dohodek, tistimi, ki se nahajajo v manj privlačnih zaposlitvah, oziroma tistimi, ki so brezposelni. Tudi zaposleni bi namreč imeli v takšni ureditvi možnost izbrati katero koli predstavo 'dobrega' življenja – med drugim tudi tako, ki ne vključuje plačanega dela (Birnbbaum 2004, 4–5).

3.8. Sklep

Izhajajoč iz predstavitev tradicij koncepta državljanstva si lahko zastavimo naslednja pomembna vprašanja, ki se nanašajo na družbeno pravičnost in pravice ter dolžnosti utemeljene znotraj teh konceptov. Odgovori nanje namreč določajo pomembne razlike v teh tradicijah in implicirajo njihove preference glede izbora primernih socialnih politik v skladu z njihovim razumevanjem družbene pravičnosti.

1. Ali naj bodo državljani upravičeni do socialnih pravic, katerih namen je zmanjševanje iz trga izhajajočih neenakosti?
2. Če je odgovor pritrdilen, kakšne naj bodo državljanske dolžnosti v zameno za dodeljene socialne pravice?
3. Ali je sploh legitimno pogojevati upravičenost do socialnih pravic z dolžnostmi?
4. Ali je lahko država nevtralna, ko gre za dopuščanje različnih izbir pri uresničevanju ideala dobrega življenja njenih državljanov?
5. Katere tradicije državljanstva lahko podprejo UTD?

Pripadniki libertarne tradicije odgovarjajo na prvo vprašanje negativno, zato je razumljivo, da se pri njih drugi niz vprašanj sploh ne pojavi. Za razliko od njih pa tradicije socialnega liberalizma, komunitarizma, egalitarnega republikanizma in egalitarizma srečnega naključja ter pravega libertarizma odgovarjajo na prvo vprašanje pritrdilno. Kljub temu obstajajo med njimi precejšnje razlike, ki se v prvi vrsti kažejo v naravi regulacije dolžnosti državljanov v zameno za upravičenost do socialnih pravic.

Ugotovimo lahko, da tako **socialni liberalizem** kot tudi **pravi libertarizem** nasprotujeta pogojevanju socialnih pravic. Končni cilj socialnega liberalizma je zagotovitev relativne neodvisnosti posameznika od trga in tradicionalnih oblik zagotavljanja socialne varnosti (dekomodifikacija) in vzpostavitev družbenega sistema, ki bo v okvirih univerzalne in vseobsegajoče države blaginje omogočil posameznikom dostojno življenje v skladu s

prevladujočimi socialnimi, ekonomskimi in kulturnimi standardi na podlagi enakosti državljankega statusa. Logika blaginjske oskrbe je podvržena razumevanju statusa državljanke kot točke, ki proizvede enakost v upravičenosti do socialnih pravic. Dahrendorf (1994) ugotavlja, da je zato koncept državljanstva neekonomska kategorija, s katerim se opredeljuje pravice in dolžnosti neodvisno od posameznikovega sodelovanja v ekonomskem procesu in tudi od pripravljenosti za sodelovanje v njem. Pravice so lahko zgolj brezpogojne, saj bi jih kakršno koli pogojevanje spremenilo v 'tržno blago'.

Končni cilj **pravega libertarizma** je prav tako neodvisnost posameznika od tržnih sil. Razlika med pristopoma je v tem, da Van Parijs ne govori o dekomodifikacijskih pravicah kot o pravicah, ki bi morale biti strogo določene v okviru delovanja in logike države blaginje – kar jih skozi paternalizem države določalo in uokvirjalo – ampak o pravici do neodvisnosti od tržnih sil in izstopu iz kategorije 'delovna sila' kot nujnem pogoju svobodnega delovanja posameznika v okviru koncepta liberalne nevtralnosti izbire 'dobrega življenja'⁴⁹ in onstran nadzornih ter pogojevalnih mehanizmov države. Nesprejemljivost pogojevanja socialnih pravic za tradicijo pravega libertarizma izhaja:

1. iz zmanjšane nivoja svobode posameznika, ki ga pogojevanje implicira, in
2. iz kršenja koncepta možnosti nevtralne izbire dobrega življenja.

Poudariti je treba, da je zaveza k egalitarizmu v tradiciji pravega libertarizma izražena s principom enakosti priložnosti (angl. '*opportunity egalitarian principle*') posameznikov, medtem ko je v socialnem liberalizmu ta določena s principom enakosti izidov (angl. '*outcome egalitarian principle*')⁵⁰. Pri prvem principu je treba kar najbolj povečati nabor priložnosti posameznika, saj mu šele ta omogoča možnost svobodnega delovanja, s čimer se poveča njegova resnična in ne zgolj formalna svoboda. Princip enakosti priložnosti zajame zgolj izenačevanje začetnih priložnosti, vse nadaljnje neenakosti, ki

⁴⁹ Razvidno je, da UTD zavrača logiko socialne demokracije, ki v središče družbene pravičnosti postavlja sistem pridobitnega dela. »Pri socialdemokratskem razumevanju pravičnosti ima vsakdo pravico do dela, do izpogajanja višjih mezd, krajšega delovnika in pokojnine kot nagrade za marljivo dolgoletno delo. UTD pa, nasprotno, obljublja pravo svobodo za vse, in ne samo pravičnosti za delavski razred. Vsem je zagotovljen brezpogojni materialni temelj, s tem pa se zavrača pripisovanje moralnih sodb, ki utrjujejo plačano delo kot središče dobrega življenja« (Ackerman in Alstott 2003, 43).

⁵⁰ Z analizo logike in razlik med tema principoma se podrobneje ukvarja naslednje poglavje.

so povzročene s prostovoljnimi izbirami posameznikov, pa več niso podvržene izenačevalni logiki. Tako se ne izenačuje dohodka ali blaginje, ampak samo priložnosti, ki vodijo do bolj izenačenega dohodka oziroma blaginje. Cohen (Sandbu 2004, 284) ugotavlja, da je prispevek egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma ravno v tem, da jima uspe v egalitarne teorije vnesti koncepta izbire in odgovornosti (dolžnosti), saj razlikujeta med neenakostmi, ki so povzročene s prostovoljnimi izbirami, in neenakostmi, ki so posledica nesrečnih okoliščin, pri čemer so le slednje predmet kompenzacije s strani države. Socialni liberalizem pa te razlike ne pozna, saj je cilj dekomodifikacije določen s principom enakosti izidov, kjer so predmet izenačevanja vse neenakosti, ne glede na to, ali so 'prostovoljne' ali 'neprostovoljne'.

V nasprotju s socialnim liberalizmom in pravim libertarizmom pa t. i. tradicije dolžnosti, ki jih bomo za potrebe četrtega poglavja razdelili na **desne tradicije dolžnosti** ('novi komunitarizem' in avtorji 'nove desnice' kot dediči libertarne tradicije) in **leve tradicije dolžnosti** (egalitarni republikanizem), razumejo pogojevanje socialnih pravic kot neizbežen del družbene pravičnosti. S tem so vse družbene menjave, ki jih ti pristopi štejejo za pravične, podvržene principu recipročnosti – za prejete dobrine je treba nekaj prispevati. Razlike med pristopi najdemo v različnih ravneh zavezanosti k egalitarizmu oziroma njeni odsotnosti, v podstati recipročnostnih odnosov in v striktnosti zahtev po recipročnosti.

Za '**novo desnico**' recipročnost temelji na striktnosti recipročnih družbenih menjav, ki se vzpostavljajo na trgu. Socialne pravice si je treba zaslužiti s produktivnim prispevanjem k družbi, pri čemer samo plačano delo šteje kot produktivno. Plačano delo je razumljeno kot državljanska dolžnost in kot središče zagotavljanja socialne varnosti. Socialne pravice se aktivirajo zgolj v primeru potrebe socializacije najhujših in časovno striktno omejenih tveganj pod pogojem izpolnjene recipročnostne zahteve, določene z blaginjsko pogodbo; niso pa v funkciji spreminjanja družbene neenakosti ali povečevanja svobode posameznika.

Tudi **komunitarizem** zavrača brezpogojnost socialnih pravic. V brezpogojnosti vidi razlog za moralno krizo zahodnih družb, ki naj bi spodkopavala družbeni red. Zato komunitarizem gradi na ideologiji skupnosti kot entiteti, katere namen je zagotavljati kohezivno in vključujočo družbo. Naloga države sicer je zagotoviti minimalno univerzalno blaginjsko mrežo in tudi priložnosti, ki vodijo do socialnih pravic, vendar pa mora biti za njihovo realizacijo nujno izpolnjena blaginjska pogodba v obliki

izpolnjevanja državljanskih odgovornosti in obveznosti. Prioriteta komunitaristov nikakor ni zaveza k zmanjševanju družbene neenakosti oziroma zaveza k egalitarizmu, ampak zaveza k ustvarjanju moralnega reda, tj. skupnega dobrega, ki bo samo po sebi ustvarilo 'prave' odnose med posameznikom, skupnostjo, trgom in državo.

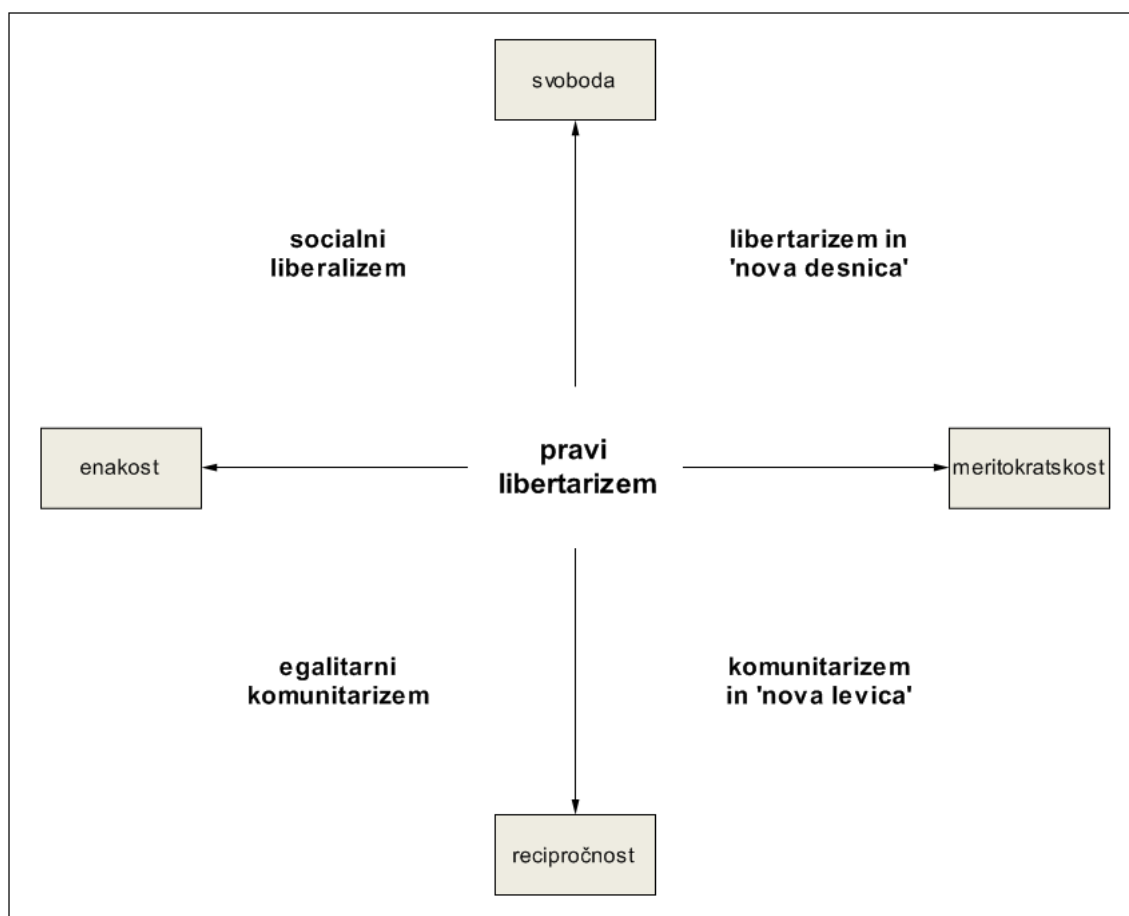
Egalitarni republikanizem predstavlja most med tradicijami socialnega liberalizma in pravega libertarizma ter t. i. desnimi tradicijami dolžnosti. Zavzema se za socialno državljanstvo, ki bi bilo sestavljeno tako iz pravic do določenega dela družbenega produkta kot tudi dolžnosti do produktivnega ustvarjanja tega družbenega produkta. Egalitarni republikanizem je tako še vedno tradicija dolžnosti (temelji na ohlapnem modelu blaginjske pogodbe), kljub temu pa je zavezan egalitarizmu. Zavezanost egalitarizmu se kaže v tem, da se princip recipročnosti aktivira šele, ko država in njene institucije zagotovijo temeljne principe družbene pravičnosti, izvrševanje civilnih in političnih pravic in hkrati namenjajo zadovoljivo visok delež družbenega produkta socialnim politikam za preprečevanje revščine, družbenih neenakosti in družbenih tveganj. Ohlapnost blaginjske pogodbe pa se kaže v nestriktnosti principa recipročnosti, saj je minimalni produktivni prispevek opredeljen zelo široko in se lahko opravi v obliki plačanega dela, neplačanega dela, prostovoljnega dela, dela v skupnosti ipd., s čimer je osnovna zahteva po recipročnosti zlahka izpolnjena.

V čem se torej pravi libertarizem, ki predstavlja temelj teoretične argumentacije UTD in njemu pripadajočega razumevanja družbene pravičnosti, razlikuje od preostalih tradicij?

Pravi libertarizem poskuša krmiliti med ciljema enakosti in svobode. Cilj enakosti se kaže v skrbi za izboljšanje položaja tistih, ki se znajdejo v najslabšem položaju. Vendar pa se ta skrb kaže zgolj v principu enakosti priložnosti (ne pa tudi v principu enakosti izidov), s čimer se vzpostavi ključna razlika do drugih egalitarnih tradicij. Cilj svobode se kaže v zahtevi, da o odgovoru na vprašanje, kaj je pravična družba, ne more odločati neko posamezno pojmovanje dobrega življenja, ampak da je to pojmovanje odvisno od vsakega posameznika posebej. Tu se pravi libertarizem nahaja na podobni poziciji kot libertarizem, saj oba zagovarjata svobodo kot temeljno moralno premiso. Razlikujeta pa se v pojmovanju svobode. Libertarci razumejo svobodo v smislu t. i. negativne svobode, ki predpostavlja, da je posameznik svoboden, če ga drugi posamezniki ali institucije kakor koli ne omejujejo s prisilami. Van Parijsov pravi libertarizem pa razume svobodo

v smislu t. i. pozitivne svobode. Posameznik je resnično svoboden, ko njegovo delovanje ne omejujejo prisile s strani drugih posameznikov in institucij in ko ima moč, sposobnosti, sredstva in dovolj velik nabor priložnosti, s katerim lahko uresničuje svoj življenjski načrt. Iz te razlike izhaja nepripravljenost sklepanja kompromisov med svobodo in enakostjo s strani libertarizma in pripravljenost na tovrstni kompromis s strani pravega libertarizma.

Slika 3.1: Umestitev pravega libertarizma med tradicije državljanstva

Kot vidimo, je pravemu libertarizmu lastno posebno razumevanje družbene pravičnosti, ki je drugačno od vseh drugih tradicij državljanstva. Utemeljeno je na vrednotah resnične svobode, individualizmu, principu brezpogojnosti in kompenzacijski logiki, katere namen je preprečevanje neprostovoljne neenakosti.⁵¹ Paradoksalno pa je, da vse tradicije

⁵¹ Van Parijs sicer zagotavlja, da je, »v kolikor levico in desnico opredelimo s stopnjo, do katere določena tradicija teorije pravičnosti skrbi za interese tistih v najneugodnejšem položaju, težko najti tradicijo, ki bi jo lahko umestili bolj levo od tradicije pravega libertarizma« (Van Parijs 1992, 469).

državljanstva – od libertarizma, komunitarizma in socialnega liberalizma do egalitarnega republikanizma – podpirajo določeno obliko UTD, če ta odstopa od 'radikalno-idealne' oblike. Ker je družbena pravičnost opredeljena kot razmerje med enakostjo in svobodo, se zdi, da ravno kompromis med zasledovanjem ciljev svobode in ciljev enakosti, ki jo UTD ponuja, postavlja tradicijo pravega libertarizma v sredino različnih tradicij državljanstva (glej Sliko 3.1). S tega vidika predstavlja ta kompromis tudi značilnost UTD, ki različne tradicije državljanstva privlači, če le lahko idealno obliko UTD spremenijo tako, da nova oblika dosega cilje njihovih verzij družbene pravičnosti.⁵²

⁵² Več v šestem poglavju.

4. PROBLEMATIČNOST RAZUMEVANJA EGALITARNOSTI V EGALITARIZMU SREČNEGA NAKLJUČJA IN PRAVEM LIBERTARIZMU

V četrtem poglavju bomo kritično premislili teoretične premise UTD, ki so utemeljene v tradicijah egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma. Kritika se bo nanašala predvsem na **dimenzijo enakosti** v zagotavljanju družbene pravičnosti (glej sliko 3.1), ki se v primeru idealnega UTD kaže v vprašljivosti učinkovitosti principa enakih priložnosti, vpetosti individualne odgovornosti posameznika za lastno blaginjo in kompenzacijske logike pri celostnem zagotavljanju socialne varnosti. Izpostavili bomo, da je UTD t. i. **teorija starta** (angl. *'starting-gate theory'*), s čimer je zapostavljena resnična dekomodifikacijska vloga države blaginje. Uporabljali bomo t. i. **pristop demokratične enakosti** (angl. *'democratic equality'*) (Anderson 1999) in t. i. **pristop pripoznavanja** (angl. *'recognition approach'*) (Fraser 2000).

4.1. Pristop demokratične enakosti Vs egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem

Bistvo družbe, kot jo vidijo egalitarci srečnega naključja in pravi libertarci, ponazarjata in obvladujeta koncepta **prostovoljnih izbir** (angl. *'option luck'*) in **okoliščin** (angl. *'brute luck'*).

Prostovoljne izbire se nanašajo na izide, ki izhajajo iz namernih in preišljenih tveganih izbir posameznika [...]. Posameznik ima možnost predvideti izide (pozitivne ali negativne) tveganih izbir in se jim izogniti. Okoliščine pa se nanašajo na izide, ki izhajajo iz nenamernih in neprostovoljnih tveganj, ki se jim ni mogoče izogniti. Izidi okoliščin zato niso posledica prostovoljnega in preišljenega hazardiranja v smislu, da poznamo možne izide naših ravnanj. Če kupim delnico na borzi in vrednost delnice zraste, pomeni, da sem bil v svoji prostovoljni izbiri srečen. Če pa me zadane meteorit, čigar poti ni bilo mogoče predvideti, potem je moja nesreča posledica okoliščin (Dworkin v Barry 2008, 140).

Cilj egalitarizma srečnega naključja je vzpostavitev koncepta družbene pravičnosti, ki bo odpravil vpliv vseh (oziroma čim več) nesrečnih okoliščin, ki povzročajo družbeno neenakost in na katere posamezniki nimajo vpliva. V idealni predstavi družbe tradicij egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma t. i. 'neizbrane neenakosti' (angl. *'brute luck inequalities'*) ne smejo obstajati. Dovoljene pa so t. i. 'izbrane neenakosti', se pravi neenakosti, ki jih povzročijo posamezniki sami s prostovoljnimi tveganimi izbirami (Arneson 2010). Posamezniki tako sami nosijo posledice izbranih neenakosti, ne smejo pa nositi posledic neizbranih neenakosti. Iz tega sledita ključni ideji teh tradicij:

1. temeljni cilj enakosti mora biti **omogočiti kompenzacijo** tistim posameznikom, ki so izpostavljeni 'nesrečnim okoliščinam', na katere nikakor niso mogli vplivati; kompenzacija se napaja iz tistega dela srečnih okoliščin bolj srečnih posameznikov, ki so prispevale k njihovemu boljšemu položaju, in
2. posamezniki so **individualno odgovorni** za izbire, na katere so lahko vplivali.

Anderson (1999, 288–289) kritizira oba cilja egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma (vpetost individualne odgovornosti in kompenzacijsko logiko), saj trdi, da je njuna vključitev v ideal družbene pravičnosti neprimerna.

4.1.1. Kritika individualne odgovornosti posameznika za lastno blaginjo

Egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem enačita družbeno pravičnost z izenačevanjem nabora priložnosti med posamezniki, ki so različno obdarjeni z internimi in eksternimi viri. Nabor priložnosti posameznika je odločilno zmanjšan z izpostavljenostjo nesrečnim okoliščinam, ki povzročajo neizbrane neenakosti. S tega vidika so neizbrane neenakosti legitimen predmet posegov države pri zagotavljanju večje enakosti. Ne smemo pa pozabiti, da takšne legitimnosti ne uživajo prostovoljne izbire oziroma iz njih izhajajoče izbrane neenakosti. S tem se na krut način tolerirajo vse neenakosti, ki so posledica prostovoljnih izbir posameznikov. Družba, ki jo imata ti tradiciji za egalitarno, lahko tolerira skrajno revščino, če so vzrok zanjo prostovoljne izbire in ne nesrečne okoliščine. Problem vključitve posameznikovih 'tveganih' izbir v sestavni del pojmovanja družbene pravičnosti je, da je v resničnem svetu izjemno težko določiti mejo med izbirami, za katere je posameznik individualno odgovoren in

objektivnimi okoliščinami, ki so vplivale na posameznikov družbeni položaj. Tako se, ko se posameznik znajde v nezavidljivem socialnem položaju, kot kriterij upravičenosti do pomoči s strani države uveljavi **ocena stopnje izvrševanja državno določene individualne odgovornosti**. Posameznik, ki je za svoj položaj 'spoznan za krivega' zaradi individualne odgovornosti za tvegane izbire, ki jih je sprejel, je prepuščen samemu sebi. Posameznik, ki je za svoj položaj 'spoznan za krivega' zaradi objektivnih okoliščin, na katere ni imel vpliva, prejme pomoč države (Anderson 1999, 288–291). Anderson (1999, 289, 310–311) meni, da se tako legitimira družbeni proces razločevanja med odgovornimi in neodgovornimi ter zaslužnimi in nezaslužnimi, kar je nespoštljivo in nepravilno do vseh državljanov. Tisti, ki prejmejo pomoč, so namreč stigmatizirani kot nesposobneži, tisti, ki jim je pomoč odtegnjena, pa kot moralno neodgovorni in nezaslužni državljanji. Uresničitev idealov takšne družbe se torej ne more izogniti vsiljivim 'preiskovalnim' posegom, ki imajo za cilj razvrščanje posameznikov glede na stopnjo nesrečnih okoliščin, ki jih prizadevajo, ali glede na stopnjo neodgovornosti njihovih življenjskih odločitev. S tem se v temelju zabriše meja med legitimno zaskrbljenostjo družbe za položaj posameznika in legitimnostjo sprejemanja lastnih, od vsakega posameznika odvisnih in odgovornih odločitev.

4.1.2. Kritika kompenzacijske logike v idealu družbene pravičnosti egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma

V egalitarizmu srečnega naključja in pravem libertarizmu so razlike v obdarjenosti posameznikov z internimi viri razumljene kot del (ne)srečnih okoliščin. Kot take so podvržene kriteriju pravične distribucije, ki pravi, da distribucija (maksimizacija) virov ni zadovoljiva, v kolikor potem, ko je izvršena, še obstajajo osebe, ki drugim zavidajo njihov nabor virov ('test zavisti'). Z drugimi besedami: distribucija je pravična takrat, ko si nihče ne želi nabora virov nekoga drugega (Dworkin 1981; Rakowski 1991; Van Parijs 1995). Zavist tistih najbolj inferiornih glede na vrednost njihovi talentov in osebnostnih kvalitiet je torej kriterij, ki določa upravičenost do kompenzacije v obliki socialnih pravic. Takšen kriterij implicira omalovažujoč odnos usmiljenja⁵³ bolj srečnih

⁵³ »Kaj ima egalitarizem srečnega naključja za povedati tistim, ki so prekleti z umanjkanjem določenih internih virov? Verjetno bi kompenzacijske čeke spremljal uraden dopis kakšnega 'državnega urada za

v naboru internih virov do tistih, do katerih je bila naravna loterija manj radodarna. Vprašljiv pa je tudi odnos države do bolj srečnih, ki naj bi bili, na podlagi njihove domnevne superiornosti in kriterija zavisti kot podlage pravičnosti, zavezani h kompenzaciji nesreče manj srečnih.

Zdi se, da je tradicijama egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma bolj kot resnična zavezanost k egalitarnosti pomembno izogniti se večnim ugovorom s strani libertarnih in državljanskih tradicij dolžnosti glede odsotnosti tržne distribucije kot podstati družbene pravičnosti v egalitarnih tradicijah (Mason 2001, 706). Pri tem skušata združevati **ideje svobodnega trga** kot distribucijskega mehanizma, ki naj upravlja oziroma obvladuje izide posameznikovih odločitev, za katere naj bi bili odgovorni sami, in **ideje države blaginje** kot redistribucijskega mehanizma, ki naj skrbi za izide, ki so izven nadzora posameznikov. Vidik svobodnega trga naj bi zagotavljal učinkovitost, svobodo izbire, suverenost potrošnika in individualno odgovornost, medtem ko naj bi

enakost', kjer bi bili pojasnjeni razlogi za kompenzacijo zaradi tipa inferiorne obdarjenosti posameznikov z internimi viri. Tako nekako bi bili videti ...« (Anderson 1999, 305):

To the disabled: Your defective native endowments or current disabilities, alas, make your life less worth living than the lives of normal people. To compensate for this misfortune, we, the able ones, will give you extra resources, enough to make the worth of living your life good enough that at least one person out there thinks it is comparable to someone else's life.

To the stupid and untalented: Unfortunately, other people don't value what little you have to offer in the system of production. Your talents are too meager to command much market value. Because of the misfortune that you were born so poorly endowed with talents, we productive ones will make it up to you: we'll let you share in the bounty of what we have produced with our vastly superior and highly valued abilities.

To the ugly and socially awkward: How sad that you are so repulsive to people around you that no one wants to be your friend or lifetime companion. We won't make it up to you by being your friend or your marriage partner - we have our own freedom of association to exercise -but you can console yourself in your miserable loneliness by consuming these material goods that we, the beautiful and charming ones, will provide. And who knows? Maybe you won't be such a loser in love once potential dates see how rich you are.

Opomba avtorja: Besedilo ni prevedeno, da se ne bi izgubili Andersonovi sarkastični toni.

egalitarni vidiki zagotovili vsem državljanom enak začetni položaj in zaščito tistim, ki trpijo za posledicami nesrečnih okoliščin, ki so izven njihovega nadzora. Ta kompromis med trgom in državo blaginje pa ima lahko negativne posledice tako za žrtve 'slabih' prostovoljnih izbir, katerih socialna varnost je odvisna zgolj od trga (socialna mreža je lahko nezadostna ali predraga), kot tudi za žrtve nesrečnih okoliščin, ki morajo s strani države zagotovljene socialne pravice upravičiti z lastno inferiornostjo v interni obdarjenosti in z izkazom zavisti do interne obdarjenosti drugih. Vse to odraža dejstvo, da sta ti tradiciji t. i. **teoriji starta**. Izenačevati (maksimirati) skušata začetne priložnosti posameznikov prek principa enakih priložnosti, nista pa zavezani k izenačevanju izidov povzročenih s strani prostovoljnih izbir.

Anderson (1999, 288–289; 313–314) zato ugotavlja, da sta egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem z zagovarjanjem kompromisa med konceptoma kompenzacije in individualne odgovornosti kot temeljema preprečevanja družbene nepravilnosti in zagotavljanja enakosti izgubili uvid v sam **politični cilj egalitarizma**. Pravi cilj egalitarizma ne sme biti odprava vpliva objektivnih nesrečnih okoliščin, ki zadevajo posameznika, ampak odprava **družbeno-sistemske pogojenih odnosov neenakosti in zatiranja**. Cilj pravične družbe ne sme biti zagotoviti, da vsakdo dobi tisto, do česar naj bi bil moralno upravičen zaradi posledic 'naravne' prizadetosti z nesrečnimi okoliščinami, ampak ustvariti družbo, katere namen je vzpostavljanje odnosov enakosti in spoštovanja in izražanje skrbi za vse posameznike z institucionalnimi rešitvami, ki omogočajo enakost priložnosti skozi celotno življenjsko obdobje. Ne sme nas zanimati zgolj distribucija kot taka, ampak družbeno-sistemiški odnos, znotraj katerega je distribucija opredeljena. Zato je treba združiti princip distribucije z zahtevami po enakosti spoštovanja in pripoznavanju vseh državljanov (angl. '*recognition*'), kjer upravičenost do socialnih pravic izhaja iz enakosti vseh in ne le iz inferiornosti nekaterih. Šele na podlagi takšne družbene ureditve lahko vsi posamezniki vstopajo v medsebojne interakcije kot enakopravni in enakovredni člani družbe. Anderson (1999, 289) takšno ureditev imenuje demokratična enakost (angl. '*democratic equality*').

4.2. Pristop priznavanja Vs pravi libertarizem in egalitarizem srečnega naključja

4.2.1. Omejenost distributivnega pristopa v zagotavljanju družbene pravičnosti

Fraser (1995; 2000; 2001; 2003) podobno ugotavlja, da družbena pravičnost v postmoderni družbi ne sme ostati omejena na »vprašanje distributivnosti, ampak mora obsegati vprašanja reprezentativnosti, identitete in razlik. Treba se je premakniti od omejujoče ekonomske paradigme, ki ima težave s konceptualizacijo krivic, ki niso del politične ekonomije, ampak del institucionalizirane hierarhije vrednotenja razlik« (Fraser 2001, 3). Vzpostaviti je torej treba novo polje družbene pravičnosti, ki je nujno potrebno zaradi pojava naraščajoče diferenciacije postmodernih družb in prizadevanj za priznavanje identitete in različnosti posameznih družbenih skupin (angl. '*struggles for recognition*'). Tak pristop lahko imenujemo tudi **nova politika za priznavanje statusa**. Če je v distributivnem pristopu nepravilnost usidrana v razredni neenakosti in ekonomski družbeni strukturi in se kaže kot eksploatacija, pomanjkanje, marginalizacija in izključenost iz sistema pridobitnega dela, je nepravilnost v pristopu priznavanja usidrana v podrejenosti statusa v kontekstu institucionalizirane hierarhije kulturne vrednosti. Kaže se v napačnem priznavanju (angl. '*misrecognition*'), ki mora biti širše razumljeno kot kulturna dominacija, nepriznavanje in nespoštovanje. Če je v distributivnem pristopu recept za odpravo nepravilnosti redistribucija, ki vključuje dohodkovne prejemke, reorganizacijo delitve dela, spremembe v definiciji lastninskih pravic in družbenih odnosov moči in nemoči, je pri pristopu priznavanja recept za odpravo nepravilnosti priznavanje, ki mora vključevati prevrednotenje nepriznanih, nespoštovanih identitet nekaterih družbenih skupin in njihove kulturne produkcije kot tudi priznavanje različnosti ter nujnost predrugačenja simbolnega reda in razgradnje pogojev, ki podpirajo obstoječo statusno diferenciacijo. Pri tem se morajo v temelju spremeniti identitetni odnosi v družbi (Fraser 2001, 5).

Fraser (1995, 11–12) trdi, da je v zadnjih desetletjih prišlo do povečanja zahtev po priznavanju identitetnih razlik, ki temeljijo na nacionalnosti, etničnosti, rasi, spolu in spolni usmeritvi na račun zmanjšanja zahtev po ekonomski redistribuciji, kar je zaskrbljujoče z vidika izpolnjevanja zahtev družbene pravičnosti. Po njenem mnenju se

je treba upreti idejam, ki pojmujejo politiko distribucije in politiko pripoznavanja kot izključujoča se pojma. Fraser (2003, 5) namreč ugotavlja, da mora družbena pravičnost vključevati obe zahtevi – tako redistribucijo kot tudi pripoznavanje. Če se zahtevi pojavljata ločeno bodisi kot politika redistribucije bodisi kot politika pripoznavanja so njihovi rezultati neustrezni, saj ne zadostijo potrebam družbene pravičnosti. V zvezi s tem Fraser (2003, 15) vpelje pojem **bivalentna kolektivnost** (angl. *'bivalent collectivity'*)⁵⁴, ki pojasni, zakaj mora družbena pravičnost vsebovati tako socio-ekonomsko kot tudi kulturno dimenzijo. Bivalentna kolektivnost namreč predstavlja družbeno skupino, ki je prizadeta v socio-ekonomskem in kulturnem smislu, nobene od teh prizadetosti pa ni mogoče omejiti zgolj na učinke ene, saj so ti med sabo prepleteni in delujejo sočasno.

4.2.2. Princip paritete participacije

Fraser (2003, 30) je prepričana, da nobena od dosedanjih teorij družbene pravičnosti ni upoštevala kulturne dimenzije družbene pravičnosti. Obstoječih teorij družbene pravičnosti tako ni mogoče ustrezno dopolniti, da bi dodatno vključevale dimenzijo kulturne pravičnosti. Zato potrebujemo nov in skupni normativni princip, ki bo združil zahtevi obeh pristopov. Takšen princip Fraser poimenuje **pariteta participacije** (angl. *'parity of participation'*). Princip paritete participacije pravi, da je pogoj pravične družbe vzpostavitev take »družbene ureditve, ki bo dovoljevala vsem (odraslim) članom družbe medsebojno interakcijo na osnovi enakopravnosti« (Fraser 2001, 6). Za uresničitev paritete participacije morata biti izpolnjena dva pogoja. **Prvič**, distribucija materialnih virov mora omogočiti posameznikom neodvisnost in 'glas'. Tako bodo zagotovljeni objektivni pogoji paritete participacije s preprečevanjem raznih oblik ekonomske odvisnosti. Tu je onemogočena družbena ureditev, ki institucionalizira prikrajšanje, eksploatacijo in velike dohodkovne, premoženjske in prostočasovne razlike, ki nekaterim posameznikom odrekajo vire in priložnosti, da vstopajo v medsebojne interakcije kot enakopravni in enakovredni člani družbe. **Drugi pogoj** paritetne participacije je intersubjektivne narave. Ta predvideva zagotovitev institucionalizacije

⁵⁴ Tipičen primer bivalentne kolektivnosti je spol, saj je vzrok spolnih neenakosti moč pripisati delno ekonomski ureditvi, delno pa družbi in kulturi. Primer bivalentnih kolektivnosti so tudi rasa, razred, spolna usmeritev, etničnost, kjer je vpliv ekonomske in kulturne dimenzije različen (Robeyns 2003, 3).

vzorcev kulturne vrednosti, ki izražajo enakost spoštovanja vsem posameznikom in enakost priložnosti za doseganje družbenega spoštovanja. Preprečiti pa je treba institucionalizacijo in sistemsko vključitev vzorcev, ki onemogočajo pripoznavanje enakosti statusa nekaterih skupin. Ti vzorci namreč omogočajo preveliko pripisovanje 'razlik' ali nezadostno pripoznavanjem posebnosti različnih skupin (Fraser 2001, 6).

V nasprotju s principom paritete participacije se teorije distributivne pravičnosti, kot sta egalitarizem nesrečnega naključja in pravi libertarizem, pri zasledovanju cilja enakosti osredotočajo zgolj na enakost virov (angl. *'equality of resources'*). Osnovni cilj enakosti v teh teorijah je namreč zagotoviti enakost priložnosti s kompenzacijo tistim posameznikom, ki so bili izpostavljeni 'nesrečnim okoliščinam', na katere niso imeli vpliva, a je od njih odločilno odvisen njihov nabor virov. Družbena pravičnost je tako v tradicijah egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma omejena na vprašanje distributivnosti. Pri tem obe tradiciji prezreta dejstvo, da uspešno izvedena distribucija v obliki kompenzacije, ki poveča nabor priložnosti tistim v najneugodnejšem položaju, še ne pomeni, da bodo slednji dejansko realizirali te priložnosti. Odprto torej ostane vprašanje, ali bodo lahko vsi posamezniki, še posebej tisti, ki se soočajo s pomembnim vplivom pogojev statusne diferenciacije in statusne diskriminacije, izkoristili povečan nabor priložnosti. Ti teoriji torej prezreta vprašanje **kulturnih vidikov družbene nepravilnosti** oziroma pomembnost politik pripoznavanja.⁵⁵

⁵⁵ Dworkin sicer presenetljivo trdi, da so vprašanja spola, rase in drugih vidikov človeške raznolikosti, ki povzročajo družbeno neenakost v egalitarizmu srečnega naključja, pojmovane kot del t. i. prostovoljnih izbir in ne (ne)srečnih okoliščin. S tega gledišča ne morejo biti ne predmet distribucije ne predmet pripoznavanja.

Dworkin na vprašanje, kako teorija egalitarizma srečnega naključja obravnava problematiko spolnih neenakosti, odgovarja s konceptom testa zavisti. Test zavisti je po njegovem mnenju zadovoljiv instrument, ki lahko opravi tudi s spolnimi neenakostmi. Če je ženska pripravljena vzeti tabletko, ki bi jo spremenila v moškega, potem to pomeni, da bi morala prejemati kompenzacijo zaradi dejstva, da zavida osebam, ki so moškega spola. Če pa tabletko ne bi bila pripravljena vzeti, bi to nasprotno pomenilo, da ne zavida dejstvu, da ni prišla na svet kot moški. Če to drži, potem ni upravičena do kompenzacije na podlagi spola (Robeyns 2003, 6–7).

(Opomba: Dworkinov poudarek v odgovoru na vprašanje iz poslušalstva na seminarju o njegovem delu na University College v Londonu, marca 2001).

S tega vidika je finančna kompenzacija v obliki UTD za umanjkanje internih talentov in izpostavljenosti nesrečnim okoliščinam vprašljiva strategija, saj ne pripomore k odstranitvi družbene nepravilnosti, ki izhaja iz kulturnih vzrokov nepripoznavanja (angl. '*non-recognition*'). Egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem se torej zadovoljita zgolj z izenačevanjem nabora priložnosti posameznikov. Ne dopuščata pa, da bi bile neenakosti, ki nastanejo po kompenzaciji in so posledica kulturnih vidikov nespoštovanja, predmet družbene pravičnosti.

4.3. Intervencijske faze v zagotavljanju družbene pravičnosti

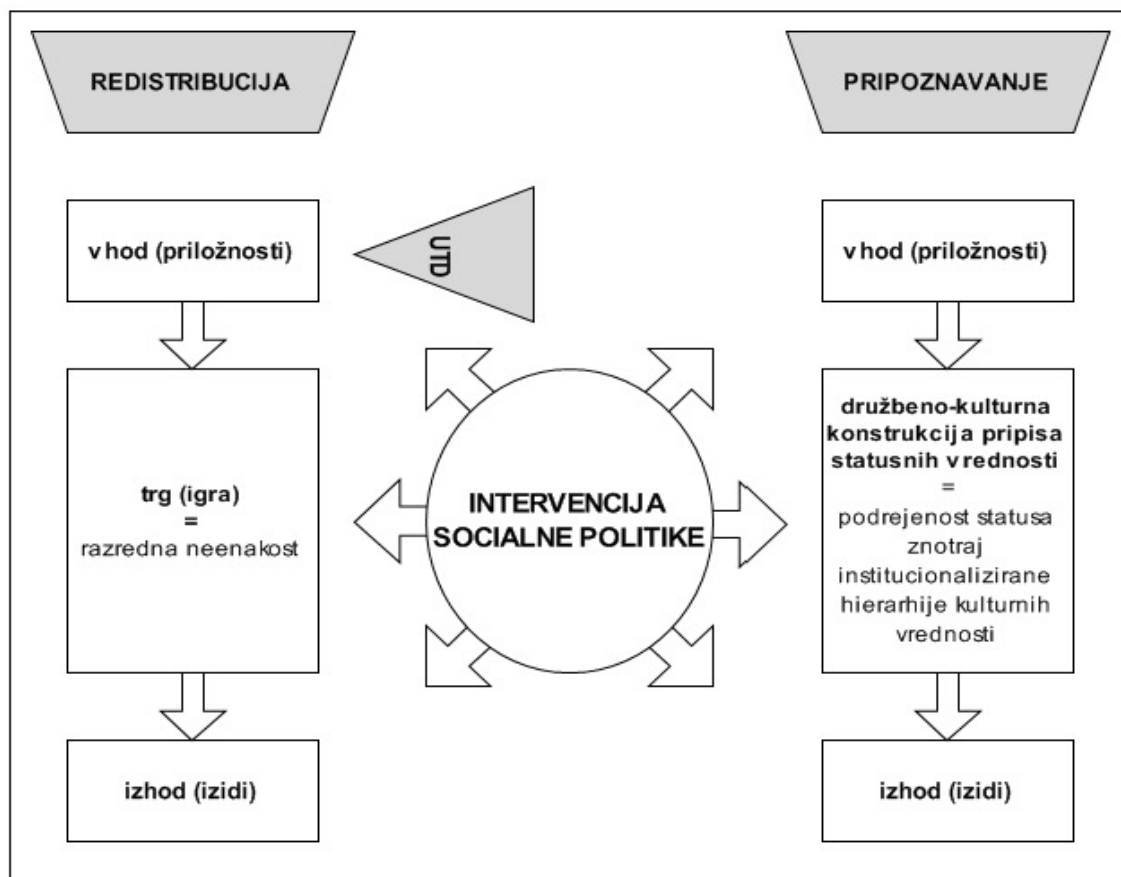
Fraser (1995; 2000; 2001; 2003) v nasprotju z zgoraj zapisanim verjame, da je ravno odprava teh neenakosti (v povezavi z uspešnim distribucijskim pristopom) nujen pogoj za zagotavljanje družbene pravičnosti. Za to pa so potrebne alternativne strategije, npr. politika za pripoznavanje statusa, ki upošteva spoštovanje principa paritete sodelovanja. Problematičnost ideala liberalno-egalitarnih teorij distributivne pravičnosti je, da predpostavljajo, da so z zagotovitvijo spoštovanja določenih svoboščin in vladavine prava samodejno zaščiteni interesi in pravice družbenih skupin, ki imajo značilnosti t. i. bivalentne kolektivnosti. Kulturne nepravilnosti so na ta način kot predmet družbene pravičnosti odmišljene, saj naj bi družba z vladavino prava že poskrbela za preprečevanje diskriminacije in predsodkov na podlagi spola, etničnosti, rase in spolne orientacije. Tako je za pravičnost pripoznavanja že poskrbljeno, vprašanje družbene pravičnosti pa je omejeno na distributivno pravičnost v smislu zagotavljanja enakosti priložnosti (Robeyns 2003, 7–8).

Redistribucijo in pripoznavanje si lahko predstavljamo kot temeljna dela kompleksnega procesa zagotavljanja družbene pravičnosti. V redistribucijskem delu lahko identificiramo tri faze, kjer je možna intervencija določene socialne politike. Te potencialne intervencijske faze si lahko predstavljamo v sosledju, in sicer kot *vhod* (*priložnosti*), *trg* (*igra*) in *izhod* (*izid*). Položaj posameznika ob vhodu je pred intervencijo določen z obsegom nabora priložnosti, ki je kombinacija 'interne' in 'eksterne' obdarjenosti. Položaj posameznika na trgu je odvisen od nabora priložnosti in njegovih prostovoljnih izbir. Prostovoljne izbire določajo posameznikovo uspešnost oziroma neuspešnost ob izhodu, ko izid pokaže, ali je posameznik izkoristil svoj nabor priložnosti in ali ga je oplemenitil s koristnimi izbirami. Logika egalitarizma srečnega

naključja in pravega libertarizma je tipično usmerjena na odpravo nepravilnosti v prvi fazi (vhodu), saj neenakosti v naboru priložnosti implicirajo neenakosti na trgu in tudi neenakosti v izidih (Yamamori 2004, 4–6). Na vhodu se torej v skladu z leksimin principom izenačevanja naborov priložnosti skuša doseči to, kar Van Parijs (1995) razume pod pojmom resnična svoboda. Pri tem se:

1. prezre celoten del družbene pravičnosti, ki naj bi se nanašala na politiko pripoznavanja, medtem ko se
2. predpostavlja, da je s posegom v redistribucijski fazi vhoda z leksiminizacijo priložnosti zadoščeno vsem zahtevam družbene pravičnosti, s čimer postanejo dopustne vse t. i. izbrane neenakosti, ki nastanejo v nadaljnjih fazah.

Slika 4.1: Intervencijske faze v zagotavljanju družbene pravičnosti

Vir: Prirejeno po Yamamori (2004)

Tretja pomanjkljivost ideala liberalno-egalitarnega pristopa pa je, da se ne ukvarja dovolj s sistemskimi vzroki za nastanek družbene neenakosti. Vzroki družbene

neenakosti so precej kompleksnejši, kot jih vidita egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem. Zato Young (1990) verjame, da se pri zagotavljanju družbene pravičnosti ne smemo omejiti samo na zahteve po distribuciji, ampak je treba nujno odpraviti vzroke za družbene neenakosti. Te vidi v fenomenu zatiranja, ki temelji na hierarhičnih družbenih odnosih superiornosti in inferiornosti. Zatiranje vzpostavlja ideološki in praktični družbeni red, ki legitimizira neenakosti v družbenih odnosih, distribuciji svoboščin, virov in blaginje. Zato tako vzpostavljenega družbenega reda ni mogoče odmisлити in odpraviti zgolj z odgovarjajočo pravno ureditvijo in tudi ne zgolj z distributivnim pristopom k družbeni pravičnosti. Anderson (1999) ugotavlja, da idealu družbene pravičnosti liberalno-egalitarnih tradicij državljanstva teh odnosov ne uspe odpraviti. Razlog za to je, da se osredotočajo samo na distribucijo virov oziroma na popraviljanje 'naravnega' reda z metodo kompenzacije, ki naj bi izboljšala priložnosti posameznikov, pri čemer pozabljajo na družbene vzroke neenakosti, ki so posledica ukoreninjenih odnosov zatiranja in družbene hierarhije kot inherentnega dela kapitalističnega sistema.

4.4. Problem predloga UTD z vidika pristopa demokratične enakosti

Predlog, kako kompenzirati različne priložnosti posameznikov, je tudi UTD. Anderson (2000) ugotavlja, da UTD ne sme najti svoje legitimizacije v tradicijah pravega libertarizma in egalitarizma srečnega naključja zaradi problematičnosti na prejšnjih straneh analiziranih vidikov teh tradicij. Kljub temu meni, da bi UTD lahko imel nekatere pozitivne učinke na zmanjševanje družbene neenakosti, vendar samo, če bi bil uveden kot sestavni del širše oblikovane socialne politike. Prednosti takšnega UTD vidi Anderson v zmanjšanju administrativnih stroškov in stigmatizacije, s katero se soočajo prejemniki socialnih prejemkov.

Anderson (2000) identificira tri osnovne probleme Van Parijsovega predloga UTD. Prvi se nanaša na njegovo osredotočenost na dodeljevanje dohodkov in ne na zagotovitev drugih javnih storitev (npr. izboljšanje dostopa do zdravstvenih in izobraževalnih

storitev)⁵⁶. Pri tem kritizira osredotočenost zagovornikov UTD na zagotavljanje čim večje svobode posameznika, ki naj bi posledično omogočila nevtralnosti izbire dobrega življenja. Svoboda je tu pojmovana kot generična dobrina – posamezniki so upravičeni do denarnih prejemkov, s katerim si povečajo polje možnosti in posledično svobodnejšega delovanja. Takšna opredelitev svobode ne vzpostavlja nikakršne prioritete med možnostjo, da si posamezniki zagotovijo dostojno zdravstveno obravnavo, in možnostjo, da se odločijo za lahkotno življenje zunaj sistema pridobitnega dela. Z vidika odprave temeljnih družbenih neenakosti se takšen kompenzacijski pristop zdi omejen na atomiziranega posameznika, ki mu je treba omogočiti maksimiranje njegovih izbir, te pa popolnoma prepustiti njegovim preferencam. Anderson (2000) se na drugi strani zavzema za zagotovitev družbenih pogojev, ki bi omogočili uresničevanje določenih svoboščin, pomembnih za vzpostavljanje družbenega življenja, ki bi temeljili na medsebojnih interakcijah enakopravnih in enakovrednih članov družbe. »Zagotoviti je treba pravice, institucije, družbene norme, javne dobrine in privatne vire, ki jih ljudje potrebujejo, da bi se lahko izognili družbeni izključenosti, nasilju, eksploataciji itd., in

⁵⁶ Van Parijs sicer na več mestih opozarja, da UTD »ne sme biti substitut za storitve javnega sektorja. Ne vidim, zakaj bi temeljni dohodek odpravil druge javne izdatke. Nasprotno, mora biti njihov dodatek, dodatek k javnem zdravstvenemu sistemu, k javnemu šolstvu, temeljni dohodek ni alternativa preskrbi z javnimi dobrinami« (Van Parijs v Trampuš 2007). Podobno odgovarja na vprašanje, ali je lahko obstoječi sistem evropskih držav blaginje s svojo pogojno blaginjo bolj opremljen za izboljševanje položaja najranljivejših družbenih skupin od brezpogojnega UTD.

Nikoli nisem zanikal, da ne bi bilo mogoče z delovno blaginjo zagotoviti višjih socialnih prejemkov, kot bi bil to sposoben brezpogojni UTD [...] Zame je najpomembnejše zagotoviti tistim v najneugodnejšem položaju največji nabor priložnosti, ki jih lahko izkoristijo, da svoje življenje oblikujejo tako, kot si to sami želijo. Nabor priložnosti pa ne vključuje samo denarnih prejemkov. Treba je zagotoviti javno zdravstvo in izobraževanje [...] ne želimo omogočiti le maksimiziranja vrednosti 'nakupovalne košarice', ampak predvsem povečati možnosti za izbiro lastnega ideala dobrega življenja [...] To je širše razumevanje tega, kar naj bi bilo pomembno z vidika družbene pravičnosti. Četudi bi konvencionalni sistem delovne blaginje omogočal višje prejemke, to z vidika družbene pravičnosti ne bi smelo biti odločilno. Kjer pa sistem UTD ne bi bil zmožen zagotoviti vsaj eksistenčnega minimuma, potem bi bila pravična tudi socialna politika utemeljena na delovni blaginji, v kolikor bi jo spremljal od eksistenčnega minimuma nižji brezpogojni UTD (Van Parijs v Bertram 1997).

S teh vidikov »uvedbe UTD ne smemo razumeti kot razkroja države blaginje, ampak kot nadgradnjo države blaginje« (Van Parijs 1992, 465–466).

da bi lahko uporabljali svoje zmožnosti, ki so potrebne za delovanje v demokratični družbi« (Anderson 2000). UTD v svojem zasledovanju nevtralnosti izbire dobrega življenja vse to odmisli, zato tvega znatno zmanjšanje družbene enakosti, utemeljene na posebnih družbenih svoboščinah na račun maksimiranja prostovoljnih izbir.

Drugi problem UTD je, da čeprav povečuje možnost svobodnih izbir posameznikov, prezre dejstvo, da niso vsi prejemniki UTD enako sposobni spremeniti povečanega nabora priložnosti v povečanje opcij in s tem svoje svobode. Tako nekatere družbene skupine potrebujejo več virov, da bi dosegle enako stopnjo svobode kot druge (npr. invalidi potrebujejo več sredstev, da postanejo enako mobilni kot neinvalidi; samske matere, ki se skušajo vključiti v zaposlitev, potrebujejo vrtce, da bi postale enako zaposljive itd.). Anderson (2000) zato ugotavlja, da »UTD najbolje služi zdravim odraslim, ki ne skrbijo za nikogar drugega razen zase. UTD kot relevantno polje zasledovanja cilja enakosti izbire dohodek in ne sposobnosti, s čimer favorizira perspektivo zdravega in egoističnega posameznika.«

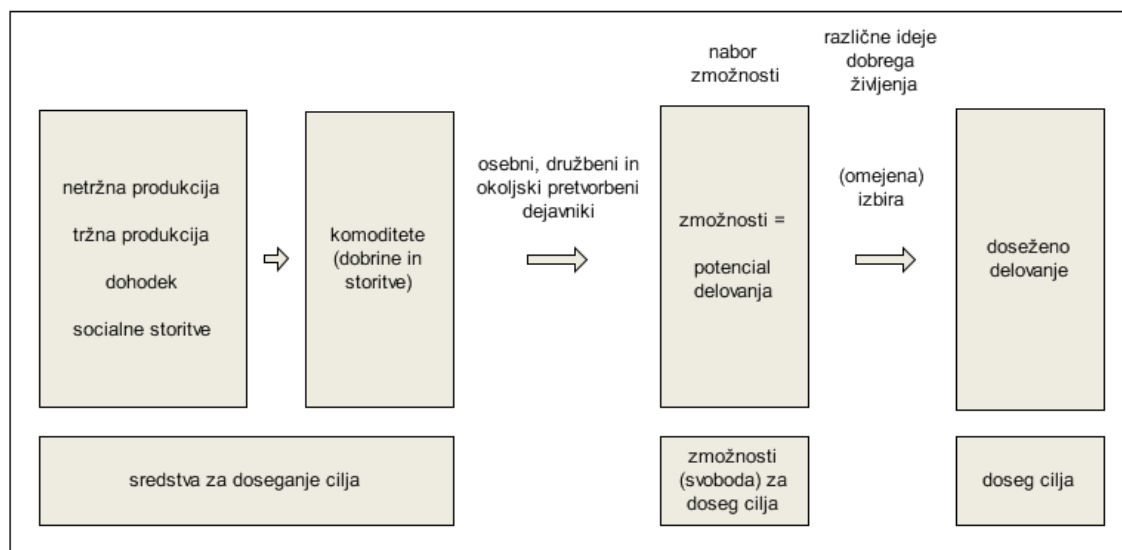
Tretji problem UTD se nanaša na njegovo brezpogojnost⁵⁷. Anderson (1999, 299; 2004) trdi, da UTD krši recipročnost, saj omogoča dohodek lenim, za delo sposobnim posameznikom, kot tudi posameznikom, ki opravljajo družbeno koristno neplačano delo. UTD tudi znižuje razliko med najnižjimi plačami in višino UTD, s čimer minimizira spodbude za delo. Manjše spodbude za delo pomenijo manjši dohodek države iz davka na delo, kar omejuje višino UTD. Nizek UTD pa nima pravega emancipacijskega učinka za najbolj ranljive skupine ljudi (neprostovoljno brezposelne, samske matere, invalidne osebe ali osebe s posebnimi potrebami). Anderson (1999) torej meni, da Van Parijsov predlog UTD razvaja lene in je neodgovoren do tistih, ki potrebujejo dodatno pomoč. Če bi bilo prejetje UTD s strani delovno sposobnih ljudi pogojevano z določeno obliko družbeno koristnega dela, bi bil lahko njegov znesek znatno višji, kar bi omogočilo financiranje usmerjenih (ciljnih) socialnih storitev za tiste družbene skupine, ki potrebujejo takšne specializirane storitve.

⁵⁷ O problemu kršenja principa recipročnosti več v naslednjem poglavju.

4.5. Problem predloga UTD z vidika pristopa zmožnosti

Podobno lahko ugotovimo, če idealni UTD analiziramo skozi prizmo t. i. **pristopa zmožnosti** (angl. '*capability approach*'), ki ga je v 80. in 90. letih razvil ekonomist in filozof Amartya Sen. Pristop zmožnosti je usmerjen k zagotavljanju enakosti priložnosti in ne k enakosti izidov. Njegovo bistvo je, da se morata oblikovanje in evalvacija socialnih politik osredotočati na to, kaj so posamezniki s svojimi zmožnostmi sposobni doseči in kaj so sposobni postati, na njihovo kakovost življenja in na odstranjevanje ovir, ki jim preprečujejo, da bi živeli življenje, kot si ga želijo. Sen (1995) ugotavlja, da mora družbena pravičnost, poleg ciljev redistribucije eksternih virov, upoštevati tudi pomembnost posameznikovih internih virov. Upoštevati mora posameznikove resnične zmožnosti pri pretvorbi lastnih eksternih virov v resnično svobodo.

Slika 4.2: Pristop zmožnosti

Vir: Prirejeno po Robeyns (2003a)

Posameznikova blaginja je tako odvisna od zmožnosti delovanja (angl. '*capabilities to function*'), tj. od učinkovitosti posameznikovih priložnosti za delovanje v smeri doseganja ciljev dobrega življenja. Tovrstno doseženo delovanje (angl. '*achieved functioning*') je tisto, kar dela življenje vredno. Posameznik ima torej za doseg svojega cilja – svobode, da živi, kot si želi živeti –, na voljo različno obsežne nabor zmožnosti delovanja, ki jih lahko (ali tudi ne) pretvori v doseženo delovanje. Sen torej razlikuje

med doseženim delovanjem in zmožnostmi delovanja. Prvi pojem predstavlja realizacijo cilja, drugi pa potencial za njegovo realizacijo (Sen 1995, 36–42).

Muñoz (2006, 12–14) ugotavlja, da pravi libertarizem v svojem zasledovanju ciljev družbene pravičnosti ne zmore zadostno utemeljiti zahtev po UTD. Ne upošteva namreč posameznikove potencialne nezmožnosti, da pretvori interne in eksterne vire v resnično svobodo. Medtem ko UTD s svojo redistributivno logiko posameznikom sicer zagotovi enako gmotno podlago, pa bi bilo iluzorno pričakovati, da bodo vsi posamezniki enako sposobni to gmotno podlago pretvoriti v doseženo delovanje. UTD tako zagotovi potreben predpogoj za doseganje prave svobode, in vendar neposredno ne izboljšuje zmožnosti posameznika. Zato ni nujno, da omogoča doseganje egalitarnih izidov.

4.6. Zagovor egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma ter njune logike zagotavljanja družbene pravičnosti

Na kritike pristopov zmožnosti, demokratične enakosti in pristopa pripoznavanja odgovarja Barry (2006, 90), ki trdi, da je največja privlačnost egalitarizma srečnega naključja prav v njegovi sposobnosti združevanja zavezanosti k odpravi temeljnih družbenih neenakosti na eni in spoštovanja posameznikovih preferenc, izbir in ambicij na drugi strani. Največja prednost tradicij egalitarnega liberalizma je prav v tem, da jim uspe v teorijo družbene pravičnosti vpeljati idejo izbir in odgovornosti in kljub temu ohraniti egalitaristično naravnost. S tem je omogočena odprava neizbranih internih in eksternih obdarjenosti posameznika, ki vplivajo na njegov družben položaj, medtem ko se spoštuje in dopušča, da posameznik sam, s svojimi izbirami in odločitvami, aktivno vpliva na spremembo svojega družbenega položaja. Na ta način je omogočen uravnotežen kompromis med trgom in posegi države blaginje.

Barry (2006, 58–82) v nasprotju s kritiko Andersonove izpostavi, da t. i. izbrane neenakosti v egalitarizmu srečnega naključja niso dopuščene v vsakem primeru. Dopuščene so samo, ko že obstaja določena stopnja enakosti v priložnostih za vse. Pogoj, da se neizbrane neenakosti dopušča oziroma sprejema, je, da so pred vsakim posameznikom približno enako tvegane prostovoljne izbire. S tem Dworkin prizna pomembnost vpliva družbene pogojenosti okoliščin izbir. Družbene okoliščine posameznikove izbire omejujejo in tako vplivajo na pojav izbranih neenakosti. Če

posameznik določene prostovoljne izbire ni mogel izbrati zaradi družbeno pogojenih okoliščin in je zato izbral drugo izbiro, ki se ni izkazala za najboljšo z vidika njegove blaginje, za povzročitev tako izbrane neenakosti ni odgovoren sam, ampak so zanjo krive družbene okoliščine. To pomeni, da so neenakosti, ki izhajajo iz tveganih prostovoljnih izbir, lahko sprejemljive le, ko imajo vsi podobne priložnosti, da sprejmejo določene izbire. Če sprejmemo tezo, da družbeno pogojene okoliščine odločilno omejujejo posameznikove možnosti izbir, imajo s tem posredno tudi velik vpliv na izide. Tako sledi, da bi morala egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem te družbene neenakosti pripisati nesrečnim okoliščinam in ne prostovoljnim izbiram. To bi pomenilo, da so v praksi skoraj vse neenakosti rezultat nesrečnih okoliščin in morajo biti s tega vidika predmet kompenzacije.

Izvajanje socialnih politik, ki bi imele za cilj odpravo neizbranih neenakosti in dopustitev izbranih neenakosti, bi zahtevalo ocenjevanje vsakega primera posebej. Ugotoviti bi bilo treba, kakšne so genetske predispozicije, družinska in izobrazbena zgodovina in druge okoliščine ter priložnosti v (ne)izbranih izbirah, ki vplivajo na družbeno neenakost. To pa je, kot ugotavlja že Anderson (1999), praktično neizvedljiv projekt tako z vidika spoštovanja zasebnosti posameznika kot tudi z vidika implementacije tovrstnega sistema. Zato se morajo politični odločevalci in snovalci socialnih politik zanašati na splošno oceno vzorcev družbenih neenakosti. Z vidika egalitarizma srečnega naključja in pravega libertarizma morajo ugotoviti zgolj, ali je prevladujoč vzorec družbene neenakosti rezultat prostovoljnih izbir ali nesrečnih okoliščin, in v skladu s to odločitvijo zasnovati socialne politike. Kot smo pokazali že zgoraj, Barry (2006) meni, da je velika večina družbenih neenakosti posledica razlik v obdarjenosti, družinskih razmerah, izobrazbenih priložnostih in podedovanem bogastvu. Zato so današnje neenakosti večinoma posledica okoliščin in ne prostovoljnih izbir. Posamezniki zanje ne morejo biti odgovorni. Da bi bile te neenakosti posledica prostovoljnih izbir, zaradi česar ne bi bile predmet kompenzacije, bi morali imeti vsi posamezniki podoben nabor priložnosti, kar je z vidika strukture družbene neenakosti kapitalističnih družb malo verjetno. Zato Barry (2006a, 276–286) ugotavlja, da je najboljši način, kako uresničiti načela egalitarizma srečnega naključja, upoštevanje principa izenačevanja izidov (angl. *'equality of outcome'*) in ne izenačevanje priložnosti (angl. *'equality of opportunity'*).

Ta njegova ugotovitev je izjemno zanimiva v luči protislovja med koncepti demokratične enakosti in pristopa pripoznavanja na eni strani in principa enakosti priložnosti v egalitarizmu srečnega naključja in pravega libertarizma na drugi strani. Barry (2006; 2006a) namreč tradicije liberalnega egalitarizma umesti precej bližje razumevanju enakosti in družbene pravičnosti v socialnem liberalizmu. Egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem se po njegovem morata, da bi uresničila svoj ideal družbene pravičnosti, usmeriti v tretjo fazo zagotavljanja družbene pravičnosti, tj. v izhod oziroma izid, in ne v prvo fazo, tj. vhod oziroma izenačevanje priložnosti. To bi v praksi pomenilo, da se UTD po svoji logiki delovanja ne bi močno razlikoval od ustaljenih in uveljavljenih socialnopolitičnih usmeritev držav blaginje.

4.7. Sklep

V tretjem poglavju smo izpostavili problematičnost razumevanja egalitarnosti in mehanizmov zagotavljanja družbene pravičnosti teoretičnih premis tradicij državljanstva, ki predstavljajo teoretski temelj argumentacije idealnega UTD. Kritika pristopov demokratične enakosti in pripoznavanja se v največji meri usmerja na dimenzijo enakosti v zagotavljanju družbene pravičnosti, kjer so kritično obravnavani princip enakih priložnosti, vpetost individualne odgovornosti posameznika za lastno blaginjo in logika kompenzacije, ki naj bi učinkovito vzpostavljala pravično družbo. Te kritične ugotovitve imajo pomembne praktične socialnopolitične implikacije z vidika implementacijskega problema UTD.

Prvič, kritični premisleki pristopov demokratične enakosti in pripoznavanja odpirajo prostor nasprotnikom UTD na tradicionalni politični levici, saj kritizirata legitimnost trga kot sestavnega dela zagotavljanja družbene pravičnosti. Drugič, odpirata prostor feminističnim kritikam UTD, saj poudarjata nezadostnost mehanizmov distribucije, ki jih je vzpostavila klasična, s socialdemokratskimi ideali navdahnjena država blaginje. Tu je izpostavljen problem nezadostnega naslavljanja družbeno-sistemskih in kulturnih vidikov in vzrokov družbenih neenakosti s strani UTD. Ker se UTD usmerja zgolj na fazo *vhoda (priložnosti)* in materialno redistribucijo, ne naslavlja kompleksne celote družbene nepravilnosti, ki bi bila kljub njegovi uvedbi še vedno odvisna od kulturnih, spolnih in drugih hierarhičnih družbenih odnosov superiornosti in inferiornosti med različnimi družbenimi skupinami in posamezniki. S tega vidika idealni UTD ostaja del

problema družbene neenakosti in ne del rešitve in uspešnega reformiranja države blaginje.

5. PROBLEMATIČNOST RAZUMEVANJA SVOBODE V EGALITARIZMU SREČNEGA NAKLJUČJA IN PRAVEM LIBERTARIZMU

Če smo v četrtem poglavju analizirali pomanjkljivosti teoretične argumentacije UTD z vidika problematičnosti razumevanja dimenzije enakosti družbene pravičnosti, bomo v petem poglavju analizirali dimenzijo svobode v zagotavljanju družbene pravičnosti. Soočili bomo kritične premisleke t. i. tradicij dolžnosti glede kršitve principa recipročnosti s strani UTD in teoretični zagovor upravičenosti do brezpogojnega UTD s strani pravega libertarizma. Kršenje principa recipročnosti predstavlja namreč tisti element, kjer je zagovor UTD najbolj ranljiv in najbolj izpostavljen kritikam.

Retorika nujnosti spoštovanja principa recipročnosti in koncepta pogojevanja v socialni politiki se največkrat napaja iz koncepta 'osebne odgovornosti' državljanov. Moralistični argument v zagovor pogojevanju socialnih prejemkov lahko razdelimo na tri dele. **Prva oblika argumenta** mobilizira koncept osebne odgovornosti s tem, ko poudarja pomen moralistične zaslužnosti. Vključitev v sistem pridobitnega dela je tisto polje, ki proizvede moralno upravičenost do socialnih prejemkov (Murray 1984; 1996). **Druga oblika argumenta** mobilizira koncept osebne odgovornosti s tem, ko zahteva od države paternalistični odnos do državljanov. Paternalizem v obliki pogojevanja socialnih prejemkov naj bi brezposelne pripravil do tega, da bi aktivno začeli reševati svoje težave. Brezposelne naj bi torej priučilo 'pravega' ravnanja v primeru brezposelnosti, kar naj bi pripomoglo k temu, da bi lahko sami rešili svoj problem brezposelnosti (Mead 1986). **Tretja oblika argumenta** v zagovor pogojevanju socialnih prejemkov pa je utemeljena na specifičnem pojmovanju družbene pravičnosti, ki pravi, da je pravično, da so prejemniki socialnih prejemkov odgovorni za svojo blaginjo. Vzpostavljanje situacije, kjer prejemniki ne bi bili odgovorni za lastno blaginjo, bi pomenila, da so za njihovo blaginjo odgovorni tisti, ki nosijo stroške njihove blaginje, kar pa je nepravilno in eksplozivno do t. i. produktivnih (White 1997; 2003; 2006; Gutmann in Thompson 1996). Prvi obliki argumenta pogojevanja sta značilni za t. i. **desno tradicijo dolžnosti** ('nova desnica'), tretja oblika pa za t. i. **levo tradicijo dolžnosti** (egalitarni republikanizem).

Levo tradicijo dolžnosti kljub temu lahko uvrstimo v skupino tradicij državljanstva, ki v svojem jedru ohranjajo zavezo k zmanjševanju družbene neenakosti in liberalne zaveze k egalitarizmu. Nekateri avtorji leve tradicije dolžnosti se celo zavzemajo za UTD, vendar le, če je pogojevan s produktivnim prispevanjem državljanov, kar pa je v njihovem primeru definirano precej ohlapno. Za razliko od **desne tradicije dolžnosti**, ki pogojevanje socialnih pravic utemeljuje 1. na nemoralnosti odsotnosti recipročne menjave in individualne odgovornosti prejemnikov socialnih prejemkov do skupnosti, ki je prejemek omogočila, in 2. na neučinkovitosti brezpogojnih socialnih prejemkov pri odpravi reprodukcije t. i. kulture odvisnosti, **leve tradicije dolžnosti** razumejo smiselnost koncepta pogojevanja v socialnih politikah kot podporo enakosti, družbeni koheziji in sodelovanju v produktivnem družbenem udejstvovanju (Noguera 2007, 2).

5.1. Ugovori in zagovori posredne teorije upravičenosti do UTD

Zagovarjanje brezpogojnosti v odnosu do plačanega dela je prav gotovo tisti element, ki je UTD iz običajnega predmeta analize javnih politik povzdignil v predmet politične in moralne filozofije. Pri UTD ne bode v oči samo njegova neodvisnost od predhodnih dohodkov posameznika in preverjene potrebe, ampak predvsem neodvisnost od posameznikove pripravljenosti za delo, četudi je ta popolnoma sposoben vključiti se v sistem pridobitnega dela ali opravljati kakršno koli družbeno-koristno aktivnost v tretjem sektorju. Kar je videti moralno sporno, je popolna odsotnost povezave med delom in prejetimi prejemki delazmožnih in potencialno zaposljivih posameznikov. Nespoštovanje povezave med delom in prejemki naj bi kršilo **splošno družbeno normo pravičnosti**, ki naj bi temeljila na **recipročnih odnosih** (van der Veen 1998, 141). Implementacija UTD naj bi tako pomenila »recept za eksploatacijo produktivnih s strani lenih« (Elster v van der Veen 1998, 141).

Van der Veen (1998, 141) ugotavlja, da s problemom kršenja principa recipročnosti ni mogoče zadovoljivo opraviti zgolj z naštevanjem prednosti UTD v primerjavi z moralnim stroškom kršenja recipročnosti, ampak se morajo zagovorniki UTD soočiti s t. i. **eksploatacijskim ugovorom** zoper UTD oziroma nanj odgovoriti. Ta ugovor se glasi: Zakaj naj bi produktivni brezpogojno financirali dodeljevanje družbenih dobrin in virov tistim, ki so sposobni delati, a ne delajo oziroma niso pripravljeni delati, in s tem prispevati svojega deleža k splošni družbeni blaginji?

Zdi se, da je pripravljenost za delo pogoj družbenega 'fair playa' in družbeno odgovornega delovanja posameznikov kot tudi »temeljna predpostavka zahtev pravičnosti [...], ki institucionalno omejuje ukrepe socialnih politik in njihove cilje« (van der Veen 1998, 142). Prav zato se UTD od samega začetka, ko je postal del akademskih in političnih razmišljanj in diskusij, sooča s plazom kritik. Nabor kritik ne prihaja samo iz tradicij državljanstva, od katerih bi pričakovali negativen odnos do UTD (libertarizem, komunitarizem), ampak tudi iz bolj egalitarno usmerjenih tradicij, kot sta socialni liberalizem in egalitarni republikanizem. Ugovori zoper UTD so utemeljeni na različnih vidikih, ki zajemajo tako probleme ekonomske vzdržljivosti takšnega sistema in potencialnega naraščanja asocialnega vedenja, do problemov zmanjšanja samoiniciativnosti državljanov, pojava t. i. kulture odvisnosti in problematiziranja zavezanosti principov UTD egalitarno-demokratskim principom. V tem poglavju nas bodo zanimala le kritike t. i. tradicij dolžnosti, ki kritiko UTD usmerjajo na:

1. nedopustnost brezpogojnosti socialnih pravic (desna tradicija dolžnosti),
2. t. i. eksploatacijski ugovor zoper UTD (leva tradicija dolžnosti).

5.2. Ugovor desnih teoretikov dolžnosti

Desni teoretiki dolžnosti ('nova desnica') utemeljujejo zahtevo po recipročnosti z nedopustno permisivnostjo države blaginje do brezposelnih in nezaposlenih. Avtorji 'nove desnice' trdijo, da so postali brezposelni popolnoma odvisni od socialnih pomoči države, zato je treba spremeniti njihovo vedenje. Rešitev njihovega slabega družbenega položaja vidijo v pogojevanju socialnih pravic s striktnim izpolnjevanjem zahteve po delu. Cilj paternalistov je torej spremeniti vedenje brezposelnih oseb in s tem njihovega družbenega položaja. Sprememba vedenja je še posebej zaželeno na področju vključevanja brezposelnih v sistem pridobitnega dela. Paternalisti so namreč prepričani, da je prispevanje k skupnosti oziroma družbi s plačanim delom dolžnost vsakega delazmožnega državljanca. Iz tega preprosto sledi reklo: **'Kdor ne dela, naj ne jé!'**. Državljan, ki ne uspejo izpolniti te obveze, niso upravičeni do socialnih pravic. Tako Mead (1986, 82) na primer trdi, da je »plačano delo državljanska dolžnost, podobno kot je državljanska dolžnost plačevanje davkov ali spoštovanje zakonov.«

5.3. Zagovor pravega libertarizma (kritika logike desne tradicije dolžnosti)

5.3.1. Problem brezdelnih bogatih

Paternalistični argument 'nove desnice' proti brezpogojnim socialnim pravicam je problematičen z vidika **različnega obravnavanja družbenih skupin**. Različno namreč obravnava skupine, ki posedujejo eksterne vire, in skupine, ki teh virov ne posedujejo oziroma jih posedujejo le do tolikšne mere, da si z njihovim unovčenjem na trgu ne morejo zagotoviti življenja, ki bi bilo neodvisno od plačanega dela. Problem neenake obravnave družbenih skupin, različno obdarjenimi z eksternimi viri, se nanaša na apliciranje načela **zahteve po delu zgolj na posameznike, ki prejemajo socialne prejemeke**. 'Nova desnica' predvideva družbeno integracijo (oziroma dodelitev enakosti socialnega statusa) zgolj tistih posameznikov, ki so si ta status zaslužili z vključitvijo v plačano delo in s popolnim upoštevanjem dominantnih družbenih norm. Le tako je namreč izpolnjen princip recipročnosti. S tem paternalistični argument v veliki meri gradi na ideji ekonomske neodvisnosti posameznika, ki naj bi mu omogočila svobodno delovanje in polno državljanstvo. Problem ekonomske neodvisnosti kot sestavnega dela polnega državljanstva pa je, da jo lahko posameznik doseže ne samo z lastnim delom, ampak na različne načine, npr. prek dela partnerja, iz naslova dedovanja, z zadetkom na loteriji. Iz tega sledi, da ekonomska neodvisnost (in iz nje izpeljana upravičenost do socialnih pravic) ni nujno povezana z osebnimi 'delovnimi' značilnostmi posameznika.

Bogati posamezniki, ki niso vključeni v plačano delo in hkrati ne izražajo zahteve po prejemanju socialnih prejemkov, so izvzeti iz načela 'kdor ne dela, naj ne jé'. Tako se zdi, da 'nove desnice' ne zanima plačano delo kot sestavni del dolžnosti, ki izhajajo iz državljanstva, vsaj dokler posamezniki ne izrazijo zahteve po upravičenosti do socialnih prejemkov. Vsak posameznik je popolnoma svoboden v izbiri, da se vključi v plačano delo ali ne, pod pogojem, da ne zahteva izpolnitve svojih socialnih pravic. Ker pa si nekateri državljani neizpolnitve socialnih pravic (npr. prejemanja socialne pomoči) ne morejo privoščiti, se s postavljenimi zahtevami vzpostavi tudi zahteva po recipročnosti v obliki zahteve po delu. Ti posamezniki so primorani podpisati t. i. 'blaginjsko pogodbo', ki pogojuje upravičenost do socialnih pravic z izpolnjevanjem dolžnosti in odgovornosti državljanov do skupnosti. V primeru desnih tradicij dolžnosti je to zahteva po delu v zameno za aktiviranje socialnih pravic. Jasno je, da se zahteva po delu nanaša samo na ta

segment državljanov, saj so tisti, ki izpolnitve socialnih pravic ne potrebujejo, izvzeti iz pravil 'blaginjske pogodbe' in iz načela plačanega dela kot sestavnega dela državljske dolžnosti. Tako je težko pritrđiti argumentu desnih teoretikov dolžnosti o plačanem delu kot univerzalni državljski dolžnosti in nujnosti zadostitve principa recipročnosti kot delu družbene pravičnosti (Segall 2005, 333–334).

5.4. Ugovor levih teoretikov dolžnosti

5.4.1. Problem liberalne nevtralnosti

Ali je lahko država nevtralna pri razlikovanju med t.i. 'produktivnimi' in 'neproduktivnimi' načini življenja, kot si to predstavlja Van Parijs?

Van Parijs (1995) argumentacijo UTD zgradi na predpostavki o nujnosti doslednega spoštovanja **principa enakih priložnosti** (angl. *'equal opportunity principle'*). Ta princip med drugim pravi, da mora imeti vsak posameznik priložnosti, da zasleduje svoj ideal dobrega življenja. Posamezniki ne smejo biti relativno prikrajšani v svojih naborih priložnosti oziroma svojih priložnostih, da sledijo lastnemu pojmovanju dobrega življenja. Gre za **vrednostno nevtralni pogled** na posameznikov ideal dobrega življenja, kjer vsako pogojevanje povečevanja relativnega nabora priložnosti pomeni kršenje te vrednostne nevtralnosti. S tega vidika pomeni v socialnopolitični implikaciji pogojevanje nabora priložnosti prek spoštovanja principa recipročnosti njegovo zmanjševanje oziroma omejevanje, kar je za Van Parijsa nesprejemljivo in v neskladju tako s principom enakih priložnosti kot tudi z zahtevami pravega libertarizma glede spoštovanja vrednostne nevtralnosti predstavlja predstav o dobrem življenju.

Po mnenju **levih teoretikov dolžnosti** je takšna nevtralnost problematična s stališča umanjkanja posameznikove individualne odgovornosti do družbe, ki mu je omogočila socialni prejemek. Na ta način naj bi se krepila kultura svoboščin brez pripadajočih obveznosti, kar povzroči zaton možnosti svobodnega delovanja posameznika in družbene vzajemnosti in ne poveča svobode, kot trdi Van Parijs. Zato Gutmann in Thompson (De Wispelaere 1998, 7) ugotavljata, da država nikakor **ne sme ostati nevtralna** pri razlikovanju med načini življenja, ki pripomorejo k ekonomski produktivnosti, in tistimi, ki ne. Ta nevtralnost namreč privede do legitimacije koncepta 'nedela' in zrušitve na

principu pravičnega družbenega sodelovanja utemeljene socialne politike. S tega vidika je za leve teoretike dolžnosti največji problem UTD njegova moralna vprašljivost, saj privede do izkoriščanja produktivnih državljanov s strani tistih, ki se odločijo živeti zgolj od UTD, čeprav so sposobni delati. Tu je kršen princip recipročnosti.

White (2003) ugotavlja, da ravno posredna teorija upravičenosti do UTD z neupoštevanjem principa recipročnosti omogoča kršenje liberalne nevtralnosti. Trdi, da mora pravica do eksternih virov nedeljivo vključevati tudi recipročno obvezo prispevati skupnosti, kjer se relevantne oblike virov proizvedejo. »[...] vsak državljan, ki ima koristi od dobrin, ki so produkt družbenega sodelovanja, je obvezan v zameno prispevati svoj relevantni in proporcionalni produktivni prispevek skupnosti« (White 2003, 18). Če pravice do eksternih virov ne spremlja recipročna obveza, potem je neproduktivnemu posamezniku dovoljeno ravnati nerekipročno in živeti na račun drugih posameznikov (angl. *'free-riding'*), ki so pripomogli k nastanku teh eksternih virov. Da bi se izognili tej nepravilnosti, je treba pogojevati upravičenost do teh virov. Brezpogojnost UTD dovoljuje situacijo, ko imajo 'produktivni' posamezniki stroške s prispevanjem v družbeno shemo sodelovanja, s čimer je kršena liberalna nevtralnost, medtem ko neproduktivni teh stroškov nimajo. Zato je po Whitovem mnenju UTD močno izpostavljen **eksploatacijskem ugovoru** (White 2003, 158–159).

5.4.2. Eksploatacijski ugovor zoper UTD

Ali Van Parijsu s **posredno teorijo upravičenosti** do UTD uspe ustrezno odgovoriti na eksploatacijski ugovor? Pri iskanju odgovora na to vprašanje White premišlja Van Parijsovo definicijo eksternih virov. Ključna značilnost eksternih virov je, da so do njih upravičeni vsi posamezniki. White (1997) eksterne vire razdeli v tri skupine. V **prvo skupino** spadajo 'čisti' naravni viri. 'Čistost' naravnih virov pomeni, da obstajajo v prvotni in ne s človekovo pomočjo preoblikovani obliki. V **drugo skupino** spadajo transferji nenaravnega bogastva, v **tretjo skupino** pa viri v obliki zaposlitev v sistemu pridobitnega dela. Van Parijs trdi, da so lahko vsi ti tipi virov predmet obdavčitve in financiranja UTD.

White (1997, 320–322) analizira ranljivost vsake skupine virov oziroma argumente za vključitev v obdavčitev z vidika eksploatacijskega ugovora. Ugotavlja, da prva skupina virov ni izpostavljena eksploatacijskemu ugovoru, saj 'čisti' naravni viri niso rezultat

družbenega sodelovanja. Govorimo lahko o 'preddružbenem' statusu teh virov. Zato je distribucija teh virov oziroma ekvivalent njihove denarne vrednosti zunaj implikacij principa recipročnosti in je s tega vidika legitimen predmet obdavčitve, iz katere bi se lahko financiral (skromen) UTD. Prva skupina virov je torej odporna na eksploatacijski ugovor UTD. Druga in tretja skupina pa padeta po Whitovem mnenju v zanko eksploatacijskega ugovora zoper UTD. Drugo skupino namreč sestavljajo viri, ki so v največji meri produkt dela v kooperativni skupnosti, tretjo pa zaposlitve kot ključni element sistema pridobitnega dela, prek katerega se omogoča vstop v to sodelovanje. Navsezadnje predstavljajo zaposlitve pot do ekonomskih rezultatov skupnega sodelovanja in so zato razumljene kot dobrina (angl. *'assets'*). Zahteva po upravičenosti do enakega dela virov druge in tretje skupine pomeni **zahtevo do pravičnega deleža rezultatov ekonomskega in družbenega sodelovanja**⁵⁸. Če pritrdimo temu in če sprejmemo domnevo, da je princip recipročnosti (ne nujno striktno recipročnosti) elementarni del družbenega in ekonomskega sodelovanja v kooperativni skupnosti, lahko ugotovimo, da morata biti druga in tretja skupina virov nujno podvržena principu recipročnosti. Od tod sledi, da bi zahteva po upravičenosti do teh tipov virov omogočila delitev v družbeno-ekonomskem sodelovanju proizvedenih dohodkovnih prejemkov, kar

⁵⁸ Problematičnost te zahteve White (2003, 161–162) ilustrira na primeru spornosti Van Parijsovega (1999) argumenta pravega libertarizma o skupnem tehnološkem nasledstvu produkcijskih sredstev. Ta pravi, da »je treba največji del današnjega družbenega produkta pripisati tehnološkemu nasledstvu in ne delu sedanjih generacij. Predstavljati si je treba, kaj in koliko bi proizvedli, če ne bi imeli na voljo tehnologije, orodij, infrastrukture, institucij, kulture, tradicije in znanja, 'podedovanega' od prejšnjih generacij« (Birnbaum 2004, 2–3). S tega vidika je vsakršno omejevanje uporabe tehnologije oziroma sadov njene uporabe lahko podvrženo principu kompenzacije; v primeru pravega libertarizma se ta zahteva kaže v dodelitvi brezpogojnega UTD.

To analogijo lahko uporabimo za celoten argument upravičenosti do eksternih virov; tudi v primeru vključitve zaposlitev mednje. Na primer, brodolomca se znajdeti v čolnu sredi morja. Sta lačna, a brez ribiške opreme se ves dan zaman trudita loviti ribe. Naslednji dan ju naplavi na samotni otok, kjer je prejšnja generacija naseljencev pustila veliko opreme za ribolov. Prvi brodolomec s to opremo ves dan lovi ribe. Drugi brodolomec rib ne lovi, a na koncu dneva kljub temu zahteva polovico ulova, saj naj bi mu ta zaradi enake upravičenosti do zemlje in tehnologije, brez katerih ulov oziroma vloženo delo sploh ne bi bilo mogoče, pripadala. Ta trditev je seveda argumentativno šibka, čeprav je resnična. S tega vidika je podobno šibek argument Van Parijsa o posameznikovi upravičenosti do najemninskega dela dohodka neke zaposlitve, čeprav ta isti posameznik dela, povezanega s to zaposlitvijo, sploh ne želi opravljati (Widerquist 2004, 8).

bi ob umajkanju pripravljenosti na ustrezen povratni prispevek v to isto družbeno-ekonomsko sodelovanje pomenilo kršenje principa recipročnosti in posledično eksploatacijo produktivnih s strani neproduktivnih.

White (1997, 320–323) meni, da bi se UTD lahko uspešno in v celoti izognil eksploatacijskemu ugovoru samo, če bi bilo njegovo financiranje omogočeno izključno iz prvega tipa eksternih virov, torej naravnega bogastva oziroma, ko bi bilo prejemanje pogojeno s pripravljeno posameznikov prispevati minimum produktivnega prispevka kot del recipročne obveze⁵⁹.

5.5. Zagovor pravega libertarizma (kritika logike leve tradicije dolžnosti)

Protiargumente kritikam leve tradicije dolžnosti, ki naj bi skupaj proizvedli uspešen odgovor na eksploatacijski ugovor, lahko združimo v tri sklope:

1. nesprejemljivost neegalitarnih principov družbene pravičnosti, na katerih temelji princip recipročnosti in z njimi eksploatacijski ugovor zoper UTD,
2. vpeljava t. i. šibkega principa zaslužnosti (angl. '*weak effort principle*') in
3. problematičnost koncepta 'ohlapne recipročnosti'.

5.5.1. Nesprejemljivost neegalitarnih principov družbene pravičnosti

Distributivni principi, znotraj katerih se lahko legitimizira zahteva po izpolnitvi principa recipročnosti, so s stališča pravega libertarizma nesprejemljivi. Argument izhaja iz njemu lastnega razumevanja in zavračanja družbenih neenakosti. Neenakosti, ki so podvržene redistribucijski oziroma kompenzacijski logiki, so namreč v pravem libertarizmu opredeljene kot neizbrane neenakosti in so

[...] rezultat tveganj, ki jih je posameznik primoran sprejeti neprostovoljno [...], da si zagotovi sredstva za preživetje. V primeru, ko ljudje tvegajo prostovoljno, izgubijo

⁵⁹ White (2003) recipročnostne obveze ne definira v striktno proporcionalnem smislu, ampak zgolj kot minimum ohlapnega in pluralno definirane prispevka k družbenem sodelovanju ('razumna zahteva po delu'), pri katerem se ustvarjajo eksterni viri. Takšno obliko principa recipročnosti imenuje 'ohlapna recipročnost' (angl. '*baseline reciprocity*').

legitimno pravico do kompenzacije za neuspele izide, saj so ti posledica njihovih prostovoljnih tveganih izbir. Nasprotno pa velja, ko so tveganja neprostovoljna – posamezniki so v njih prisiljeni, zato obstaja legitimna pravica posameznika, da izpodbija izide, ki so jih neprostovoljne tvegane izbire povzročile (Widerquist 1999, 388, 399).

Upošteva je razlikovanje med izbranimi in neizbranimi neenakostmi Van Parijs (1997, 329) ugotavlja, da so koncepti družbene pravičnosti, ki vključujejo princip recipročnosti, neprimerni, ker omogočajo povečevanje neizbranih neenakosti, tj. neenakosti, ki izhajajo iz nesrečnih okoliščin. Tovrstne neenakosti pa so nezdržljive z zavezo principa enakih možnosti, ki pravi, da mora imeti vsak posameznik priložnosti, ki mu omogočajo zasledovanje lastnega ideala dobrega življenja.

Koncepte družbene pravičnosti, ki omogočajo povečevanje neizbranih neenakosti, Van Parijs (1995, 135–169) poimenuje t. i. lockovski (angl. *'Lockean'*), luteranski (angl. *'Lutheran'*) in zaslužnostni princip (angl. *'strong effort princip'*). **Lockovski princip** zagovarja, da mora imeti vsak posameznik pravico do celote sadov svojega dela. UTD je s tega vidika eksploativen do produktivnih, saj s svojo redistributivno podmeno to onemogoča. **Luteranski princip** zagovarja, da mora biti vsak posameznik upravičen do dela družbenega produkta, ki mora biti ekvivalenten ali proporcionalen vrednosti posameznikovega delovnega prispevka. UTD je v tem primeru eksploativen, saj podre zahtevo proporcionalnosti med vrednostjo prejemka in posameznikovim prispevkom. Tretji princip distributivne pravičnosti, t. i. **zaslužnostni princip**, pa zagovarja, da morata biti dohodek in individualni produktivni napor urejena v skladu s strogo proporcionalnostjo. UTD je v tem primeru eksploativen, saj podre zahtevano proporcionalnost med dohodkom in naporom.

Čeprav vsi trije principi dokazujejo problematičnost UTD z vidika njegove potencialne eksploativnosti, so za Van Parijsa nesprejemljivi in etično sporni zaradi njihovih distributivnih implikacij. Sami namreč vsebujejo neegalitarno podmeno principa upravičenosti do virov (Bou-Habib in Olsaretti 2004, 266), s čimer povečujejo neizbrane neenakosti in nasprotujejo temeljni želji egalitarizma po izenačevanju priložnosti.

Ta problematika se pri doslednem upoštevanju lockovskega in luteranskega koncepta družbene pravičnosti kaže v neenakosti nagrad med delavci. Te izhajajo iz neenakih oziroma neenako učinkovitih produkcijskih sredstev, ki so delavcem na voljo, oziroma iz drugih pogojev, na katere delavci nimajo vpliva. V skladu z lockovskim principom velja kakršno koli popraviljanje neenake dohodkovne slike, ki je posledica nesrečnih okoliščin, v prid 'manj srečnih' delavcev za nelegitimno. V najbolj radikalni obliki družbe, kjer je uveljavljena lockovska verzija družbene pravičnosti, je redistribucija razumljena kot kraja, v bolj blagi obliki pa kot dobrodelnost in ne kot del zahtev po socialni pravičnosti (Van Parijs 1995, 153, 160).

Van Parijs (1995, 167–168) je zadržan tudi do t. i. zaslužnostnega principa, saj dvomi, da bi lahko pripeljal do nekega širšega družbenega konsenza. Princip proporcionalnosti med dohodkom in naporom namreč izgubi vso verodostojnost kot primerna podstat družbene pravičnosti v situaciji, kjer posamezniki sploh nimajo priložnosti (ali pa so te priložnosti majhne), da bi se vključili v produktivni napor. V družbi, ki se npr. sooča z veliko neprostovoljno brezposelnostjo, je spoštovanje zaslužnostnega principa moralno sporno in nepravilno, saj obstaja neizogibna neenakost v priložnostih, ki vodijo do plačanega dela in s tem do možnosti, da je posameznik sploh lahko produktiven.

5.5.2. Princip šibkega napora

Proporcionalnost med dohodkom in produktivnim naporom s tega vidika ne more biti edini temelj distributivne pravičnosti. Da bi lahko proporcionalnost med dohodkom in produktivnim naporom postala del distributivne pravičnosti, ji je nujno treba dodati **princip enakih priložnosti**, kot je ta določen v tradiciji pravega libertarizma. Van Parijs (1995, 169) ugotavlja, da bi bila distributivna pravičnost, ki bi bila utemeljena na kombinaciji teh principov, popolnoma v skladu z zahtevami t. i. **tradicij dolžnosti**. Spoštovala bi njihovo premiso, da naj bodo ljudje odgovorni za svoja dejanja in preference. Z razločevanjem med izbranimi in neizbranimi neenakostmi, kjer so dovoljene tiste neenakosti, ki jih povzročijo posamezniki z lastnimi prostovoljnimi izbirami in 'napačnimi' ravnanji (npr. z neambicioznostjo v kariernem smislu), pa tovrstno dovzetnost za posameznikove ambicije upoštevata tudi egalitarizem srečnega naključja in pravi libertarizem. Z njunega gledišča so torej v okviru definicije družbene pravičnosti dovoljeni neenaki izidi, ki niso več podvrženi leksiminizaciji v okviru principa

enakih priložnosti. Poudarek teh tradicij je v pomembnosti razlikovanja med enakostjo priložnosti in enakostjo izidov, pri čemer je prioriteta močno na strani enakosti priložnosti. Princip zaslužnosti, ki ga tradicije dolžnosti tako cenijo, ostane na ta način popolnoma spoštovan in nedotaknjen in tako skladen z UTD (Van Parijs 1997, 327–330).

Za Van Parijsa (1995, 145–169) je ugovor zoper UTD, ko je ta utemeljen samo na enem od zgoraj opisanih principov (lockovski, luteranski in zaslužnostni), brezpredmeten, saj kratkoma ne spoštuje nujnosti zaveze k egalitarizmu – v svojem razumevanju družbene pravičnosti namreč ne predvideva vključitve principa enakosti priložnosti. Tako utemeljeni principi distributivne pravičnosti so nezdržljivi z zavezo pravega libertarizma k zmanjševanju dohodkovne neenakosti in neenakosti v priložnostih, ki so posledica 'nesrečnih okoliščin'.

Kompromis med striktnimi zahtevami po proporcionalnosti (kot so utemeljene v lockovskem, luteranskem, zaslužnostnem principu) in spoštovanjem principa enakosti priložnosti pa bi proizvedel t. i. **princip šibkega napora** (angl. '*weak effort principle*'). Ta pravi, da mora vedno obstajati vsaj nekakšna pozitivna, a ohlapna povezava med dohodkom posameznika in njegovim produktivnim naporom. Če je v drugih treh konceptih družbene pravičnosti ta povezava neskladna z egalitarno zavezo po zmanjševanju neenakosti, ki izhajajo iz nesrečnih okoliščin, in principom enakih priložnosti, pa to ne velja za princip šibkega napora. Ta princip naj bi bil po Van Parijsovem (1997, 328) mnenju še vedno v skladu z logiko pravega libertarizma, saj naj ne bi kršil njegovih egalitarnih premis. Hkrati pa naj bi ohranil tudi povezavo med dohodkom in produktivnim naporom. Tisti, ki delajo (njihov produktivni prispevek je večji), še vedno 'zaslužijo' več od tistih, ki ne delajo in živijo zgolj od UTD (njihov produktivni prispevek je manjši), pri čemer ob upoštevanju principa enakosti ni kršena liberalna nevtralnost izbire med produktivnim in neproduktivnim življenjem. S tega vidika UTD za Van Parijsa ni eksploativen^{60 61}.

⁶⁰ Bou-Habib in Olsaretti (2004, 266–277) prideta do podobnega sklepa o neupravičenosti eksploatacijskega ugovora zoper UTD. Trdita, da je brezpogojnost UTD eksploativna samo, ko predvidevamo, da so davkoplačevalci, ki UTD financirajo, moralno upravičeni do svojega polnega in neobdavčenega dohodka. Če menimo drugače in smo prepričani, da je distribucija skozi obdavčitev legitimna zaveza družbe, ki je usmerjena k egalitarizmu, potem sledi, da davkoplačevalci nimajo moralne

5.5.3. Problem koncepta ohlapne recipročnosti

Razlika med desnimi in levimi tradicijami dolžnosti je v tem, da lahko prve zlahka in konsistentno zagovarjajo nepravilne⁶² socialnopolitične rešitve, medtem ko druge pri tem ne zmorejo biti konsistentne. Vprašanje je, zakaj?

Levi teoretiki recipročnosti se poskušajo na različne načine izogniti problemu neegalitarnosti pogojevanja socialnih politik tako, da v predlog UTD vključijo nekatere elemente koncepta 'blaginjske pogodbe', ki naj bi zagotovili vsaj ohlapno spoštovanje principa recipročnosti. V nasprotju z desnimi tradicijami dolžnosti precej ohlapno

pravice do obdavčenega dela svojega dohodka. Posamezniki, ki del tega dohodka v brezpogojni obliki UTD prejemajo,

resda živijo na račun drugih, vendar pa to ni nepravilno [...] če na Burtov vrt pade mana z nebes, je z egalitarnega stališča Burt primoran del mane odstopiti Audrey. Dejstvo, da si Audrey mane ni zaslužila (kot si je tudi ni zaslužil Burt), nikakor ni problematično. Del Burtovega dohodka pred obdavčitvijo, ki je posledica Burtove sreče, je v primeru redistribucije ekvivalent mani. Audrey si sicer dela njegovega dohodka ne zasluži, prav tako kot si ga ne zasluži Burt. Čeprav Audrey ne izpolni zahteve po recipročnosti v zameno za prejet prejemek, se Audrey ne obnaša eksploativno. Četudi verjamemo, da mora Audrey v tem primeru ravnati recipročno zaradi dejstva, da si prejemka ni zaslužila, njena upravičenost do prejema ni nepravilna, dokler si ga ne zasluži tudi Burt (Bou-Habib in Olsaretti 2004, 266).

⁶¹ White (1997, 312–326) zavrača argumente Van Parijsa, ki naj bi odgovorili na eksploatacijski ugovor, saj meni, da liberalna nevtralnost ne more biti izjema, ko govorimo o principu recipročnosti. Princip recipročnosti mora biti spoštovan tudi pri liberalni nevtralnosti, saj je ta del družbene pravičnosti, katere del je tudi princip recipročnosti. White ugotavlja, da Van Parijs argumentacijo za zadovoljivo obrambo UTD pred ugovori eksploatacijskega argumenta išče v neprimernosti konceptov družbene pravičnosti, ki vključujejo princip recipročnosti. Ti koncepti družbene pravičnosti (lockeanski, lutheranski in zaslužnostni princip) so za Van Parijsa nesprejemljivi, saj njihova socialnopolitična implikacija pomeni povečevanje družbenih neenakosti, izhajajočih iz nesrečnih okoliščin, in nasprotovanje osnovni zavezi principu enakih priložnosti (angl. *'equal opportunity principle'*). White (1997) sklene, da tako formuliran argument Van Parijsa še zdaleč ne zadošča za zavrnitev eksploatacijskega ugovora, saj meni, da obstajajo tudi drugi principi redistributivne pravičnosti, ki ne implicirajo povečevanja družbenih neenakosti, izhajajočih iz nesrečnih okoliščin, kot tudi ne nasprotovanja principu enakih priložnosti (angl. *'equal opportunity principle'*). Ti principi so lahko skladni tudi s pozitivno povezavo med upravičenostjo do dohodka in produktivno aktivnostjo posameznikov, kar skupaj proizvede uspešen zagovor eksploatacijskega ugovora zoper UTD.

⁶² Nepravilne z vidika tradicij liberalnega egalitarizma.

opredelijo vzajemno izpolnjevanje dolžnosti in odgovornosti državljanov in države, iz katerega izhaja upravičenost do socialnih pravic. Po njihovem za družbeno sprejemljivi produktivni prispevek kot pogoj izpolnitve dolžnosti in odgovornosti ne velja samo vključitev v plačano delo (kot to predvidevajo desne tradicije dolžnosti), ampak tudi druge oblike družbeno koristnih aktivnosti.

Problem ohlapne recipročnosti, kot ugotavlja Noguera (2007, 9–10) je, da se pri vztrajanju pri tem principu v socialni politiki prej ali slej znajdemo pred nerazrešljivo dilemo: če opredelimo pogojevanje socialnih prejemkov z izpolnjevanjem delovnih obveznosti v zameno za njihovo prejemanje kot nepravično in hkrati sprejemamo recipročnostni princip, bomo v vsakem primeru morali (ne glede na to, kako ohlapno so zastavljeni pogoji za prejemanje socialnih prejemkov) nekoga prisiliti, da izpolni recipročnostno obvezo. Povedano drugače: če dosledno upoštevamo princip recipročnosti, se znajdemo v situaciji, ko moramo brez izjeme tolerirati prisilo in nadzor, kar je z egalitarnega političnega stališča nesprejemljivo. Če pa je princip recipročnosti zastavljen tako ohlapno in prožno, kot ga zastavljajo levi teoretiki dolžnosti, se znajdemo v situaciji, ko so te socialne politike že zelo blizu vsem značilnostim brezpogojnega UTD.

Levi teoretiki dolžnosti razumejo pojem blaginjske pogodbe precej širše. Socialni viri in priložnosti so produkt kolektivnega družbenega sodelovanja, zaradi česar so javni in dostopni vsem. Zagotovitev teh virov je ena ključnih nalog države. Pristop levih teoretikov dolžnosti ne upravičuje zahteve po delu z državljansko dolžnostjo, temveč s konceptom pravične recipročnosti (angl. *'fair reciprocity'*). Ta predpostavlja, da je smiselno ohraniti zahtevo po delu v zameno za prejemanje prejemkov, ker bi sicer prišlo do kršitev vsesplošno sprejetih in uveljavljenih recipročnostnih družbenih norm. Pravična recipročnost je torej koncept, ko so upravičenci do javnih dobrin, tj. vsi državljani, ki imajo korist od družbenega sodelovanja, dolžni izpolniti zakonsko določeno in na recipročnostnih normah utemeljeno dolžnost, da prispevajo nekaj v zameno za prejete socialne pravice, javne dobrine in družbeno ustvarjene priložnosti (Segall 2005, 332–333). Z vidika levih teoretikov dolžnosti je 'družbeni parazit' vsak državljan, ki krši pravični princip recipročnosti, in ne zgolj tisti državljani, ki so podpisali in prekršili t. i. blaginjsko pogodbo.

Za dosledno izpolnitev principa pravične recipročnosti (kot ga definirajo levi teoretiki dolžnosti) bi bilo treba zagotoviti, da bi vsi državljani, tudi tisti, ki so izvzeti iz blaginjske pogodbe, izpolnili princip pravične recipročnosti. Treba bi bilo torej zagotoviti, da državljani, ki ne izpolnjujejo principa recipročnosti in torej ne prispevajo k skupnemu dobremu, ne bi uživali koristi v družbenem sodelovanju ustvarjenih javnih dobrin in virov. Za dosledno izvajanje socialnih politik, utemeljenih na principu pravične recipročnosti, bi bila tako nujna vzpostavitev nekakšne vsesplošne **kaznovalne politike**, ki bi ob vsakem kršenju principa pravične recipročnosti kršitelja tako ali drugače kaznovala. Uresničitev takšne politike pa se zaradi moralnih in tudi povsem praktičnih vidikov zdi popolnoma neizvedljiva. S tega vidika je dosledno izvajanje socialnih politik, utemeljenih na principu pravične recipročnosti, nemogoče (Noguera 2007, 11). Zato Noguera (2007, 11–12) ugotavlja, da bi, paradoksalno, leva verzija nadzora nad izpolnjevanjem principa recipročnosti v svojih različicah socialnih politik zahtevala mnogo strožji nadzor in prisilo kot verzija desnih tradicij dolžnosti.

5.6. Nepričakovano zavezništvo med UTD in delovno etiko

Birnbaum (2008, 149–157) poudarja, da predstavljata koncepta liberalne nevtralnosti in ohlapne recipročnosti problem za implementacijo UTD. Od desnih in levih teoretikov recipročnosti se Birnbaumovo razmišljanje o UTD razlikuje po tem, da nanj gleda predvsem skozi prizmo **izvedljivosti in stabilnosti družbenega sistema**, ki bi uvedel UTD. Ugotavlja, da je ključni cilj brezpogojnosti UTD pripoznavanje in omogočanje različnih pojmovanj dobrega življenja posameznikov. Odpravljanje nesvobode, ki jo t. i. pogojevana blaginja s pogojevanjem upravičenosti do prejemanja socialnih prejemkov z določenim načinom družbeno zaželenega vedenja implicira, mora nujno ostati idejna podlaga za UTD.

Upravičenost do UTD izhaja iz prepričanja, da moramo spoštovati preference t. i. Norega in Lenega⁶³ glede njune izbire koncepta dobrega življenja ob zavedanju, da imajo njune izbire nedvoumne ekonomske posledice, za katere sta oba odgovorna sama.

⁶³ V jezikovnem kontekstu liberalno-egalitarnih idej se za opis posameznikovih preferenc (v tem primeru do plačnega dela) pogosto uporabljajo poimenovanja posameznikov z njihovimi lastnostmi. Tako je Leni tisti, ki izkazuje nizke preference do plačnega dela, Nori pa tisti, ki izkazuje visoke.

Nori bo predvidoma imel višji dohodek, Leni pa nižjega. V družbenem sistemu pravega libertarizma sta oba upravičena do enakega dela eksternih virov, iz česar sledi znana Van Parijsova (1991) ugotovitev, da morajo biti tudi 'deskarji' nahranjeni. Cilj pravega libertarizma je torej zagotovitev egalitarne distribucije eksternih virov in odprava preferenc države pri opredeljevanju do različnih pojmovanj dobrega življenja. Upravičenost do eksternih virov namreč v pogojevani blaginji temelji na posameznikovem dokazovanju zasledovanja koncepta dobrega življenja, ki mora vključevati močne preference k plačanemu delu (Birnbbaum 2008, 156–157).

Problem, ki ga Birnbbaum (2008, 157–158) izpostavlja, je, da takšno liberalno-egalitarno upravičevanje UTD ne prestane **ugovora potencialne neizpeljivosti UTD**. S tem, ko je vsak upravičen do materialne varnosti in resnično prostovoljne izbire koncepta dobrega življenja, je odpravljena nujnost posameznikovega vstopa na trg delovne sile. Od tod sledi, da bi v takšni družbeni ureditvi lahko prišlo do ogroženosti ekonomskih temeljev, iz katerih naj bi se UTD dejansko financiral. S tega vidika bi bilo za zagotovitev dolgoročne izpeljivosti UTD idealu izenačevanja eksternih virov treba dodati nekakšno obliko delovne etike (angl. '*strong work ethos*'). Izenačevanje eksternih virov kot temelj uvedbe UTD namreč pomeni napad na določene aspekte delovne etike, saj zavrača pogled, da šele plačano delo oziroma aktivna pripravljenost za delo upravičita posameznike do socialnih prejemkov. Realizacija tega ideala pa je seveda odvisna od neprekinjenih davčnih prihodkov in posledično od predpostavke, da bo večina ljudi še vedno produktivno prispevala k svojim skupnostim.

To lahko privede do zanimivega položaja, ko je liberalna nevtralnost, ki je teoretični temelj UTD, v nasprotju z delovno etiko, a jo nujno potrebuje za uresničitev oziroma dolgoročno implementacijo UTD. Zato se je treba vprašati, **ali je UTD lahko hkrati univerzalen, izpeljiv in brezpogojen? Kakšen naj bi bil status plačanega dela v družbenem sistemu z uvedenim UTD?** Takšna družbena ureditev mora namreč hkrati: 1. spoštovati UTD kot univerzalno pravico, 2. zagotoviti, da bo takšna ureditev usklajena s produktivnimi potrebami družbe, in 3. upoštevati imperativ brezpojnosti UTD.

Ena od opcij družbene ureditve, ki bi obsegala vse tri komponente, je zagotovitev kombinacije UTD in močne delovne etike. Družbeni sistem, v katerem je uveden UTD, namreč še ne pomeni, da je obveza plačanega dela odvečna in nepotrebna. Takšen sistem

mora »zagotoviti le normativno platformo, ki bo spoštovala družbeno distribucijo dobrin, temelječo na brezpogojnosti in vzpostaviti priložnosti za lažjo izbiro lastnega ideala dobrega življenja« (Van Parijs 1995, 33–34). Tudi če opustimo idejo, da bi bilo prejemanje UTD treba pogojevati z izpolnjevanjem formalnih zahtev po delu (kot je to v primeru koncepta pogojevane blaginje), moramo še vedno odgovoriti na vprašanje, kako ohraniti legitimnost delovno-normativne strukture družbe, ki je predpogoj dolgoročnega financiranja UTD.

Obstajajo torej pomembni razlogi, da delovna etika v določeni obliki ohrani središčni družbeni položaj, med drugim, zaradi kompenzacije morebitnih negativnih spodbud za delo, ki bi bile posledica uvedbe UTD. UTD, ki konsistentno zasleduje cilja enakosti in učinkovitosti, postane relevantna in dolgoročna opcija socialne politike šele, ko lahko predvidimo, da je večina ponotranjila vrednote delovne etike do te mere, da formalna zahteva po delu v zameno za prejemanje UTD sploh ne bi bila potrebna. Spoštovanje vrednot delovne etike je tako v funkciji zagotovitve dovolj visokih stopenj participacije na trgu delovne sile. Tako vidimo, da UTD ni neskladen z zahtevami po delu, temveč je z njimi z vidika izvedljivosti lahko celo združljiv, če jih razumemo kot predpogoj za njegovo dolgoročno financiranje. Odreči življenjski minimum tistim, ki ne delajo oziroma niso pripravljeni delati, je ena od možnosti, kako zagotoviti prevlado delovne etike. Ta možnost pa je seveda v grobem nasprotju z argumentom za UTD, ki izhaja iz pristopa spoštovanja liberalne nevtralnosti in razumevanja UTD kot univerzalne pravice. Produktivistični pristop pri uvedbi UTD torej uspešno zagotavlja njegovo univerzalnost in izvedljivost, a se zaradi njiju ne odreka principu pogojevanja. Posledično je tovrstni pristop v nasprotju z osnovnim ciljem UTD, saj pogojevanje pomembno omejuje resnično svobodo posameznika, ki naj bi jo UTD prinesel. Pred nami je torej še vedno dilema, kako učinkovito združiti zgornje tri točke. Birnbaum (2008, 157–158) se pridružuje tistim, ki trdijo, da Van Parijs nezadovoljivo odgovarja na t. i. **ugovor nevtralnosti zoper UTD**.

5.6.1. Ugovor nevtralnosti zoper UTD z vidika njegove izvedljivosti

Za ugovor nevtralnosti proti UTD je pomemben del Van Parijsove argumentacije, ki se nanaša na t. i. zaposlitvene rente. Birnbaum (2008, 159–160, 162) izpostavlja, da argumentacija UTD, ki vključuje t. i. zaposlitvene rente, zdrži le, ko dejansko obstajajo

ljudje, ki drugim zavidajo njihovo zaposlitev.⁶⁴ Van Parijs (1995, 51) namreč ugotavlja, da »bolj ljudje vrednotijo določen vir in manj ga je, višja bo njegova tržna vrednost«. Zato je pomembno, kako ob implementaciji brezpogojnega UTD spodbuditi družbene pogoje, ki bodo še vedno omogočali pozitivne preference do plačanega dela in s tem 'povpraševanje' po zaposlitvah. Od preferenc do plačanega dela je namreč pomembno odvisna višina zaposlitvenih rent (in s tem UTD), saj ta dviguje ravnovesno tržno ceno zaposlitve, ki je posledica ponudbe in povpraševanja. Tako tudi Van Parijs – še izraziteje kot v knjigi *Real Freedom for All: What (if Anything) Can Justify Capitalism?*, kjer še zagovarja princip šibkega napora – zagovarja pomembnost močne delovne etike in poudarja, da naj bo njeno spodbujanje naloga družbenih institucij: »[...] institucije morajo odločno gojiti etiko solidarnosti, dela in patriotizma. Seveda ne zaradi vrednotnih sodb, ki bi jih življenju, navdahnjenem s tako etiko, pripisovali samemu po sebi, ampak zaradi vloge, ki jo ima takšna etika pri zagotavljanju izboljšanja položaja tistih v najslabšem položaju« (Van Parijs 1995, 231).

Če šele relativna nedostopnost vira (v našem primeru delovnih mest), ki določa povpraševanje po njem, zagotavlja dovolj visoke zaposlitvene rente za financiranje UTD, je treba delovno etiko ohraniti ali celo spodbuditi, s čimer pa UTD postane ranljiv na ugovor nevtralnosti. Kontinuirana implementacija UTD je torej odvisna od ohranitve delovne etike, zato UTD ne more graditi na premisah popolne vrednostne nevtralnosti. Spomnimo, da je bil temeljni cilj pravega libertarizma in koncepta zaposlitvenih rent zagotovitev enakega spoštovanja preferenc glede posameznikove izbire ideala dobrega življenja tako za zaslužkarskega Norega kot tudi za brezdelnega Lenega. Birnbaum (2008, 167) ugotavlja, da se lahko v takšni družbeni ureditvi Nori upravičeno pritožuje nad zavezništvom med izenačevanjem eksternih virov in delovne etike. Zakaj?

Temelj Van Parijsove definicije zaposlitvenih rent je, da privilegiji, izhajajoči iz posedovanja določenega delovnega mesta, obstajajo samo zaradi velikega števila posameznikov, ki izražajo preference do tega delovnega mesta oziroma dohodkovnih in drugih ugodnosti, ki jih to prinaša. V družbi, kjer prevladujejo norme delovne etike in se od posameznika pričakuje, da bo te norme ponotranjil, ni presenetljivo, da je število takšnih posameznikov veliko. Dohodkovne ugodnosti, vezane na delovno mesto, ki je

⁶⁴ UTD naj bi namreč vzpostavil družbo brez zavidanja.

podvrženo principu izenačevanja eksternih virov, bi bile avtomatično manjše v družbi z UTD zaradi potencialnega zmanjšanja povpraševanja po delovnih mestih. Zato je za Norega družba z UTD v kombinaciji z obvezno delovno etiko slabša, saj so dohodkovne ugodnosti njegovega delovnega mesta manjše, dolžnosti do družbe pa razmeroma večje kot v družbi z UTD, a brez obveze delovni etiki. Še več, zaradi stroge in od države predpisane egalitarne delovne etike bi imel Nori omejene možnosti za zasledovanje svoje dohodkovno-intenzivne predstave dobrega življenja, ne da bi bil izpostavljen javnemu zgražanju in obsodbam takšne izbire. Sklenemo lahko, da bi tak družbeni kontekst odpravil možnosti in ekonomske priložnosti za potrošniško orientiranega Norega.

Prav tako bi bilo v takšni ureditvi omejeno delovanje Lenega. Ob umanjkanju popolne liberalne nevtralnosti bi postala resnična svoboda, o kateri govori Van Parijs, radikalno omejena z delovno etiko. Na eni strani bi v tako zasnovani družbi izenačevanje eksternih virov prineslo posameznikom določeno raven svobode in s tem neodvisnost od prisile sodelovanja na trgu delovne sile, na drugi strani pa bi spremljajoča delovna etika spet vzpostavila to nujnost. Četudi bi Leni tako dobil materialno varnost, bi ga politična skupnost še vedno stigmatizirala zaradi možnosti izbire lastnega prostočasovnega ideala dobrega življenja, ki si ga s produktivnim delom ni omogočil sam. S tega vidika se družba, ki temelji na delovni blaginji, v svojem bistvu ne bi tako zelo razlikovala od družbe, ki temelji na brezpogojnem UTD, ki mu je pridana delovna etika.

Predstavljamo si npr. lahko družbo, kjer bi se v imenu izboljševanja položaja tistih, ki se znajdejo v najslabšem položaju, zgodila radikalizacija zavezništva med UTD in delovno etiko v obliki stroge delovne obveznosti. V njej bi lahko prišli do točke, kjer bi v imenu zagotovitve najvišjega še ekonomsko predstavljivega UTD, s katerim bi izboljšali položaj najbolj ekonomsko ranljivih skupin, začela veljati zakonsko predpisana obveza deseturnega delavnika. Birnbaum (2008, 166) ugotavlja, da bi tako dodana delovna etika v veliki meri izničila vpliv UTD na povečanje možnosti lastne izbire ideala dobrega življenja tako Lenega kot (morda bolj presenetljivo) tudi Norega.

Kako ustrezno odgovoriti na ugovor nevtralnosti? UTD je težko izvedljiv, če principa pravične kompenzacije (izenačevanja eksternih virov) ne spremlja tudi neka oblika delovne etike, ki bi vzpostavljala in krepila kompleksne ekonomske, družbene in kulturne pogoje, ki omogočajo vzdržnost takšnega ideala družbene pravičnosti. Na drugi strani pa

ugovor nevtralnosti pravi, da delovna etika, pridana UTD, navsezadnje privede do omejitev delovanja v smislu možnosti posameznikove svobodne izbire 'produktivnega' oziroma 'neproduktivnega' načina življenja. Za uspešen odgovor na ugovor nevtralnosti je torej treba združiti zgornji ugotovitvi, in sicer tako, da UTD ne pomeni grožnje delovni etiki kot taki ter da delovna etika, povezana z UTD, ne omejuje svobodne izbire različnih idealov dobrega življenja in ne spodbuja javnega obsojanja različnih izbir.

To bi bilo mogoče s preoblikovanjem delovne etike, tako da se zagotovi skladnost z liberalno nevtralnostjo. Prva možnost bi bila, zrahljanje trenutne rigidnosti delovne etike z označitvijo produktivnega načina življenja kot kreposti oziroma vrline, in ne kot obveze same po sebi. Neproduktivni način življenja torej ne bi bila vrлина oziroma krepost, a bi bil kljub temu moralno še vedno sprejemljiv, in ne bi kršil zahtev družbene pravičnosti v družbi, ki bi vpeljala **t. i. 'zrahljano obliko delovne etike'** (angl. *'relaxed version of the work ethos'*). Takšna strategija bi dopuščala ljudem odprte možnosti oblikovanja ideala dobrega življenja na način, ki je odklonski glede na etične preference družbe, a ne bi odstopal od formalnih družbenih zahtev. Poleg tega bi bilo treba **pretrgati do zdaj neločljivo povezavo med delovno etiko in produktivizmom**. V normo delovne etike bi se lahko vključilo aktivnosti, ki za zdaj veljajo za neproduktivne. Takšna nova delovna etika bi lahko obsegala neplačano delo, skrbstveno delo, delo v korist skupnosti, prostovoljstvo ipd. Tako bi tudi trenutno formalno 'neproduktivni' postali formalno 'produktivni', saj bi bil njihov prispevek družbi oziroma skupnosti opredeljen kot družbeno legitimen. Le s tako preoblikovano **ohlapno in neproduktivistično delovno etiko** se lahko izognemo ugovoru nevtralnosti in zagotovimo družbeno spoštovanje, legitimnost in pravičnost različnih izbir dobrega življenja od produktivističnih do neproduktivističnih usmeritev posameznikov (Birnbau 2008, 166).

5.6.2. Ugovor zoper UTD iz razlogov strukturne eksploatacije

Zdi se, da se s tako novo opredeljeno in ohlapnejšo delovno etiko UTD uspešno spopade z ugovorom nevtralnosti. Kako uspešno združiti UTD in delovno etiko, pa ni edina dilema, povezana z uvedbo UTD. Birnbau (2008, 157–167) ugotavlja, da je morda še pomembnejša dilema **t. i. ugovor iz razlogov strukturne eksploatacije**.

Ta ugovor pravi, da bo UTD z zagotovitvijo materialne varnosti omogočil posameznikom relativno neodvisnost od trga delovne sile. Ob predpostavki, da bo UTD spremljala ohlapna in neproduktivistična delovna etika, lahko upravičeno pričakujemo, da se bodo pojavili pomisleki glede njegove izvedljivosti in pravičnosti. Takšen UTD bi namreč prinesel vsem popolnoma prosto izbiro med vključitvijo in ne vključitvijo na trg delovne sile. Zato bi lahko povzročil položaj, kjer bi bili tisti bolj 'odgovorni', ki se vanj vključijo, izpostavljeni možnosti eksploatacije s strani 'neodgovornih', ki zaradi UTD izkoristijo možnost nesodelovanja na trgu delovne sile. Omogočal bi večjo svobodo tistim, ki se odločijo za nedelavni način življenja, in to samo zato, ker tisti, ki se prostovoljno odločijo za delavni način življenja, prevzemajo nase večje breme prispevanja kljub enakemu odporu do dela, ki ga lahko gojijo tudi 'odgovorni' (Birnbbaum 2008, 156). Zato Birnbbaum (2008, 154–155) ugotavlja, da tudi preoblikovana ohlapna in neproduktivistična delovna etika ne odgovori ustrezno na izzive, ki jih pred UTD postavlja t. i. **ugovor iz razlogov strukturne eksploatacije**. Zakaj?

Birnbbaum sicer ne sodi med zagovornike principa recipročnosti (kot je to primer levih in, seveda bolj radikalno, desnih teoretikov dolžnosti). Ne trdi, da je dobiti 'nekaj za nič' v svojem bistvu eksploativno in da to pomeni kršitev principa recipročnosti. Prav tako ne nasprotuje izenačevanju eksternih virov, tako tistih naravnih kot tudi tistih, ki so posledica ekonomskega in družbenega sodelovanja. Njegov ugovor izhaja zgolj iz zaskrbljenosti, da delovne preference, ki v veliki meri določajo obseg prerazdelitvenih virov, po uvedbi UTD ne bi bile več pristne in da bi postali pogoji, v katerih se te preference oblikujejo in izražajo, neskladne z drugimi zahtevami družbene pravičnosti. Birnbbaum svoj ugovor ponazori na primeru **Kristijana** in **Hedonista**⁶⁵. Predstavljajmo si, da imata Kristijan in Hedonist enako slabo delovno mesto. Oba imata enako negativen odnos do tega delovnega mesta. Kristijan bi rad več prostega časa namenil duhovnosti, Hedonist pa posvetnim užitek. Razlikujeta pa se v eni odločilni osebni lastnosti. Kristijan je nagnjen k spoštovanju moralnih norm družbe dela in družbenega sodelovanja, Hedonist pa ne. Slednji svoje interese in želje vedno postavlja na prvo mesto. Na prvi pogled se zdi, da bi z uvedbo UTD pridobila oba. Obema se odpirajo možnosti za zmanjšano odvisnost od dela, ki ga nerada opravljata. Verjeten scenarij je, da bi Hedonist svojemu delodajalcu nemudoma ponudil odpoved, Kristijan pa bi zaradi

⁶⁵ Glej opombo o Norem in Lenem.

svojega moralnega prepričanja, da je treba v družbi koristno prispevati in da mora nekdo opravljati tudi takšno delo, vztrajal na tem delovnem mestu, čeprav v delu, ki povrhu še ni najbolje plačano, ne uživa. Oba torej delujeta v skladu s svojimi moralnimi prepričanji (Birnbbaum 2008, 159).

V Van Parijsovem pravem libertarnem sistemu je takšno ravnanje Hedonista in Kristijana popolnoma legitimno. Družbena ureditev z UTD namreč zagotavlja, da posamezniki z različnimi delovnimi preferencami drug drugemu ne morejo zavidati brezdelnih ali delovnih koncepcij dobrega življenja – vsak ima namreč zaradi UTD prostovoljno možnost katere koli izbire. Delovanje Hedonista tako ni v nasprotju z normami družbene pravičnosti pravega libertarizma. Obenem pa v sistemu pravega libertarizma odločitev Kristijana, da obdrži neprivlačno delovno mesto, pomeni, da Hedonistu ne zavida njegovega novega položaja oziroma njegove izbire koncepcije ideala dobrega življenja. Zato je Kristijanovo delovno mesto v pravem libertarizmu legitimen predmet izenačevanja eksternih virov oziroma v tem primeru obdavčitve njegovega delovnega mesta. Takšna situacija, ki jo pravi libertarizem dopušča, postavlja Kristijana in Hedonista v neenakopraven položaj, zato po Birnbbaumovem mnenju (2008, 159–161) ni v skladu z zahtevami družbene pravičnosti.

Birnbbaum (2008, 161) izpostavlja še drugi vidik problematičnosti UTD in spremljajoče **ohlapne in neproduktivistične delovne etike**, ko se pojavi ugovor iz razlogov strukturne eksploatacije. Predpostavljamo namreč lahko, da bodo v družbi z UTD nekatere družbene skupine izražale večje preference za skrajševanje delovnega časa oziroma za popoln izstop iz sistema pridobitnega dela, ker si bodo želele opravljati neplačano družbeno pomembno skrbstveno delo ali prostovoljno delo v tretjem sektorju. Vprašanje tu je naslednje: ali bodo motivacije za popolni ali delni umik iz sveta plačanega dela pristne in bodo izhajale iz dejanskih preferenc posameznikov ali pa bodo posamezniki delovali zgolj v skladu s širšimi družbenimi pričakovanji, ki jih lahko spodbudi uvedba UTD?

Tu se UTD spopada tudi s **feminističnimi kritikami**⁶⁶, ki na prvo vprašanje odgovarjajo nikalno, na drugo pa pritrdilno. Kritike izhajajo iz logike, da bodo povečane možnosti posameznikovih izbir delovanja, ki jih prinaša UTD z možnostjo neodvisnosti od plačanega dela, trčile ob zakoreninjene konservativne družbene norme delitve dela med spoloma, s čimer bodo pritiski na ženske, da ponovno sprejmejo 'tradicionalno' skrbstveno in gospodinjsko vlogo toliko močnejši in izrazitejši. Scenarij bi bil lahko npr. naslednji: eden od ciljev UTD je, da posamezniku zagotovi gmotno podlago, ki jo lahko ta popolnoma poljubno uporabi, kar je v skladu s principom vrednostne nevtralnosti. S tem družbena ureditev z UTD posredno zmanjšuje pomen javnih socialnih storitev, saj jim ne pripisuje inherentnih vrednostnih preferenc pri zagotavljanju socialne varnosti. Javne socialne storitve so namreč do neke mere ukalupljene v paternalistični (pristranski in ne nevtralni) vrednostni pogled države, UTD pa s svojo vrednostno nevtralnostjo spodbuja odgovornost posameznika za lastno blaginjo. S tega vidika se popolnoma odreka paternalizmu države. Zato se v primeru, ko UTD spremlja ohlapna in neproduktivistična delovna etika, in ob odsotnosti državnih vrednostnih determinant pri zagotavljanju socialne varnosti lažje pojavi neformalni družbeni pritisk na tiste družbene skupine, od katerih se pričakuje izražanje preferenc (resničnih ali pa družbeno pogojenih) do opravljanja 'neproduktivnih' in 'tradicionalnih' skrbstvenih družbenih vlog in odrekanje sodelovanju v 'produktivnih' družbenih vlogah.

S tega vidika zrahljana neproduktivistična delovna etika UTD tudi v tem primeru ne odgovori zadovoljivo na ugovor strukturne eksploatacije, saj dovoljuje situacijo, ko imajo nekatere družbene skupine zaradi svoje manjše nagnjenosti k 'neproduktivnim' (skrbstvenim) aktivnostim oziroma manjših pritiskov družbenih norm več priložnosti zasledovati lastni ideal predstave dobrega življenja kot tiste, ki so bolj občutljive na pritiske družbenih norm oziroma imajo močnejše preference do neformalnega dela.

Sklenemo torej lahko, da t. i. '**zrahljana verzija delovne etike**' ponudi odgovor na ugovor nevtralnosti, ki izpostavlja problematičnost popolne odsotnosti vrednostnih delovnih orientacij z vidika izvedljivosti UTD. Po drugi strani pa se ta verzija delovne

⁶⁶ Za podrobnejšo analizo potencialnih pozitivnih in negativnih učinkov UTD z vidika feministične perspektive glej Robeyns (1998; 2000; 2003; 2008) in Elgarte (2006).

etike ujame v t. i. **ugovor strukturne eksploatacije**. Če bi strogo sledili premisam pravega libertarizma, bi družbena ureditev z zrahljano verzijo delovne etike in UTD kljub temu pripeljala do izkoriščanja delavnih s strani nedelavnih. Poleg tega bi odprla možnost poglobitve ujetosti nekaterih družbenih skupin v njihove 'tradicionalne' družbene vloge, ki jih bodisi same izražajo skozi svoje delovne preference ali ki se pojavijo kot odgovor na potencialno povečanje normativnega pritiska družbe, ki ga sprosti UTD v povezavi s takšno verzijo delovne etike.

5.7. Združljivost principa recipročnosti in UTD

5.7.1. Privilegij izogiba dilemi 'delati ali stradati'

Mnenju o upravičenosti eksploatacijskega ugovora zoper UTD pa se ne pridružuje Widerquist (1999), ki ugotavlja, da UTD ni samo konsistenten s principom recipročnosti, ampak je za uresničitev recipročnosti v postmoderni družbi celo nujno potreben⁶⁷.

Widerquist (1999, 393) svojo trditev utemelji na že opredeljenem problemu brezdelnih bogatih. Ti imajo v družbi brez UTD privilegij, da se lahko izognejo vključitvi v plačano delo, četudi je to s strani tradicij dolžnosti razumljeno kot državljanska dolžnost. Če je državljansko zahtevo po delu jemati resno, mora država slediti principu recipročnosti. Recipročnost v tem primeru zahteva izpolnitev zahteve po vključitvi v plačano delo s strani vseh delovno sposobnih državljanov. Očitno pa je, da je zahteva po delu omejena zgolj na posameznike, ki prejemajo socialne prejemke. Bogati posamezniki, ki niso vključeni v plačano delo in hkrati ne izražajo zahteve po prejemanju socialnih prejemkov, so izvzeti iz tega načela. Ti posamezniki imajo kot lastniki eksternih virov privilegij, da se izognejo dilemi '**delati ali stradati**', zato izkoriščajo privilegij, ki ni dostopen vsem državljanom. Dilema 'delati ali stradati' zadeva samo skupino posameznikov brez eksternih virov, ne pa tudi skupin z lastništvom eksternih virov. Tu

⁶⁷ Tu je treba poudariti, da Widerquist (1999, 187) razume princip recipročnosti širše kot desne in leve tradicije dolžnosti, saj mora biti ena od nalog principa recipročnosti tudi zagotovitev nepristranskosti obravnavanja različnih družbenih skupin s strani države oziroma njenih javnih politik. Princip recipročnosti je zato kršen, ko socialna politika omogoča pristransko obravnavo.

se pojavi kršitev principa recipročnosti, ki ne velja za vse posameznike enako. Nasprotno pa družba, kjer obstaja UTD, zagotavlja vsem državljanom enakost v priložnostih, da se izognejo omenjeni izbiri med delom ali stradanjem. UTD vsem omogoča možnost izbire med vključitvijo v plačano delo in življenjem brez dela. Iz tega sledi, da tisti, ki se odločijo za brezdolje, izkoriščajo privilegij, ki je dostopen vsem. **UTD je s tega vidika v funkciji zagotavljanja principa recipročnosti** in ne v funkciji kršitve tega principa.

Widerquistov (1999, 389–390) argument izhaja iz razlikovanja med predmodernimi in (post)modernimi kapitalističnimi družbami s pripadajočim sistemom pridobitnega dela, ki razlikujejo med plačanim in neplačanim delom. V družbah brez privatiziranih naravnih virov, tj. v predmodernih družbah, je posameznikom omogočeno delati svobodno za lastno korist. Tovrstno delo ni vezano na vključitev v sistem pridobitnega dela, kot ga poznamo danes, in ne implicira industrijsko-moderne delitve na plačano in neplačano delo. Ljudje v družbah brez privatiziranih eksternih virov se sicer lahko soočajo z eksistenčnimi težavami, vendar njihovo preživetje ni vezano na vključitev v sistem pridobitnega dela, ker ta sistem preprosto ne obstaja. V moderni industrijski družbi brez UTD pa je posameznik, ki ni lastnik eksternih virov, omejen na vključitev v sistem pridobitnega dela, ki predstavlja edini vir preživetja⁶⁸. »Ko izgine pravica delati za samega sebe, so se posamezniki, da bi preživeli, prisiljeni vključiti v sistem pridobitnega dela in delati za druge. Ko delo postane enoznačno opredeljeno kot delo za druge, reklo 'Kdor ne dela, naj ne jé!' ni več dejstvo narave, ampak posledica sistemske organiziranosti sodobnih družb« (Widerquist 1999, 390). S tega vidika je nujna odprava takšne sistemske ureditve in njenega načina produkcije. Zato je ena od funkcij UTD odprava prisile, ki jo prinaša odločitev med 'delati ali stradati' za skupine brez eksternih virov, s čimer odpravlja kršitev principa recipročnosti. UTD je v tem primeru upravičena kompenzacija za državljanke, ki so se morali odreči pravici delati zase (Widerquist 1999, 390).

⁶⁸ Widerquist se popolnoma zaveda, da so prenekateri posamezniki naklonjeni sistemu pridobitnega dela (njihov ideal dobrega življenja vključuje delovne preference oziroma potrošnjo) in da si nikakor ne želijo vrnitve v predmoderne sistem proizvodnje (Widerquist 1999, 390).

Widerquist (1999, 391) ugotavlja, da se v polemični razpravi o eksploatacijskem ugovoru zoper UTD pozablja, da **že sam obstoj privatiziranih eksternih virov legitimizira upravičenost do UTD**. Lastniki eksternih virov lahko namreč iz njih brez lastnega dela proizvajajo dobiček kljub dejstvu, da nekaterih eksternih virov (t. i. čistih naravnih virov) ni nihče proizvedel. Ekskluzivna lastninska pravica do eksternih virov torej postavlja tiste, ki se lahko izognejo dilemi 'delati ali stradati', in tiste, ki se ji ne morejo, v neenak položaj. Zato je nemogoče govoriti o trgu kot doslednem mehanizmu distribucije dohodkov, saj je vsaka tržna distribucija že vnaprej odvisna od poprejšnje dodelitve pravic do zemlje in drugih naravnih virov. Tisti, ki posedujejo eksterne vire, jih lahko prodajo na trgu in kupijo produkte, ki so nastali z delom. Tako družbena definicija pravice do lastništva eksternih virov povzroči situacijo, kjer je skupina nelastnikov eksternih virov primorana delati, da bi preživela, skupina lastnikov pa ne.

Whitov argument o kršitvi principa recipročnosti ob vpeljavi UTD izhaja iz njegovega prepričanja, da je družba razdeljena na produktivne in neproduktivne. Slednji so odvisni od dela produktivnih in jih na ta način izkoriščajo. Widerquist (1999, 392) ugotavlja, da je pri t. i. eksploatacijskem ugovoru sporna delitev državljanov na ti družbeni skupini, saj je skupna in odločilna značilnost obeh skupin njuna primoranost vključevanja v sistem pridobitnega dela. Zato obe skupini poimenuje 'delavci', saj si morajo oboji prizadevati za vstop v plačano delo. Na drugo stran postavi lastnike eksternih virov, ki jim za preživetje ni treba delati. Tako dobimo skupino **delavcev** in skupino **lastnikov eksternih virov**. Tu je seveda treba izpostaviti, da lahko tudi delavci s sadovi svojega dela kupijo eksterne vire in se uvrstijo v skupino lastnikov. Kljub temu pa je za Widerquista pomemben samo t. i. izhodiščni položaj, ko je skupina 'delavcev' najprej prisiljena delati, da bi se lahko uvrstila v skupino lastnikov eksternih virov. Zato izhodiščni položaj v svojem temelju še vedno postavlja dilemo 'delati ali stradati' samo pred 'delavce', ne tudi pred skupino lastnikov eksternih virov. Vstop v plačano delo je torej tako rekoč obvezen za skupino 'delavcev' in prostovoljen za skupino lastnikov eksternih virov.

Po Widerquistovem mnenju (1999, 394–400) iz tega sledi, da družba, v kateri so eksterni viri privatizirani in hkrati v njej ne obstaja UTD kot kompenzacijski mehanizem

nepravične tržne distribucije, krši princip recipročnosti⁶⁹, medtem ko je v družbi z obstoječim UTD obratno. Tu so vsi delovno sposobni državljani postavljeni pred isto dilemo: a) ne delati in prejemati majhen brezpogojni dohodek ali b) delati in si prislužiti višji dohodek od UTD. Princip recipročnosti se tu uveljavlja v enakosti izbire, saj za vse veljajo enaka pravila. Tako vključitev v sistem pridobitnega dela v družbi z UTD odkriva zgolj posameznikove preference do produktivnega načina življenja in ne pomeni več izbire med 'delati ali stradati'. Privilegij nedela postane dostopen vsem pod enakimi pogoji. S tega vidika prejemniki UTD ne izkoriščajo privilegija, ki bi bil nedostopen vsem drugim. Princip recipročnosti v družbi z UTD ne izkorišča produktivnih. Eksploatacijski argument proti UTD, ki temeljni na domnevnem kršenju principa recipročnosti, po Widerquistovem mnenju (1999) tako ne vzdrži.

5.7.2. Brezpogojni UTD kot zagotovilo recipročnosti

Podobno kot Widerquist tudi Segall (2005, 331–345) v nasprotju z levimi in desnimi teoretiki tradicij dolžnosti ugotavlja, da je princip recipročnosti skladen z UTD. Meni, da obstajajo različne oblike principa recipročnosti, ki so odvisne od posameznih konceptov distributivne pravičnosti. V nekaterih od njih je dodelitev brezpogojnih socialnih prejemkov združljiva, včasih celo zajamčena s principom recipročnosti. Brezpogojni socialni prejemki, med njimi tudi UTD, v tem primeru ne kršijo principa recipročnosti, še posebej ne recipročnosti med 'produktivnimi' in 'neproduktivnimi'.

Odnosi recipročnosti izhajajo iz **skupnega družbenega sodelovanja**, ki predpostavlja odnose upravičenosti in dolžnosti. Skupno družbeno sodelovanje proizvede t. i. zavezanost k '**dolžnosti spoštovati pravičnost**' (angl. '*duty of fairness*'). Iz tega sledi, da imajo posamezniki dolžnost prispevati h kolektivnemu prizadevanju, iz katerega pričakujejo 'dobiček'. Pomembno pa je razločevati med **recipročnostno dolžnostjo** in **dolžnostjo izkazovanja hvaležnosti**. Medtem ko je prva sestavni element politično-

⁶⁹ Seveda to še ne pomeni, da družba, ki vključuje UTD, sama ne krši principa recipročnosti. White (2003) namreč ugotavlja, da UTD krši princip recipročnosti, saj dopušča, da tisti, ki se ne vključijo v plačano delo, živijo na račun tistih, ki so produktivni. Četudi argument v korist UTD, ki temelji na omejenosti in ekskluzivnosti lastništva eksternih virov, drži, to še ne pomeni, da se bo UTD financiral izključno iz obdavčitve lastnikov eksternih virov. V primeru, ko bi se financiral iz obdavčitve delavcev, kot to predvideva Van Parijs (1995), bi bil še vedno izpostavljen eksploatacijskem ugovoru.

vrednotne definicije različnih konceptov redistributivne pravičnosti, je druga zgolj sestavni element predstav o moralni (ne)primernosti določenega ravnanja. Zato dolžnost izkazovanja hvaležnosti ne sme biti predmet družbene pravičnosti. Kot legitimni predmet socialno-politične analize je torej pomembna samo **recipročnostna dolžnost**. Opredelitev recipročnostne dolžnosti je vsakokrat odvisna od specifične družbene situacije, zato lahko govorimo o različnih principih recipročnosti. Družbe različno definirajo pomen recipročnosti, prav tako kot različno definirajo iz nje izhajajoče dolžnosti in obveznosti. Tako ne moremo govoriti zgolj o enem konceptu recipročnosti oziroma o eni recipročnostni enačbi. Koncept recipročnosti je torej odvisen od uveljavljenega **distributivnega principa** v okviru družbene pravičnosti. V skladu z njim se legitimirajo pravila in (ne)sorazmerja recipročnostnih odnosov menjave, ki določajo pravice in dolžnosti. Recipročnostna enačba pravic in dolžnosti dobi tako različne oblike glede na prevladujoč princip distributivne pravičnosti v določeni družbi. Recipročnostni odnos zato ne pomeni nujno striktno proporcionalnosti v menjavi, ampak lahko implicira tudi manj simetrične družbene menjave. Govorimo o t. i. **'generalizirani recipročnosti'** oziroma **'asimetrični recipročnosti'** (angl. *'generalized reciprocity'*), ki vključuje vse recipročnostne menjave, četudi te niso popolnoma proporcionalne (Segall 2005, 336–337).

Segall (2005, 338–339) ter Clasen in Oorshot (2002) ugotavljajo, da se v socialni politiki generalizirana recipročnost kaže v različnih principih, ki vsak zase določajo (ne)proporcionalnost med prispevki in socialnimi prejemki. Kjer prevladuje princip izenačenosti⁷⁰ (angl. *'equity'*), se recipročnostna enačba glasi 'vsakemu to, kar je prispeval'; kjer prevladuje princip enakosti (angl. *'equality'*), velja 'vsakemu enak del družbenega produkta'; in kjer prevladuje princip potrebe (angl. *'need'*), velja 'vsakemu, kar potrebuje' na podlagi izkazanih potreb. Socialni programi, ki delujejo po principu **potrebe in enakosti**, zahtevajo recipročno dolžnost, da vsak prispeva, kolikor zmore in vsaj toliko, kolikor prispevajo drugi. Iz tega sledi, da so upravičenci, ki prispevajo, upravičeni do enakega ali od potrebe odvisnega dela družbenega produkta, ustvarjenega v odnosih družbenega sodelovanja.

'Dolžnost spoštovati pravičnost' oziroma **'dolžnost fair playa'** se pri recipročnih menjavah v družbah, kjer prevladuje princip enakosti ali princip potrebe, nanaša na vire,

⁷⁰ Nekateri avtorji uporabljajo tudi izraz princip enakovrednosti oziroma princip kontributivnosti.

ki so rezultat vsesplošnega družbenega sodelovanja. Ti viri so univerzalnega, torej neizključujočega tipa (angl. *'non-excludable'*), kar pomeni, da so do njih upravičeni vsi državljani. Iz tega sledi moralna dolžnost prispevanja v skupno družbeno sodelovanje. Nasprotno pa viri, ki so izključujoči (do katerih niso upravičeni vsi, saj niso rezultat skupnih odnosov družbenega sodelovanja), ne proizvedejo dolžnosti spoštovanja norme pravičnosti. Izključujoče dobrine tako ne zahtevajo izpolnitve moralne družbene dolžnosti po prispevanju, ampak zgolj izpolnitev ožjih pogodbenih obveznosti (kot so npr. določene v privatni zavarovalni shemi). Po svojih značilnostih to niso vsesplošne družbene recipročne menjave. V takšnih družbenih menjavah so prispevki proporcionalni (princip izenačenosti), iz česar sledi, da upravičenci z nedelom ne 'izkoriščajo' tistih, ki delajo; sami se namreč lahko odločijo, ali bodo delali in koliko bodo prispevali (Segall 2005, 339–340).

Drugače je s principoma potrebe in enakosti, ugotavlja Segall (2005, 340), kjer upravičenost izhaja iz družbenega sodelovanja in so dobrine 'neizključujočega', tj. javnega tipa. Zahteva po prispevanju je tu z vidika upravičenosti do javnih virov podvržena principu recipročnosti, vendar le, če so prejemki brezpogojni in tako dostopni vsem. Tako imajo posamezniki obveznost recipročne menjave samo v primeru, ko upravičenost do dela družbenega produkta ni izključujoča, torej ni z ničemer pogojevana. Takoj ko so prejemki pogojevani, izgubijo 'neizključujoči' značaj in postanejo viri 'izključujočega' tipa. Slednji pa ne zahtevajo izpolnjevanja moralne dolžnosti družbenega prispevanja, ampak samo izpolnitev t. i. ožjih pogodbenih obveznosti med dvema strankama. Prav zato spoštovanje principa recipročnosti v socialnih politikah, utemeljenih na principih potrebe in enakosti, ne sme zahtevati pogojevanja. Če bi bil UTD pogojen z zahtevo po delu, bi izgubil univerzalen in neizključujoč značaj. Kot tak ne bi več zahteval izpolnitve moralnih družbenih obveznosti recipročnosti in ne bi bil več del socialnih pravic, utemeljenih na državljanskem statusu. Pogojevanje UTD je zato nezdružljivo s principom recipročnosti, brezpogojni UTD pa je z njim združljiv.

Tu se v temelju zopet najdemo pred dvema konceptoma socialnih pravic. Prvi izhaja iz t. i. **marshallovega koncepta** oziroma **socialnega liberalizma**, kjer so socialne pravice del državljanskih pravic. S statusom državljana je podeljena tudi upravičenost do socialnih pravic, zato je zahteva po generalizirani oziroma asimetrični recipročni

menjavi na strani državljana **samodejno** izpolnjena ne glede na posameznikov produktivni prispevek. Drugi pa je koncept tradicij dolžnosti, kjer upravičenost do socialnih pravic nastopi šele po izpolnitvi recipročnih zahtev, definiranih v blaginjski pogodbi. Izpolnjevanje t. i. zahteve po delu je tako nezdružljivo s socialnimi pravicami, utemeljenimi na državljanstvu. Princip recipročnosti je v univerzalnih in neizključujočih socialnih prejemkih samodejno izpolnjen s podelitvijo statusa državljana. Zato Segall (2005, 343–344) ugotavlja, da sta UTD in princip recipročnosti združljiva, če razumemo socialne pravice kot del državljanskega statusa.

5.8. Sklep

V petem poglavju smo skozi poglede desnih in levih tradicij dolžnosti predstavili njihove kritike nespoštovanja principa recipročnosti s strani idealnega UTD. Te kritike smo soočili z odgovori zagovornikov idealnega UTD. Na prvi pogled se zdi, da je princip recipročnosti neločljiv del teorij družbene pravičnosti in na njih utemeljenih usmeritvah socialnih politik. Kljub temu pa zagovorniki UTD pokažejo, da recipročnost ni tako samoumeven del teorij družbene pravičnosti.

Pri tem moramo biti posebno pozorni na radikalno različne socialnopolitične implikacije, ki se pojavljajo ob različnem opredeljevanju principa recipročnosti. V desnih tradicijah dolžnosti so te implikacije vezane na recipročnost kot koncept osebne odgovornosti za lastno blaginjo, nemoralnost brezpogojnega prejemanja socialnih prejemkov in željo po nadzoru in spremembi vedenja upravičencev. Bolj ohlapno je princip recipročnost opredeljen v levih tradicijah dolžnosti, kjer je v funkciji uresničevanja vrednot egalitarnosti in solidarnosti. Razumljen je kot zagotovilo prispevanja produktivnega deleža vseh, kjer je ta lahko sorazmeren s posameznikovimi zmožnostmi, ob predpogoju, da država zagotovi spoštovanje temeljnih socialnih, civilnih in političnih pravic in da je zavezana k implementaciji javnih politik, katerih namen je preprečevanje revščine, družbenih neenakosti in družbenih tveganj.

Nasprotno pa je princip recipročnosti (tako v radikalnejši kot tudi njegovi ohlapnejši obliki) nesprejemljiv v tradiciji pravega libertarizma, saj naj bi posameznikom preprečeval doseganje prave svobode in zasledovanje lastnega ideala dobrega življenja. S tem ko je produktivni prispevek k skupnosti v tradicijah dolžnosti opredeljen le prek plačanega dela

(v desnih tradicijah dolžnosti) oziroma prek dela, a tudi drugih družbeno koristnih aktivnosti (v levih tradicijah dolžnosti), te odrekajo legitimnost vsem drugim oblikam družbene participacije in tudi posameznikovim mogočim preferencam glede izbire lastnega življenjskega sloga. Zato princip recipročnosti ne more biti del družbene pravičnosti; zlasti ne družbene pravičnosti, katere socialnopolitična implikacija bi bila idealni UTD.

Ne glede na to je treba izpostaviti, da je princip recipročnosti del širše uveljavljene logike in delovanja družbenih menjav (Mau 2004, 62) in ne zgolj sestavni del usmeritev socialnih politik. Tudi zato je implementacijski problem, s katerim se sooča idealni UTD, morda večji, kot bi si to njegovi zagovorniki radi priznali.

6. OPERACIONALIZACIJA MOŽNOSTI ZA IMPLEMENTACIJO NEIDEALNIH RAZLIČIC UTD V POSAMEZNIH TRADICIJAH DRŽAVLJANSTVA

Če smo v tretjem, četrtem in petem poglavju obravnavali teoretično argumentacijo UTD v kontekstu pravega libertarizma in odnos drugih tradicij državljanstva do te tradicije in do UTD, bomo v nadaljevanju operacionalizirali implementacijski problem, s katerim se sooča UTD. Predvidevamo namreč, da različne tradicije državljanstva s svojimi predpostavkami o (ne)legitimnosti socialnih pravic in dolžnosti, ki so določene v okviru njim lastnega razumevanja družbene pravičnosti, omejujejo možnosti oziroma socialnopolitični potencial socialnih politik. Ideja UTD je utemeljena na premisah pravega libertarizma, ki se ne skladajo z razumevanjem družbene pravičnosti v drugih tradicijah državljanstva. Zdi se, da v diskurzu tradicij državljanstva prav to neskladje, kot tudi vprašljiva egalitarnost pravega libertarizma in problem kršenja principa recipročnosti s strani UTD, tvorijo temeljno oviro pri uvrščanju slednjega na dnevni red političnega odločanja, njegovem uzakonjenju in implementaciji.

Na tem mestu se je treba vprašati, ali bi omilitev principov oziroma odstop od nekaterih temeljnih značilnosti UTD, ki so problematične za druge tradicije državljanstva, omogočilo boljšo sprejemljivost in posledično lažjo implementacijo UTD. Odgovor se skriva v premisah družbene pravičnosti tradicije pravega libertarizma. Kot smo ugotovili že v tretjem poglavju, poskuša tradicija pravega libertarizma združevati vrednoti enakosti in svobode, s čimer se dotika vrednostnih okvirov vseh tradicij državljanstva. Zato se pojavi zanimiva situacija, ko je UTD v svoji idealni obliki, ki vztraja na celoti svojih temeljnih principov, nesprejemljiv prav za vse tradicije državljanstva (razen za pravi libertarizem), medtem ko so različne neidealne oblike UTD lahko del ukrepov socialne politike tako v tradicijah, ki poudarjajo vrednoto enakosti, kot tudi tistih, ki poudarjajo vrednoto svobode.

6.1. Neidealne različice UTD v tradicijah državljanstva

Med neidealne različice UTD uvrščamo tiste socialne ukrepe, ki se od idealnega UTD razlikujejo v tem, da se odpovedujejo največ eni značilnosti UTD (univerzalnosti,

individualnosti, uniformnosti, brezpogojnosti ali trajnosti). Neidealne različice UTD lahko združimo v 4 sklope:

1. časovno omejeni UTD (Offe 1997),
2. UTD kot dotacija deležnikom (angl. '*stake-holders grant*') (Ackerman in Alstott 1999),
3. republikanski UTD,
 - participacijski UTD (Atkinson 1996),
 - civilno delo (McCormick 1994; Beck 2000),
 - temeljni kapital (White 2003),
 - komunitarni UTD (Etzioni 2007),
4. libertarni UTD,
 - 'Načrt' (Murray 2007).

6.1.1. Časovno omejeni UTD

Časovno omejeni UTD ohranja vse značilnosti idealne oblike UTD (univerzalnost, individualnost, uniformnost in brezpogojnost), odpove pa se trajnosti. Časovno omejeni UTD je najpogosteje razumljen kot prehodni in postopen ukrep socialne politike na poti k idealni obliki UTD. Najbolj znani predlog te različice je t. i. **sabatarijanski dohodek** (angl. '*sabbatical account*'), ki ga je predlagal Offe (1998). Do sabatarijanskega dohodka naj bi bil upravičen vsak odrasli državljan, prejel pa naj bi ga ob izstopu iz sistema plačanega dela, ki pa skupaj ne sme presegati obdobja desetih let. Vsi državljani so upravičeni do enakega dohodka, ki je usklajen malo nad vsakokratno vrednostjo socialne pomoči ob času izstopa. Za razliko od UTD je pri sabatarijanskem dohodku omejeno njegovo trajanje. Spodbuja se namreč koriščenje dohodka v enakomernih presledkih, zato je omejena izraba celotnega dopusta v mladosti in najnižje obdobje trajanja 'dopusta' (6 mesecev). Da bi se zagotovila izpolnjevanje teh pogojev in uravnoteženo koriščenje tega časa, se vsako leto, ko posameznik, mlajši od petintrideset let, prejema sabatarijanski dohodek, šteje dvojno, medtem ko se vsako leto porabe sabatarijanskega dohodka po petinštiridesetem letu šteje kot 0,6 leta (Offe 1998, 34).

Eden od ciljev časovne omejitve sabatarijanskega dohodka je, da se prepreči domnevno zmanjšanje spodbud za delo in izbor vseživljenjskega 'neproduktivnega' načina življenja, ki ga naj bi ga omogočal UTD. Sabatarijanski dohodek torej omogoči izstop iz sistema pridobitnega dela iz poljubnega razloga (dodatno izobraževanje, usposabljanje, skrb za družino, samouresničevanje itd.), a le za krajše časovno obdobje. Ljudje so se sčasoma primorani znova vključiti v sistem pridobitnega dela. Sabatarijanski dohodek sicer finančno ovrednoti neformalno delo oziroma aktivnosti zunaj sistema pridobitnega dela, pri čemer je zaradi svoje brezpogojnosti, kot ugotavlja Robeyns (2000, 31), »še vedno lahko uporabljen za surfanje, razpečevanje drog ali oznanjanje boga in skorajšnje vrnitve Jezusa Kristusa.«

Bolj pomemben potencialni učinek⁷¹ sabatarijanskega dohodka je povečanje pogajalske moči posameznikov, saj jim omogoči zavrnitev neprivlačnih delovnih mest, s tem pa se odprejo priložnosti za pridobitev novih veščin, višje izobrazbe in povečanje socialnega kapitala.

Namesto, da so posamezniki izključeni iz trga delovne sile, jim je ponujena ekonomsko znosna možnost prostovoljnega in začasnega izstopa iz trga delovne sile s širšim ciljem, da se doseže obnovo 'polne' zaposlenosti, četudi v nižji absolutni stopnji. Posamezniki, ki izkoristijo možnost sabatarijanskega dohodka, posredno prispevajo k humanizaciji dela in postopni ukinitvi 'slabih' delovnih mest, kar štejem za najbolj privlačen učinek UTD in njegovih približkov (Offe 2000).

⁷¹ Z vidika ponudbe delovne sile posamezniki, ki se prostovoljno umaknejo iz tekmovanja za delovna mesta, naredijo uslugo tistim, ki zanje še tekmujejo – njihove možnosti na trgu delovne sile se povečajo. Od tod izhaja upravičenost do kompenzacije izgube dohodka iz dela, četudi je ta prostovoljna (Offe 1995, 81).

6.1.2. UTD kot dotacija deležnikom

UTD kot dotacija deležnikom (angl. '*stake-holders grant*')^{72, 73} (v nadaljevanju DD) ohranja individualnost, uniformnost, univerzalnost in brezpogojnost UTD, odpoveduje pa se trajnosti. Osnovna ideja DD, kot ga predlagata Alstott in Ackerman (1999), je preprosta: vsak državljan ob polnoletnosti od države prejme univerzalni temeljni kapital v višini 80.000 ameriških dolarjev in z njim razpolaga, kakor želi. Obstajajo sicer manjše omejitve brezpogojnosti, ki se nanašajo na izobraževanje in kriminalno kaznovanost. Pogoja za pridobitev polnega zneska univerzalnega temeljnega kapitala sta uspešno opravljena srednja šola in nekaznovanost. Izplačilo DD se izvede v obdobju enega leta v štirih enakih obrokih, s čimer naj bi se zagotovila smotrna uporaba tega kapitala. DD ne predvideva nobenih drugih omejitev glede namenskosti uporabe. Posameznik popolnoma svobodno razpolaga s to dotacijo (Ackerman in Alstott 2004, 43).

Cilj DD je, tako kot pri idealnem UTD, z enakim gmotnim izhodiščem omogočiti vsakemu državljanu uresničevanje njegovega lastnega življenjskega načrta, s tem ko se zagotovi začetno enakost virov, do katerih je upravičen prav vsak. Za razliko od t. i. ciljnih socialnih prejemkov upravičenost do virov ne izhaja iz deprivilegiranega statusa družbene skupine, ki ji pripada posameznik, ali iz težavnih socialnih okoliščin, s katerimi se sooča, ampak iz golega dejstva, da je vsak posameznik sam po sebi član politične skupnosti in kot tak upravičen do začetnega materialnega prejemka. Zamisel o DD izhaja iz prepričanja, da je vsak upravičen do enakega dela dosežkov prejšnjih generacij (Ackerman in Alstott 2004, 43). Tu se idealni UTD in DD napajata iz iste ideje o skupnem tehnološkem nasledstvu produkcijskih sredstev. Oba izhajata iz zahteve po dosledni izpolnitvi principa enakih priložnosti. Kljub temu pa prvi (UTD) zagotavlja enakost priložnosti skozi vse življenjsko obdobje posameznika, s čimer poskrbi za temeljno doživljenjsko materialno varnost, drugi (DD) pa skuša z enkratnim, a občutno

⁷² Ideja DD vsekakor ni nova. Thomas Paine je v knjigi *Agrarna pravičnost* (angl. '*Agrarian Justice*') iz leta 1796 predlagal brezpogojno dotacijo vsakemu posamezniku ob dopolnitvi enaindvajsetega leta. Podobno idejo pa je zagovarjal tudi Thomas Spence v knjigi *Pravice novorojencev* (angl. '*The Rights of Infants*') iz leta 1797 (King in Marangos 2006, 55).

⁷³ Financiranje DD bi bilo omogočeno z obdavčitvijo premoženja, bolj dolgoročno pa z obdavčitvijo nepremičnin v zapuščinah (angl. '*tax on estates at death*') in darilnih pogodb (angl. '*inter vivo gifts*') (White 2003, 188).

višjim denarnim zneskom, povečati priložnosti mladih posameznikov, s čimer se popolnoma odpoveduje doživljenjskemu državnemu paternalizmu. Pri DD gre torej za bolj omejen in manj paternalističen, a tudi radikalnejši pristop k uresničevanju principa enakih priložnosti. S tega vidika je DD celo bližje idealni **teoriji starta** kot idealni UTD.

6.1.3. Republikanski UTD

V ta sklop različic UTD smo uvrstili predloge, ki imajo značilnosti egalitarnega republikanizma in komunitarne tradicije državljanstva. Njihova skupna značilnost je zavezanost k vrednotam in izgradnji skupnosti ter spodbujanje državljansko odgovornega vedenja. Prve tri različice republikanskega UTD (participacijski dohodek, civilno delo in temeljni kapital) ohranjajo vse značilnosti idealne oblike UTD (univerzalnost, individualnost, uniformnost in trajnost) s to razliko, da se odpovedujejo brezpogojnosti UTD. Četrta različica, tj. komunitarni UTD, pa ohranja tudi brezpogojnost, a le ob predpostavki ohranitve drugih pogojevanih socialnih prejemkov.

Ena najbolj znanih različic republikanskega UTD je t. i. **participacijski dohodek** (Atkinson 1993; 1996; 1998; 2000). Participacijski dohodek naj bi z opustitvijo zahteve po brezpogojnosti UTD omogočil kompromis med brezpogojno in univerzalno usmeritvijo socialnih politik ne eni strani ter pogojevano in selektivno usmeritvijo na drugi. Tako kot idealni UTD je tudi participacijski dohodek mesečni temeljni dohodek, do katerega je upravičen vsak državljan. Je neodvisen od posameznikovih gospodinjskih okoliščin, drugih dohodkov iz dela oziroma kakršnih koli drugih dohodkov in prejemkov. Od idealnega UTD se razlikuje samo v vzpostavitvi šibke selektivnosti⁷⁴, saj zahteva izpolnitev široko opredeljenega 'prizadevanja za skupno dobro'. Prizadevanje za skupno dobro se v primeru participacijskega dohodka nanaša na plačano delo, samozaposlenost, vključenost v različne programe izobraževanja in usposabljanja, vključenost v skrb za mlade oziroma starejše občane in invalide, iskanje zaposlitve ter prostovoljno delo (Saunders 1995, 23). Za razliko od pogojevanih socialnih politik, kot je 'workfare', ki pogojujejo denarne prejemke z izpolnitvijo zahteve po plačanem delu, participacijski dohodek za izpolnitev principa recipročnosti ponudi izjemno široko

⁷⁴ Selektivnost velja samo v primeru delovno sposobnih posameznikov. Vsi drugi so brezpogojno upravičeni do participacijskega dohodka.

paleta družbene participacije. Tako združi koncepte pogojevanja, aktivacije, univerzalnosti in odgovornosti do skupnosti. Zagotavlja minimalno omejeno univerzalnost in ohranja aktivacijo, katere cilj je izboljšana socialna vključenost⁷⁵ državljanov (De Wispelaere in Stirton 2006, 524–525). White (2003, 170) ugotavlja, da je »cilj participacijskega dohodka podobno kot pri idealnem UTD opolnomočenje zapostavljenih in ranljivih delavcev, vendar zaradi zahteve po participaciji v prizadevanju za skupno dobro, ki omejuje upravičenost do njega (za razliko od UTD), uspešno zadosti zahtevam recipročnosti menjav med posameznikom in družbo«.

Podoben predlog sta tudi t. i. **civilno delo** (angl. '*civic work*') (Beck 1999) ali t. i. **civilna služba** (angl. '*citizens's service*') (McCormick 1994). Beck (1999) ugotavlja, da mora biti glavni kulturni projekt današnjega časa poiskati kompromis med ovrednotenjem vključenosti v sistem pridobitnega dela in vključenosti v družbeno koristne, a do zdaj neplačane aktivnosti (neformalna skrb za mlajše in starejše, prostovoljstvo, aktivnost v skupnosti). Formalno je treba podpreti in ovrednotiti tiste posameznike, ki prispevajo k skupnemu dobremu tudi zunaj sistema pridobitnega dela. Temelj sodobne družbe mora biti torej pripoznavanje t. i. multiaktivnosti, ki omogoča odmik od sistema pridobitnega dela kot za zdaj edinega formalno ovrednotenega polja posameznikove družbene vključenosti. Cilj civilnega dela je prav to – na novo ovrednotiti področja človekovih aktivnosti, ki se ne nanašajo neposredno na sistem pridobitnega dela, in ponuditi posameznikom možnost, da opravljajo nagrajevano (iz naslova UTD) družbeno koristno delo. To naj bi jim povrnilo zaupanje v njihove delovne sposobnosti in jim omogočilo samospoštovanje. Na drugi strani se tako vzpostavi delovanje storitev, ki jih sicer na trgu ne najdemo oziroma je zanje premalo poskrbljeno. Temeljni cilj civilnega dela ni samo zagotovitev spoštovanja principa recipročnosti, temveč veliko več – spodbuditi novo skupnostno in državljansko solidarnost. Za razliko od participacijskega dohodka je pri

⁷⁵ »S pojmom socialna izključenost razumemo izključenje oziroma omejeno sodelovanje v ključnih virih, institucijah in mehanizmih, ki integrirajo posameznika v družbo. Omejitve pri uporabi različnih virov pripeljejo do slabše kakovosti življenja posameznikov na različnih področjih, saj ne morejo ustrezno zadovoljevati svojih potreb« (Klemenčič 1998, 3).

civilnem delu precej omejena univerzalnost vključevanja posameznikov vanj, saj je težko pričakovati, da bi se večinski del delovno sposobne populacije vključil v to delo.⁷⁶

Naslednja republikanska oblika UTD je ideja **temeljnega kapitala** (angl. *'basic capital'*) (White 2003), ki je kombinacija vseh zgornjih različic UTD. Ob polnoletnosti prejme vsak državljan razmeroma visoko vsoto denarja, ki je sestavljena iz dveh delov. Prvi je t. i. **participacijski kapital** (angl. *'participation account'*), drugi pa t. i. **življenjski kapital** (angl. *'life account'*). Prvi del temeljnega kapitala deluje po načelih participacijskega dohodka. Posameznik lahko ta kapital uporablja, ko se znajde izven sistema pridobitnega dela, ob tem pa opravlja aktivnosti, ki so povezane s produktivnim prispevanjem skupnosti (npr. izobraževanje, usposabljanje, samozaposlenost, zagon lastnega podjetja, vključenost v skrbstvo mladih oziroma starejših občanov, prostovoljno delo itd.). Drugi del temeljnega kapitala, tj. življenjski kapital, pa temelji na načelih DD in sabatarijanskega dohodka. Posameznik lahko življenjski kapital, ki je dodatek k rednemu dohodku, uporabi, kakor koli želi. Uporaba življenjskega kapitala je časovno omejena, podobno kot pri sabatarijanskem dohodku, zato da bi se preprečila nesorazmerna, prehitra in nepremišljena poraba (White 2003, 186, 191).

Prednost temeljnega kapitala je, da z uporabo participacijskega kapitala zagotovi možnosti za izobraževanje na visokošolski ravni⁷⁷. Dostopnost izobraževanja poveča možnosti, da posamezniki svoje naravne obdarjenosti in talente dejansko spremenijo v sposobnosti, ki so unovčljive na trgu delovne sile. Učinek participacijskega dela temeljnega kapitala je omejitev delovanja nesrečnih okoliščin oziroma neizbranih neenakosti, ki izhajajo iz njih. Različne družbene okoliščine namreč odločilno vplivajo na izobrazbene priložnosti. Univerzalnost participacijskega kapitala te priložnosti

⁷⁶ Nougera (2004, 10) meni, da imajo ti ukrepi enake pomanjkljivosti kot uveljavljen ukrep subvencioniranja delovnih mest: nizko plačilo, stigmatizacija 'zaposlenih' in omejene možnosti vključitve vseh, ki si na trgu delovne sile ne zmorejo zagotoviti eksistenčnega minimuma.

⁷⁷ Zamisli za DD in temeljni kapital prihajata iz ZDA. Pri obeh je zaznati usmerjenost k izenačevanju dostopnosti do visokošolskega izobraževanja, ki je v ZDA večinoma plačljivo in ne javno oziroma kombinacija javnega in zasebnega kot v Evropi.

izenačuje⁷⁸ in tako omejuje potencialne dohodkovne neenakosti na trgu delovne sile. Temeljni kapital deluje kot preventivni socialni ukrep, saj se usmerja na enakost priložnosti in ne na poznejše izenačevanje dohodkovnih neenakosti. Ker je pogoj za upravičenost do participativnega dela temeljnega kapitala produktivno prispevanje k skupnosti, se ta tudi uspešno izogne eksploatacijskemu ugovoru zoper UTD oziroma zadosti principu recipročnosti. Hkrati pa skozi svoj drugi del, tj. življenjski kapital, sledi logiki brezpogojnosti. Tu podobno kot sabatarijanski dohodek omogoča posameznikovo začasno, a brezpogojno neodvisnost od sistema pridobitnega dela in poveča njegovo pogajalsko moč. Tako prispeva k humanizaciji dela in postopni ukinitvi 'slabih' delovnih mesti ter izboljšanju delovnih pogojev (White 2003, 193–195).

Zelo podoben predlog je tudi ideja **komunitarnega UTD** (Etzioni 2007). Za razliko od zgornjih predlogov je komunitarni UTD brezpogojen. Vendar pa je komunitarni UTD razumljen le kot dopolnilo drugim pogojnim prejemkom, ki so že usmerjeni na deprivilegirane družbene skupine, in ne predvideva odprave drugih mehanizmov in institucij države blaginje. Komunitarni UTD ima torej podobno funkcijo kot življenjski kapital, tj. brezpogojni del Whitovega predloga temeljnega kapitala. Ključna cilja komunitarnega UTD sta v skladu s komunitaristično tradicijo izgradnja in utrditev skupnosti. Ker sta višina in dolgoročni obstoj komunitarnega UTD odvisna tudi od zdravega ekonomskega položaja skupnosti kot celote, pomeni komunitarni UTD povezavo med blaginjo posameznega člana skupnosti in kolektivno naravo skupnosti. Ta različica UTD tako vzpostavlja lojalnost posameznika do skupnosti. Wright (2000, 145) ugotavlja, da skladnost UTD s komunitarizmom izhaja iz komunitarnega prepričanja, da je družbena neenakost problematična, saj drobi skupnost, spodbuja zavist in preprečuje solidarnost. Za Etziona (2007) je komunitarni UTD odraz osnovne humanosti človeštva in moralnih dolžnosti, ki jih imamo drug do drugega. Človekov obstoj je namreč nepopoln brez trajnih in osmišljenih medsebojnih odnosov, ki jih vežejo vzajemne dolžnosti. UTD bi omogočal takšne odnose, saj bi vzpostavil družbo medsebojnega spoštovanja, kjer posameznikov vložek šteje in ki bi lajšala ranljivost tistih posameznikov in skupin v skupnosti, ki imajo najmanj družbene moči.

⁷⁸ Seveda pa temeljni kapital (kot tudi DD) ne more omejiti vpliva neenakosti v poznejšem dohodku, ki je posledica neenake obdarjenosti s talenti, ki prav tako spadajo pod nesrečne okoliščine, na katere posamezniki nimajo vpliva.

6.1.4. Libertarni UTD⁷⁹

UTD je predlog, ki naj bi zaradi zavezanosti k egalitarizmu svoje podpornike iskal na politični levici. Kljub temu pa se predlogi podobni UTD pojavljajo tudi na desnici oziroma v libertarni tradiciji državljanstva. Libertarni UTD lahko zadrži vse značilnosti idealnega UTD, in vendar mu mnogi, predvsem na politični levici, odrekajo legitimnost. Nelegitimnost libertarnega UTD na politični levici torej ne izhaja iz odsotnosti ene ali več značilnosti idealnega UTD, ampak predvsem iz njegovih ciljev in potencialnih negativnih učinkov na družbene skupine, ki so tudi sicer že v deprivilegiranem položaju.

Libertarizem razume redistributivno delovanje države kot grožnjo individualni svobodi, na njej utemeljenim principom pravičnosti, ekonomski učinkovitosti in splošnemu družbenemu blagostanju. S tega gledišča so mehanizmi delovanja in institucije države blaginje ovira za trg, ki v libertarizmu velja za edini mehanizem, s katerim se lahko zagotovi ideal svobodne, pravične, ekonomsko učinkovite in dinamične družbe. Če UTD predstavlja zmanjšanje te ovire v smislu odprave vseh drugih 'paralizirajočih' mehanizmov in zbirokratiziranih institucij države blaginje in njihovo nadomestitev z UTD, je lahko njegova brezpogojnost zgolj še v funkciji povečanja možnosti posameznikovega svobodnega uresničevanja lastnega koncepta dobrega življenja in ne predstavlja več kršitve recipročnosti. Tak brezpogojni UTD je za libertarce, kot je Murray (2006, 4), lahko legitimen in predstavlja »drugo najboljšo rešitev. Najboljša rešitev je še vedno pustiti bogastvo tam, kjer je nastalo, in opazovati, kako njegova individualna kot tudi kolektivna uporaba omogočata civilni družbi, da zadovolji potrebe, ki jih država ne more.«

⁷⁹ Libertarni UTD se največkrat izplačuje v obliki negativne dohodnine (v nadaljevanju ND).

Čeprav so v podrobnostih razlike, je osnovni namen negativne dohodnine zagotoviti vsakemu državljanu temeljni dohodek, vendar v obliki vračljivega davčnega odbitka. Od osebne davčne obveznosti članov vsakega gospodinjstva odštejemo vsoto njihovih temeljnih dohodkov. Če je razlika pozitivna, je treba plačati davek. Če je negativna, pa gospodinjstvu država izplača določeni znesek (ali negativni davek). Načeloma je mogoče z UTD in ND doseči povsem enako razdelitev dohodka med gospodinjstvi po odvedenih davkih in transferjih. Izvedba ND bi bila morda celo cenejša, saj bi se tako izognili nepotrebnemu kupčkanju, ko osebam z zajetnimi dohodki najprej izplačamo temeljni dohodek, potem pa jim ga z davki spet vzamemo (Van Parijs 2004, 24–25).

Murray (2006) ugotavlja, da je popolna libertarna verzija družbene pravičnosti, ki bi povsem odpravila državo blaginje, neuresničljiva, saj je v nasprotju z javnim mnenjem. Zato je treba uresničiti drugo najboljšo rešitev, ki jo poimenuje 'Načrt' (angl. *The Plan*). 'Načrt' predlaga ukinitve vseh mehanizmov redistribucije in institucij države blaginje v ZDA in njihovo nadomestitev z novim blaginjskim sistemom. Ta temelji na vsakoletni dosmrtni renti v višini 10.000 USD, ki se v mesečnih obrokih izplača vsakemu državljanu, starejšemu od 20 let. Edini pogoj⁸⁰ prejemanja te rente je vsakoletna naložba 3000 USD v zasebno zdravstveno zavarovalno shemo. 'Načrt' ni toliko predlog za rešitev problema revščine kot predlog izgradnje družbe obilja in varnosti, v kateri naj bi ljudje svobodno sprejemali lastne življenjske odločitve in živeli osmišljena življenja. 'Načrt' odvzame »nesposobni« državi nadzor nad posameznikovimi izbirami in odgovornostmi ter jih vrne v roke posameznika, družine in skupnosti s pričakovanjem revitalizacije civilne družbe, ki bo tako bolje opremljena za oblikovanje lastnih blaginjskih rešitev in končno odpravo kulture odvisnosti (Murray 2006, 122).

6.2. Skladnost neidealnih različic UTD s tradicijami državljanstva

6.2.1. Časovno omejeni UTD in tradicije državljanstva

Odnos **egalitarnega republikanizma** oziroma levih tradicij dolžnosti do časovno omejenega UTD je dvoumen. Cilj časovno omejenega UTD je omogočiti brezpogojen in prostovoljen izstop iz trga delovne sile. Čas, ki ga posameznik preživi zunaj trga delovne sile, je prepuščen njegovi lastni izbiri. To z drugimi besedami pomeni, da mu v zameno za prejemanje sabatarijanskega dohodka ni treba opravljati kakršnih koli družbeno koristnih aktivnosti oziroma izpolnjevati drugih, s strani države določenih pogojev. Posameznik lahko celotno obdobje, ko prejema sabatarijanski dohodek, surfa ali celo, kot se je slikovito izrazila Robeyns (2000), oznanja prihod novega odrešenika. S tega vidika je sabatarijanski dohodek popolnoma identičen predlogu UTD, razlikuje se le v časovni omejenosti prejemanja. Zato je prav tako izpostavljen eksploatacijskemu ugovoru, saj posameznik v času, ko prejema sabatarijanski dohodek, krši zahteve v egalitarnem republikanizmu definiranega koncepta t. i. 'neidealne pravične recipročnosti' (White 2003), ki vključuje izpolnitev t. i. razumne zahteve po delu v zameno za denarni prejemek.

⁸⁰ Do prejema niso upravičeni zaporniki.

Kljub temu pa White (2003, 177, 190) trdi, da časovno omejeni UTD, ko je uporabljen preudarno, vključuje prednosti, ki jih prinaša brezpogojnost UTD, saj omogoča brezpogojno neodvisnost od plačanega dela v časovnih obdobjih, ko si to posameznik sam želi, s čimer se zmanjšujeta posameznikova ranljivost in tveganje na trgu delovne sile. Vendar pa je sabatarijanski dohodek lahko sestavni del ukrepov socialne politike, ki bi jih podpirala tradicija egalitarnega republikanizma, samo če ni zamišljen kot »alternativa konvencionalnim pogodbenim socialnim politikam, ampak služi zgolj kot njihovo dopolnilo in ponudi drugi vir dohodka, ki ga lahko posamezniki prejema bodisi poljubno bodisi ko izpadejo iz socialno-varnostnih mrež prvega, tj. pogodbenega tira« (White 2003, 190), kot je to v primeru temeljnega kapitala.

Desne tradicije dolžnosti imajo do časovno omejenega UTD razdvojen odnos. Prednosti tega predloga izhajajo ravno iz brezpogojnosti socialnih pravic. Brezpogojnost socialnih pravic se ne sklada z moralističnim in paternalističnim argumentom pogojevanja upravičenosti do socialnih pravic v desnih tradicijah dolžnosti. Časovno omejeni UTD tako krši pogoje blaginjske pogodbe, kot so definirani v desnih tradicijah dolžnosti, kjer za edini legitimni in moralno sprejemljivi prispevek s strani upravičenca velja produktivni prispevek v obliki plačanega dela. Takšen prispevek je pogoj pridobitve polnega obsega državljskih pravic. Časovno omejeni UTD prav tako ne zadosti paternalističnemu argumentu pogojevanja socialnih pravic, saj posameznika ne prisili k izbiri t. i. aktivacijskih aktivnosti. Zato ne pripomore k spreminjanju vedenja upravičencev do socialnih prejemkov v smeri sprejemanja osebne odgovornosti za lastno blaginjo in ne pomaga posameznika naučiti zaželenega in 'koristnega' družbenega ravnanja. Omogoča ravno nasprotno – kršenje principa recipročnosti, čeprav zgolj za omejeno obdobje.

Zato se zdi, da je časovno omejeni UTD (enako velja za idealni UTD) zaradi brezpogojnosti predlog, ki ga desne tradicije dolžnosti nikakor ne morejo podpirati. Kljub temu pa obstajajo, kot smo pokazali zgoraj, tudi libertarne različice UTD. Te v skladu s svojo kritiko delovanja države blaginje razumejo UTD kot najmanjše še sprejemljivo zlo, kot socialni ukrep, ki je manjša grožnja individualni svobodi in 'pravičnosti' na trgu ustvarjene blaginjske slike kot civilno-družbeno ubikvitetno omejujoči sistem mehanizmov in institucij države blaginje. UTD je torej v desnih tradicijah dolžnosti, predvsem tistega spektra, ki so mu bliže libertarne ideje, v funkciji odprave države blaginje.

Podobno ambivalenten odnos do časovno omejenega UTD ima tudi **komunitaristična tradicija državljanstva**. Zdi se, da brezpogojnost časovno omejenega UTD omogoča uresničitev nekaterih posameznikovih individualnih ambicij in izpolnitev lastnega pojmovanja dobrega življenja, ki ni odvisno od njegove opredelitve v skupnosti. Časovno omejeni UTD bi tako lahko spodbujal individualizem, s čimer ne bi podpiral kolektivnega moralnega reda skupnosti in znotraj njega definiranega skupnega dobrega. Časovno omejeni UTD (tako kot idealni UTD) krši 'novo zlato pravilo'. Skupnost z nepogojenimi socialnimi prejemki, ki omogočajo povečano avtonomijo posameznika, izgubi formalne vzvode ohranjanja skupnih vrednot in skupnega dobrega, s čimer je ogrožena t. i. 'dobra družba'.

Kljub temu pa bi lahko bil časovno omejeni UTD skladen tudi s komunitarno tradicijo državljanstva. V primeru, ko časovno omejeni UTD omogoči skupnost, je lahko tovrstni brezpogojni prejemek v komunitarističnem smislu razumljen kot ukrep, ki neposredno povečuje pripadnost posameznika skupnosti. Čeprav se skupnost z dodelitvijo časovno omejenega in brezpogojnega prejemka odpoveduje formalnim vzvodom ohranjanja skupnih vrednot in se poveča možnost posameznikovega individualizma vis-a-vis kolektivnim vrednotam skupnosti, pa imajo člani skupnosti še vedno (v tem primeru) neformalno določene obveznosti in dolžnosti, s čimer so še vedno, a zgolj posredno, izpolnjeni pogoji za izgradnjo moralnega reda skupnosti in spoštovanje 'novega zlatega pravila'.

V primeru pristopov **demokratske enakosti** in **pristopa pripoznavanja** naleti časovno omejeni UTD na podobno kritiko kot njegova idealna različica. Časovno omejeni UTD je dodeljen v enakih zneskih vsem posameznikom ne glede na njihov privilegiran ali neprivilegiran družben položaj oziroma njihove različne sposobnosti pri pretvorbi denarnega dohodka v blaginjo posameznika. Tako ne deluje v smislu afirmacije nekaterih družbeno najbolj ranljivih skupin, ki potrebujejo za dosego enake blaginje več virov. Časovno omejeni UTD je tako podobno kot UTD socialna politika, ki najbolj koristi tistim, ki imajo že sicer najboljše sposobnosti. Čeprav ima nekatere posredne učinke na humanizacijo plačanega dela prek izboljšanja pogajalskih pozicij najbolj ranljivih skupin na trgu delovne sile, pa premalo stori za odpravo 'nepripoznanih' družbenih skupin. Časovno omejeni UTD je še vedno t. i. teorija starta in deluje po principu enakosti priložnosti (čeprav je možnost, kdaj hoče imeti posameznik izboljššan startni položaj, prepuščena njemu samemu), a ni predlog, ki bi zasledoval princip enakosti izidov.

6.2.2. UTD kot dotacija deležnikom in tradicije državljanstva

Egalitarni republikanizem oziroma **leve tradicije dolžnosti**, so načeloma naklonjene idejam, ki se napajajo iz t. i. kapitalskega koriščenja socialnih pravic (angl. '*social drawing rights*'). White (2003, 188) ugotavlja, da se je v zadnjih letih povečalo zanimanje za kapitalsko koriščenje socialnih pravic. Zanimanje se kaže tako v akademsko teoretičnih predlogih (DD – Ackerman in Alstott, 1999; individualni akumulacijski kapitalski in izobrazbeni sklad – Nissan in Le Grand 2003; temeljni kapital – White 2003; 'baby bond' – Kelly in Lissauer 2000) kot tudi v praktično socialno-političnih krogih ('*Child Trust Fund*' v Veliki Britaniji).

Ključni vprašanja o kapitalskem koriščenju socialnih pravic sta, ali in kako naj bo upravičenost do koriščenja takšnega kapitala pogojena. White (2003, 188) ugotavlja, da so socialni programi, ki temeljijo na kapitalskem koriščenju socialnih pravic, skladni s premisami egalitarnega republikanizma le, ko je uporaba kapitala povezana s produktivnim prispevanjem skupnosti. DD se zaradi svoje brezpogojnosti sooča z enakimi problemi kot idealni UTD. Na enak način krši princip recipročnosti, saj omogoča brezpogojen umik iz produktivnega prispevanja skupnosti. Obenem ne zadosti paternalističnim zahtevam egalitarnega republikanizma po povečanju izobrazbenega kapitala posameznika, ki naj bi posamezniku omogočil izboljšanje položaja na trgu delovne sile. Četudi sta med cilji DD povečanje izobrazbenega kapitala (Ackerman in Astott 2004, 49) in priložnosti za ustanovitev lastnega podjetja, ki bi imela za posledico posredno zmanjšanje dohodkovnih neenakosti v prihodnosti (Wright 2003, 78), še zdaleč ne moremo biti prepričani, da bo kapital dejansko uporabljen v te namene. DD je namreč mogoče porabiti tudi v enem nepremišljenem obisku igralnice. Zato so dejanski učinki tega predloga vprašljivi in odvisni od zaupanja v odgovorno razpolaganje posameznika s tem kapitalom. Brezpogojnost oziroma odsotnost paternalističnih premislekov v zasnovi DD je z vidika egalitarnega republikanizma grožnja materialnemu temelju svobodnega delovanja posameznika, za katerega se ta zavzema, saj omogoča hiter zdrs v zelo ranljiv socialni položaj. Zato je treba porabo takšnega kapitala omejiti na odgovorne aktivnosti v smislu formalne zagotovitve povečevanja izobrazbenega kapitala (izobraževanje, usposabljanje) ali na aktivnosti, ki produktivno prispevajo k izgradnji skupnosti, ki je takšen kapital omogočila (ustanovitev lastnega podjetja ipd.) (White 2004, 66). Le tako

zasnovane politike kapitalskega koriščenja socialnih pravic so lahko skladne s tradicijo egalitarnega republikanizma oziroma z levimi tradicijami dolžnosti.

Desne tradicije dolžnosti imajo lahko do DD podobne zadržke kot do časovno omejenega in idealnega UTD. DD krmili med vrednotama enakosti in svobode. Spodbuja enakost, ko zagovarja temeljne pravice vsakega posameznika do enakih začetnih priložnosti, in vrednoto svobode, ko priznava pravico posameznika do popolnoma svobodne uporabe teh virov. Tako se najbolj od vseh predlogov približa principu enakih priložnosti in popolnoma spoštuje razlikovanje med neenakostmi, ki so posledica nesrečnih okoliščin, in neenakostmi, ki so posledica prostovoljnih izbir posameznika. Prvi tip neenakosti skuša DD omiliti z dodelitvijo enkratnega, a visokega brezpogojnega zneska, katerega namen je izenačitev začetnih priložnosti posameznikov. Drugi tip neenakosti pa je posledica (ne)odgovornih svobodnih izbir in tveganj posameznika, ki jih je kot take treba spoštovati in za katere ni več odgovorna država, saj je zagotovila začetno enakost virov, zato je njihovo vrednotenje prepuščeno trgu.

S tega vidika je DD kljub svoji brezpogojnosti, ki je v nasprotju z moralističnim in paternalističnim argumentom pogojevanja socialnih pravic v desnih tradicijah dolžnosti, za te tradicije privlačen in z njimi skladen. Njegov cilj namreč ni uresničevanje principa enakosti izidov, zato je poseg v prosto delovanje trga minimalen. Prosto delovanje trga oziroma trg kot tisti družbeni mehanizem, ki naj bi zagotovil pravično distribucijo virov, pa je mlin na veter desnim tradicijam dolžnosti, ki jim je blizu libertarizem.

Komunitaristični odziv na predlog DD je negativen. Ali DD spoštuje 'novo zlato pravilo' in blaginjsko pogodbo? Socialne pravice so v komunitaristični tradiciji v funkciji utrjevanja družbenih vezi skupnosti, način njihovega utrjevanja pa je omejen s skupnim dojemanjem pravičnosti in moralnosti. Funkcija 'podpisa' blaginjske pogodbe je torej v spoštovanju in vzdrževanju kolektivnega moralnega reda skupnosti in izkazovanju pripadnosti posameznika skupnosti. V primeru DD blaginjska pogodba v smislu, kot jo razume komunitarizem, sploh ne obstaja, saj ne vključuje 'podpisa', s katerim se posameznik obveže, da bo za povrnitev prejemka opravil določeno aktivnost, ki bi upravičila prejemek v očeh skupnosti. Še več, DD s svojo logiko enkratne dodelitve znatnega zneska omogoča resnično zasledovanje posameznikovega lastnega ideala dobrega življenja (individualno določenega dobrega), kar pa se zaradi velikosti zneska

lahko izkaže za popolnoma tuje skupnemu dobremu, kot ga je opredelila skupnost. Skupnost tako izgubi možnosti zahtevati odgovorno (in za skupno dobro skupnosti) delovanje posameznika. Tako se podre ravnotežje med svobodo posameznika in družbeno-moralnim redom in vrednotami skupnosti. DD namreč tako poveča avtonomijo posameznika, da ta zlahka preči meje družbeno strukturiranih priložnosti, ki omejujejo posameznikove preference in izbire. Zato »krepi individualistični kapitalistični etos, v katerem so posamezniki odgovorni le za lastno usodo, s čimer izginejo vse moralno-skrbstvene obveznosti, ki naj bi jih skupnost imela do svojih članov« (Wright 1999, 13). To pa ogroža oboje, 'dobro družbo' in 'novo zlato pravilo'.

Drug problem DD, ki ga izpostavljata **pristop demokratične enakosti** in **pristop pripoznavanja** pa je, da dopušča precejšnje družbene neenakosti, saj se ne meni za t. i. prostovoljne neenakosti, ki nastanejo po začetni izenačitvi priložnosti. S tem se pridruži kritiki, ki zadeva tudi že idealno in časovno omejeni različico UTD. Razlika med kritičnimi poudarki je le v tem, da DD bolj dosledno zasleduje cilj spoštovanja principa enakih priložnosti kot principa enakosti izidov, saj priložnosti 'izenačuje' samo enkrat in ne vsak mesec kot UTD. S tega vidika DD široko odpira vrata prostovoljnim neenakostim. Ker je DD denarni prejemek in je dodeljen uniformno, pa se ne ozira niti na dejstvo, da imajo njegovi upravičenci različne talente in sposobnosti. Zato ni nujno, da deluje afirmativno in da naslavlja šibkejše in najbolj ranljive družbene skupine.

6.2.3. Republikanski UTD in tradicije državljanstva

Republikanski UTD (participacijski UTD, civilno delo, temeljni kapital) se z vpeljavo principa pogojevanja izogne t. i. eksploatacijskemu ugovoru, v katerega je po mnenju levih tradicij dolžnosti ujet UTD. S tem zadosti blaginjski pogodbi oziroma konceptu pravične recipročnosti, kot je definirana v tradiciji **egalitarnega republikanizma** oziroma **levih tradicijah dolžnosti** in ki jo mora posameznik spoštovati, da upraviči svoj prejemek. Z implementacijo republikanskega UTD so spoštovani vsi temeljni elementi 'na dolžnosti utemeljenega egalitarizma': enakost, zaslužnost in odgovornost. To pomeni, da so vsi državljani: a) upravičeni do socialnih pravic in b), da so te pravice v funkciji zagotavljanja čim bolj egalitarne družbe. Republikanska verzija UTD torej omogoča zasledovanje Whitove pravičnosti kot poštene recipročnosti, saj za razliko od UTD zadosti

tudi njenemu tretjemu pogoju, in sicer c) spoštovanju *ohlapne recipročnosti*. Ta je zagotovljena s pogojevanjem republikanskega UTD z družbeno participacijo.

Pomembno je tudi poudariti, da egalitarni republikanizem lahko razume republikanski UTD kot legitimen ukrep socialne politike še iz dveh drugih razlogov. Prvi je, da se republikanski UTD odpoveduje konceptu liberalne nevtralnosti zasledovanja dobrega življenja, ki ga izrecno poudarja UTD. Čeprav so družbeno koristne dejavnosti, ki so razlog za upravičenost do republikanskega UTD, opredeljene precej široko, pa vsaka definicija že sama po sebi omejuje popolnoma svobodno izbiro posameznikovega življenjskega načrta. S tem je izpolnjen pogoj egalitarnega republikanizma, da država ne more ostati nevtralna, ko gre za razlikovanje med t. i. 'produktivnimi' in 'neproduktivnimi' načini življenja. Republikanski UTD namreč zagotavlja, da so njegovi prejemniki vključeni v t. i. produktivni način življenja, četudi je ta definiran zelo ohlapno. Drugi razlog za sprejemljivost republikanskega UTD je, da uspešno opravi s t. i. problemom brezdelnih bogatih. Egalitarni republikanizem namreč postavlja zahtevo po družbenem sodelovanju vseh državljanov, ne samo tistih revnih in brezposelnih, ki dejansko potrebujejo aktivacijo socialnih pravic. Ker do republikanskega UTD ne bi bili upravičeni tisti bogati, ki niso aktivno vključeni v sistem vzajemnega družbenega sodelovanja, se republikanski UTD uspešno ogne ugovoru, s katerim se sooča UTD, in sicer, da gmotno podpira že tako dobro situirane, a z vidika produktivnega prispevanja k skupnosti oziroma družbene participacije ne nujno koristne posameznike.

Republikanski UTD bi lahko bil skladen tudi z **desnimi tradicijami dolžnosti**. Te v zagovor pogojevanja v socialni politiki uporabijo t. i. moralistični argument, ki pravi, da mora biti koncept osebne odgovornosti nujni sestavni del upravičenosti do socialnih prejemkov. Koncept osebne odgovornosti se v desnih tradicijah dolžnosti aktivira s paternalističnim odnosom države do posameznika: če se posameznik vede, kakor od njega zahteva država, se bo naučil uspešno razreševati lastno (nezavidljivo) blaginjsko stanje. Republikanski UTD vzpostavlja prostor za osebno odgovornost v zagotavljanju posameznikove blaginje tako, da predpiše zaželeno in koristno družbeno ravnanje. Posameznika postavi pred izbiro (enako kot kateri koli drugi bolj striktni socialni program tipa *workfare*): če se bo vedel v skladu z zahtevami države, bo upravičen do prejemka, sicer bo ostal brez republikanskega UTD. Tako republikanski UTD aktivira koncept posameznikove osebne odgovornosti za lastno blaginjo in z grožnjo odvzema

socialnega prejemka posameznika uči 'prizadevanja za skupno dobro'. Zato bi lahko bil sestavni del socialne politike, kot si jo zamišljajo desne tradicije dolžnosti.

Logika republikanskega UTD se prav tako sklada s **komunitaristično tradicijo** državljanstva. Komunitarizem namreč v prvi vrsti zavrača idejo socialnih pravic, ki naj bi posamezniku omogočale zasledovanje njemu lastnega pojmovanja dobrega življenja. Takšne socialne pravice po mnenju komunitarcev spodbujajo individualizem in ne krepijo vloge skupnega dobrega, ki ga določi skupnost. Republikanski UTD se za razliko od UTD z določitvijo prizadevanja za skupno dobro kot pogoja upravičenosti očitno odpoveduje liberalni nevtralnosti, ki se je komunitarizem v skrbi za ohranitev skupnih vrednot skupnosti tako boji. Zdi se, da se z vzpostavitvijo pogojev za prejemanje republikanskega temeljnega dohodka utrjuje pomen skupnosti in znotraj nje definiranega razumevanja pravičnosti, moralnosti in socialne vključenosti, ki jih podpira republikanski UTD. Skupnost lahko tako svoj družbeno-moralni red prenese z neformalnih na formalne sankcije in tako zagotovi vrednotno združeno oziroma t. i. 'dobro družbo'.

Ali je republikanski UTD lahko odgovor na kritiko UTD s strani **pristopov demokratične enakosti** in **pristopa pripoznavanja**? Ta pristopa kritiko UTD utemeljujeta na problematičnosti razumevanja egalitarnosti liberalno-egalitarnih tradicij državljanstva. Ta se kaže v kritiki individualne odgovornosti posameznika, ki jo pravi libertarizem dopušča z razlikovanjem med izbranimi in neizbranimi neenakostmi, v kritiki kompenzacijske logike UTD, v omejenosti distributivnega pristopa pri zagotavljanju družbene pravičnosti in v neustreznosti intervencijske faze pri zagotavljanju družbene pravičnosti, ki se pri pravem libertarizmu osredotoča na fazo vhoda, kjer se skuša zagotoviti enakost priložnosti.

Zdi se, da republikanski UTD ustrežneje kot časovno omejeni UTD in DD odgovori na kritike pristopa demokratične enakosti in pristopa pripoznavanja. Kljub temu tudi republikanski UTD (podobno kot idealni UTD, časovno omejeni UTD in DD) povečuje priložnosti in polje svobodnega delovanja posameznikov, pri čemer prezre dejstvo, da se upravičenci do republikanskega UTD razlikujejo v svojih sposobnostih pretvorbe tega dohodka v povečanje svoje blaginje. Na ta način tudi republikanski UTD izpusti drugi pomemben del zagotavljanja družbene pravičnosti, ki ga poudarjata pristopa

pripoznavanja in pristop demokratične enakosti, in sicer odpravo sistemske narave odnosov zatiranja in posledično zapostavljenost deprivilegiranih in 'nepripoznanih' družbenih skupin. Kljub temu pa republikanski UTD, s tem ko se odpove popolni liberalni nevtralnosti in na široko definira družbeno koristne aktivnosti, ki proizvedejo upravičenost do dohodka, vsaj pripozna družbeno vrednost aktivnosti, ki so doslej veljale za neplačano delo (npr. gospodinjsko delo, skrb za mlajše in starejše, prostovoljno delo v skupnosti). Hkrati tudi spodbuja aktivnosti, ki povečujejo socialni kapital posameznika (vključenost v izobraževanje in usposabljanje). S tem naredi prvi korak k pripoznavanju in opolnomočenju t. i. bivalentnih kolektivnosti in k t. i. pariteti participacije.

6.2.4. Libertarni UTD in tradicije državljanstva

Čeprav je libertarni UTD, kot si ga je zamislil Murray v obliki 'Načrta', na prvi pogled različica UTD, Zelleke (2007, 6–11) ugotavlja, da ne zadosti pogojem, ki jih mora izpolniti določen program, da ga lahko označimo za UTD oziroma njegovo različico. Temeljna ideja 'Načrta' namreč ni v skladu s cilji UTD ali njegovih različic. 'Načrt' ne omogoča povečanja posameznikove svobodne izbire, da zasleduje lastno predstavo dobrega življenja, in tudi ne povečuje t. i. resnične svobode posameznikov v najmanj ugodnem položaju, kar je cilj tistih različic UTD (idealnega UTD, DD in časovno omejenega UTD), ki se napajajo iz tradicije pravega libertarizma. Prav tako ne omogoča doseganja ciljev tistih različic UTD, ki izhajajo iz komunitarističnih (komunitarni UTD) in egalitarno republikanskih tradicij državljanstva (participacijski UTD, civilno delo in temeljni kapital). Predlog socialnega programa lahko štejemo za UTD, če so v njegovi argumentaciji izpolnjene temelje etične zaveze k podpiranju posameznikove avtonomije in preprečevanju družbenih neenakosti. V praksi to pomeni, da mora višina UTD, ko se odpravi vse ali del drugih socialnih prejemkov oziroma preostalih institucij države blaginje (kot to predvideva 'Načrt'), zadostovati za zagotavljanje eksistenčnega minimuma vsem brez izjeme. Položaj posameznikov, ki so bili pred uvedbo UTD v najslabšem položaju, se torej po uvedbi UTD ne sme poslabšati.

Ker 'Načrt' izključuje mlajše od 21 let, to ob izpolnjeni predpostavki ukinitve vseh preostalih politik, programov in ukrepov države blaginje pomeni, da se mladi znajdejo v neenakopravnem položaju v primerjavi s tistimi, ki so upravičeni do sodelovanja v 'Načrtu'. Zdaj pa si zamislimo brezposelno mati samohranilko, mlajšo od 21 let. Ni

upravičena do prejemka iz 'Načrta' in tudi ne do drugih ciljno usmerjenih socialnih prejemkov, ki zaradi uvedbe 'Načrta' ne obstajajo več. 'Načrt' naj bi v takšnih primerih deloval preventivno, saj naj bi preprečil nepremišljeno ravnanje (v tem primeru zgodnjo zanositev), ki lahko posameznika potisne v revščino. Murray (Boyle 2007, 3–4) tovrstno situacijo upravičuje z na novo odkrito odgovornostjo za individualno blaginjo, ki jo prinaša 'Načrt'. Toda cilj 'Načrta' gotovo ni zagotavljanje avtonomije in svobodnega delovanja posameznika ter zmanjševanje družbenih neenakosti, temveč regulacija vedenja tistih posameznikov, ki so že sicer v deprivilegiranim družbeno-ekonomskem položaju. Regulacija vedenja v primeru 'Načrta' je najbolj usmerjena v del populacije, ki jo Murray imenuje 'podrazred'. Vanj sodijo posamezniki, ki so pred potencialno implementacijo 'Načrta' najbolj odvisni od države blaginje. Regulacijo njihovega vedenja se doseže s pričakovano kaznijo, saj se ob 'nepravilnem' vedenju pripadnika 'podrazreda' ne sprožijo mehanizmi države blaginje, ki so se sprožili v prejšnjem blaginjskem sistemu.

'Načrt' je torej v funkciji odpravljanja t. i. 'podrazreda'. Očitno pa je, da so učinki na njegovo odpravo vprašljivi in z vidika egalitarno usmerjenih tradicij državljanstva nesprejemljivi, saj izključujejo del populacije, ki je tudi sicer najbolj ranljiva. Predvidevamo namreč lahko, da bi 'Načrt' poslabšal blaginjsko situacijo tistih posameznikov, ki so v najmanj ugodnem položaju, kar je nesprejemljivo z vidika vseh zgoraj obravnavanih tradicij državljanstva. Zato je 'Načrt', vključno z njemu podobnimi predlogi, med zagovorniki idealnega UTD obveljal za t. i. trojanskega konja. Na prvi pogled se namreč zdi, da ima vse značilnosti UTD, vendar podrobnejša analiza razkrije njegove potencialno negativne učinke na družbene skupine v najneugodnejšem položaju in cilje, ki niso v ničemer sorodni ciljem idealnega UTD.

Slika 6.1: Skladnost UTD z različnimi tradicijami državljanstva

	Časovno omejeni UTD	UTD kot dotacija deležnikom	Republikanski UTD	Libertarni UTD	Idealni UTD
Egalitarni republikanizem / leve tradicije dolžnosti	<p><u>Omejena skladnost</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Skladen le, če služi kot dopolnilo drugim konvencionalnim pogodbenim socialnim politikam. 	<p><u>Omejena skladnost</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Skladen le, če služi kot dopolnilo drugim konvencionalnim pogodbenim socialnim politikam; sicer ne zadosti paternalističnim zahtevam po povečanju izobrazbenega kapitala posameznika. 	<p><u>Skladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Spoštovani so vsi temeljni elementi 'na dolžnosti utemeljenega egalitarizma': enakost, zaslužnost in odgovornost; — odpoved konceptu liberalne nevtralnosti zasledovanja ideala dobrega življenja; — uspešno reševanje t. i. problema brezdelnih bogatih. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Ne izpolni temelje etične zaveze k podpiranju posameznikove avtonomije in preprečevanju družbenih neenakosti. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Krši načelo recipročnosti.
Desne tradicije dolžnosti	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Krši pogoje blaginjske pogodbe, kot so definirani v desnih tradicijah dolžnosti, in sicer, da je produktivni prispevek v obliki plačanega dela edini legitimni in moralno sprejemljivi prispevek upravičenca. 	<p><u>Potencialna skladnost</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Ne uresničuje principa enakosti izidov, zato minimalno posega v prosto delovanje trga. Trg kot mehanizem pravične družbene distribucije ostane nedotaknjen. 	<p><u>Skladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Vzpostavlja prostor za osebno odgovornost v zagotavljanju posameznikove blaginje s predpisovanjem zaželenega in koristnega družbenega ravnanja. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Krši pogoje blaginjske pogodbe, kot so definirani v desnih tradicijah dolžnosti, in sicer, da je produktivni prispevek v obliki plačanega dela edini legitimni in moralno sprejemljivi prispevek upravičenca. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Krši princip recipročnosti.
Komunitarizem	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Spodbuja individualizem in ne podpira kolektivnega moralnega reda skupnosti oz. skupnega dobrega; krši »novo zlato pravilo«. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Blaginjska pogodba v smislu, kot jo razume komunitarizem, tu ne obstaja. — Omogoča zasledovanje posameznikovega lastnega ideala dobrega življenja, s čimer podre ravnoteže med svobodo posameznika ter družbeno-moralnim redom in vrednotami skupnosti. 	<p><u>Skladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Določi prizadevanja za skupno dobro kot pogoj upravičenosti. — Odpove se liberalni nevtralnosti. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Ne izpolnjuje temelje etične zaveze preprečevanja družbenih neenakosti. 	<p><u>Neskladen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — Krši princip recipročnosti.

Demokratična enakost/pristop priznavanja	<u>Neskladen</u> — Je t. i. teorija starta in deluje po principu zagotavljanja enakih priložnosti (čeprav je možnost, kdaj hoče imeti posameznik izboljššan začetni položaj, prepuščena njemu samemu); ni predlog, ki bi zasledoval načelo enakosti izidov.	<u>Neskladen</u> — Dopušča precejšnje družbene neenakosti, saj preze t. i. prostovoljne neenakosti, ki nastanejo po začetni izenačitvi priložnosti. Ne deluje afirmativno in ne naslavlja šibkejših in najbolj ranljivih družbenih skupin.	<u>Potencialno skladen</u> — Odpove se popolni liberalni nevtralnosti in na široko opredeli družbeno koristne aktivnosti, ki so predpogoj za upravičenost do dohodka. Pripozna družbeno vrednost aktivnosti, ki so pred tem veljale za neplačano delo. — prvi korak k priznavanju in opolnomočenju t. i. bivalentnih kolektivnosti	<u>Neskladen</u> — Ne izpolnjuje temelje etične zaveze preprečevanja družbenih neenakosti.	<u>Neskladen</u> — Krši princip recipročnosti. — Deluje po principu enakosti priložnosti in ne spreminja sistemsko pogojenih odnosov neenakosti in zatiranja.
Socialni liberalizem	<u>Omejeno skladen</u> — Skladen le, če služi zgolj kot dopolnilo drugim konvencionalnim pogodbenim socialnim politikam.	<u>Neskladen</u> — Usmerjen je na princip enakosti priložnosti in ne enakosti izidov.	<u>Omejeno skladen</u> — Skladen le, če služi kot dopolnilo drugim programom države blaginje.	<u>Neskladen</u> — Ne izpolnjuje temelje etične zaveze preprečevanja družbenih neenakosti. — Odpravlja druge ukrepe in programe države blaginje.	<u>Neskladen</u> — Usmerjen je na princip enakosti priložnosti in ne enakosti izidov, krši princip recipročnosti
Pravi libertarizem	<u>Omejeno skladen</u> — Omogoča resnično svobodo, a le omejen čas.	<u>Omejeno skladen</u> — Omogoča resnično svobodo, a le omejen čas.	<u>Neskladen</u> — Ohranja princip recipročnosti.	<u>Neskladen</u> — Ne izboljšuje položaja najbolj deprivilegiranih posameznikov.	<u>Skladen</u> — Omogoča resnično svobodo.

6.3. Sklep

Ugotovimo lahko, da kritika UTD glede vprašljivosti razumevanja egalitarizma in kršenja principa recipročnosti postreže s pestro paleto predlogov UTD, ki izhajajo iz različnosti interpretacij družbene pravičnosti tradicij državljanstva. Kot je razvidno iz Slike 6.1, imajo predlogi, ki so najmanj kompromisni oziroma najmanj odstopajo od principov, na katerih naj bi bil utemeljen ideal socialne politike v okviru premis tradicij državljanstva, iz katerih izhajajo – gledano z vidika celovitega spektra političnih idej – najmanjše možnosti uvedbe. Obratno pa so možnosti predlogov, ki so se pripravljene odpovedati temu idealu, z istega vidika večje.

Tako se zdi, da imata z vidika tekmujočih tradicij državljanstva najmanjše implementacijske možnosti prav idealni in libertarni UTD. Na idealnotipskem nivoju tradicij državljanstva namreč pomenita dramatičen poseg v razumevanje družbene pravičnosti preostalih tradicij.

Kakšne implikacije imajo te ugotovitve, ki se še vedno gibljejo v okvirjih sociološke in politološke teorije, ko jih poskušamo aplicirati na realne socialnopolitične situacije? In kaj lahko ob teh ugotovitvah, če se potrdijo tudi v praksi, storijo zagovorniki idealnega UTD za povečanje njegovih implementacijskih možnosti?

7. TIPI DRŽAVE BLAGINJE KOT DETERMINANTA IMPLEMENTACIJSKIH MOŽNOSTI IDEALNE OBLIKE UTD

7.1. Model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD

Če smo v prejšnjem poglavju obravnavali skladnost idealne oblike UTD in njegovih različic z različnimi tradicijah državljanstva, se bomo v naslednjem poglavju posvetili možnostim uvedbe UTD v različnih idealnih tipih države blaginje in za posamični tip značilnih državah (Švedska, Nemčija in ZDA). Oddaljili se bomo torej od teoretičnega diskurza tradicij državljanstva in se približali primerjalnemu socialnopolitičnemu diskurzu, pri čemer bomo soočili teoretske ugotovitve iz prejšnjih poglavij s praktičnim **modelom za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD** v posamičnih državah (Slika 7.1). Model ocenjevanja je sestavljen iz elementov, ki smo jih na podlagi teoretskih ugotovitev opredelili kot ključne za implementacijske možnosti idealne oblike UTD.

Model ocenjevanja je sestavljen iz štirih elementov. Prva predstavljata:

- **oviro 'razvojna pogojenost' (angl. 'path dependency')**, katere ključni prvini sta:
 1. struktura politične moči (družbeni razredi) kot ključno zgodovinsko gonilo specifičnega oblikovanja tipov držav blaginje in središčnosti delavne etike v njih;
 2. prepletenost tradicij državljanstva in temeljnih principov, na katerih temeljijo idealni tipi držav blaginje.

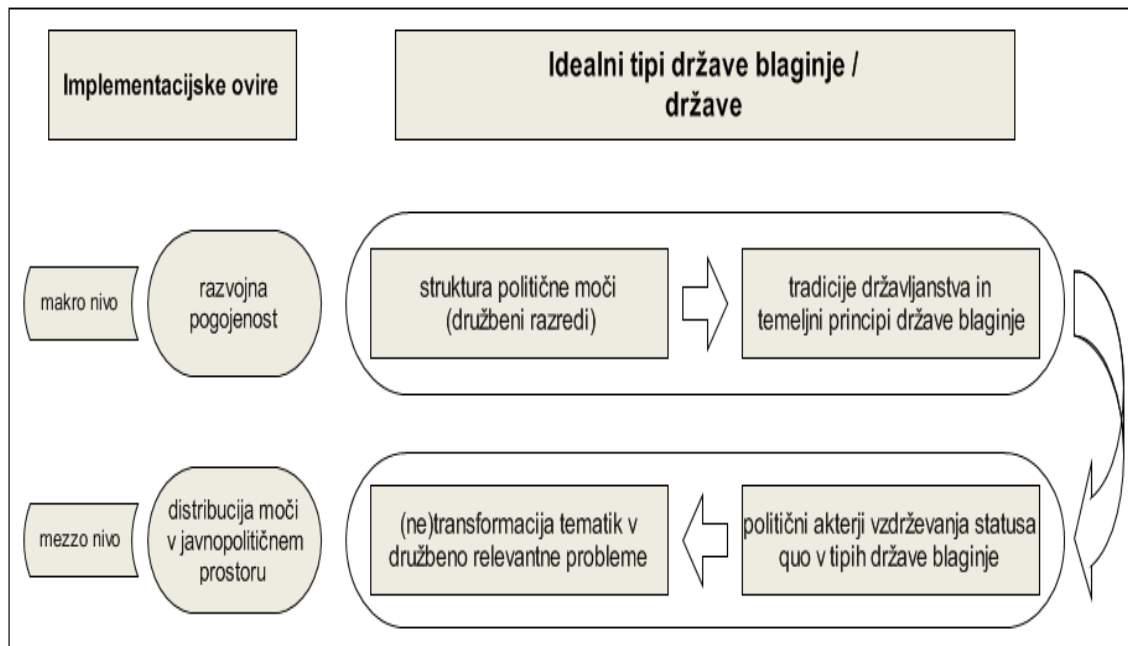
Tretji in četrti element predstavljata:

- **oviro 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru'**, ki jo zaznamujejo:
 3. politični akterji vzdrževanja statusa quo v tipih države blaginje in
 4. (ne)transformacija tematik v družbeno relevantne probleme.

Za analizo intenzivnosti obeh ovir bomo uporabili študije primerov. V njih bomo obravnavali predlog UTD na Švedskem, v Nemčiji in ZDA. Vodilo pri analizi

implementacijskega problema UTD v teh državah bo model implementacijskih možnosti idealne oblike UTD, kjer bo posebej obravnavan vsak element modela. Temu bo podrejena tudi struktura poglavja. V začetku poglavja bomo obe oviri opredelili teoretsko, v nadaljevanju pa veljavnost teoretskih ugotovitev preverjali v vsaki od treh držav posebej.

Slika 7.1: Model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD

7.1.1. Ovira 'razvojna pogojenost'

Oviro 'razvojna pogojenost' bomo opredelili skozi analizo (ne)skladnosti principov idealnega UTD s principi, na katerih temeljijo idealni tipi držav blaginje. Izhajamo iz predpostavke, da dobijo teorije tradicij državljanstva praktično artikulacijo v logiki in delovanju različnih tipov države blaginje. Značilnosti principov in logike delovanja držav blaginje pa so, upoštevajoč (Esping-Andersenovo 1990) tezo⁸¹ o strukturi politične moči oziroma zgodovinski mobilizaciji družbenih razredov kot ključnem dejavniku oblikovanja specifičnih tipov države blaginje, odvisni od virov moči politične levece (sindikalne organiziranosti, formalnopolitične moči, sposobnosti oblikovanja politično-

⁸¹ Pristop moči resursov je eden najdominantnejših pristopov v literaturi o izvoru države blaginje. Ta pristop poudarja, da so značilnosti tipov države blaginje odvisne tudi od moči politične levece, tj. socialdemokratskih strank in organiziranega delavstva. Politična leвица namreč redko vlada s politično večino, zato je večinoma odvisna od političnih partnerjev oziroma od lastne sposobnosti, da za svoje cilje (več enakosti, več pravičnosti, več dekomodifikacije) mobilizira koalicijske partnerje (Manow 2009, 102–104).

razrednih koalicij in mobilizacije lastnih vrst) in virov ter politične moči drugih političnih akterjev.

Esping-Andersen⁸² (1990, 26–29) opredeli tri idealne⁸³ tipe države blaginje, ki so posledica (ne)uspešnosti specifičnih mobilizacij: liberalnega, konservativno-korporativističnega in socialdemokratskega. Vsak od njih na lasten način uokvirja odnose med državo in gospodarstvom in predstavlja kompleksen sistem vzajemno prepletajočih se zakonskih, organizacijskih in družbenih značilnosti, ki izvirajo iz različnih zgodovinskih, socialnih in politično-razrednih koalicij ter procesov v demokratičnih industrijskih kapitalističnih družbah. Vsak tip države blaginje zato odločilno zaznamujejo v njih prevladujoče tradicije državljanstva⁸⁴. Te se artikulirajo v značilnostih socialne politike in delovanju države blaginje in sistema blaginje⁸⁵ kot tudi v širši konfiguraciji in regulaciji ekonomskega podsistema.

Ker vsak tip države blaginje proizvaja sebi lastne razvojne odzive (angl. *'path dependency'*) (Pierson 1996; 2000; 2000a; 2001) so implementacijske možnosti uvedbe idealne oblike UTD odvisne ne samo od njim pripadajočim prevladujočim tradicijam državljanstva, ampak tudi od celotnega razvojno pogojenega nabora značilnosti določenega tipa države blaginje. Uvedba novih javnih politik namreč ne more potekati

⁸² Esping-Andersenova klasifikacija, ki je del njegove najbolj znane knjige *Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990), je bila ob izidu sprejeta z aplavzom. Kljub temu (in morda tudi zaradi tega) pa je pozneje naletela na precej kritik predvsem na račun moško-središčnega razumevanja dekomodifikacije in pomanjkljivosti razdelitve na le tri idealne tipe (Arts in Gelissen 2002, 138).

⁸³ Čisti tipi držav blaginje v resnici ne obstajajo. Nobena država v svojem sistemu blaginje nima izključno lastnosti enega tipa. Gre za preplet principov, kjer pa eden od njih prevladuje.

⁸⁴ Esping-Andersen jih razdeli na konservatizem, liberalizem in socializem.

⁸⁵ Pri sistemu blaginje gre za širši koncept, kot je koncept tipov države blaginje (Esping-Andersen 1990).

Sfera države predstavlja zgolj del sistema blaginje, katerega sestavni del sta še sfera trga in sfera civilne družbe in skupnosti. V okviru sistema blaginje je sfera države operacionalizirana z javnimi neprofitnimi organizacijami kot producentkami dobrin in storitev, z obveznimi in nacionalnimi sistemi socialnih zavarovanj in s shemami socialnih pomoči. Sfera trga se nanaša na zasebne profitne organizacije kot producentke kolektivnih dobrin in storitev in zasebne zavarovalne sheme. Sfero civilne družbe sestavljajo zasebne neprofitne organizacije ali pri nas bolj uveljavljen termin nevladne organizacije, sfero skupnosti pa neformalna socialna omrežja (predvsem družina in sorodstvo), v okviru katerih poteka skrb za socialno varnost in blaginjo njihovih članov (Kolarič in dr. 2002, 55).

zunaj oziroma neodvisno od specifičnega kulturnega, zgodovinskega, ekonomskega in vrednostnega okvirja določene države. Zato je izbira socialno-političnih ukrepov navadno »v skladu s konceptom delovanja posamezne države blaginje, ki ga je narekoval prevladujoči kulturni model, in v skladu s cilji oziroma dolgoročno strategijo, ki so jo le te razvile znotraj teh konceptov in modelov« (Ignjatović 2002a, 1).

Iz tega sledi, da so možnosti za uspešno implementacijo UTD v različnih tipih države blaginje različni. **Kateri tip države blaginje bi lahko glede na svoje značilnosti ponudil najprimernejši okvir za implementacijo UTD? Ali imajo določene neidealne različice UTD boljše implementacijske možnosti v določenih tipih države blaginje?** Če sprejmemo Esping-Andersenovo tezo, da so tipi države blaginje določeni tudi s tradicijami državljanstva, bi morale biti možnosti uvedbe UTD v različnih tipih države blaginje odvisne tudi od skladnosti idealne oblike UTD s tradicijami državljanstva, kar smo pokazali v prejšnjih poglavjih. Teza, da je idealna oblika UTD, ki ne odstopa od celote svojih temeljnih principov, nesprejemljiva prav za vse tradicije državljanstva (razen za pravi libertarizem), medtem ko so različne neidealne oblike UTD lahko legitimen ukrep socialne politike tako v tradicijah, ki bolj poudarjajo vrednoto enakosti, kot tudi tistih, ki bolj poudarjajo vrednoto svobode, bi tako morala veljati tudi za možnost uvedbe v idealnih tipih države blaginje.

7.1.2. Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru'

Da bi lahko načrtali možnosti in meje, ki jih ima UTD v posameznih idealnih tipih države blaginje oziroma njihovih izbranih predstavnicah, moramo poleg omejitev **'razvojne pogojenosti'** upoštevati tudi vlogo, ki jo pri tem igra porazdelitev družbene moči. Da bi lažje razumeli dosedanje neuspešnost UTD v socialnopolitičnem prostoru oziroma odgovorili na vprašanje, zakaj se UTD ne uspe uvrstiti na dnevni red političnega odločanja, je treba opredeliti vlogo moči pri transformaciji določenih tematik v družbeno relevantne probleme. UTD se kljub tematiki, ki jo naslavlja, tj. zmanjševanju dohodkovne varnosti in odpravi revščine⁸⁶, ki sodi med najpomembnejše tematike v večini postindustrijskih družb, ne uvršča na dnevni red političnega odločanja. Če se

⁸⁶ Gre za poenostavitev. UTD seveda naslavlja spekter zelo različnih tematik (glej tretje poglavje), a vendar sta zmanjševanje dohodkovne varnosti in revščina pri zagovornikih UTD prevladujoči tematiki.

namreč tematika, ki jo kot socialnopolitični ukrep naslavlja UTD, ne uspe transformirati v družbeno relevanten problem, le ta ne dobi priložnosti za vstop na dnevni red odločanja političnih institucij. Predvidevamo, da v procesu transformacije posameznih družbenih tematik v relevantne družbene probleme poteka bitka za njihovo interpretacijo, iz katere zagovorniki UTD redno odidejo kot poraženci. Njen izid je skoraj praviloma neločljivo zaznamovan z distribucijo moči v določeni družbi. Tisti družbeni in javnopolitični akterji, ki družbeno moč imajo, v tej bitki navadno zmagujejo, tako da vsilijo lastne ideološke in vrednostne interpretacije obravnavane tematike. Na ta način nosilci družbene moči vplivajo tako na oblikovanje dnevnega reda, kot tudi na, kar je za UTD še pomembnejše, prodor posameznih tematik v javnopolitični prostor. Z nadzorom nad preoblikovanjem tematik v bistvene družbene probleme in njihovim uvrščanjem na dnevni red političnega odločanja je tako onemogočeno alternativno oblikovanje javnih politik in njihovo izvajanje. Ti elementi konstituirajo **oviro 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru'**.

V nadaljevanju bomo teoretsko opredelili tri različne poglede v analizi moči, ki bodo služili za analizo UTD kot socialnopolitičnega predloga v idealnih tipih držav blaginje in obravnavanih državah predstavnicah. Trije pristopi v analizi moči so enodimenzionalni-pluralistični (Dahl 1956), dvodimenzionalni (Bachrach in Baratz 1970) in tridimenzionalni pogled (Lukes 1974). V študijah primerov bomo namreč preverjali tudi njihovo uporabnost in primernost za analizo implementacijskega problema UTD. Teza, ki jo bomo dokazovali je, da je UTD kot socialnopolitični ukrep neuspešen zaradi problemov, s katerimi se sooča že v prvi fazi javnopolitičnega procesa (oblikovanje dnevnega reda). Zagovornikom UTD namreč ne uspe transformirati lastne tematike, ki se nanaša na vprašljivost družbene središčnosti delovne etike, v družbeno relevanten in aktualen problem, s čimer je, v obravnavanih državah, onemogočeno uvrščanje UTD na dnevni red javnopolitičnega odločanja.

7.1.2.1. Trije pristopi v analizi družbene moči

Pluralistični (enodimenzionalni) pristop v analizi moči na javnopolitičnem področju predpostavlja, da je opredeljevanje problemov in oblikovanje dnevnega reda posledica med seboj tekmujočih idej in interesov različnih družbenih skupin. Moč je široko distribuirana, politični sistem pa je oblikovan tako, da je oblikovanje dnevnega reda

rezultat javnega mnenja in njegovih zahtev. Dahl (1956), utemeljitelj tega pristopa, razume moč kot moč A-ja nad B-jem. A lahko pripravi B do tega, da stori nekaj, česar sicer ne bi (Parsons 1995, 134–135). Bistvo pluralističnega pristopa je v analizi sprejetih javnih politik in v ugotavljanju, kateri interesi posameznikov ali družbenih skupin so prevladali v procesu javnopolitičnega odločanja. Ključni element pristopa je analiza konflikta med različnimi interesnimi skupinami (njihovo močjo) pri uvrščanju tematik na dnevni red in poznejšem uveljavljanju posameznih javnih politik (Lukes 1974, 4).

Pluralistični pristop v analizi koncepta moči ima svoje pomanjkljivosti. Prezre namreč, da lahko nekateri javnopolitični interesi ostanejo neartikulirani in se sploh ne uspejo uvrstiti na dnevni red javnopolitičnih odločevalcev. Zaradi tega ga močno kritizirata Bachrach in Baratz (1970), ki razvijeta t. i. **dvodimenzionalni pristop v analizi moči** na javnopolitičnem področju. Ugotavljata namreč, da pluralistični pogled ne uvidi, da lahko tisti, ki imajo v družbi moč, nadzorujejo tematike in družbene probleme, ki se uvrstijo na dnevni red javnopolitičnega odločanja (Parsons 1995, 135). Za njiju politika ni zgolj tisto, kar »Lasswell (1936) definira kot 'kdo dobi kaj, kdaj in kako', ampak tudi 'kdo je izvzet – kdaj in kako'« (Bachrach in Baratz v Parsons 1995, 135). Po njunem je torej nadvse pomemben sestavni del procesa oblikovanja dnevnega reda **moč neodločanja** (Bernhagen 2002, 8). Ta se artikulira v procesu filtriranja in selekcioniranja tematik in njihovega (ne)opredeljevanja kot aktualnih družbenih problemov. Tu v ospredje stopi moč (ne)odločanja tistih igralcev, ki imajo ključno vlogo pri selekcioniranju in filtriranju tematik (Cobb in Elder v Lajh in Kustec Lipicer 2002, 42). Zato Bachrach in Baratz (Lukes 1974, 8) ugotavljata, da predstavlja moč neodločanja sredstvo, s katerim se lahko utiša želje po spremembah v distribuciji privilegijev in ugodnosti v posamezni družbi, še preden se te zahteve sploh pojavijo v javnopolitičnem prostoru.

Bachrach in Baratz modificirata Dahlovo enodimenzionalno opredelitev moči. Ugotavljata, da se »moč kaže predvsem v poskusih A-ja, da bi ustvaril ali okrepil politične vrednote in institucionalne prakse, ki omejujejo javnopolitične tematike samo na tiste, ki zanj niso škodljive. Če je A v tem uspešen, je B onemogočen pri uvrščanju tematik, ki bi lahko škodile A-jevim preferencam, na javnopolitični dnevni red« (Bachrach in Baratz v Lukes 1974, 5). V procesu oblikovanja dnevnega reda obstaja pristranskost do nekaterih tematik in družbenih problemov, ki jih družbene skupine ali posamezniki, ki imajo moč, definirajo kot njim nevarne, škodljive in preteče. Bachrach

in Baratz (1970) v diskusijo o moči vpeljeta koncept **mobilizacije pristranskosti** (angl. '*mobilisation of bias*'). Definirata ga kot niz prevladujočih vrednot, prepričanj, ritualov in institucionaliziranih postopkov (t. i. pravil igre), ki delujejo sistematično in konsistentno v korist določenim skupinam in posameznikom.

Dvodimenzionalni pristop torej vpelje v diskurz o moči na javnopolitičnem področju **nadzor nad oblikovanjem dnevnega reda in opredelitev mehanizmov, ki ta nadzor omogočajo**. Ne glede na to je izpostavljen nekaterim kritikam. Tako Lukes dvodimenzionalnemu pogledu očita, da je še vedno usmerjen na behavioralno analizo, tj. analizo delovanja posameznih akterjev v procesu oblikovanja dnevnega reda. S tega vidika Lukes (Bernhagen 2002, 8) trdi, da ima dvodimenzionalni pogled naslednje pomanjkljivosti:

1. prezre pojav kolektivnega delovanja (angl. '*phenomenon of collective action*'), ki ga ne moremo pripisati zgolj posamezni individualni odločitvi ali delovanju;
2. Bachrach in Baratz trdita, da mobilizacija pristranskosti izvira iz posameznih (ne)odločitev odločevalcev. Lukes nasprotno ugotavlja, da ta izvira iz družbeno in kulturno strukturiranega delovanja skupin in mehanizmov institucij, ki se manifestirajo v moči neodločanja. Mobilizacija pristranskosti je zato rezultat sistemskih značilnosti javnopolitičnega področja;
3. dvodimenzionalni pogled je še vedno usmerjen na manifestiran konflikt pri oblikovanju dnevnega reda. Bachrach in Baratz menita, da se moč izraža zgolj v konfliktnih situacijah. Lukes nasprotno ugotavlja, da ima A lahko moč nad B-jem (lahko ga pripravi do tega, da stori nekaj, česar si ta ne želi), obenem pa – kar je za Lukesa še bolj pomembno – ima A tudi moč, da oblikuje in vpliva na 'prave' B-jeve želje, zahteve in zamisli. To pomeni, da se B-jeve tematike ne morejo transformirati v družbene probleme, zato se ne uspejo uvrstiti niti na sistemski⁸⁷ dnevni red. Ostanejo javno neartikulirane. Politične elite imajo torej

⁸⁷ **Sistemske dnevne red** sestavljajo vse javno predstavljene tematike v določeni družbi oziroma politični skupnosti, katere člani zaznavajo kot pomembne in o katerih bi po njihovem mnenju morale odločati pristojne in legitimne politične institucije. Pri sistemske dnevnem redu gre torej za vprašanja in probleme, o katerih se razpravlja v javnosti. **Institucionalni dnevni red**, pogosto imenovan tudi vladni oziroma formalni, pa sestavljajo problemi, katere pristojne politične institucije

moč, da nadzirajo, 1. kaj je ljudem pomembno, in 2. kako močno (in ali sploh) artikulirajo svoje želje.

Lukes (1974) zato oblikuje **tridimenzionalni pristop moči na javnopolitičnem področju**. Ta vključuje tako enodimenzionalni pluralistični (Dahl 1956) kot tudi dvodimenzionalni pogled na moč (Bachrach in Baratz 1970), ki jima doda tretjo razsežnost, in sicer **institucionalno pristranskost** (angl. *'institutional bias'*) in **manipulacijo preferenc** (angl. *'manipulation of preferences'*). Tridimenzionalni pogled omogoča upoštevanje različnih strategij pri neuvrščanju potencialnih tematik na dnevni red javnopolitičnega odločanja, naj bo to prek delovanja družbeno in kulturno strukturiranega delovanja skupin in mehanizmov institucij ali posameznikovih odločitev. Lukes obravnava tako neintencionalne kot tudi intencionalne razlage uvrščanja tematik na dnevni red. Prve so posledica 'pristranskosti sistema' in sistemskih značilnosti javnopolitičnega področja, ki jih vzdržuje družbeno in kulturno strukturirano delovanje skupin in mehanizmov institucij. Druge pa so posledica intencionalnih individualnih odločitev, ki so sposobne hkrati preprečiti oblikovanje določenih tematik in njihovo uvrščanje na dnevni red (Bernhagen 2002, 10–11).

Lukes (Bernhagen 2002, 12) institucionalno pristranskost in manipulacijo preferenc opredeli kot sredstvi, ki oblikujeta **tretjo dimenzijo moči**. Ta se izraža v aktivnem (nadzor nad informacijami, množičnimi mediji in procesom socializacije) oblikovanju ideoloških prepričanj in zavesti z indoktrinacijo in nadzorom razmišljanja. Rezultat uporabe tretje dimenzije moči je oblikovanje prepričanj, preferenc in želja posameznikov in skupin, ki niso v skladu z njihovimi 'pravimi interesi'. Zato so konflikti, ki se pojavljajo med interesi tistih skupin in posameznikov, ki so nosilci moči, in 'pravimi' interesi tistih, ki moči nimajo, latentni konflikti in se sploh ne manifestirajo.

Iz tega lahko izpeljemo nekatere splošne ugotovitve, ki jih bomo uporabili pri analizi možnosti vstopa UTD v javnopolitično prizorišče:

1. Distribucija moči v družbi ima odločilen vpliv na oblikovanju dnevnega reda.

zaznavajo kot pomembne in se pri njihovem reševanju tudi aktivno angažirajo (Lajh in Kustec Lipicer 2002, 40).

2. Pri oblikovanju dnevnega reda je enako kot moč odločanja pomembna tudi moč neodločanja. Ta se artikulira v procesu filtriranja in selekcioniranja tematik ter njihovega opredeljevanja kot aktualnih družbenih problemov.
3. V procesu oblikovanja dnevnega reda lahko poteka mobilizacija pristranskosti, ki se izraža v prevladujočih vrednotah, prepričanjih, ritualih in institucionaliziranih postopkih (t. i. pravilih igre), ki sistematično in konsistentno delujejo v korist določenih skupin in posameznikov. Mobilizacija pristranskosti je rezultat ne le posamičnih neodločitev s strani odločevalcev, ampak tudi delovanja sistema.
4. V družbi poteka proces dominacije, ki potencialne manifestne konflikte med različnimi interesi spreminja v latentne.

7.2. Analiza implementacijskih možnosti UTD v socialdemokratskem tipu države blaginje in na Švedskem

Socialdemokratski tip države blaginje lahko povežemo z značilnostmi socialnega liberalizma. Ta idealni tip države blaginje je zavezan k univerzalizmu, obsežnemu minimiziranju tveganj, ki izhajajo iz trga delovne sile, visokim prejemkom in egalitarizmu (Korpi 1983; Esping-Andersen 1990; Huber in Stephens 1998). Poudarja polno zaposlenost, ki jo skuša doseči prek aktivne politike zaposlovanja. Močno poudarjena je enakopravnost na najvišjih možnih standardih in ne enakost minimalnih potreb. »To v bistvu pomeni, da so vse socialne ugodnosti in vse storitve razvite do stopenj, ki ustrezajo tudi visokim standardom novih srednjih razredov, in da je bila vsem državljanom zagotovljena enakost v participaciji pri blaginjskih pravicah« (Trbanc 1992, 101). Konsolidacija države blaginje temelji na političnem zavezništvu z novimi srednjimi razredi, tj. z delom populacije, ki je največji 'porabnik' storitev države blaginje (Esping-Andersen 1990, 31), in široki javni podpori statusu quo v socialni politiki. Država si prizadeva marginalizirati trg, zato je stopnja dekomodifikacije visoka.

Razlago za razvoj značilnosti socialdemokratskega tipa države blaginje⁸⁸ je treba iskati skozi prizmo družbene moči. Pri tem se je treba zavedati, da je socialdemokratski tip

⁸⁸ Esping-Andersen ločuje med t. i. sistemom blaginje (angl. '*welfare system*') in t. i. režimom blaginje (angl. '*welfare regime*'). Prvi je zgolj končni rezultat drugega. Režim blaginje lahko opredelimo kot:

države blaginje tudi rezultat delavskega gibanja, ki si je skozi zgodovino zagotovilo, da so njegovi interesi postali inherentni del logike delovanja tega tipa (Esping-Andersen 1990). Da bi uveljavil svoje interese, se je delavski razred odpovedal radikalnim zahtevam in jih nadomestil z institucionaliziranim iskanjem konsenza s kapitalom v okviru instituta socialnega partnerstva. Rezultat teh političnih in družbenih procesov je bila uveljavitev meritokratskih principov, ki zagotavljajo enakost v priložnostih in preseganje podedovanih privilegijev ter razredno pogojenih determinant življenja t. i. modrih ovratnikov (angl. *'blue collar workers'*). S tem je postal standard življenja srednjih razredov razmeroma lahko dosegljiv, možnost mobilnosti navzgor pa neločljivi del racionalnih izbir posameznikov v življenjskem poteku (Lipset 1960). A to še ne pomeni, da so družbeni razredi sami po sebi izginili s političnega in družbenega prizorišča; s sodelovanjem v socialnem partnerstvu so postali le »institucionalizirani akterji kolektivnega delovanja« (Esping-Andersen 1999, 17).

Delavsko gibanje torej vstopi v formalno politično sfero, njegova moč postane formalizirana in institucionalizirana. Šele takšen delavski razred postane politični akter, ki lahko odločilno vpliva na oblikovanje temeljnih institucij države blaginje in njenih principov. Ti so zato v socialdemokratskem tipu države blaginje oblikovani tako, da je poudarjena univerzalnost pravic in egalitarnost v distribuciji virov in priložnosti, ki prečijo razredne ločnice in determinante, s čimer je vzpostavljen potencial za homogenizacijo družbenih razredov. Tudi zaradi tega razvoj in oblikovanje značilnosti socialdemokratskega tipa države blaginje nista bila preprosta posledica razredne mobilizacije delavskega razreda, ampak sta bila odvisna predvsem od »sposobnosti delavskega razreda, da tvori strateške politične koalicije« (Esping-Andersen 1990, 32). Za oblikovanje institucij in principov države blaginje je bilo pomembno, kako učinkovito bo delavski razred lahko mobiliziral druge razrede, da bi dosegel svoje cilje. V skandinavskih državah je delavskemu razredu dejansko uspela mobilizacija drugih

sistem družbene stratifikacije, ki je produkt določene konstelacije moči v družbi [...], pojav različnih režimov blaginje je produkt različnih izidov razredne mobilizacije [...], ravnovesje moči med različnimi družbenimi razredi in politične koalicije, ki se oblikujejo kot posledice tega ravnovesja, oblikujejo sisteme blaginje. Takšno različno strukturiranje odnosov moči med družbenimi razredi v modernih družbah je politični proces oblikovanja javnih politik, ki nam omogoča razlikovanje med različnimi tipi režimov blaginje (Kemeny 1995, 89).

razredov (belih ovratnikov, kmetov) z namenom oblikovanja države blaginje, katere temeljna cilja bosta dekomodifikacija trga in zagotavljanje obširnih socialnih pravic. To je še posebej razvidno iz primera razvoja t. i. švedskega modela države blaginje.

Če podrobneje analiziramo **švedski model**, lahko ugotovimo, da je delavskemu gibanju uspelo k oblikovanju švedske države blaginje v svojo koalicijo pritegniti zelo različne družbene skupine, med drugim popularno množično gibanje, ki je podpiralo abstinenco (angl. *'teetotalers'*), krščanske prebuditelje (angl. *'christian revivalists'*) in kmete. Poleg teh družbenih skupin, ki so bile z vidika formalnopolitičnega organiziranja zastopane v socialno-liberalnih, socialdemokratskih in konservativnih političnih strankah, je bila za oblikovanje švedskega modela od 30. let prejšnjega stoletja naprej izrazito pomembna tudi neformalna koalicija med organizacijami zastopniki delodajalcev na eni in sindikatov na drugi strani. Tovrstna koalicija je pomembno vplivala na razvoj na konsenzu utemeljenih industrijskih odnosov v državi (Hort 2009, 429).

Na strogo političnem nivoju je oblikovanje švedskega sistema blaginje ključno zaznamovala vztrajna koalicija med Socialdemokratsko stranko Švedske (šve. *'Sveriges socialdemokratiska arbetareparti – SAP'*) in Ljudsko stranko (šve. *'Bondeförbundet'*), ki se je leta 1957 preimenovala v Stranko centra (šve. *'Centerpartiet'*). Socialdemokratska stranka Švedske je pravzaprav postala t. i. stranka švedskega ljudstva in je v sodelovanju z glavnim predstavnikom delavstva, sindikatom modrih ovratnikov Trade Union Congress LO (šve. *'Landsorganisationen i Sverige'*), postala dominantna sila v švedskem političnem prostoru (Hort 2009, 440). Wittrock (Tepe 2005, 256) ugotavlja, da ima Socialdemokratska stranka Švedske takšen politični položaj že skoraj stoletje in da se je od sredine 40. let prejšnjega stoletja politični hegemoniji pridružila še ideološka, od sredine 60. let pa tudi družbena hegemonija. Terminov ideološke in družbene hegemonije Wittrock (2004, 54) razume ne le v smislu, da stranka predstavlja veliko večino švedskega volilnega telesa, ampak predvsem v smislu njene dominantne vloge pri oblikovanju družbenih predstav o potrebah in zahtevah posameznika do države blaginje in sistema pridobitnega dela. Na ta način je socialni demokraciji uspelo v javnem mnenju konsolidirati lastne predstave o tem, kakšna naj bi bila država blaginje in kako ter v kolikšni meri naj bi izpolnjevala in zagotavljala socialne pravice posameznikov. Prav zato je za kakršno koli politično opozicijo na Švedskem izredno težko oblikovati socialnopolitične ukrepe, ki bi predstavljali alternativo obstoječim temeljem delovanja

švedske države blaginje, ne da bi pri tem od sebe odvrnila velik del volilnega telesa in tvegala poraz na volitvah.

Vse to proizvede značilnosti sistema blaginje, ki temeljijo na prepletanju principa enakosti (angl. *'equality'*) in principa izenačenosti (angl. *'equity'*). Prvi vodi v oblikovanje univerzalnih programov države blaginje, ki ne zagotavljajo samo temeljne, temveč visoko raven socialne varnosti in socialnih storitev vsem državljanom, medtem ko drugi princip, ki pogojuje socialne prejemke s prispevanjem, zadeva le delovno aktivno populacijo. Takšen sistem ima potencial univerzalnega kritja celotne populacije v istih programih države blaginje (Korpi in Palme 1998, 669). Temeljni cilj švedskega sistema blaginje je torej, da v koalicijo poveže tiste najbolj deprivilegirane (nižji razred) in srednji razred, s čimer se ustvarijo možnosti za visok obseg proračunskih sredstev, namenjenih za redistribucijo, ki ga sistemi, ki temeljijo na strogo 'ciljanih' socialnih prejemkih (angl. *'targeted benefits'*), ne morejo doseči. Principa enakosti in izenačenosti sta tako zlita v en sam princip, pri čemer ni razlik med upravičenostjo, ki izhaja iz socialnih pravic, utemeljenih na državljanstvu, in pravic, ki izhajajo iz plačanih prispevkov. To še toliko bolj drži v pogojih polne zaposlenosti (Birnbbaum 2008, 177), kar ima, kot bomo pokazali na naslednjih straneh, pomembne implikacije tudi za implementacijske možnosti UTD na Švedskem.

Polna zaposlenost je tako ključni cilj zagotavljanja stabilnosti švedskega modela, njegov razvoj in temeljni elementi pa so se oblikovali skozi politično, ideološko in družbeno hegemonijo švedske socialne demokracije in vzpostavljanjem pogojev za razredno koalicijo. Temeljni elementi švedskega sistema blaginje so (Hort 2009, 431):

- aktivna politika zaposlovanja, ki zagotavlja vključevanje vseh delovno sposobnih na trg delovne sile. Implicitno zagotavlja, da vsi, ki so tega sposobni, postanejo davkoplačevalci in potrošniki;
- sistem socialne varnosti, tj. specifičen preplet sistemov socialnega zavarovanja in socialnih pomoči;
- univerzalno dostopni in na visokih standardih temelječi sistemi zagotavljanja izobraževalnih, zdravstvenih in socialnovarstvenih storitev.

Plačano delo je vedno imelo primat v švedski državi blaginje. Pravica do dela je sicer opredeljena kot socialna pravica, a le v smislu širšega družbenega cilja doseganja polne zaposlenosti in ne kot individualno iztožljiva pravica ob njeni neuresničitvi. Doseganje polne zaposlenosti je deklariran javnopolitični cilj Švedske že vsaj pol stoletja (Hort 2009, 431). Zato ni presenetljivo, da je aktivna politika zaposlovanja (šve. *'Arbeitslinjen'*) pomemben temeljni in neločljivi del švedske države blaginje. Ključna principa aktivne politike zaposlovanja sta 'najprej delo' (angl. *'work first'*) in 'pravica do dela' (angl. *'the right to work'*). V grobem ta principa urejata distribucijo nadomestil za brezposelne, kjer je upravičenost do nadomestila pogojena s pripravljenostjo brezposelnega, da aktivno išče delo in da ponujeno delo sprejme (Janson 2000, 4).

V zadnjih treh desetletjih vse večji pomen pridobiva princip aktivacije, kjer je večji poudarek namenjen 'opremljanju' brezposelnih z znanji in spretnostmi, s katerimi naj bi se lažje ponovno vključili na trg delovne sile. Če je tradicionalno sodelovanje v aktivni politiki zaposlovanja temeljilo bolj na pravicah in iskanju priložnosti in manj na dolžnostih posameznika in sankcijah, pa se danes politika zaposlovanja vse bolj nagiba k slednjima (Hvinden v Kildal 2001, 2). To je razvidno tudi v zaostrovanju kriterijev upravičenosti, skrajševanju časovnega obdobja upravičenosti in zniževanju prejemkov kot tudi v elementih t. i. 'workfare pristopa' v socialni politiki (Kildal in Kuhnle 2002, 26). Tako so npr. dolgotrajno brezposelni primorani, če želijo ohraniti upravičenost do nadomestila za brezposelnost, sprejeti ponujeno sodelovanje v javnih delih (Hort 2009, 435). Če je bilo še pred kratkim lahko vzpostaviti radikalno razliko med ameriškim 'workfare' in skandinavsko aktivacijo, pa je danes temu manj tako. »[...] 'workfare' je pomenil pogojevanje socialnih prejemkov s sprejetjem dela, medtem ko je t. i. 'nordijski produktivizem' temeljil na močni državi, ki je zagotavljala posameznikom potrebne vire, spodbujala motivacijo za delo in vzpostavljala pogoje za ustvarjanje novih delovnih mest« (Esping-Andersen 1999, 80). V politiki zaposlovanja je torej opazen trend t. i. novega pristopa k delu (angl. *'new work approach'*), ki krepi povezavo med pripravljenostjo brezposelnega, da poveča svojo zaposljivost, in upravičenostjo do prejemkov. Ta trend v določeni meri zmanjšuje pomen univerzalizma in v politiko zaposlovanja vpeljuje princip recipročnosti, s čimer se tudi na Švedskem kažejo obrisi t. i. koncepta blaginjske pogodbe.

Sistem socialne varnosti je na Švedskem tako kot v večini evropskih držav sestavljen iz sistema socialnega zavarovanja in sistema socialnih pomoči. Prvi je v funkciji ohranjanja pridobljenega družbenega položaja in je odvisen od višine vplačil v sistem, drugi pa je v funkciji zagotavljanja minimuma preživetja in je neodvisen od prejšnjega statusa na trgu delovne sile. Gre torej za t. i. dualni sistem socialne varnosti (angl. *'dual welfare concept'*). Sistem socialne varnosti je podprt s tretjim ključnim elementom švedske države blaginje, in sicer univerzalno dostopnimi, javnimi in na visokih standardih temelječimi sistemi izobraževanja, zdravstva in socialnih storitev. Javni zdravstveni sistem sledi t. i. pristopu od zibelke do groba (angl. *'from cradle to grave approach'*). V zadnjem desetletju se sicer pojavljajo vse glasnejše pobude za privatizacijo zdravstvenega sistema, ki pa kljub temu ostaja v veliki meri javno financiran. Podobno velja za šolski sistem. Manj državno reguliran je sistem socialnih storitev, ki so le delno v pristojnosti države, v večji meri so za njih pristojne občine, do določene meje pa zasebne neprofitne organizacije (Hort 2009, 435–437). Poudariti je treba, da je obstoječi obsežni in radodarni sistem, čeprav se o njegovi učinkovitosti nemalokrat sprašujejo tako prejemniki kot tudi financerji sistema, ohranil široko javno in politično podporo, še posebej v smislu ohranitve principa univerzalnosti kot njegovega temeljnega elementa (Hort 2009, 437–438).

Ugotovimo torej lahko, da je za logiko delovanja švedske države blaginje značilna središčnost trga delovne sile, ki je zaradi težnje po polni zaposlenosti ključni element tega sistema. Predlog idealnega UTD skuša skozi odstranitev središčnosti delovne etike vzpostaviti nov center družbene vključenosti, kar predstavlja radikalno drugačno logiko delovanja sistema blaginje. S tega vidika, še bolj pa z vidika ideološke in družbene hegemonije socialne demokracije kot temeljne socialnopolitične veto točke alternativam v švedski socialni politiki, ni presenetljivo, da so razprave o UTD na Švedskem politično in akademsko marginalne.

7.2.1. Vpogled v razpravo o UTD na Švedskem

Akademsko razprava o UTD se je na Švedskem začela konec 70. let s knjigo Adler-Karlssona *Razmišljanja o polni zaposlenosti*. V naslednjih dveh desetletjih sta o UTD aktivno pisala le dva avtorja, in sicer Thomas Ehrenberg in Lars Ekstrand. Vsi trije avtorji predstavijo UTD kot socialnopolitični predlog, ki je futurističen in družbo

radikalno spreminja. Njihova dela so bila razmeroma neodmevna, nekatera pa so bila celo popolnoma prezrta. Odzivi so bili pospremljeni z naslovi časopisnih kritik v smislu *Apostol lenobe draži* ali *Sanje o UTD*. Predloge UTD je močno kritiziral tudi Gunnar Wetterberg, vodilna akademska avtoriteta na področju švedske socialne politike. Ta je UTD proglasil za 'triumf ravnodušja', ki ima namen 'nahriniti najnižje plasti družbe'. Povedno za švedsko razpravo o UTD je tudi, da je bil Adler-Karlsson na prigovarjanje urednikov primoran spremeniti prvotni naslov svoje knjige *NE polni zaposlenosti. DA temeljni materialni varnosti*⁸⁹ v bolj sprejemljiv *Razmišljanja o polni zaposlenosti* (Andersson 2000, 224–226). Že samo iz tega lahko sklepamo na središčnost in normativno vrednostno konotacijo koncepta polne zaposlenosti v švedski družbi. Švedska razprava o UTD je za to z akademskega stališča⁹⁰ razmeroma pomanjkljiva, radikalnost negativnih odzivov medijev, javnosti in političnih strank pa je pogojena z naravo odnosa, ki ga različni avtorji vzpostavijo do pomena in možnosti ohranitve socialdemokratske zaveze k polni zaposlenosti.

Janson (2000) zagovornike UTD na Švedskem, ki prihajajo iz akademske sfere, razdeli v tri tabore. **Prvi tabor** zagovarja UTD z vidika reforme sistema blaginje. UTD je tu razumljen kot mehanizem, ki odpravlja sistemsko neprilagojenost in nepravičnost obstoječega socialnega sistema in ga prilagodi novim družbeno-ekonomskim okoliščinam. Njihova argumentacija izhaja iz prepričanja, da je polno zaposlenost vse težje oziroma nemogoče zagotoviti. Zasedovanje cilja polne zaposlenosti pa sploh ni več nujno, saj produktivnost ni odvisna od povečevanja produktivnih delovnih ur, ampak predvsem od tehnoloških inovacij. Zato je treba državo blaginje prilagoditi ekonomskemu sistemu. Uspešnost in pravičnost države blaginje, predvsem pa sistema socialnih zavarovanj kot njenega ključnega sestavnega dela, ne sme več temeljiti na predpostavki polne zaposlenosti, ki je stvar preteklosti. Sistem je treba prilagoditi družbeni sedanjosti. Po mnenju te skupine zagovornikov je UTD za to odličen instrument, saj pretrga povezavo med plačanim delom in upravičenostjo do socialnih prejemkov, ki v takšnem družbeno-ekonomskem sistemu ni več potrebna. Kljub temu pa zagovorniki, ki pripadajo temu taboru, ne nasprotujejo polni zaposlenosti kot cilju in

⁸⁹ Na Danskem je knjiga izšla z izvirnim naslovom.

⁹⁰ Pomembnejši deli o UTD, ki sta izšli v zadnjem času, sta: *Just Distribution - Rawlsian Liberalism and the Politics of Basic Income* (2008), avtor Simon Birnbaum in švedsko-danski zbornik *Retten til basisindkomst – en demokratisk frigørelse* (2007).

normi. Še več, zgornji argument o preživetosti koncepta polne zaposlenosti kombinirajo z argumentom za implementacijo, ki izhaja iz predpostavke, da bo UTD omogočil spodbude za sprejetje (dodatnega) plačanega dela in preprečil 'past revščine'. Na ta način je UTD prikazan kot boljši in učinkovitejši predlog od ustaljenih in splošno sprejetih ukrepov socialne politike (npr. socialna pomoč).

Drugi tabor zagovornikov (Christensen 1993; Ekstrand 1995; Ehrenberg 1996; Alvesson 1999) izhaja iz predpostavke, da cilj polne zaposlenosti ne sme več biti postavljen na piedestal oziroma da ga ni treba uresničevati za vsako ceno. Plačano delo (in posledično z njim koncept polne zaposlenosti) izgublja pomen, saj mu posamezniki pripisujejo vse manjši pomen. Zato je treba večjo družbeno veljavo pripisati aktivnostim, ki posamezniku bolje služijo v njegovi samouresnitvi, svobodnemu in smiselnemu uživanju prostega časa, ekološkemu ozaveščanju ipd. V ta argument sodi tudi nujen premislek o naravi samega dela, problematiziranje t. i. neplačanega dela in stigmatizacije brezposelnih (Janson 2000, 9).

Tretji tabor zagovornikov (Ehrenberg 1996; Silva 1997; Ehnmark 1998; Birnbaum 2007), ki je tudi najmanjši, izhaja iz normativnih argumentov za UTD. Ti poudarjajo koncept resnične svobode, ki omogoča neodvisnosti od tržnih sil. Šele resnična svoboda naj bi namreč omogočala svobodno delovanje posameznika in izbiro posamezniku lastne predstave dobrega življenja brez omejitev, ki jih prinašajo tržne sile in stigmatizirajoči pogoji za uresničevanje socialnih pravic na eni strani in paternalizem države blaginje na drugi (Janson 2000, 9).

Čeprav je akademska razprava razmeroma skopa, pa je toliko bolj raznovrstna. Vključuje namreč skoraj vse pomembnejše pristope v argumentiranju za UTD, ki jih navadno poudarjajo egalitarizmu privrženi zagovorniki UTD. Prvi tabor tako izpostavlja potrebo po UTD, ki izhaja iz sistemske neprilagojenosti socialnega sistema, drugi tabor izhaja iz nujnosti redefinicije pojmovanja plačanega dela in večanja pomembnosti pristopa pripoznavanja, tretji pa iz normativnega argumenta nujnosti uresničevanja resnične svobode. Če razpravo gledamo z vidika tradicij državljanstva, je ta precej šibkejša na strani tradicij, ki bolj poudarjajo vrednoto svobode, od tistih, ki bolj poudarjajo vrednoto enakosti. Na Švedskem ni mogoče najti zagovornikov UTD, ki bi argumente zanj iskali v libertarnih glediščih in bi, podobno kot Murray (2006), UTD dojemali kot ukrep, katerega

namen je odprava 'paralizarajočih' mehanizmov in institucij države blaginje in njihova nadomestitev z zgolj enim, preprostim in (domnevno) učinkovitim ukrepom.

Kaj pa **politični akterji**? Na Švedskem je edina stranka, ki je UTD uvrstila v svoj politični program in ga razglašala za svoj dolgoročni cilj, Stranka zelenih (šve. *'Miljöpartiet'*). Stranka zelenih pri argumentaciji za implementacijo UTD uporablja zelo podobne argumente kot t. i. drugi tabor zagovornikov UTD. Ključni element njihove argumentacije je, da je treba plačano delo na novo opredeliti v smislu opolnomočenja določenih družbenih skupin, ki sicer delajo, a njihovo delo ni ovrednoteno, ker ne sodi v sestavni del sistema pridobitnega dela. V mislih imajo predvsem gospodinjsko delo in družbeno koristno delo v tretjem sektorju. Ta usmeritev se odraža že v izrazu, ki ga Stranka zelenih uporablja za UTD. Govorijo o državljski plači (angl. *'citizen's wage'*; šve. *'medborgarlön'*) in ne univerzalnem temeljnem dohodku, s čimer si prizadevajo spremeniti vrednotenje omenjenih aktivnosti v družbi in poudariti njihovo pomembnost za državljski status. Z uvedbo državljske plače postane tako vsak državljan vreden in zaslužen član švedske družbe. Predlog Stranke zelenih je idejno podoben civilnemu delu (Beck 1999), participacijskemu dohodku (Atkinson 1993, 1996, 1998) in komunitarnemu UTD (Etzioni 2007). Izhaja torej iz republikansko-egalitarne in komunitarne tradicije državljanstva, ki poudarja zavezanost k vrednotam skupnosti in pričakovanja državljsko odgovornega vedenja.

Höglund (2000) ocenjuje, da je eden od razlogov neuspešnega uvrščanja državljske plače na dnevni red političnega odločanja pretirano utopično pojmovanje državljske plače v predlogih Stranke zelenih. Državljska plača naj bi namreč nadomestila večino obstoječih neposrednih socialnih prejemkov, kar bi pomenilo radikalno spremembo švedskega modela zagotavljanja socialne varnosti. Poleg tega je znesek državljske plače po Höglundovem mnenju, previsok. Znašal naj bi 8000 švedskih kron, kar je bilo leta 2000 približno 840 EUR. Ob tako visoki brezpogojni državljski plači bi se lahko povečala past revščine in brezposelnosti, močno pa bi se lahko povečalo tudi tveganje za zmanjšanje spodbud za delo. Predlog državljske plače ne naslavlja tega problema, zato Höglund ugotavlja, da mu primanjkuje poglobljene analize in tehtnega premisleka o lastnih učinkih. Drugi pomislek pri predlogu državljske plače, ki pa ga izpostavlja Janson (2000, 9), je, da je predlog po svojih značilnostih bližje t. i. negativni dohodnini, kot pravemu UTD.

Vse druge stranke na Švedskem – ne glede na to, ali prihajajo z levega ali desnega pola političnega spektra –, so radikalno proti UTD. Manjše stranke, kot so npr. Leva stranka (angl. *'The Left Party'*), ki je po svojih ideoloških prepričanjih levo od socialnih demokratov, nasprotuje predlogu UTD. Kot alternativo UTD zagovarjajo skrajševanje delovnega časa. Stranke politične sredine (šve. *'Folkpartiet'*, *'Centerpartiet'* in *'Kristdemokraterna'*) sicer poudarjajo nujnost zagotavljanja temeljne materialne varnosti, a ne pristajajo na opuščanje politik, ki temeljijo na preverjeni potrebi. Zanimivo je, da Švedska konservativna stranka (šve. *'Modareterna'*) in Socialdemokratska stranka, ki sta tradicionalno največji politični nasprotnici, uporabljata zelo podobno retoriko v odzivih na predlog UTD. Obe se postavljata v bran obstoječemu sistemu blaginje. Švedska konservativna stranka tako poudarja socialno politiko, ki je utemeljena na izpolnjevanju koncepta blaginjske pogodbe, kjer je upravičenost do socialnih pravic pogojena z izpolnjevanjem dolžnosti in odgovornosti državljanov do skupnosti. Hkrati zagovarja strogo izpolnjevanje koncepta preverjene potrebe. Njihovo nasprotovanje UTD je razumljivo, saj krši princip recipročnosti.

Pomembnejši in zanimivejši je odnos Socialdemokratske stranke Švedske do UTD. Socialdemokratska stranka Švedske je zgodovinsko najdominantnejša stranka na Švedskem in največja branilka statusa quo v usmeritvah socialne politike. S tega vidika predstavlja največjo politično opozicijo UTD. Birnbaum (2003) skozi **analizo diskurza v političnem programu socialdemokratske stranke** analizira razloge za nasprotovanje UTD. Ugotavlja, da sta prevladujoči diskurzivni temi v programu demokracija in razredni boj. Ti temi predstavljata normativni okvir, ki določa, kako morajo biti družbeni problemi interpretirani in katere javne politike so (ne)legitimne pri njihovem reševanju. Pomemben pojem, ki so pojavlja v strankarskem programu, je tudi pojem delavskega interesa, ki je vselej v radikalnem nasprotju z interesom kapitala. Delavski interesi so v programu predstavljeni kot sinonim za vsesplošni ljudski oziroma družbeni interes in demokracijo. Program torej izpostavlja stalno nasprotje med demokracijo, ljudskim interesom na eni ter interesi kapitala na drugi strani. Iz tega sledi, da močnejše so sile dela (več je ljudi, ki so del delavskega gibanja), močnejše so demokratične sile. Uspeh demokratičnih sil prinaša pravo svobodo, s tem ko omejuje moč kapitala, s čimer počloveči posameznikov obstoj v kapitalističnem sistemu. Tu je v diskurzu vzpostavljena vzročno posledična povezava med demokracijo, ki je branik svobode in enakosti, in delavskim gibanjem kot njenim glavnim akterjem. Delavsko gibanje skozi

svoj boj proti silam kapitala zagotovi demokratizacijo družbe in pridobi mandat za zagotavljanje materialne in socialne varnosti. Razredni boj je tako boj za demokracijo. Socialna demokracija se skozi diskurz lastnega strankarskega programa postavlja v družbeni center zagotavljanja demokracije, konsolidacije dela in kapitala, družbene pravičnosti, humanizacije dela in odpravljanja družbenih neenakosti.

Analiza socialdemokratskega političnega diskurza nam pokaže, da plačano delo (kot temelj delavskega gibanja) še zdaleč ni vrednotno nevtralen pojem, ampak se skozi diskurz nanj vežejo pozitivne, progresivne in demokratične družbene vrednote. S tem ko razprava o UTD pod vprašaj postavi vrednoto plačanega dela in koncepta polne zaposlenosti, 'podvomi' tako v nujnost vzročno posledične povezave med demokracijo in delavskim gibanjem kot tudi v prevladujoči socialdemokratski diskurz. UTD tako enostavno ne more biti politično legitimen predlog, saj ogroža temelje, na katerih se je več desetletij gradila ideološka legitimnost socialne demokracije na Švedskem.

7.2.2. Ocena možnosti UTD v socialdemokratskem tipu države blaginje in na Švedskem

7.2.2.1. Ovira 'razvojna pogojenost' na Švedskem

Glede na opredeljeni **model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD** lahko v splošnem ugotovimo, da ima socialdemokratski tip države blaginje nekatere značilnosti, ki so blizu principom UTD. Te se kažejo predvsem v principu enakosti, univerzalnih (na državljanstvu temelječih) socialnih pravicah in visoki stopnji dekomodifikacije. V socialdemokratskem tipu države ima posameznik možnost emancipacije in neodvisnosti od družine in trga, ki ju poskuša ta tip marginalizirati. Tu pa se pojavi paradoks, ki pomembno vpliva tudi na možnost uvedbe idealne oblike UTD v socialdemokratskem tipu države blaginje in državah, ki se vanj uvrščajo.

Države, ki temeljijo na najbolj univerzalnih načelih družbene pravičnosti, ki poskušajo najbolj marginalizirati trg in zato najbolj dosledno uveljavljajo načela univerzalnosti socialno-blaginjske oskrbe ter dosledno priznavajo socialne pravice na ravni državljanstva, so najbolj delovno naravnane in najbolj trmasto vztrajajo pri polni zaposlenosti kot svojem integralnem delu. Čeprav skušajo te države skozi

blaginjsko oskrbo minimalizirati pomen evalvacijskih⁹¹ funkcij trga delovne sile, se jim le-ta v nujnosti polne zaposlenosti kot pomemben mehanizem vrača 'skozi stranska vrata' (Trbanc 1992, 101).

Uvedba idealne oblike UTD bi tako v socialdemokratskem modelu države blaginje kljub nekaterim značilnostim, ki uvedbo olajšujejo, zahtevala radikalno redefinicijo centralne značilnosti socialdemokratskega tipa, tj. usmerjenosti v polno zaposlenost kot socialnopolitičnega cilja, ki je nujno pogojen z družbeno središčnostjo sistema pridobitnega dela.

7.2.2.2. Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' na Švedskem

Sklepe iz poglavja o razpravi o UTD na Švedskem lahko analiziramo v luči dvodimenzionalnega (Bachrach in Baratz 1970) in tridimenzionalnega pristopa v analizi moči (Lukes 1974) oziroma njegovega koncepta manipulacije preferenc. Ugotovimo lahko, da se na Švedskem tematika zmanjševanja dohodkovne varnosti, ki jo naslavlja UTD, sicer res transformira v družbeno relevanten problem, vendar pa je v procesu transformacije problem opredeljen drugače, kot bi si to želeli zagovorniki UTD. Ne problematizira se sama družbena središčnost⁹² plačanega dela in njena vpetost v ukrepe, programe in strategije ter cilje države blaginje, ampak je kot družben problem izpostavljena nezmožnost doseganja polne zaposlenosti. Odprava družbene središčnosti plačanega dela ni družbeno legitimna tematika.

Problem redefinicije družbene središčnosti plačanega dela se torej ne zmore artikulirati kot družbeno relevanten in legitimen problem, zato se tudi ne more uvrstiti na dnevni red

⁹¹ »Ko govorimo o regulaciji trga delovne sile, je potrebno ločevati dve ravni njegovega delovanja oziroma dve vrsti funkcij, ki jih ima. Na eni strani gre za alokacijske funkcije trga delovne sile, ko le-ta deluje kot mehanizem selekcije in alokacije delovne sile v sistemu, v katerem je delovna sila pomemben, sorazmerno omejen in ne vedno predvidljiv resurs. Na drugi strani gre za evalvacijske funkcije trga delovne sile, ko le-ta deluje kot mehanizem evalvacije delovne sile skozi distribucijo dohodkov« (Županov v Trbanc 1992, 96).

⁹² »Vrednostni sistem, ki razglašča središčnost dela in izključno dela v izgradnji vključujoče družbe, je moderna iznajdba kapitalističnega sistema in države blaginje« (Beck 1999).

političnega odločanja. Če uporabimo dvodimenzionalni pogled na moč, lahko sklepamo, da v reformah švedskega modela države blaginje tisti, ki imajo moč, vzpostavljajo politične vrednote in institucionalne prakse, ki omejujejo alternativno definiranje javnopolitičnih problemov. S tem si omogočijo nadzor nad oblikovanjem dnevnega reda, kjer se skozi proces filtracije izločijo tematike, ki jih nosilci moči opredelijo kot neustrezne oziroma njim škodljive.

Še bolj je pri analizi UTD na Švedskem uporaben tridimenzionalen pristop v analizi moči oziroma koncept manipulacije preferenc. Sklepamo lahko, da na odsotnost problematizacije družbene središčnosti plačanega dela aktivno vpliva oblikovanje družbenega, ideološkega in vrednotnega sistema, s strani nosilcev politične moči (v primeru Švedske je to prevladujoči socialdemokratski politični diskurz), ki podpira družbeno središčnost plačanega dela. Prek takšnega sistema se vzpostavijo prepričanja in preference posameznikov in družbenih skupin, ki onemogočajo širše javne zahteve po redefiniciji ali celo odpravi družbene središčnosti plačanega dela. Tako se izgubi potencial za drugačno oblikovanje in izvajanje javnih politik na socialnopolitičnem področju.

Ugotovimo lahko, da UTD na svoji poti do uzakonitve (legalizacije) in izvajanja (implementacije) na Švedskem naleti vsaj na dve visoki oviri, ki sta povezani z družbeno distribucijo moči v procesu javnopolitičnega odločanja. Prvič, nosilci moči (akterji oziroma sistem) v procesu filtracije izločijo določene tematike oziroma družbene probleme, ki jih zaznavajo kot vrednotno nesprejemljive, in drugič, prek vzpostavljenega ideološkega in vrednotnega sistema vplivajo na to, da se določene 'radikalne' zahteve sploh ne artikulirajo (Janson 2003).

7.3. Analiza implementacijskih možnosti UTD v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje in Nemčiji

Za **konservativno-korporativistični tip države blaginje** so značilne konservativne vrednote in močan korporativizem. V državah tega tipa nikoli ni prevladovala radikalna liberalna tržna logika, temveč težnja po ohranitvi statusnih razlik. Socialne pravice v takšnih državah so zato vezane na razred in status. Država uveljavlja statusno diferencirane sheme socialnega zavarovanja, ki izhajajo iz močne cehovske tradicije in prevladujoče delovne etike. Upravičenost do denarnih prejemkov temelji na načelu

zaslužnosti in omogoča horizontalno solidarnost ter ohranitev relativnega družbenega položaja posameznikov in posameznic na trgu delovne sile. »Ta režim vzdržuje svoj obstoj na institucionalizaciji lojalnosti srednjega razreda, ohranjanju na zaposlitvi segregiranih programov socialnega zavarovanja in političnih silah, ki so te programe ustvarile« (Esping-Andersen 1990, 31–32). Poskusi države, da bi skozi redistribucijo zmanjšala ali spreminjala statusno diferenciacijo⁹³ so zato minimalni. Stopnja dekomodifikacije je v največji meri odvisna od predhodnega zaposlitvenega statusa in prispevkov v socialna zavarovanja (Esping-Andersen 1990, 48). Položaj na trgu delovne sile je tista točka, ki določa, katere skupine v družbi so t. i. 'insiderji' oziroma 'outsiderji', tj. katere skupine si zaslužijo višji nivo dekomodifikacije (Svallfors 2008, 333).

Zato ima v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje delovna etika središčno vlogo. Ta se kaže v celotni družbeni organizaciji dela in dohodka ob splošno sprejetem prepričanju, da je plačano delo tisto, ki zagotavlja individualno in kolektivno dohodkovno varnost (delojemalca in tistih članov gospodinjstva, ki so odvisni od njegovega dohodka). V socialni politiki prevladuje princip izenačenosti, ki temelji na recipročnosti in pogojeni upravičenosti do denarnih prejemkov. Raven socialne varnosti je tako praviloma odvisna od višine plačanih prispevkov in dolžine predhodne dobe zavarovanja. Podpora statusu quo v socialni politiki temelji na srednjem razredu, ki se po večini nahaja v standardnih zaposlitvah, na katere je vezana večina socialnih ugodnosti, ki se jim ni pripravljen odreči (Clasen in van Oorshot 2002, 98).

Sledeč Esping-Andersenovi (1990) podmeni, da ideološki principi, ki determinirajo tipe države blaginje, odražajo odnose moči med družbenimi razredi, lahko ugotovimo, da je za razvoj značilnosti konservativno-korporativističnega tipa države blaginje odločilna družbena struktura moči. V družbah konservativno-korporativističnega tipa blaginje je struktura moči utemeljena na »korporativni razdelitvi družbene moči, kjer so interesi različnih družbenih razredov in družbenih skupin dogovorjeni in usklajeni v okviru močne države. Tako se oblikujejo značilnosti države blaginje, ki odražajo moč v procesu

⁹³ »Struktura družbenih neenakosti v razvitih deželah kaže vse attribute presenetljive stabilnosti [...], razmerja družbenih neenakosti so v povojnem razvoju Nemčije ostala konstantna. [...] Posebnost družbeno strukturnega razvoja v Nemčiji je 'efekt dvigala': razredna družba se je v celoti zapeljala eno nadstropje višje« (Beck 2001, 111–112).

dogovarjanja udeleženih skupin. Rezultat je segmentacija sistema« (Kemeny 1995, 89). Kot smo ugotavljali že v primeru socialdemokratskega tipa države blaginje, je za oblikovanje institucij in principov države blaginje pomembna raven, do katere uspe delavskemu razredu za svoje cilje mobilizirati druge razrede. V primeru konservativno-korporativističnega tipa države blaginje je ta mobilizacija manj obsežna kot v socialdemokratskem tipu. Cena za lojalnost srednjih razredov državi blaginje je segmentiranost sistema blaginje. Zato v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje ni hegemonije enega razreda. Namesto tega pa obstaja medrazredno dogovorjena in kompromisna stratificiranost sistema blaginje, ki je posledica tega, da »se politični predstavniki dominantnih razredov strinjajo, da se ne strinjajo, in sprejemajo obstoj takšnega sistema blaginje, kjer raven dekomodifikacije med različnimi segmenti variira« (Kemeny 1995, 94).

Podrobnejša analiza **razvoja države blaginje v Nemčiji**, ki je značilna predstavnica konservativno-korporativističnega tipa države blaginje, razkrije, da je oblikovanje značilnosti sistema blaginje povezano z 'nerazrešenim' delavskim vprašanjem (Kaufmann v Hegelich in Meyer 2009, 121) in da sam razvoj države blaginje ni bil nikoli cilj sam po sebi, ampak je bil vedno v funkciji ohranjanja avtoritete političnih elit in konsolidacije družbe. Zagotavljanje socialne varnosti delavstvu je bilo tako le v funkciji ohranjanja stabilnosti političnega sistema (Metzler; Frevel in Dietz; Butterwegge v Hegelich in Meyer 2009, 121). Mobilizacija drugih razredov s strani delavskega razreda z namenom oblikovanja države blaginje, ki bi odgovarjali interesom delavstva, torej ni bila tako uspešna kot na Švedskem, kljub temu pa je delavskemu razredu uspelo vplivati na oblikovanje značilnosti nemške države blaginje.

Na strankarski politični ravni so oblikovanje značilnosti nemškega tipa države blaginje ključno zaznamovali boji med Socialdemokratsko stranko Nemčije (nem. '*Socialdemokratische Partei Deutschlands – SPD*') in Stranko krščanskih demokratov (nem. '*Christlich Demokratische Union Deutschland – CDU*'). Na ravni socialnega partnerstva in industrijskih odnosov pa so odigrali najvidnejšo vlogo *Združenje nemških sindikatov* (nem. '*Deutscher Gewerkschaftsbund – DGB*') in sindikat belih ovratnikov *Konfederacija sindikata uslužbencev* (nem. '*Deutsche Angestellten Gewerkschaft – DAG*') na eni in predstavniki delodajalcev na drugi strani. Vsi ti akterji razumejo oblikovanje države blaginje kot promocijo in zaščito interesov lastnega članstva. S tega

vidika se zavzemajo (so se zavzemali) za segmentiran sistem blaginje (v okviru sistema obveznega socialnega zavarovanja), ki je odraz njihovega političnega vpliva. Zaradi tega sistem socialne varnosti (še posebej sistemi socialnega zavarovanja, ki so v Nemčiji njegov ključni element) ne more biti oblikovan na principu univerzalizma, lahko pa je oblikovan na principu izenačenosti, s katerim si politični akterji zagotovijo različne stopnje dekomodifikacije svojega članstva oziroma podpornikov. Po 2. svetovni vojni se je nemška država blaginje rekonstruirala, vendar, kot ugotavljata Huber in Stephens (2001, 147), nemško delavstvo, katerega nosilka je Socialdemokratska stranka Nemčije, pri tem ni imelo prevladujočega vpliva.

Socialdemokratski stranki za uresničitev svojih političnih ciljev ni uspelo mobilizirati (tako kot delavskemu gibanju na Švedskem) dovolj političnih resursov in drugih družbenih razredov, s čimer se je ponudil prostor za vnovično uveljavitev tradicionalne, predvojne, na diferenciaciji po zaposlitvenem statusu utemeljene logike zagotavljanja socialne varnosti, namesto univerzalne blaginjske oskrbe. Raven posameznikovih socialnih pravic je tako odvisna od posameznikovega vključevanja na trg delovne sile in njegovega položaja na njem. Zato je v socialni politiki močno poudarjena delovna etika, ki je neločljivi del prevladujočega principa izenačenosti, ki to etiko vzajemno vzpostavlja in vzdržuje. Na podlagi značilnosti konservativno-korporativističnega tipa države blaginje in značilnosti razvoja nemške države blaginje lahko predvidevamo, da bi uvedba UTD v Nemčiji zahtevala radikalne spremembe v celotni organiziranosti družbenega življenja kot tudi ekonomskem in socialnem podsistemu. Ali to drži?

7.3.1. Vpogled v razpravo o UTD v Nemčiji

Pregled razprav razkriva, da je UTD kot socialnopolitični predlog zbudil v nemškem⁹⁴ družbenopolitičnem prostoru veliko zanimanja že v 80. letih prejšnjega stoletja. Opielka (2008, 82) in Lessenich (2009, 5–6) na splošno razdelita (takratno in sedanjo) razpravo glede na argumente v podporo UTD, ki so navedeni v prvih dveh zbornikih tistega obdobja. Prvi, z naslovom *Osvoboditev od lažnega dela* (nem. *'Befreiung von falscher Arbeit'*) iz leta 1984, išče argumente za UTD v neustreznosti trga delovne sile kot središča zagotavljanja socialne vključenosti in dohodkovne distribucije. UTD bi tako moral predstavljati nov, univerzalni center vključenosti, hkrati pa bi povečal pogajalsko moč posameznikov, s čimer bi jim omogočil lažjo zavrnitev slabše plačanih in tveganih zaposlitev. Na drugi strani bi razširil družbeno pojmovanje dela, saj bi neplačanim aktivnostim (gospodinjsko delo, družbeno koristno delo v skupnosti ipd.) omogočil večjo družbeno veljavo. Ti argumenti so podobni argumentom pripadnikov drugega tabora zagovornikov UTD na Švedskem.

Drugi zbornik, z naslovom *Zagotovljeni temeljni dohodek: Razvoj in perspektive* (nem. *'Das Garantierte Grundeinkommen. Entwicklung und Perspektiven'*) iz leta 1986, pa argumente za UTD obravnava v kontekstu reformiranja socialne politike in politike zaposlovanja. Izpostavlja nujnost prestrukturiranja nemškega modela zagotavljanja socialne varnosti, ki temelji na principu izenačenosti in selektivnosti, v model, ki bi temeljil na principu enakosti in univerzalnosti socialnih pravic.

V zadnjih tridesetih letih so bile akademske razprave o UTD v Nemčiji izjemno plodne. Izšlo je veliko knjig in člankov na temo UTD, ki obravnavajo tematiko praktično z vseh vidikov (problem implementacije, podpora javnega mnenja, reforma države blaginje, feminizem in UTD, ekonomski modeli UTD, UTD kot družbeni eksperiment itd.). Leta 2004 se je oblikovala tudi Nemška mreža za UTD (nem. *'Netzwerk Grundeinkommen'*), ki je članica najvplivnejše mednarodne mreže za UTD *Basic Income Earth Network (BIEN)*. Nemška mreža za UTD deluje kot krovna organizacija in združuje zelo različne deležnike – od predstavnikov brezposelnih, cerkvenih nevladnih organizacij in akademske sfere do pripadnikov političnih strank. Dokaz, da zanimanje za UTD v

⁹⁴ Govorimo o Zahodni Nemčiji.

Nemčiji strmo narašča, je tudi naraščajoče članstvo te mreže, ki je leta 2004 štela 50 članov, leta 2008 pa že 1500. Pojavljajo se tudi številne regionalne podružnice mreže (Kipping 2008, 1). Treba je izpostaviti, da Nemška mreža za UTD ne podpira posebne oblike UTD, vendar sledi nekaterim skupno dogovorjenim kriterijem, ki morajo biti izpolnjeni, da specifičen predlog UTD prizna za legitimnega. Ti kriteriji so:

1. Znesek UTD mora omogočati preživetje posameznika. Točen znesek ni določen, mora pa biti nad nivojem revščine.
2. UTD mora biti usmerjen na posameznika.
3. UTD mora biti brezpogojen tako v smislu preverjene potrebe kot pripravljenosti posameznika za sprejetje dela.

Poleg Nemške mreže za UTD je precej vplivna še nevladna organizacija Svoboda namesto polne zaposlenosti (nem. *'Freiheit statt Vollbeschäftigung'*), ki jo sestavljajo ugledni akademiki, ki se zavzemajo za UTD. Skupina se je sprva ukvarjala z UTD strogo z akademskega vidika, po letu 2003, ko je vladajoča koalicija levega centra, sestavljena iz Socialdemokratske stranke Nemčije (nem. *'Socialdemokratische Partei Deutschlands – SPD'*) in Zavezništva 90/Zelenih (nem. *'Bündnis 90/Die Grünen'*)⁹⁵, začela s programom obsežnih reform v politiki zaposlovanja in socialni politiki (t. i. Agenda 2010), pa se je njihovo delovanje usmerilo v obširno javno kampanjo v podporo UTD (Liebermann 2008, 1–2).

Zanimanje za UTD na **formalnopolitični ravni** lahko razdelimo na dve obdobji. Prvo je obdobje 80. let, ko je stranka Zelenih (prva, tako kot na Švedskem) v svoj program uvrstila predlog UTD. Predlog Zelenih je bil po svojih značilnosti t. i. časovno omejeni UTD, a ker se mu v tem obdobju ni uspelo uvrstiti na dnevni red političnega odločanja, je ideja na politični ravni za nekaj časa zamrla. Drugo obdobje je v določeni meri zaznamovano s spremembami v nemški državi blaginje, ki so potekale v okviru Agende 2010. Te spremembe so bile v največji meri navdahnjene z logiko t. i. 'tretje poti' in so uveljavile t. i. koncept aktivirajoče države (angl. *'activating state'*). Zgodil se je torej premik od principa izenačenosti k principu potrebe, kar je v praksi pomenilo uveljavitev blaginjske pogodbe, v skladu s katero mora posameznik izpolniti svoj del odgovornosti

⁹⁵ V nadaljevanju stranka Zelenih.

do skupnosti, ki mu je prejemek omogočila, da bi 'aktiviral' svoje socialne pravice. V socialni politiki je to pomenilo naraščanje pomena pogojevanja upravičenosti do denarnih prejemkov s pripravljenostjo posameznika na 'opremljanje' s strani države, da bi bil ta samoiniciativno sposoben reševati lasten položaj. Ironično je, da so se te spremembe zgodile v obdobju vladavine Socialdemokratske stranke Nemčije, ki je z zgodovinskega vidika stranka delavskega in sindikalnega gibanja in najglasnejša tradicionalna zagovornica nemške države blaginje, in Stranke zelenih kot zgodovinsko gledano najpomembnejše podpornice UTD (Lessenich 2009, 6–7).

Eichorst, Grienberger-Zingerle in Konle-Seidl (2006, 11) trdijo, da so bile reforme v politiki zaposlovanja in socialni politiki v sklopu Agende 2010 tako radikalne, da bi lahko Nemčijo brez zadržkov že uvrstili v liberalni tip države blaginje in ne več v konservativno-korporativističnega. Govorijo o premiku »od Bismarcka k Beveridgeu«, za kar sta poskrbela oslabljeni princip izenačenosti s poudarkom na ohranjanju relativno pridobljenega družbenega položaja in okrepljeni princip potrebe s poudarkom na zagotavljanju življenjskega minimuma. Socialne pravice so torej po mnenju teh avtorjev vse manj vezane na razred in status. Opielka (2008, 84–85) ugotavlja, da gre pri novem sistemu za »kombinacijo aktivacijskega elementa v socialni politiki, ki v praksi legitimizira logiko 'korenčka in palice'. Tej logiki sta pridani liberalna ideja o na učinkovitosti utemeljeni družbeni pravičnosti in tržni regulaciji in konservativna ideja o na principu potrebe utemeljeni družbeni pravičnosti in komunitarni regulaciji družbe«. Morda gre v kritiki še dlje Werner⁹⁶ (Opielka 2008, 85), ko pravi, da novonastali sistem blaginje ni »nič drugega kot mehanizem države za ustrahovanje posameznikov, njegovi učinki pa so lahko primerljivi le z odprtim zaporom«. Kljub temu je treba poudariti, da spremembe niso bile tako močne, da bi lahko trdili, da se je v Nemčiji zgodil paradigmatški zasuk v usmeritvah socialne politike, saj je sistem obveznih socialnih zavarovanj še vedno temeljni element zagotavljanja socialne varnosti.

Ne glede na to pa so socialnopolitične reforme sprožile burne odzive v nemški javnosti, akademskih krogih in nekaterih političnih strankah, ki so jim nasprotovale. Tako je odprl prostor za iskanje socialnopolitičnih alternativ novim usmeritvam v socialni politiki,

⁹⁶ Goetz Werner, lastnik in ustanovitelj podjetja Drogeriemarkt DM, sodi med 500 najbogatejših nemških državljanov in je vnet zagovornik UTD.

obudilo pa se je tudi zanimanje za UTD. Za UTD je namreč značilno razumevanje socialnih pravic, ki je diametralno nasprotno aktivacijski logiki. V tem obdobju sta tudi kot posledica reform nastali glavni nemški nevladni organizaciji za UTD: Nemška mreža za UTD in Svoboda namesto polne zaposlenosti, predlogi različnih modelov UTD pa so se začeli vrstiti tudi na formalnopolitičnem področju. Pomenljivo je tudi, da so se pojavili na obeh polih političnega spektra, tako na levem kot desnem.

Na levici je tako edina stranka, ki ni oblikovala svojega predloga UTD in ki mu radikalno nasprotuje že od vsega začetka razprave v 80. letih, Socialdemokratska stranka Nemčije. Leta 2008 se je ob obuditvi razprav o UTD in prihodnosti nemške države blaginje do predloga vnovič kritično opredelila. Komisija za vprašanja temeljnih vrednot pri Socialdemokratski stranki (nem. *'Grundwertekommission beim Parteivorstand der SPD'*) je oblikovala mnenjski dokument o UTD. Že naslov dokumenta Brezpogojni temeljni dohodek? Denar sam po sebi ne zadostuje! (nem. *'Bedingungsloses Grundeinkommen? Geld allein genügt nicht!'*) pove veliko o odnosu do UTD. Socialdemokratska stranka svojo kritiko UTD izpeljuje iz prepričanja, da brezpogojna upravičenost do materialne varnosti ne more biti zadostni pogoj socialne vključenosti vseh državljanov. Kritiko predloga razdelijo na naslednjih šest problemskih sklopov:

1. UTD bo povečal trenja med upravičenci do UTD, ki ga ne financirajo, in tistim delom družbe, ki prejemek financira (eksploatacijski ugovor zoper UTD).
2. Ker vsi upravičenci nimajo enakih možnosti za uporabo UTD za izboljšanje lastnega materialnega in socialnega položaja, UTD ne bo vplival na zmanjševanje družbenih neenakosti (kritika t. i. teorije starta).
3. UTD problema revščine ne bo rešil, saj bo združil več trenutno samostojnih socialnih prejemkov, odpravil pa bo tudi nekatere druge socialnovarstvene storitve in programe, ki posredno vplivajo na zmanjševanje revščine v družbi (kritika t. i. teorije starta).
4. UTD ne bo ustvaril solidarne družbe, kjer bi bili do njega dejansko upravičeni vsi državljani. Tisti državljani, ki ga bodo skozi progresivno davčno lestvico dejansko financirali, ga bodo s plačevanjem višjih davkov dejansko vrnili državi (problem nezmožnosti vzpostavitve novega centra družbene vključenosti, ki bi temeljil na solidarnosti).

5. UTD ni ciljan socialni prejemek. Nekatere družbene skupine potrebujejo več virov, da bi dosegle enak socialni in materialni družben položaj kot druge. Samo materialni prejemki ne morejo vzpostaviti družbene solidarnosti (problem neupoštevanja pristopa pripoznavanja).
6. UTD ne bo okrepil pogajalske pozicije zaposlenih – kdor namreč razpolaga s temeljnim dohodkom, lažje sprejme zahteve delodajalca po znižanju plače (problem slabljenja pogajalskih pozicij zaposlenih) (Grundwertekommission beim Parteivorstand der SPD 2008).

Argumenti Socialdemokratske stranke Nemčije proti UTD večinoma izhajajo iz problematičnosti razumevanja egalitarizma oziroma družbene pravičnosti v tradicijah državljanstva (pravi libertarizem in egalitarizem srečnega naključja), ki utemljujeta upravičenost do UTD, kot smo jo opredelili že v četrtem poglavju. Tu je problematizirana logika UTD, ki je vpeta v teorijo starta (točki 2. in 3.), s čimer se zapostavi resnično dekomodifikacijsko vlogo države blaginje in pozablja na pristop pripoznavanja (točka 5.). Socialdemokratska stranka je gledano s stališča njenega programskega diskurza še vedno ciljno osredotočena na sistem pridobitnega dela kot ključne točke zagotavljanja socialne vključenosti posameznika in družine in močne, a ne vrednostno nevtralne vloge države pri tem. V strankarskem programu iz leta 2007 (nem. '*Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*') je poudarjeno, da ima »vsak človek pravico do dela. Plačano delo je ključ do polnega sodelovanja v družbenem življenju. Delo posamezniku daje življenjski smisel in družbeno priznanje. Delo preprečuje družbeno izključenost in omogoča samostojno življenje, brezposelnost pa, nasprotno, posameznika marginalizira in mu odreka človekovo dostojanstvo«.

Druge stranke na politični levici imajo do predloga pozitiven odnos, čeravno ne moremo trditi, da ga podpira njihovo celotno člansko telo ali da je UTD del njihovega uradnega političnega programa. Na levici je kot prva stranka po Zelenih uvrstitev UTD na dnevni red političnega odločanja predlagala Stranka demokratičnega socializma (nem. '*Partei des Demokratischen Sozialismus – PDS*')⁹⁷, ki se je v letu 2005 preimenovala v Stranko levice (nem. '*Die Linkspartei. – PDS*'). Pri njihovem modelu UTD oziroma socialni dividendi (nem. '*Grundeinkommen*' ali '*Sozialdividende*'), ki so jo predstavili leta 2006,

⁹⁷ Do leta 1989 je bila to komunistična partija Nemške demokratične republike.

izhajajo iz humanističnih in emancipativnih argumentov v podporo UTD. Stranka levice razume UTD kot mehanizem za preseganje ustaljenih proizvodnih odnosov, povrnitev človekovega dostojanstva in odgovor na naraščajočo negotovost na trgu delovne sile ter povečevanje možnosti raznovrstnih življenjskih izbir. Stranka Levice glede UTD še zdaleč ni enotna, saj je tudi za njene člane UTD kontroverzna tema, ki zelo polarizira še posebej ob naraščajočem vplivu sindikalnega krila stranke (Kipping 2008, 2–3), (Neumann 2008, 74–75) in (Bischoff 2006; Schlecht v Neumann 2008, 14), ki ima do UTD podobne zadržke kot Socialdemokratska stranka.

Zanimanje za UTD se je v tem obdobju znova obudilo tudi pri Zelenih. Po njihovem sodelovanju v levo-sredinski koaliciji (t. i. rdeče-zeleni koaliciji), ki je sprejela na prejšnjih straneh opisane reforme socialne politike, je leta 2007 prišlo do obširnih razprav o prihodnosti nemške države blaginje in vlogi Zelenih pri njenem oblikovanju. Že ob sprejemanju Agende 2010 Zeleni niso bili enotni glede usmeritve socialne politike, zato je bilo razočaranje nekaterih strankarskih frakcij ob socialnopolitičnih reformah, ki so bile del Agende 2010, toliko večje. Leta 2007 je zato več regionalnih odborov Zelenih predlagalo uvedbo delnega UTD (nem. *'Sockelgrundeinkommen'*). Predlog sicer na strankarski ravni ni bil sprejet (dobil je 40 odstotkov strankarskih glasov), kljub temu pa so se razprave znotraj stranke nadaljevale. Argument Zelenih za uvedbo UTD se napaja iz že omenjenega sodelovanja v Agendi 2010, ki je bilo (in je še) podvrženo močni kritični presoji v lastnih vrstah. Frakcije Zelenih, ki so zagovornice UTD, izpostavljajo potrebo po prelomu z lastnimi usmeritvami v socialni politiki, ki jih je stranka večinsko podpirala v času koalicije s Socialnimi demokrati v letih od 1998 do 2005. Na argumentativno-diskurzivnem nivoju se predlog UTD bistveno ne razlikuje od predloga UTD, ki so ga predlagali v Stranki levice. Tudi pri Zelenih gre za odgovor na širše probleme pridobitvene družbe in njej pripadajočega trga delovne sile ter zagovarjanje učinkovitejše in na egalitarizmu utemeljene socialne politike, ki bi bila bolj prilagojena problemom sedanosti, predvsem pa bi bolj 'humano' reševala položaj najbolj ranljivih družbenih skupin (Neumann 2008, 73; Jacobi 2009, 24–28).

Na desnem polu političnega spektra so se prav tako pojavili predlogi UTD. Leta 2006 je UTD predlagal takratni premier zvezne dežele Turingije Dieter Althaus, član, v tem obdobju, vladajoče Stranke krščanskih demokratov. Althaus je predlagal t. i. **solidaristični državljanski dohodek** (nem. *'Solidarisches Bürgergeld'*), ki je v

tehnično-finančnem smislu pravzaprav negativna dohodnina. Njegovo financiranje pa temelji na reformi davčnega sistema. Althaus argumentov za to obliko UTD ne išče (tako kot predlogi na levici) v njegovih emancipatornih učinkih in potencialih za predrugačenje družbenega sistema in večji svobodi posameznika, ampak prej nasprotno – sledi prepričanju, da so v državi blaginje obstoječi sistemi socialnega zavarovanja finančno nevzdržni, zato jih je treba reformirati, državo blaginje pa kar najbolj poceniti. Neumann (2008, 97–98) ugotavlja, da je predlog solidarističnega državljskega dohodka usmerjen predvsem v omogočanje boljšega delovanja fleksibilnega trga delovne sile in davčno reformo, vidik družbene pravičnosti, ki bi upošteval različne individualne položaje posameznikov (še posebej tistih najbolj ranljivih) in izboljšanje njihovega položaja, pa je pri njem zapostavljen.

Ta predlog je, podobno kot Murrayev 'Načrt', blizu libertarnemu razumevanju družbene pravičnosti⁹⁸. Tudi Kipping (Volmer 2009) opozarja na libertarno naravo Althausovega solidarističnega državljskega dohodka. Njegovo financiranje je namreč omogočeno z (na levici nesprejemljivo) prenovo obstoječega davčnega sistema. Ker bi bil nov davčni sistem tudi z dodatkom solidarističnega državljskega dohodka razmeroma ugodnejši za tiste, ki zaslužijo več, Kipping (Volmer 2009) zatrjuje, da Althausov model UTD z idealnim, torej pravim predlogom UTD nima prav veliko skupnega.

Podobno velja za predlog UTD, ki ga podpira druga stranka, ki je trenutno v desnosredinski koaliciji, in sicer Liberalna stranka Nemčije (nem. '*Freie Demokratische Partei – FDP*'). Leta 2005 je podpredsednik stranke Andreas Pinkwart (takrat še namestnik premierja zvezne dežele Severno Porenje-Vestfalija) oblikoval t. i. **liberalni državljski dohodek** (nem. '*Das liberale Buergergeld*'). Argument za njegovo uvedbo pri liberalcih izhaja iz prepričanja, da je treba nemški trg delovne sile reformirati v smislu odprave disfunkcij in strukturnih asimetrij na njem. Argumentacija, ki ji Pinkwart tu sledi, je, da bi liberalni državljski dohodek odpravil rigidnost nemškega trga delovne sile, zagotovil večjo fleksibilizacijo zaposlovanja in posameznikom v večji meri omogočil sprejemanje tveganih, kratkotrajnih in z delavsko zakonodajo manj zaščiteneh zaposlitev.

⁹⁸ Tudi Opielka (2007, 5) ugotavlja, da gre pri Althausovem solidarističnem državljskem dohodku za precejšno podobnost z 'načrtom'.

Drugi argument, ki ga izpostavlja Pinkwartov predlog, je pocenitev stroškov, ki nastajajo v politiki zaposlovanja in socialni politiki ob izvajanju programov aktivne politike zaposlovanja oziroma programov tipa 'workfare' (Des 56. Ord. Bundesparteitage der FDP 2005). Pri liberalnem državljskem dohodku gre torej za poskus zmanjševanja delavskih pravic in pocenitev državne administracije, ki je potrebna za izvajanje programov ter usposabljanje in nadzor upravičencev do socialnih prejemkov.

Očitno je, da že sama argumentacija oziroma motiv za uvedbo liberalnega državljskega dohodka izhaja iz razumevanja države blaginje kot družbenega mehanizma, ki je pri zagotavljanju splošne družbene blaginje prej ovira kot pa nujno potrebna institucija. Predlog je bolj kot v izboljševanje položaja najbolj ranljivih skupin prebivalstva usmerjen v zagotavljanje čim bolj prostega delovanja tržnih mehanizmov in koristi delodajalcev. Odnos liberalcev in še posebej avtorja predloga liberalnega državljskega dohodka Pinkwarta do prejemnikov socialnih pomoči razkrivajo tudi njegove izjave ob tožbi predsednika liberalne stranke Guida Westerwelleja, ki jo je iz razlogov razžalitve zaradi njegovih komentarjev in razmišljanj o državi blaginje v časniku *der Welt* sprožil eden izmed prejemnikov socialne pomoči. Pinkwart je v odzivu na tožbo zahteval še večjo okrepitev pritiska na brezposelne in znižanje zneska socialne pomoči, v kolikor brezposelni niso pripravljeni sprejeti ponujene zaposlitve (Vaupotič 2010).

Obnovljene razprave o uvedbi UTD v Nemčiji so zelo plodne in vse pogosteje potekajo na akademskem področju, v nevladnih organizacijah, v nemški javnosti in v formalnem javnopolitičnem prostoru. Nemčija je idealen primer, ki potrjuje našo tezo, da je UTD koncept, ki si ga zaradi prepleta vrednot enakosti in svobode, ob opuščanju nekaterih principov idealnega UTD, zlahka prisvajajo različne politične opcije. Zaradi tega so političnih cilji in argumentacije v podporo UTD v Nemčiji zelo raznovrstne in odvisne od političnega pola, na katerem se pojavljajo.

7.3.2. Ocena možnosti UTD v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje in v Nemčiji

7.3.2.1. Ovira 'razvojna pogojenost' v Nemčiji

Možnost uvedbe UTD, predvsem pa možnost idealne oblike UTD, se zdi malo verjetna, vsaj na idealnotipskem nivoju opredelitev držav blaginje, tudi v primeru konservativno-korporativističnega tipa države blaginje. Razloga za to sta predvsem močno poudarjena delovna etika in težnja po ohranjanju statusnih razlik oziroma prevladujočega principa izenačenosti, ki to etiko podpira. Kot ugotavlja Noguera (2000, 5), sta prav raven vpetosti principa izenačenosti in meritokratske filozofije v sisteme socialne varnosti tista elementa, ki najmočneje določata (ne)skladnost UTD s temeljnimi principi delovanja različnih tipov države blaginje. Ker je princip izenačenosti v konservativno-korporativističnem tipu države blaginje najmočneje izražen, bi moral biti prehod v t. i. UTD-sistem blaginje oziroma reforma obstoječega sistema blaginje v smer brezpogojnosti in univerzalnosti UTD najtežja. Da bi UTD povečal svoje implementacijske možnosti, bi se torej morala zgoditi radikalna sprememba tako v celotni organiziranosti družbenega življenja kot tudi v ekonomskem in socialnem podsistemu.

Kljub temu je treba izpostaviti, da je nemška država blaginje v okviru Agende 2010 v zadnjih letih že doživela nekatere spremembe, ki jih nekateri avtorji (Lessenich 2009; Eichorst, Grienberger-Zingerle in Konle-Seidl 2006; Opielka 2008) označujejo celo kot paradigmatški zasuk. Ta zasuk (červavno se je zgodil bolj na ravni idej o reformi kot v resnici, saj so sistemi socialnih zavarovanj ostali nedotaknjeni, s tem pa je temeljni princip zagotavljanja socialne varnosti še vedno princip izenačenosti oziroma kontributivnosti) pa vendar v določeni meri nasprotuje tezi o razvojnih odzivih, ki so lastni posameznim tipom države blaginje, (angl. *'path dependency'*), v katerih so implementacijske možnosti novih javnih politik odvisne od specifičnega kulturnega, zgodovinskega, ekonomskega in vrednostnega okvirja določene države. Kot ugotavljajo Eichorst, Grienberger-Zingerle in Konle-Seidl (2006), je v primeru nemške reforme države blaginje prišlo do premikov od prevladujočega principa izenačenosti k principu potrebe v socialni politiki in od pasivne k aktivni politiki v politiki zaposlovanja. To kaže tudi na možnost radikalnejših zasukov v logiki delovanja držav blaginje in spreminjanje oziroma povečevanje ali zmanjševanje vloge njihovih posameznih

temeljnih principov. Tudi če sprejmemo njihovo tezo, da se je v Nemčiji zgodil paradigmatški zasuk, pa je ta vodil v smer t. i. pogojevane blaginje. Principi pogojevane blaginje pa so diametralno nasprotni principom, ki jih želi na področje zagotavljanja socialne varnosti vpeljati UTD. S tega vidika je možnost uvedbe idealnega UTD v Nemčiji vseeno majhna. Gledano z drugega zornega kota pa so spremembe v nemški državi blaginje in ideje o nadaljnjih reformah povzročile oblikovanje močnega kritičnega potenciala glede nadaljnjega razvoja nemške države blaginje tako v javnosti in v akademskih krogih kot tudi na formalno-političnem področju. Za razliko od Švedske so v Nemčiji socialnopolitične reforme odprle prostor za razmislek o UTD.

Tudi zato Opielka (2008, 91) ugotavlja, da se, vsaj kar zadeva diskurzivni nivo nemških političnih strank in širše javnosti, strahovi pred brezpogojnostjo UTD in grožnja pred zmanjševanjem vrednot delovne etike postopno umikajo prav nasprotnim idejam – da je 'pravi' trg delovne sile mogoč šele z uvedbo UTD, ki bi odpravila nujnost polnega vstopa nanj. Tako je povsem verjetno (še posebej, če upoštevamo pionirsko naravo nemške socialne politike), da se bodo v prihodnosti do sedaj prevladujoči principi v socialni politiki, ki temeljijo na delovni etiki in monopolu sistema pridobitnega dela v njenem oblikovanju in usmeritvah, postopoma (ali pa vsaj v delu ukrepov) začeli umikati principu brezpogojnosti.

7.3.2.2. Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' v Nemčiji

Na tej točki je treba opozoriti na neenotnost nemških političnih strank, ki predlagajo UTD. Idejna polarizacija je vidna tako na ravni političnih strank (primer Stranke zelenih in Stranke leve) kot tudi ravni med samimi strankami oziroma med posameznimi predlogi UTD (primer zavračanja solidarističnega in liberalnega državlanskega dohodka s strani politične leve).

UTD v Nemčiji še vedno ostaja le konceptualni predlog, do njegove uvrstitve na dnevni red političnega odločanja ni prišlo. Če razprave o UTD v Nemčiji analiziramo z vidika pristopov v analizi moči, in sicer dvodimenzionalnega (Bachrach in Baratz 1970) in tridimenzionalnega pristopa (Lukes 1974), ugotovimo, da je za analizo razlogov za neuvrščanje UTD na dnevni red političnega odločanja bolj primeren dvodimenzionalni pristop. Tako kot na Švedskem se tematika zmanjševanja dohodkovne varnosti, ki jo

UTD naslavlja, uspešno transformira v družbeno relevanten problem. Vendar pa se, za razliko od situacije na Švedskem, v veliko večjem delu političnega prostora problematizira tudi že sama družbena središčnost plačanega dela in njena vpetost v socialno politiko. Problematičnost družbene središčnosti plačanega dela postaja, vsaj v delu političnega prostora, legitimna družbena tematika.

Problem redefinicije družbene središčnosti plačanega dela se torej v Nemčiji uspešno artikulari kot družbeno relevanten in legitimen problem, zato obstaja verjetnost, da se UTD v prihodnosti začne uvrščati na dnevni red političnega odločanja. Kljub temu pa lahko sklepamo, da v reformah nemškega modela države blaginje tisti, ki imajo moč, še vedno vzpostavljajo politične vrednote in institucionalne prakse, ki v formalnopolitičnem prostoru omejujejo alternativno definiranje javnopolitičnih problemov. Tako se skozi oblikovanje dnevnega reda in procese filtracije tematika redefinicije središčnosti plačanega dela še vedno izloča (sicer ne več na strankarski ravni, ampak predvsem na ravni parlamentarnega dnevnega reda).

Za analizo UTD v Nemčiji je manj primeren tridimenzionalen pristop v analizi moči oziroma koncept manipulacije preferenc. Ideološki in vrednostni aparat nosilcev politične in družbene moči in njihov politični diskurz, ki bi lahko (skoraj) popolnoma, tako kot je temu na Švedskem, onemogočal problematizacijo družbene središčnosti plačanega dela, ni tako močan. Zato manipulacija preferenc, ki bi onemogočala pojav širših javnih zahtev po redefiniciji ali celo odpravi družbene središčnosti pridobitnega dela, ne obstaja. Tako ostajajo prepričanja in preference posameznikov in družbenih skupin do plačanega dela in njegove vloge v socialni politiki v večji meri njihovi lastni, s čimer se ne izgublja potencial, ki ga imajo te skupine pri oblikovanju drugačnih javnopolitičnih predlogov.

Kljub temu pa lahko ugotovimo, da se UTD pri uvrščanju na dnevni red političnega odločanja in kasneje do uzakonitve (legalizacije) in implementacije v Nemčiji sooča s problemi, ki so še vedno povezani z družbeno distribucijo moči v procesu javnopolitičnega odločanja. Nosilci moči (akterji/sistem) prek procesa filtracije še vedno izločajo določene tematike oziroma družbene probleme, ki jih zaznavajo kot vrednotno nesprejemljive. V Nemčiji se ta proces odvija le na parlamentarnem nivoju političnega dnevnega reda, ne pa tudi na nižjih političnih nivojih, kjer nosilci družbene in politične

moči prek vzpostavljenega ideološkega in vrednotnega sistema ne uspejo več uspešno vplivati na neartikulacijo zahtev po UTD.

7.4. Analiza implementacijskih možnosti UTD v liberalnem tipu države blaginje in v ZDA

Liberalni tip države blaginje lahko v osnovi povežemo z značilnostmi tradicij državljanstva, kot so libertarizem, komunitarizem in egalitarizem srečnega naključja, ki določajo podstat značilnosti tega tipa. Glavna značilnost liberalnega tipa države blaginje je prevladujoča tržna logika – trg kot glavni vir blaginje. Zato ta tip države blaginje ni naklonjen ideji, da bi se tržni odnosi in njim pripadajoči mehanizmi, skozi katere se zagotavlja posameznikova blaginja, umaknili zagotavljanju socialnih pravic s strani države (Myles in Quadagno 2002, 40). Država zagotavlja pomoč le, če odpovedo vse druge možnosti za zagotovitev socialne varnosti. Posameznik mora izkoristiti vse svoje vire in priložnosti za delo, preden je upravičen do socialnih prejemkov. Poudarek je torej na individualni odgovornosti posameznika za lastno socialno in materialno varnost. Socialni prejemki pripadajo le posameznikom z zelo nizkimi in nerednimi dohodki in tistim, ki so odvisni izključno od pomoči države. »V tem blaginjskem modelu so prizadevanja za širjenje socialnih pravic vedno zadela ob tradicionalne, liberalne norme delovne etike: omejitve blaginje se pojavijo na tisti točki, na kateri se zdi, da obstaja minimalna možnost, da posameznik lahko 'izkoristi' državno podporo oziroma da se odloči za prejemanje podpore namesto za delo, zaposlitev« (Trbanc 1992, 100). Temelji torej na principu preverjene potrebe kot principu socialne pravičnosti. Socialna podpora je skrajno omejena, raven podpore je nizka in povezana s stigmatizacijo, stopnja dekomodifikacije je značilno nizka.

Pri liberalnem tipu države blaginje je, tako kot pri socialdemokratskem in konservativno-korporativističnem tipu, poudarek na **središčnosti delovne etike**. Ta se kaže v prevladi socialnih programov, ki so vezani na koncept delovne blaginje. Značilna socialna programa sta npr. 'blaginja za delo' (ang. '*welfare to work*') v Veliki Britaniji in 'delaj za svojo blaginjo' (angl. '*workfare*') v ZDA.⁹⁹ V socialni politiki prevladuje

⁹⁹ Cilj teh programov je čim hitrejša (ponovna) vključitev brezposelnih oseb na trg delovne sile in s tem prevzemanje odgovornosti za lastno materialno varnost.

princip **potrebe** (angl. *'need'*), ki temelji na dohodkovnem preiskusu oziroma preverjeni potrebi (angl. *'means test'*) in pogojenosti upravičenosti do denarnih prejemkov (v tem primeru socialnih pomoči). Podpora statusu quo v socialni politiki je visoka, največjo politično moč imajo tiste skupine prebivalstva (predvsem višji in srednji razred), ki imajo od vzdrževanja statusa quo tudi največje koristi. Te koristi se kažejo v nizki redistributivni moči države in v prevladujočih meritokratskih načelih.

Esping-Andersen (1990) meni, da je za razvoj posameznega tipa države blaginje odločilnega pomena sistem družbene stratifikacije, ki določa konstelacijo moči med družbenimi razredi. Tako je za nastanek in oblikovanje značilnosti različnih tipov države blaginje odgovoren razredni konflikt in znotraj njega moč delavskega razreda, da svoje interese uveljavi, ter njegova sposobnost, da s tvorjenjem politično-razrednih koalicij nevtralizira interese drugih razredov. Zato so v primeru liberalnega tipa države blaginje temeljni ideološki vzvodi njenega oblikovanja in delovanja (liberalna filozofija minimalne intervencijske funkcije države pri zagotavljanju posameznikove blaginje) nujno odsev porazdelitve moči posameznih razredov. Tu sta moč in sposobnost delavskega razreda, gledano z zgodovinskega in primerjalnega vidika različnih tipov države blaginje, najmanjši. Mobilizacija srednjega razreda, s katero bi se povečale možnosti za oblikovanje tipa države blaginje, ki bi slonel na principu univerzalne in močne dekomodifikacije, je razmeroma neuspešna. Delavski razred pa nima toliko družbene moči, da bi sam vzpostavil hegemonijo nad oblikovanjem države blaginje. Zato je liberalni tip države blaginje produkt moči lastnikov kapitala, ki jim je v interesu vzdrževati velike razredne razlike v smislu neenakih možnosti dekomodifikacije posameznih družbenih razredov (Kemeny 1995, 89, 93–94). Če je za vzpostavitev socialdemokratskega tipa države blaginje pomembna t. i. blaginjska koalicija med delavskim razredom in srednjim razredom, je za vzpostavitev liberalnega tipa pomembno oblikovanje t. i. anti-blaginjske koalicije med srednjim in višjim razredom (Albrekt Larsen 2005, 4).

V kontekstu ZDA je pojasnjevalna moč teoretskih modelov¹⁰⁰ Esping-Andersena (1990) in Korpija (1978), ki utemeljujeta oblikovanje značilnosti držav blaginje na mobilizaciji

¹⁰⁰ Ta modela smo uporabili kot teoretsko podstat pri analizi nastanka idealnih tipov držav blaginje in tipičnih držav predstavnic znotraj njih.

družbenih razredov, njihovih resursov in sposobnosti tvorjenja politično-razrednih koalicij, manjša. V primeru ZDA je namreč element organiziranosti delavskega razreda, ki bi imel za posledico oblikovanje močnih sindikatov na področju industrijskih odnosov oziroma socialdemokratske stranke na formalnopolitičnem področju, neprimerno manjši kot v drugih obravnavanih evropskih državah (Amenta, Bonastia in Caren 2001, 219). Zato delavskemu gibanju nikoli ni uspelo mobilizirati drugih družbenih razredov do te mere, da bi lahko odločneje uveljavil svoje interese pri oblikovanju države blaginje. Ugotovimo lahko celo, da je eden od najpomembnejših razlogov za uvrstitev ZDA v liberalni tip države blaginje prav t. i. anti-blaginjska koalicija med srednjim in višjim razredom, ki je omejevala (in omejuje) politični domet delavskega razreda. Glede na tovrstni potek razvoja države blaginje v ZDA lahko domnevamo, da socialne politike, ki bi temeljile na univerzalnosti in brezpogojnosti socialnih pravic in močni redistribuciji, ne morejo pridobiti zadostne politične podpore.

7.4.1. Vpogled v razpravo o UTD v ZDA

Razprave o UTD (oziroma o predlogih, podobnih UTD) so se v ZDA začele prej kot v Evropi. Uvrstimo jih lahko v dve časovni obdobji, v katerih so bile akademske in politične razprave še posebej močne. Prvo je obdobje poznih 50. in začetka 60. let, drugo pa od poznih 70. let do danes. Tovrstna razmišljanja so se v ZDA pojavila v obdobju ekonomske konjunktore 50. in zgodnjih 60. let, ko se je zaradi tehničnega napredka širila avtomatizacija proizvodnje. Zaradi novega načina proizvodnje so se pri družbeno kritičnih avtorjih, kot so Galbraith (1958), Harrington (1962) in Macdonald (1963), porajali pomisleki o obljubah svetle prihodnosti, ko naj bi se občutno zmanjšalo povpraševanje po delu, ne da bi postavilo pod vprašaj ekonomsko rast in družbeno blagostanje. Tak razvoj naj bi imel negativne učinke na prevladujoče družbene vrednote, vrednote dela in posameznikovo ter družbeno blaginjo. Družbeno vprašanje, na katerega je bilo treba odgovoriti, ni bila več revščina sama po sebi, ampak revščina kot stranski in neizogibni produkt ekonomskega napredka, ki sicer zagotavlja ekonomsko rast, a hkrati odpravlja povpraševanje po (industrijskem) delu (ang. *'jobloss growth'*)¹⁰¹. Problem torej ni bil, kako zagotoviti gospodarsko rast, temveč kako omogočiti nadaljnjo potrošnjo – potrošnjo tistih, ki ostajajo zunaj trga delovne sile. Po mnenju Macdonalda je bila

¹⁰¹ Vilroxx (1993, 2006) ugotavlja, da to pomeni prelom v razumevanju pomena ekonomske rasti.

potrošnja namreč ključni element socialne vključenosti v ZDA v zgodnjih 60. letih. Za to pa je bilo treba, kot ugotavlja Galbraith (1958), prekiniti povezavo med plačanim delom in dohodkom (Kornbluh 2004, 3–9). Čeprav se ti avtorji sicer niso neposredno zavzemali za UTD, pa so bila njihova razmišljanja osnova za razprave o UTD, ki so sledile v 60. letih. Takrat je zanimanje za UTD izrazila skupina uglednih ekonomistov, kot so Milton Friedman¹⁰², James Tobin, Paul Samuelson, John Kenneth Galbraith, Harold Watts in Robert Lampman, sicer predstavnikov različnih svetovnonazorskih pogledov oziroma šol ekonomske misli.

Tudi zato lahko vsebinsko razpravo o UTD v ZDA v grobem razdelimo vzdolž dveh argumentativnih diskurzov. Prvi in močnejši del razprave išče argumente v podporo UTD v nujnosti reforme ameriške socialne politike in njenega sistema blaginje. Tu je UTD del libertarno-konservativne agende. Zagovornike te struje vodi želja po bolj učinkoviti državi blaginje, ki bi bila z UTD bolj pregledna, lažje bi jo bilo upravljati, bila pa bi tudi bolj učinkovita pri zmanjševanju revščine.

Najvidnejša predstavnika te struje iz zgodnjih 60. let sta Milton in Rose Friedman, ki v delu *Kapitalizem in svoboda* (ang. *'Capitalism and Freedom'*, 1962) zagovarjata negativno dohodnino. Tovrstna oblika UTD je v funkciji zagotavljanja nemotenega delovanja trga, ki ga, kot ugotavljata avtorja, dotedanje redistributivne državne politike omejujejo, kot omejujejo tudi posameznikovo svobodo. Poleg tega so pri odpravljanju revščine neučinkovite, saj jo skušajo odpraviti s posrednimi (angl. *'in kind'*) socialnimi ukrepi. Ukrep negativne dohodnine, ki je v nasprotju s prvimi neposredni (angl. *'in cash'*) ukrep socialne politike, bi tako nadomestil vse obstoječe ukrepe in programe države blaginje, ki naj bi 'paralizirali' lastno iniciativnost posameznika, in bi, za razliko od drugih ukrepov za odpravo revščine (npr. institut minimalne plače), onemogočal posege v svobodno delovanje trga (Friedman in Friedman 1962). Negativna dohodnina zagotavlja državljanom, ki so pod dohodkovnim pragom, denarni prejemek v obliki vračljivega davčnega odbitka. Višina prejema upravičencev bi se, kot predlaga Friedman, izračunala tako, da bi se od zagotovljenega minimalnega dohodka odštela stopnja negativne davčne obdavčitve, pomnožena s posameznikovim dohodkom. Pri tem

¹⁰² Razprave o negativni dohodnini se sicer pojavijo že veliko prej, in sicer v 40. letih. Njena glavna zagovornika sta Milton Friedman in George Stigler.

je višina posameznikove dohodkovne meje, ki določa, ali je upravičen do prejemka ali ne, določena kot zagotovljeni minimalni dohodek, deljen s stopnjo negativne davčne obdavčitve (Neuberg 2004, 4).

Ideje o UTD (oziroma njegovih neidealnih različicah) pa se v 60. letih niso pojavljale zgolj med liberalnimi in konservativnimi ekonomisti, ampak so postale del širšega gibanja za državljanske pravice v ZDA, ki je bilo ravno tedaj v največjem razmahu. UTD oziroma v tem primeru **zagotovljeni letni dohodek** (angl. *'guaranteed annual income'*) je tu razumljen kot del državljanjskih pravic in ne kot sredstvo reform države blaginje (drugi del argumentativnega diskurza). V tem obdobju ga zagovarjajo najbolj vidne nevladne organizacije, npr. Kampanja revnih (angl. *'Poor's People Campaign'*) in neformalna družbena gibanja, npr. gibanje za socialne pravice (angl. *'Welfare Rights Movement'*)¹⁰³. Ta druga struja diskurza o UTD uporablja govorico normativnih argumentov in argumentov družbene pravičnosti. Družbena gibanja 60. let podpora za svoje zahteve najdejo tudi pri Martinu Lutheru Kingu Jr., ki v tistem času v knjigi *Where Do We Go From Here: Chaos or Community?* (1968) oziroma v njenem predzadnjem poglavju *Where We Are Going?* tudi sam razmišlja o UTD. UTD je sestavni del njegovega širšega prizadevanja za odpravo rasizma, diskriminacije in revščine in ne zgolj reformni socialnopolitični predlog. Za Kinga je UTD mnogo več, namreč temeljni instrument ekonomske pravičnosti. Njegova argumentacija za UTD (na sistemski ravni) izhaja iz prepričanja, da so obstoječi ukrepi za preprečevanje revščine (v okviru stanovanjske in izobraževalne politike in politike zaposlovanja ipd.) vsak zase nezadostni in neuspešni. Za popolno odpravo revščine je treba tovrstno fragmentirano politiko poenotiti v usklajen program, ki revščine ne bi odpravljali s posrednimi, temveč neposrednimi ukrepi. King torej razume UTD kot ukrep, s katerim bi bili vzpostavljeni mehanizmi neposredne in celovite odprave revščine kot tudi njenih vzrokov. Na ravni posameznika bi bila učinka zagotovljene dohodkovne varnosti večje človekovo dostojanstvo in boljše možnosti za njegove samostojne življenjske odločitve ter samouresničitev. Za revščino ni odgovoren posameznik sam, ampak delovanje ekonomskega in socialnega sistema, ki kljub napredku revščine ne odpravljata (King 1968, 171–174).

¹⁰³ Avgusta 1967 je bilo v Washingtonu gibanje formalizirano z ustanovno konvencijo. Odtlej se je gibanje imenovalo Nacionalna organizacija za socialne pravice (angl. *'National Welfare Rights Organization – NWRO'*).

S tem so Kingova razmišljanja (kot tudi razmišljanja Galbraitha, Harringtona in Macdonalda) in zahteve družbenih gibanj 60. let, če jih analiziramo skozi tradicije državljanstva, v popolnem nasprotju z ameriškim libertarizmom in njegovo dogmo prostega trga, še bolj pa se razlikujejo od razumevanja vzrokov za revščino pri 'novi desnici'¹⁰⁴, ki razume državo blaginje in njene ukrepe kot ključno krivko za vzpostavitev in oblikovanje t. i. kulture odvisnosti in t. i. podrazreda. Poleg tega je zanje vprašanje revščine nedvoumno povezano z rasno diskriminacijo, ki je vzrok za izključevanje Afroameričanov iz novoodkritega ekonomskega blagostanja tega obdobja. Zahteve po UTD tako niso več le zahteve po ekonomski enakopravnosti, ampak so neločljivo povezane z zahtevami po odpravi rasne diskriminacije in uresničevanju človekovih pravic.

Zahteve družbenih gibanj in nevladnih organizacij po zagotovljenem letnem dohodku so svoj odziv našle tudi v akademskih ekonomskih krogih. Tako se je leta 1968 oblikovala peticija za uvedbo zagotovljenega letnega dohodka, katere pobudniki so bili izjemno ugledni ekonomisti (pretežno keynesianske usmeritve) James Tobin, Paul Samuelson, John Kenneth Galbraith, Harold Watts in Robert Lampman. Peticijo je podpisalo več kot tisoč ekonomistov s 125 ameriških univerz. Cilj peticije (še posebej pa dejstvo, da so bili podpisniki ugledni ekonomisti) je bil izpostaviti, da so programi zagotovljenega letnega dohodka finančno izvedljivi in zato sprejemljivi z ekonomskega in političnega vidika. V peticiji sicer predlog zagotovljenega letnega dohodka ni konkretiziran, ne daje prednosti točno določenemu predlogu, izpostavlja pa njegove temeljne principe. Pri tem je treba opozoriti, da se peticija odreka popolni brezpogojnosti in uniformnosti zagotovljenega letnega dohodka, saj med njegove temeljne principe uvršča tudi nekatere zahteve po delu, njegova višina pa naj bi bila odvisna od višine dohodka posameznika in velikosti gospodinjstva, v katerem ta živi (Sreenivasan 2009, 268).¹⁰⁵

Ti dve diskurzivni struji o zagotovljenem letnem dohodku sta leta 1969 kumulirali v njegovi uvrstitvi na dnevni red političnega odločanja, o čemer bomo podrobneje spregovorili v nadaljevanju. Ne moremo sicer trditi, da je pri tem šlo za usklajen

¹⁰⁴ 'Nova desnica' se sicer pojavi pozneje in doživi največji razmah v 80. in začetku 90. let.

¹⁰⁵ Friedman je sicer menil, da podpora negativni dohodnini oziroma zagotovljenemu letnemu dohodku ni bila tako enotna in široka (kot na to namiguje peticija), saj so si ekonomisti ukrep zelo različno razlagali (Neuberg 2004, 11).

politični pritisk, vendar pa sta obe struji pripomogli k večji javni sprejemljivosti¹⁰⁶ in politični legitimnosti zagotavljenega letnega dohodka. Friedmanova reformna socialnopolitična struja je zagotovila politično podporo v republikanskih krogih, struja družbenih gibanj pa v bolj liberalnih demokratskih krogih. Kot ugotavlja Kornbluh (2004, 12), pri tem ni šlo za željo republikanske stranke, ki je bila takrat na oblasti in ki je zagotovljeni letni dohodek uvrstila na dnevni red, po resnični zagotovitvi ekonomskega in socialnega državljanstva vsem državljanom. Predlog zagotavljenega letnega dohodka je bil, kot ugotavlja Neuberg (2004, 13), ne le v funkciji razrešitve naraščajočih socialnih in ekonomskih problemov afroameriškega prebivalstva, ampak predvsem odgovor na grožnje vse močnejših družbenih gibanj obstoječemu družbeno-političnemu sistemu, ki so se izražale v naraščajočih protestih in nemirih predvsem v revnih afroameriških urbanih skupnostih. Uvrstitev zagotavljenega letnega dohodka na dnevni red političnega odločanja je bila torej sredstvo, kako na razmeroma preprost, politično spreten in republikanski stranki politično neškodljiv način zagotoviti družbeni mir, navidezno konsolidacijo družbe in ohranitev stabilnosti družbeno-političnega sistema, ne da bi ob tem dejansko zagotovili večje socialne pravice v obliki obširnejše države blaginje, kot je to npr. zahtevalo t. i. gibanje za socialne pravice.

Posledica pestrih razprav o revščini, njenih vzrokih in vlogi zagotavljenega letnega dohodka v socialni politiki je bilo tudi oblikovanje t. i. socialnega eksperimenta o njegovih možnih učinkih. Med letoma 1968 in 1980 so na pobudo ameriške vlade izpeljali štiri socialne eksperimente o zagotavljenem letnem dohodku. Ti veljajo za prvi tako obsežni socialni eksperiment, pri katerem je bila uporabljena znanstvena metoda naključnega vzorčenja pri uvrščanju posameznikov v eksperimentalno in kontrolno skupino na tako obširnem vzorcu. V ZDA so bili del tega eksperimenta:

- *New Jersey Graduated Work Incentive Experiment*, ki je trajal od 1968 do 1972. Vzorec je obsegal 1216 oseb (ob koncu eksperimenta 983).
- *The Rural Income Maintenance Experiment (RIME)*, ki je trajal od leta 1970 do 1972. Vzorec je obsegal 809 oseb (ob koncu eksperimenta 729).

¹⁰⁶ Večina Američanov je, kot so ugotovile Gallupove mnenjske raziskave, podpirala Nixonov predlog zagotavljenega letnega dohodka (Shafarman 2002, 3).

- *Seattle/Denver Income Maintenance Experiment (SIME/DIME)*, ki je trajal od leta 1970 do 1980 (predviden do 1990). Vzorec je obsegal 4800 oseb.
- *The Gary Income Maintenance Experiment* med leti 1971 in 1974. Vzorec je obsegal 1799 družin (ob koncu eksperimenta 967).

Glavni cilj eksperimenta je bil ugotoviti, kakšen učinek ima ukrep zagotovljenega letnega dohodka na spodbude za delo pri različnih družbenih skupinah (belcih, Afroameričanih, Latinoameričanih, samskih materah, družinah z dvema staršema) kot tudi njegov vpliv na delovno aktivnost primarnega, sekundarnega in terciarnega 'breadwinnerja' znotraj enega gospodinjstva. Eksperiment naj bi tudi pokazali, kakšni bi bili stroški ukrepa in možnosti implementacije na nacionalni ravni. Raziskovalci so testirali devet različnih višin zagotovljenega letnega dohodka, ki so se gibale od 50 % do 150 % meje revščine. Poskušali so ugotoviti, ali je mogoče s takšnim ukrepom odpraviti revščino, ne da bi se ob tem znižale spodbude za delo do te mere, da bi bil ukrep na dolgi rok predrag in zato finančno neizvedljiv (Widerquist 2002, 2–7).

Naj na kratko povzamemo glavne ugotovitve eksperimenta. Eksperiment se je z vidika interesa oblikovalcev socialne politike še posebej osredotočal na naslednji skupini: za delo sposobne moške z družinami in ženske z otroki. Raziskovalci (in politični odločevalci) so namreč domnevali, da bi lahko bil prav med njimi učinek na zmanjšanje spodbud za delo največji, poleg tega pa bi lahko imel najbolj negativne posledice na skupni dohodek gospodinjstva. Učinki zagotovljenega letnega dohodka so bili naslednji. Pri moških z družinami se je znižala stopnja zaposlenosti in tudi število opravljenih ur dela na teden. Stopnja zaposlenosti v eksperimentalni skupini je bila manjša od tiste v kontrolni za 1,5 %, razlika pri opravljenih delovnih urah na teden pa je znašala 2 %. Razlike pri zmanjšanju spodbud za delo so se torej pojavile, vendar je bilo zmanjšanje v primerjavi s kontrolno skupino minimalno. Večje razlike so se pojavile pri ženskah z otroki. Tu je eksperimentalna skupina opravila za 23 % manj delovnih ur na teden kot kontrolna skupina, stopnja zaposlenosti pa je bila v eksperimentalni skupini nižja za 24 % od tiste v kontrolni skupini. Ugotovimo torej lahko, da so se spodbude za delo pri tej skupini znatno zmanjšale. Kljub temu pa je treba opozoriti, da so te ženske prihajale iz gospodinjstev, ki so imela v povprečju kar šest članov, v povprečju pa so imele štiri otroke. Zato je razumljivo, da je bil negativen učinek negativne dohodnine na spodbude

za delo pri njih občutnejši. Raziskovalci so še ugotovili, da denarni prejemki niso imeli negativnih učinkov na zdravje, samospoštovanje, socialno vključenost in na zaznave o kakovosti življenja vključenih v eksperimentalno skupino. Neželenih učinkov tudi ni bilo mogoče zaznati pri spremembah sestave družine, stabilnosti zakona in stopnjah rodnosti (Groot 2004, 6)¹⁰⁷.

Morda so bili bolj kot sami rezultati zanimivi odzivi zagovornikov, nasprotnikov in političnih odločevalcev na njih. Widerquist (2002, 10, 23) ugotavlja, da je bila interpretacija rezultatov odvisna od opredelitve različnih deležnikov do vprašanja, kaj je še družbeno sprejemljivo zmanjšanje spodbud za delo. Takšna opredelitev pa je vedno odvisna od političnih ciljev in ideoloških prepričanj deležnikov. Zato je bila od njih odvisna tudi interpretacija rezultatov, ki je bila torej v skladu z njimi. Zagovorniki ukrepa so rezultate interpretirali kot dokaz, da zagotovljeni letni dohodek ne bi povzročil množičnega izstopa posameznikov s trga delovne sile, njegovi nasprotniki pa, da je imel ukrep statistično značilne učinke na zmanjšanje spodbud za delo in da je zato ukrep dolgoročno finančno neizvedljiv in politično nesprejemljiv. Rezultati socialnega eksperimenta so naleteli na izjemno negativne odzive v medijih, ki so se v veliki večini omejili le na 'šokantne' rezultate o zmanjšanih spodbudah za delo in grožnjo delovni etiki, s čimer so si politični nasprotniki zagotovljenega letnega dohodka v javnopolitičnem procesu nedvomno izborili boljše pogajalske pozicije.

Poleg tega sta v obdobju, ko je potekal socialni eksperiment, zagon in vpliv družbenih gibanj poznih 60. let, predvsem gibanja za socialne pravice, že zvođenela. Tako je celo to gibanje nasprotovalo uvedbi Nixonovega¹⁰⁸ Načrta za pomoč družinam (angl. *Family Assistance Plan – FAP*), katerega del je bil tudi zagotovljeni letni dohodek (predlog so sicer oblikovali že strokovnjaki iz kabineta njegovega predhodnika, demokratskega

¹⁰⁷ Watts (Widerquist 2002, 15) ugotavlja, da so bili negativni učinki na spodbude za delo v eksperimentu precejšnji. Ker so udeleženci vedeli, da so del eksperimenta in da bo eksperiment časovno omejen, so želeli to obdobje čim boljše izkoristiti. Tako so udeleženci, ki so imeli npr. namen v naslednjem desetletju začasno (za mesec, dva) izstopiti s trga delovne sile, izkoristili prav časovno obdobje eksperimenta, ko so si izstop lažje privoščili.

¹⁰⁸ Nixon je v predsedniški tekmi leta 1969 zmagal tudi z obljubo reforme sistema blaginje.

predsednika Johnsona). Temu je bila sicer pridana zahteva po delu¹⁰⁹ (da bi bil predlog bolj sprejemljiv za republikance), namenjen pa je bil večinoma zaposlenim moškim z nizkimi dohodki. Tudi to je bil, poleg argumenta, da ukrep ne omogoča življenja nad mejo revščine in da ne naslavlja samskih mater kot ciljne skupine, eden od razlogov nasprotovanja gibanja za socialne pravice. V ameriškem kongresu je bil predlog na dnevnem redu političnega odločanja v obdobju od leta 1970 do 1972. V predstavniškem domu je dobil prvotni predlog Nixonove administracije dve tretjini glasov, ni pa dobil večine v senatu, kjer ga je najprej blokiral Odbor za finance (angl. *Senate Finance Committee*), v katerem so imeli primat republikanci. Zahtevali so, da se predlogu dodajo strožje zahteve po delu. Poleg tega so blokirali tudi prizadevanja demokratov po zvišanju zagotovljenega letnega dohodka. Na pobudo tega odbora je bil oblikovan noveliran predlog, ki pa v senatu (enako kot prvi predlog) ni dobil podpore. Zmerni republikanci in demokrati so glasovali za, bolj radikalni na obeh polih pa proti (Harris 2000, 15–18; Shafarman 2002, 4–5; Widerquist 2002, 20–21; Sreenivasan 2009, 269–270).

Mead (Neuberg 2004, 40) ugotavlja, da je šlo pri odločanju o Nixonovem Načrtu za pomoč družinam za tipičen politični konflikt med liberalnimi (demokrati) in konservativnimi (republikanci) političnimi nazori, pri čemer je bila glavna tematika delo in ne blaginja posameznikov. S tega vidika ni bilo politično najbolj občutljivo vprašanje, kakšna naj bo višina prejemka, ampak predvsem, kakšne in koliko zahtev po delu dodati predlogu, da bo zadoščeno principu recipročnosti. Na tej točki naj bi ukrep 'padel', saj so konservativci zahtevali strožje zahteve po delu, ki pa jih predvsem bolj liberalno usmerjeni demokrati niso hoteli sprejeti. Bowler (1974) ugotavlja, da je bil najpomembnejši razlog za zavrnitev Načrta za pomoč družinam (poleg tega, da republikanci niso bili pripravljeni na kompromis z demokrati glede višine predloga, drugi pa ne na kompromis s prvimi glede strogosti zahtev po delu), da Nixonova administracija, čeprav je predlog predlagala sama, v resnici ni hotela njegove uzakonitve. To tezo potrjuje tudi vodja Nixonovega kabineta H. R. Haldeman, ki je v

¹⁰⁹ Za delo sposobni odrasli bi bili po tem predlogu do polnega prejemka upravičeni le, če bi bili registrirani na zavodu za zaposlovanje in bi bili pripravljeni sprejeti njim primerno delo. Sicer bi se prejemek od programa za njihovo gospodinjstvo znižal za 300 dolarjev (s predlaganih 1600 dolarjev). Pri tem so bile v predlogu Nixonovega Načrta za pomoč družinam izjema matere s predšolskimi otroki in ženske, ki so živele v zakonski skupnosti z moškim, ki je izpolnjeval zgornje zahteve po delu (Neuberg 2004, 17).

svoj dnevnik 13. julija 1970 zapisal, da »želi [predsednik Nixon] zagotoviti, da predlog blokirajo demokrati, javnost pa mora dobiti vtis, da se mi [republikanci] zanj močno borimo, vendar predlog ne sme biti sprejet. Tega si ne moremo privoščiti« (Harris 2000, 26). Tako je hotel Nixon javnost prepričati, da je njegova administracija naklonjena redistributivnim ukrepom in zavezana k izboljšanju položaja najrevnejših družbenih slojev, medtem ko naj bi se v javnosti ustvaril vtis, da demokrati zaradi nasprotovanja predlogu temu niso naklonjeni (Neuberg 2004, 41).

To tezo potrjuje tudi dejstvo, da Nixonova administracija predloga nikoli več ni uvrstila na dnevni red političnega odločanja. Razlog za to lahko najdemo predvsem v usihanju družbenih in političnih nemirov in protestov, ki so do leta 1972 že skoraj v celoti izginili tako s politične agende kot tudi iz javnega, političnega in medijskega diskurza. Če je Nixonova administracija še leta 1968, ko se je Načrt za pomoč družinam oblikoval, in 1969, ko je bil uvrščen na dnevni red, tovrstni program nujno potrebovala z vidika zagotovitve socialnega miru (predvsem v afroameriških urbanih skupnostih), pa ta ob umiritvi razmer v zgodnjih 70. letih ni bil več potreben. S tem so izginili tudi politični razlogi za njegovo uzakonitev.

Podoben predlog naj bi bil sicer del predvidene obsežne reforme države blaginje, ki jo je zagovarjal in v svoji volilni kampanji leta 1976 obljubljal predsedniški kandidat demokratske stranke Jimmy Carter. Predlog zagotovljenega letnega dohodka je po zmagi Carterja leta 1977 oblikovala njegova administracija, postal je sestavni del t. i. programa z naslovom Načrt za boljše zaposlitve in dohodek (angl. *Better Jobs and Income Plan*). Tu je bil zagotovljeni letni dohodek znova predlagan v obliki negativne dohodnine, po svojih značilnostih pa je bil zelo podoben zadnjim različicam zagotovljenega letnega dohodka Nixonovega Načrta za pomoč družinam, s to razliko, da je vseboval strožje zahteve po delu. O Carterjevem predlogu zagotovljenega letnega dohodka¹¹⁰ ameriški senat ni nikoli razpravljajal, prav tako ne kongres (Harris 2000, 26; Steensland 2007, 2).

¹¹⁰ V tem obdobju se je pospešeno razpravljalo tudi o rezultatih eksperimentov o zagotovljenem letnem dohodku, kjer je bila za politično sprejemljivost še posebej škodljiva ugotovitev o zmanjšanih spodbudah za delo (Widerquist 2002, 1).

Dinamiko medijskega in javnopolitičnega diskurza o zagotovljenem letnem dohodku v 60. in 70. letih odlično analizira Steensland (2008). Pri tem ga zanima medijska **pojavnost deležnikov v javnopolitičnem procesu** (angl. '*actor representation approach*') in uporaba različnih t. i. **tematskih okvirjev**¹¹¹ (angl. '*frame adoption approach*') v obdobju od leta 1964 do 1980, ko je bila razprava o zagotovljenem letnem dohodku najbolj medijsko izpostavljena. Za osnovo uporabi tekstualno analizo 390 člankov o zagotovljenem letnem dohodku v dnevniku New York Times¹¹². Opredeli naslednjih osem tematskih okvirjev: reforma sistema¹¹³, menedžment proračuna¹¹⁴, delo¹¹⁵, revščina¹¹⁶, družbeni odnosi¹¹⁷, družina¹¹⁸, trg delovne sile¹¹⁹ in vrednote¹²⁰. Kot deležnike definira predsednika, predsednikovo administracijo, kongres, politike na lokalni in nacionalni ravni ter civilno družbo. Analizira medijski diskurz v štirih različnih obdobjih, in sicer: predzakonodajna posvetovanja pred uvrstitvijo Nixonovega Načrta o pomoči družinam na dnevni red političnega odločanja (*1. obdobje*), razprave v senatu in kongresu o prvem Nixonovem predlogu (*2. obdobje*), razprave v senatu in kongresu o noveliranem Nixonovem predlogu (*3. obdobje*) in razprave o Carterjevem predlogu Načrt za boljše zaposlitve in dohodek (*4. obdobje*).

¹¹¹ Tematski okvirji vsebujejo določeno interpretacijo problema, njim pripisane moralne pomene in njihove rešitve. Zato so nekateri vidiki problema bolj izpostavljeni od drugih.

¹¹² Tematski okvirji pri poročanju v osrednjih medijih se praviloma bistveno ne razlikujejo (Gamson, Neumann in dr. v Steensland 2008, 1027), kar je argument za analizo tematskih okvirjev le v enem mediju, in sicer v dnevniku New York Times.

¹¹³ Nujnost reforme sistema blaginje (problem neučinkovitosti ipd.), nujnost vpeljave nacionalnih standardov na področju blaginje, dilema med neposrednimi in posrednimi socialnimi politikami, problem federalne ureditve ZDA, vloga zveznih držav pri oblikovanju socialne politike in njene administracije.

¹¹⁴ Prenos pristojnosti socialnih prejemkov na federalno raven, stroški države blaginje in odgovornost države, nacionalna proračunska kriza, proračunska kriza na ravni zveznih držav, finančni obseg socialnih prejemkov in število prejemnikov, proračunska poraba.

¹¹⁵ Spodbude za delo, zahteve po delu, odvisnost prejemnikov, t. i. leni revni, zlorabe sistema blaginje, delovna etika.

¹¹⁶ Nizki dohodki, življenje pod pragom revščine, materialne potrebe, zaposleni revni, revščina v ZDA.

¹¹⁷ Socialne pravice, rasa, spol, ekonomski razredi, dohodkovna neenakost, urbani nemiri, degradacija.

¹¹⁸ Stabilnost družine, odsotni očetje, vpliv materine zaposlenosti na družino, mladoletne nosečnosti, visoke stopnje rodnosti, vpliv revščine na družine in otroke.

¹¹⁹ Trendi na trgu delovne sile, zaposlovanje, ponudba delovne sile, višina dohodkov.

¹²⁰ Svoboda, dostojanstvo, enakost, pravičnost, sram in stigmatizacija.

Steensland (2008, 1037–1038) ugotavlja, da so se skozi celotno analizirano časovno obdobje pojavljali vsi tematski okvirji. Vseskozi pa je prevladoval tematski okvir *menedžment proračuna* (26 % zastopanosti v diskurzu), sledili so mu *delo* (19 %), *reforma sistema* (16 %) in *revščina* (13 %). Precej manj so bili v celotnem diskurzu zastopani tematski okvirji *družbeni odnosi*, *družina*, *trg delovne sile* in *vrednote* (vsi s 6 ali 7 %). Gledano v časovni perspektivi je v zastopanosti v diskurzu največ pridobil tematski okvir *menedžment proračuna*, ki je bil v *1. obdobju* zastopan 'le' z 18 %, v *4. obdobju* pa že z 41 %. Zastopanost tematskega okvirja *delo* se je prav tako povečala. V *1. obdobju* je zavzemal 10 %, v *3. obdobju* 22 %, v *4. obdobju* pa 19 % zastopanosti v celotnem diskurzu. Uporaba vseh drugih tematskih okvirjev se je skozi analizirano časovno obdobje zmanjševala.

Kateri akterji so bili v medijskem diskurzu najbolj zastopani in katere tematske okvirje so uporabljali? Steensland (2008, 1038–1039) ugotavlja, da so bili v razpravah o zagotovljenem letnem dohodku (analizirano z vidika medijskega diskurza) največkrat uporabljeni tematski okvirji članov kongresa (26 % zastopanost), sledijo jim tematski okvirji akterjev civilne družbe (25 %), tematski okvirji politikov na lokalni in nacionalni ravni (19 %), tematski okvirji predsednikove administracije (16 %) in predsednikovi tematski okvirji (14 %). Gledano v časovni perspektivi je najbolj zanimivo in pomenljivo drastično zmanjševanje zastopanosti v diskurzu akterjev civilne družbe (44 % v *1. obdobju* in le 10 % v *4. obdobju*). Nasprotni trend, in sicer naraščanje zastopanosti v diskurzu, pa je mogoče opaziti pri predstavnikih kongresa, predsedniku in administraciji, ki so bili v medijskem diskurzu v *1. obdobju* skupaj zastopani s 36 %, v *4. obdobju* pa z veliko večino (že s 85 %). Ta trenda kažeta na slabitev moči civilno-družbenih akterjev v razpravi (natančneje, na njihovo nemoč, da svoje tematske okvirje 'lansirajo' v medije) in na krepitev moči akterjev, ki so delovali na institucionaliziranem formalno-političnem nivoju razprave o zagotovljenem letnem dohodku. Ti akterji (predstavniki kongresa, predsednik in administracija) so vplivali na razvoj diskurza razprave v smislu prevladovanja tematskih okvirjev, ki so jih največkrat uporabljali. Ti so bili *menedžment proračuna*, *delo* in *reforme sistema*. Akterji civilne družbe pa so v nasprotju z njimi v največji meri pri svojih argumentih uporabljali tematska okvirja *družbeni odnosi* in *revščina*.

Vse to dokazuje zmanjševanje vpliva civilne družbe na oblikovanje diskurza o zagotovljenem letnem dohodku skozi časovni okvir razprav, kar je skladno z našimi prejšnjimi ugotovitvami o pomembni vlogi zatona družbenih gibanj pri zakonodajnem neuspehu obeh predlogov. Če je bila na začetku razprav v poznih 60. letih zastopanost akterjev civilne družbe in t. i. institucionalnih akterjev (kot tudi porazdelitev njim pripadajočim tematskih okvirjev) bolj izenačena, pa se je razprava sčasoma (še posebej v poznih 70. letih) omejila na tematska okvirja *menedžmenta proračuna* in *delo*. To pa še ne pomeni, da so bili uporabljeni tematski okvirji posameznih akterjev skozi vse časovno obdobje političnih razprav konstantni. Vsi akterji, tako civilno-družbeni kot tudi institucionalni, so sčasoma vse pogosteje uporabljali ekonomsko govorico pomembnosti javnih financ in problematičnosti nižanja spodbud za delo in grožnje delovni etiki. To je bilo v skladu z duhom časa v ZDA, kjer so na pomenu pridobivale javne politike (tako pri republikancih kot pri demokratih), ki naj bi omejile naraščajočo inflacijo in brezposelnost zaradi ekonomske krize. Skrb za javne finance je tako postala prioriteta javnopolitična tema. Tematski okvir *delo* pa je pridobival na pomenu ob porajajočih se pristopih t. i. nove desnice, ki je prav takrat začela teoretsko utemeljevati problematičnost in nepotrebnost politik redistribucije, ki naj bi povzročale t. i. kulturo odvisnosti in oblikovanje t. i. podrazreda ter njuno reprodukcijo. Ker je bilo plačano delo najpogosteje predlagano kot univerzalno zdravilo za preprečevanje nastanka kulture odvisnosti, je postal vse bolj odmeven tudi njegov tematski okvir (spodbude za delo, pogojevanje socialnih pravic, blaginjska pogodba, recipročnost ipd.). Ti trendi so pripravili intelektualni in politični teren za politično legitimnost konservativnih reform poznejše Reaganove administracije. Bili so znanilci prihodnje prevlade konservativnih idej v socialni politiki ZDA in dogme prostega trga (Steensland 2007, 2; 2008, 1040–1043).

Steensland (2007, 13–18) sicer zakonodajni neuspeh predlogov zagotovljenega letnega dohodka podobno kot Harris (2004), Kornbluh (2004) in Neuberg (2004) pripisuje upadu moči civilno-družbenih gibanj in njihovim vse manj resnim grožnjam družbenemu miru in stabilnosti družbeno-političnega sistema. Poleg tega izpostavlja kulturno dimenzijo njihovega neuspeha, ki jo pojasnjuje s t. i. simboličnim onesnaženjem (angl. *'symbolic pollution'*). Trdi, da so predlogi zagotovljenega letnega dohodka v družbeno pripisovanje moralnih vrednosti zaslužnosti in nezaslužnosti posameznika, ki je utemeljeno na delovni etiki, vnesli simbolno zmedo, saj (za razliko od obstoječih programov in ukrepov socialne politike) niso vzpostavljali razlike med

upravičenostjo brezposelnih in t. i. zaposlenih revnih (angl. *'working poor'*) do socialnih prejemkov. Socialna politika ZDA je namreč temeljila (temelji) na močni stigmatizaciji tistih, ki izpadejo s trga delovne sile in zato postanejo revni ter upravičeni do socialnih prejemkov. Vzpostavljena je torej močna distinkcija med skupinami, ki so upravičene do prejemkov, a so zato družbeno stigmatizirane, in tistimi, ki so vključene na trg delovne sile in naj bi si bile same sposobne zagotoviti dohodkovno varnost.

V programih zagotovljenega letnega dohodka se zgodi simbolna izenačitev vključenih in ne vključenih na trg delovne sile, ki so v programih zagotovljenega letnega dohodka del iste ciljne skupine. Da bi tak ukrep lahko povečal svoje implementacijske možnosti, je potreben miselni preskok političnih odločevalcev, ki pa nujno zahteva redefinicijo pripisovanja moralne zaslužnosti in nezaslužnosti posameznikov v odnosu do njihovega položaja v sistemu pridobitnega dela. Kulturna stigma bi v tem primeru morala biti pripisana tudi tistim, ki so vključeni v sistem pridobitnega dela (ali nikomur). Tak preskok je težko izvedljiv v pogojih prevlade ideologije trga, kjer imajo vključeni priložnost za družbeni uspeh in priznanje, karierno napredovanje in materialno blagostanje (t. i. *'American Dream'*) in ne zdrs v revščino. Pomenil bi priznanje, da ameriško gospodarstvo ni sposobno omogočiti delovno aktivnim spodobnega preživetja. Družbena gibanja 60. let so izpostavila prav ta problem, namreč da je revščina v ZDA neizogiben stranski produkt ekonomskega napredka in da obstajajo v ameriški družbi družbene skupine, ki se zaradi svojega pripisanega in pridobljenega statusa (rasa, etnična pripadnost, spol, izobrazba ipd.) soočajo s sistemskimi oblikami družbene nepravilnosti in diskriminacije. Ta vidik razprav o zagotovljenem letnem dohodku je s slabljenjem moči družbenih gibanj 60. let sčasoma izginil iz javno-političnega diskurza, primat v njem pa sta prevzela finančni vidik, ki so ga večinoma uporabljali akterji iz institucionaliziranega političnega prostora (tako liberalnih kot konservativnih političnih nazorov), in moralno-paternalistični vidik, ki se je osredotočal na preprečevanje razvoja kulture odvisnosti pri 'nezaslužnih' upravičencih do socialnih prejemkov in ohranitev vrednote recipročnosti skozi zaostrovanje kriterijev upravičenosti in strogimi zahtevami po delu v usmeritvah socialne politike.

Zato so se možnosti implementacije zagotovljenega letnega dohodka v ZDA, še posebej v primeru, ko ta ne bi odstopal od celote svojih principov in bi vseboval tudi princip brezpogojnosti, po neuspešnih zakonodajnih poskusih v poznih 60. in 70 letih zmanjšale.

V političnem in intelektualnem diskurzu je začel popolnoma prevladovati t. i. moralistični argument pogojevanja socialnih prejemkov, kjer šele vključitev v sistem pridobitnega dela povzroči aktiviranje upravičenosti in kjer je do skrajnosti prigan koncept osebne odgovornosti za lastno blaginjo, ki skozi discipliniranje in stigmatizacijo upravičencev služi kot družbeni mehanizem preprečevanja eksploativnega ravnanja oziroma zagotovitve spoštovanja principa recipročnosti. Vključevanje v sistem pridobitnega dela je torej predpogoj polnega državljanstva (Zelleke 2005, 633).

Kljub temu pa je, morda presenetljivo, prav takrat ena od zveznih držav ZDA uvedla različico UTD. Leta 1976 je bil namreč na pobudo takratnega guvernerja Aljaske Jaya Hammonda ustanovljen **Stalni aljaški sklad** (angl. *'Alaskan Permanent Fund'*). Ta deluje na teoretski predpostavki skupnega lastništva naravnih virov (v tem primeru nafte) oziroma profitov, ki jih sklad s finančnimi investicijami prinaša. Letni prihodek sklada je tako razdeljen med prebivalce Aljaske (pogoj je stalno prebivališče petih let) v obliki dividende, ki se dodeljuje vsem v enakem znesku ne glede na starost upravičencev. Logika tega delnega UTD (višina prejemkov namreč ne zagotavlja življenja nad mejo revščine) je v skladu z libertarno premiso o minimiziranju vpliva in moči države in vrednostno nevtralnostjo obstoječih denarnih prejemkov. Stalni aljaški sklad je namreč nastal tudi zaradi razočaranja nad državnim upravljanjem z aljaškimi naravnimi viri oziroma finančnim profitom, ki ga ti prinašajo, in vse večjo državno administracijo. V javnosti se je pojavil vtis, da prebivalci od upravljanja države z naravnimi viri nimajo neposrednih koristi (Goldsmith 2002, 1–2). Država namreč s prejemki v naravi oziroma posrednimi (angl. *'in kind'*) ukrepi ne more biti vrednostno nevtralna za razliko od Stalnega aljaškega sklada, ki je zaradi dodeljevanja denarne dividende neposredni (ang. *'in cash'*) ukrep. Dividenda vsaj sprva med aljaškimi politikami ni uživala popolne podpore. Nekateri argumenti proti njej so izhajali predvsem iz bojazni, da jo bodo upravičenci porabili neodgovorno (argument problematičnosti vrednostne nevtralnosti države), poleg tega naj bi se zmanjšale spodbude za delo, kar pa se, kot ugotavlja Goldsmith (2002, 7), ni zgodilo. Politična in javna podpora dividendi je tudi zato vseh 34 let njenega obstoja vseskozi naraščala. Postala je vsakoletni pričakovani del dohodka prebivalcev Aljaske. Tudi s tega vidika je težko pričakovati, da bi se pojavili politični akterji, ki bi dividendi nasprotovali, saj bi s tem tvegali poraz na volitvah.

UTD se je kot predlog v zadnjih desetletjih v ZDA pojavljal v različnih oblikah, in sicer kot 'Guaranteed Annual Income', 'Basic Income Guarantee', 'Guaranteed Minimum Income', 'Guaranteed Adequate Income', 'Demogrant', 'Negative Income Tax' in 'Alaskan Permanent Fund'. Vsem naštetim predlogom je skupna naslednja ideja – delna ali popolna (odvisno od političnega pola, s katerega prihajajo zagovorniki različic UTD):

nadomestitev ukrepov obstoječega precej kompleksnega sistema socialne varnosti z enim samim ukrepom. Dosedanji sistem je sestavljen iz množice različnih programov, ki naslavlja različne ciljne skupine [...] Trenutni sistem svojo utemeljitev najde v teoretični podlagi, ki utemeljuje plačano delo kot edino sredstvo za rešitev iz revščine, pri čemer mora biti vloga vlade omejena na vključevanje posameznikov na trg delovne sile kakor hitro je to mogoče oziroma na identifikacijo tistih, ki ne morejo delati, in na nudenje pomoči, dokler niso za delo zopet sposobni (The USBIG Network¹²¹).

Predlogi UTD (oziroma njegovih različic) v ZDA v zadnjih dveh desetletjih prihajajo večinoma iz libertarnih in konservativnih intelektualnih krogov. Za zdaj sicer (še) niso doživeli uvrstitve na dnevni red političnega odločanja. Od predlogov zagotovljenega letnega dohodka iz 60. in 70. let se razlikujejo v tem, da resneje obravnavajo idejo, da mora uvedba pomeniti radikalno nadomestitev države blaginje. Gre za že omenjeni Murrayjev predlog UTD, ki je ob objavi knjige *In our Hands: The Plan to replace the Welfare State* (2006), katere del je, doživel precejšen odziv tako v širši javnosti kot tudi med zagovorniki UTD v ZDA. Pomenljivo je, da je na levem polu zagovornikov UTD 'Načrt' naletel na zelo hladne odzive. Boyle (2007, 1) na primer zapiše, da bi »tisti, ki smo dolgoletni zagovorniki UTD lahko 'preživeli' tudi brez podpore našim idejam s strani avtorja, kot je Charles Murray«. Murray je namreč, še posebno na politični desnici, izjemno vpliven avtor in eden najvidnejših pripadnikov t. i. nove desnice, ki skozi svoje najbolj odmevne in kontroverzne knjige kot sta *Loosing Ground* (1984) in *The Bell Curve*¹²² (1994) v skladu s svojo libertarno in konservativno ideologijo demonizira državo blaginje, češ da je zaradi dekomodifikacijske vloge odgovorna za

¹²¹ The USBIG Network – The U.S. Basic Income Guarantee Network je neformalna skupina zavezana promociji razprave o UTD v ZDA. Ustanovljena je bila leta 1999 in je članica BIEN.

¹²² V delu akademske javnosti je knjiga naletela na ostre kritike zaradi spornih zaključkov o povezavah med inteligenco posameznikov, pripadnosti določeni rasi in kasnejšim družbenim položajem.

nesvobodno delovanje trga in za nesposobnost posameznikov, da si zagotovijo lastno blaginjo, oziroma za razvoj t. i. kulture odvisnosti in t. i. podrazreda (Johnson 2006, 103). Murray svojega predloga sploh ne poimenuje z običajni pojmi, ki opisujejo idejo UTD, sam ga poimenuje 'Načrt'. Poleg tega ga tudi ne umesti v širši intelektualni kontekst razprav o UTD (verjetno povsem namerno prezre pravi libertarizem kot njegovo teoretično podstat), kot edinega predhodnika 'Načrta' pa navaja predlog negativne dohodnine Milтона Friedmana (Boyle 2007, 1–2). Morda to ni niti tako presenetljivo, saj se je predvsem na levem polu razprav o UTD že ustalilo mnenje, da 'Načrt' sploh ni UTD. Glavni cilj 'Načrta' je namreč po mnenju Zellekea (2007) discipliniranje in regulacija vedenja pripadnikov t. i. podrazreda in ne izboljševanje položaja najbolj ranljivih posameznikov.

7.4.2. Ocena možnosti UTD v liberalnem tipu države blaginje in v ZDA

7.4.2.1. Ovira 'razvojna pogojenost' v ZDA

Z vidika te ovire, ki sestavlja prvi del našega modela za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD, lahko ugotovimo, da je uvedba UTD v liberalnem tipu države blaginje malo verjetna. Idealna oblika predloga UTD namreč temelji na odpravi družbene in socialnopolitične središčnosti delovne etike, kar ima za posledico nujno ločitev upravičenosti do socialnih prejemkov od zahtev po delu kot tudi od preverjanja potreb upravičenca. Socialna politika v državah liberalnega tipa države blaginje temelji ravno na tej etiki in na tej povezavi.

Takšne usmeritve v socialni politiki držav liberalnega tipa izhajajo iz institucionalizirane delovne etike, kjer sta posameznikova nizka socialna varnost in negotovost na trgu delovne sile v ekonomskem smislu 'uporabljeni' kot gonilo nadaljnjega gospodarskega razvoja, na ravni družbenega pripisovanja moralnih vrednosti posameznikom pa kot mehanizem regulacije upravičenčevih vzorcev obnašanja skozi zahteve po nujnosti sodelovanja v sistemu pridobitnega dela. Na družbenem nivoju je institucionalizirana delovna etika v funkciji ohranjanja principov recipročnosti in meritokracije. Zgodovinska dominacija libertarnih idej, poleg nizke redistributivne moči države, ustoličuje princip potrebe kot vodilni princip v socialni politiki. Ta je usmerjen izključno v zagotavljanje minimalnih potreb najrevnejših (in ne v njihovo univerzalno

zagotovitev), ki pa morajo izpolnjevati dolžnosti iz blaginjske pogodbe, da bi bili do prejemkov sploh upravičeni. Zato se zdi, da je s teh vidikov uvedba idealnega UTD (ki temelji ravno na odpravi središčnosti delovne etike, principih univerzalizma, brezpogojnosti denarnih prejemkov in visoki redistributivni moči države) zelo malo verjetna, saj bi zahtevala radikalno socio-ekonomsko, kulturno in vrednostno reorientacijo družb, ki sodijo v liberalni tip države blaginje.

Zakonodajni neuspeh predlogov zagotovljenega letnega dohodka iz 60. in 70. let, ki so bili le različica UTD in še zdaleč ne idealni UTD, je težko pripisati zgolj različnosti v temeljnih principih UTD in takratnim usmeritvam v socialni politiki, ki bi potrjevale tezo o nepremostljivi ovire 'razvojna pogojenost'. Pri tem je treba izpostaviti, da se predlogi – tudi zato, da bi pridobili večjo politično podporo – niso popolnoma odpovedali principu recipročnosti, saj so ohranili zahtevo po delu. Zato predlog zagotovljenega letnega dohodka ni vzpostavil tako radikalne razlike do obstoječih principov ameriške države blaginje, kot bi jo npr. predlog idealne oblike UTD. Na drugi strani nam pregled glasovanja o Nixonovem *Načrtu za pomoč družinam*, katerega del je bil zagotovljeni letni dohodek, razkriva, da predlog ni uspel zbrati dovolj glasov zaradi nasprotovanja bolj radikalnih demokratov in republikancev. Prvi so mu nasprotovali zaradi višine prejemka, drugi pa zaradi premalo strogih recipročnih zahtev po delu. Oboji so torej delovali v skladu s svojimi političnimi cilji, stališči in vrednotami. Zato naša predpostavka o pomembnosti kulturnega, zgodovinskega, ekonomskega, vrednostnega in ne nazadnje političnega okvirja, ki predstavlja oviro 'razvojna pogojenost', vseeno drži. Ta ovira pa v ZDA, vsaj v tem zgodovinskem obdobju, ni bila tako močna, da bi preprečila njegovo uvrstitev na dnevni red političnega odločanja; bila pa je dovolj močna, da predlog ni bil uzakonjen in implementiran. Ob tem ne gre pozabiti na širše družbene okoliščine – zaton družbenih gibanj 60. let in njihovih zahtev po bolj pravični razdelitvi družbenega bogastva ter urbanih nemirov, ki so jih spremljali.

Na primeru ZDA smo pokazali, da je bila razprava o UTD (četudi ne moremo govoriti o idealnem UTD) v primerjavi z razpravami v državah socialdemokratskega in konservativno-korporativnega tipa držav blaginje razmeroma bolj plodna tako z vidika pestrosti akademskih razprav kot tudi glede števila in raznovrstnosti sodelujočih družbenih akterjev. Predlog zagotovljenega letnega dohodka (sicer dodeljen v obliki negativne dohodnine) pa je bil na nacionalni ravni, vsaj konec 60. in v 70. letih, tudi

precej bližje politični realnosti, saj je bil uvrščen na dnevni red političnega odločanja. Predlog UTD je namreč, če se odpove principu brezpogojnosti in je v funkciji uresničevanja libertarne ideje o minimalni državi, lahko združljiv s prevladujočimi principi liberalnega tipa države blaginje. Tako je UTD kot radikalna nadomestitev države blaginje lahko skladen s političnimi cilji pripadnikov desnice, ki so jih navdihnile ideje libertarizma in 'nove desnice' in ki v UTD vidijo možnosti za odpravo paternalistične države in uresničitev ideala posameznikove svobodne izbire predstave o dobrem življenju. Kot smo ugotavljali že v tretjem poglavju disertacije, pomeni ideja UTD kompromis med zasledovanjem temeljnih političnih ciljev desnice (svoboda) in levice (enakost), zato njena pojavnost kot tudi njena legitimnost na obeh političnih polih v ZDA ne presenečata. Še več, v primeru Murrayevega 'Načrta', ki predvideva brezpogojen denarni prejemek, se je 'nova desnica', kot oblikovalka in najodločnejša podpornica na delovni blaginji utemeljene socialne politike, pripravljena odpovedati zahtevi po recipročnosti, če bi ta poteza odpravila paternalistično državno administracijo, zagotovila čim bolj svobodno delovanje trga in ohranila možnost discipliniranja t. i. podrazreda¹²³.

7.4.2.2. Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' v ZDA

Ugotovimo lahko, da je bil v primerjavi s Švedsko in Nemčijo UTD v ZDA, sicer ne v idealni obliki, najbližje politični realnosti. V primeru Stalnega aljaškega sklada je to tudi postal¹²⁴. Tematika zmanjševanja dohodkovne varnosti, ki naj bi jo UTD kot socialnopolitični ukrep reševal, se je torej uspešno transformirala v družbeno relevanten problem, ki je še posebej spričo naraščajočih družbenih nemirov postal tudi izjemno politično aktualen. Poleg tega se je približno v istem časovnem obdobju na desnem polu

¹²³ Ker so do prejemka upravičeni le starejši od 21 let, naj bi 'Načrt' na mlajše deloval preventivno, in sicer tako, da bi preprečeval nepremišljeno ravnanje posameznika (izstop iz trga delovne sile, izstop iz sistema izobraževanja, zanositev z neprimernim partnerjem ipd.) in z njim povezane težave, ki jih seveda neobstoječi ukrepi in programi države blaginje ne morejo več reševati. Tako bi se ohranila možnost regulacije vedenja t. i. podrazreda oziroma populacije, ki lahko postane podrazred.

¹²⁴ Politična legitimnost Stalnega aljaškega sklada izhaja predvsem iz naslednjih dejstev: 1. sklad se napaja iz investicij, ki jih omogočajo naravni viri, pri čemer ne gre za redistributivno politiko, ki bi posegala v 'neprogresivnost' davčne lestvice; 2. Aljaska je sklad uvedla tudi kot instrument migracijske politike, s katerim želi povečati priseljevanje.

političnega spektra začela pojavljati tematika paternalistične in neučinkovite države blaginje, ki ji je prav tako uspela transformacija v družbeno relevanten problem. Tudi njo naj bi UTD uspešno naslavljal.

Zahteve teh dveh diskurzivnih struj po zagotovljenem letnem dohodku so kumulirale v poznih 60. letih, sicer ločeno in s popolnoma drugačnimi cilji. Medtem ko je prva struja zagovarjala večjo redistribucijo družbenega bogastva in odpravo diskriminacije, so delovanje druge zaznamovale zahteve po t. i. vitki državi. Na javnopolitičnem področju sta postali legitimni tako pri akterjih republikanskega kot tudi demokratskega tabora. Oboji (Nixonova republikanska in pozneje Carterjeva demokratska administracija) so zagotovljeni letni dohodek uvrstili na dnevni red političnega odločanja, pri čemer se noben od predlogov ni odpovedal principu recipročnosti, saj sta oba vključevala zahtevo po delu. S tega vidika lahko ugotovimo, da se tematiki nista transformirali v potencialno redefinicijo družbene središčnosti plačanega dela. Za republikance je bil zagotovljeni letni dohodek le v funkciji zagotovitve stabilnosti družbeno-političnega sistema in boljšega upravljanja z javnimi financami, za demokrate pa v funkciji odpravljanja revščine, a ne za ceno razvrednotenja družbene središčnosti plačanega dela.

Domnevamo lahko, da bi se idealna oblika UTD, ki se ne bi odpovedala principu brezpogojnosti, na dnevni red političnega odločanja le stežka uvrstila. V ZDA je bil z glavnim ciljem preverjanja učinkov na spodbude za delo izveden celo do tedaj najobsežnejši socialni eksperiment. Že samo po tej obremenjenosti z možnimi negativnimi učinki zagotovljenega letnega dohodka (ki niti ni vključeval principa brezpogojnosti) na delovno etiko je mogoče sklepati, da bi idealni UTD v javnopolitičnem procesu naletel na nepremostljive ovire. Če je torej že v primeru zagotovljenega letnega dohodka v ZDA prihajalo do dominacije političnih akterjev, ki so argumente za ali proti iskali znotraj t. i. tematskih okvirjev *menedžmenta proračuna* in *delovne etike*, in do blokade civilno-družbenih akterjev in njihovih argumentov, ki so izhajali iz resnične želje po odpravi revščine in izboljšanju družbenih odnosov, si lahko predstavljamo, da bi, v kolikor bi bil na dnevnem redu idealni UTD, do tega prišlo še hitreje.

Steenslandovo analizo medijskega in javnopolitičnega diskurza (2008) oziroma njegovo ugotovitev, da so sčasoma skozi razpravo o predlogih zagotovljenega letnega dohodka vsi akterji (demokratski in republikanski, civilno-družbeni in institucionalni) začeli

uporabljati ekonomski argument vzdržnosti javnih financ in t. i. moralistični argument, kjer sta bili izpostavljeni problematičnost nižanja spodbud za delo in grožnja delovni etiki, lahko umestimo v okvir tridimenzionalnega Lukesovega (1974) pristopa v analizi moči na javnopolitičnem področju. Sklepamo lahko¹²⁵, da je v času, ko je bil predlog na dnevnem redu političnega odločanja, prišlo s strani v razpravi vse močnejših institucionalnih akterjev (predstavniki kongresa, predsednik in administracija) do t. i. manipulacije preferenc akterjev civilne družbe. Ti so namreč pri argumentiranju za zagotovljeni letni dohodek postopoma opuščali lastne tematske okvirje in jih zamenjali s tematskimi okvirji institucionalnih akterjev, s čimer so se odrekli lastnim prepričanjem, preferencam, interesom in argumentaciji. Institucionalni akterji so torej uporabili moč lastnega ideološkega in vrednostnega aparata, da so vzpostavili nadzor nad tematikami, ki se pojavljajo v množičnih medijih¹²⁶.

7.5. Sklep

Ugotovitve študij primerov kažejo na to, da se t. i. ovira 'razvojna pogojenost' manifestira:

1. v principih redistributivne pravičnosti, ki so sicer v socialni politiki tipov držav blaginje različni, a kljub temu vsi neposredno (princip potrebe in princip izenačenosti) ali posredno (princip enakosti) močno vezani na trg delovne sile, ki tako predstavlja osrednjo institucijo države blaginje;
2. v diametralni nasprotnosti večine prevladujočih principov redistributivne pravičnosti idealnih tipov držav blaginje in principov, na katerih temelji ideja UTD (odprava družbene središčnosti delovne etike, univerzalizem in brezpogojnost denarnih prejemkov);

¹²⁵ To ugotovitev je treba jemati z določeno mero skepse, saj je samo iz Steenslandove analize medijskega diskurza o zagotovljenem letnem dohodku težko sklepati o vzrokih za upad medijske pokritosti tematskih okvirjev akterjev civilne družbe – *revščine* in *družbenih odnosov*. Za ta upad je lahko odgovorno tudi dejansko zmanjšanje deleža teh tematskih okvirjev v javnopolitičnem diskurzu. Steensland namreč meri medijsko pokritost, iz česar sklepa o dogajanju v javnopolitičnem prostoru, kar pa je lahko sporno z vidika vzročno-posledičnih povezav med obema.

¹²⁶ Steensland analizira medijski diskurz o zagotovljenem letnem dohodku.

3. v nujnosti radikalne systemske in kulturno-vrednostne reorientacije v usmeritvah socialne politike, ki bi bila potrebna, da bi idealni UTD povečal svoje implementacijske možnosti.

Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' pa se kaže v tem, da so:

4. usmeritve v socialni politiki idealnih tipov držav blaginje v veliki meri izraz političnega razmerja moči, kjer ideološke orientacije dominantnih političnih elit negativno vplivajo na možnosti uvrščanja idealnega UTD na dnevni red političnega odločanja oziroma na njegovo potencialno uzakonitev.

Podobno kot smo ugotavljali že v šestem poglavju o skladnosti idealnega UTD s tradicijami državljanstva, lahko tudi tu sklenemo, da se možnosti uvedbe (ali vsaj uvrščanja na dnevni red političnega odločanja) UTD izrazito povečajo, če se ta odpove predvsem principu brezpogojnost. To velja za vse tipe države blaginje. Kljub temu pa se možnosti uvedbe neidealnih različic UTD kot tudi idealnega UTD razlikujejo med državami, različnih tipov države blaginje.

Ob upoštevanju oblikovanega modela za oceno implementacijskih možnosti UTD lahko ugotovimo, da je **najmanj možnosti (in potrebe) za uvedbo idealnega UTD prav v socialdemokratskem tipu države blaginje oziroma na Švedskem**. Tu je ob obširni državi blaginje že dosežena visoka mera univerzalne neodvisnosti posameznika od trga in družinskih podpornih mrež, kar postavlja predlog idealnega UTD (kot tudi njegove neidealne različice, ki bi lahko imele večje možnosti uvedbe) v položaj, ko se zdi, da z vidika zagotavljanja temeljne materialne varnosti pravzaprav ni potreben. Na drugi strani pa sta socialna politika in politika zaposlovanja na Švedskem že od svojih začetkov močno zaznamovani z usmerjenostjo v polno zaposlenost, o kateri velja v političnem prostoru (tako na levici kot tudi na desnici) trden konsenz. S teh vidikov je vzpostavljena hegemonija institucionalnih praks države blaginje in političnih vrednot, ki temeljijo na njej in ki so se izoblikovale skozi zgodovino nastajanja države blaginje. To omogoča političnim elitam in njihovih akterjem izrinjanje problematiziranja tematike družbene središčnosti pridobitnega dela iz socialnopolitičnega prostora. Središčnost plačanega dela se ne pojavi kot družben problem; še več, skozi dominantni socialdemokratski diskurz je postavljena na piedestal, kar ima za posledico

marginalizacijo in smešenje¹²⁷ predloga UTD, zanemarljivo raven zanimanja političnih strank, intelektualne in splošne javnosti za UTD in njegovo neuvrščanje na dnevni red političnega odločanja.

Neidealne oblike UTD, ki bi na Švedskem lahko imele večje implementacijske možnosti, bi se morale torej v prvi vrsti odreči principu brezpogojnosti. S tega vidika bi bila za uvedbo najprimernejša predloga t. i. republikanskega UTD: participacijski UTD (Atkinson 1996) in civilno delo (Beck 2000), če ne bi pomenila radikalnega posega v obseg švedske države blaginje v smislu ukinitve nekaterih uveljavljenih ukrepov in programov. Ta predloga namreč ohranjata pogojnost upravičenosti do prejemka z družbeno participacijo, s čimer se odpovedujeta konceptu liberalne nevtralnosti in zadostita zahtevam blaginjske pogodbe (ki je sicer 'napisana' zelo ohlapno). Zato še vedno spodbujata t. i. produktivni način življenja in ohranjata družbeno središčnost pridobitnega dela, čeravno obsega njuna definicija izjemno široko paleto aktivnosti.

Uvedba UTD v Nemčiji je na podlagi predlaganega modela za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD večja kot na Švedskem. Eden od razlogov za to so socialnopolitične reforme, ki so spremenile razmerje med principoma izenačenosti in potrebe v smeri okrepitve slednjega, kar je pomenilo odstopanje od idealnotipske opredelitve konservativno-korporativističnega tipa države blaginje. Kot odziv na ta dogajanja v nemški socialni politiki so se razvnele tudi razprave o UTD na akademskem področju, v nevladnih organizacijah, javnosti in formalnopolitičnem prostoru (tako na levici kot desnici). UTD se v Nemčiji ne sooča s problemom majhne vidnosti in prepoznavnosti, kot to velja za Švedsko. Skoraj vse nemške politične stranke so oblikovale lastne predloge UTD, izjema je bila Socialdemokratska stranke Nemčije, ki se je do njega vseeno opredelila (sicer izredno negativno), iz česar lahko sklepamo, da ga obravnava kot resen in konkurenčen predlog obstoječemu sistemu blaginje.

Ovira 'razvojna pogojenost', ki temelji na omejenih možnostih paradigmatičnih premikov v usmeritvah socialne politike, je v primeru Nemčije manjša kot na Švedskem. Še več, socialnopolitične reforme v Nemčiji nakazujejo na možnost implementacije

¹²⁷ »UTD na Švedskem nikoli ni bil blizu implementaciji. Obstajajo sicer občasne razprave o predlogu, kljub temu pa je predlog marginaliziran in izpostavljen smešenju« (Höglund 2010).

javnih politik, ki ne temeljijo na ustaljenih in prevladujočih principih idealnih tipov držav blaginje (česarvno so reforme pomenile uveljavitev diametralno nasprotnih principov od temeljnih principov UTD). Zaradi tega, resnosti in pestrosti razprav v civilni družbi, intelektualni sferi in formalni politiki ter artikulacije redefinicije družbene središčnosti plačanega dela v družbeno relevanten in aktualen problem ocenjujemo, da je, poleg neidealnih različic UTD, tudi idealni UTD v Nemčiji že postal realna socialnopolitična alternativa. Kljub temu moramo biti pri oceni previdni, saj se nobeni od različic UTD ni uspelo uvrstiti na dnevni red političnega odločanja. Poleg tega se predlogi UTD soočajo tudi z že omenjenim problemom, da si jih prisvajajo različne politične opcije. Te vsaka po svoje izkrivljajo temeljne principe UTD, da bi dosegle njegovo skladnost z lastnim razumevanjem družbene pravičnosti, kar pripomore k nejasnosti samega predloga v formalnopolitičnem prostoru. S tega vidika je težko pričakovati oblikovanje enotnega predloga, ki bi bil sposoben pridobiti široko politično podporo.

Glede na nedavne spremembe nemške države blaginje in njene socialne politike, ki so jih zaznamovale reforme v smeri od pasivne k aktivni politiki zaposlovanja in prevlada principa aktivacije, bi lahko domnevali, da bi največ možnosti za uvrstitev na dnevni red političnega odločanja imele (podobno kot na Švedskem) neidealne različice UTD, ki se odrekajo principu brezpogojnosti.

Za razliko od Švedske in Nemčije se je v ZDA UTD (sicer v predlogu zagotovljenega letnega dohodka, dodeljenega v obliki negativne dohodnine) uspel uvrstiti na dnevni red političnega odločanja. V primeru Stalnega aljaškega sklada pa je bil celo uzakonjen in implementiran. To bi nas lahko napeljalo na oceno, da so možnosti nadaljnjega uvrščanja UTD na dnevni red političnega odločanja v ZDA velike in da je uvedba nacionalnega UTD le še vprašanje časa. Pri oceni pa je treba biti previden, saj so predlogi zagotovljenega letnega dohodka v 60. in 70. letih (kot tudi uzakonitev Stalnega aljaškega sklada) temeljili na alternativnih političnih ciljih, ki so jim omogočili večjo politično podporo. Poleg tega je predlog UTD, ki bi se odpovedal brezpogojnosti, a bi ohranil hipotetično možnost discipliniranja t. i. podrazreda, v skladu z libertaristično tradicijo in premiso o nujnosti odprave paralizirajoče države blaginje in nemotene delovanja trga – UTD kot manjše zlo od države blaginje. Ovira 'razvojna pogojenost' torej v primeru ZDA za neidealne različice UTD ni nepremostljiva; morda tudi ne za idealni UTD, če bi njegova uvedba pomenila popolno nadomestitev sistema blaginje. Možnosti za uvrstitev

takšnega libertarnega UTD na dnevni red političnega odločanja torej v ZDA obstajajo. Podobno je s predlogom DD, ki bi lahko bil na dnevni red uvrščen iz podobnih razlogov. Politično podporo pa bi lahko pridobil tudi t. i. republikanski UTD, saj ohranja delovno blaginjo kot vodilno usmeritev v socialni politiki.

Kaj ob teh ugotovitvah preostane zagovornikom idealnega UTD? Zdi se, da pomenita uzakonitev in implementacija idealnega UTD, ki bi zagotavljal eksistenčni minimum, še vedno relativno dramatičen reformni poseg v obstoječe tipe države blaginje in obravnavane države. Razloga za to sta med drugim neskladnost njegovih temeljnih principov s principi, na katerih temeljijo idealni tipi držav blaginje (kot smo pokazali na primerih značilnih držav), in potencialne finančne posledice¹²⁸ uvedbe idealnega UTD. Ti zadržki lahko še posebej v obdobju finančne in gospodarske krize proizvedejo nepremostljive implementacijske ovire. Poleg tega pa bi lahko imela implementacija idealnega UTD nepredvidljive posledice za celoten sistem države blaginje, njene programe, ukrepe, strategije in logiko delovanja.

Zato mnogi zagovorniki idealnega UTD ob soočenju lastnih idealno-teoretskih konceptov in normativnih argumentov za UTD z realnim socialnopolitičnim kontekstom držav blaginje opuščajo nekatere njegove temeljne značilnosti, da bi povečali njegove implementacijske možnosti. Mednje spadajo Van Parijs, Goodin, Barry, Offe in drugi. Njihova strategija je naslednja: omogočiti implementacijo ene od neidealnih različic UTD, ki jim je ideološko najbližja, ob nadaljevanju in kontinuiranem zagovarjanju potrebe po spremembi sistemskih pogojev, ki vzpostavljajo in ohranjajo javnopolitične 'veto točke' pri implementaciji idealnega UTD (De Wispelaere in Stirton 2008). Hkrati zagovorniki pričakujejo praktične empirične dokaze, ki bi pokazali, da ima neidealni UTD lahko pozitivne socialne, ekonomske in etične učinke. Slednje seveda implicira večje možnosti za implementacijo idealnega UTD, saj bi bila ta podprta s pozitivnimi praktičnimi izkušnjami neidealnih različic UTD.

Offe (2004) tak pristop poimenuje **pristop gradualizma in reverzibilnosti pri implementaciji UTD**. Prepričan je, da je pred implementacijo idealnega UTD treba najprej »vzpostaviti družbeni okvir, v katerem bodo ljudje lahko spreminjali svoje

¹²⁸ (v kolikor bi se izkazalo, da je UTD predrag)

preferance z učenjem v skladu z reko, da se človeku vzbuja tek z jedjo (in ne s prisilnim hranjenjem). Namesto da o UTD preišljujemo z vidika 'prej in potem', bi ga morali pojmovati in zagovarjati dinamično, z vidika 'več' in 'manj'« (Offe 2004, 113). To pomeni, da idealni UTD ne bi smel pomeniti radikalnega reza z državo blaginje, ampak bi moral biti implementiran kot njen komplementarni del. Povečevanje implementacijskih možnosti bi lahko tako potekalo vzdolž dveh osi. Prva os predstavlja **postopno širjenje upravičencev**, druga pa **postopno zviševanje višine UTD**. Upoštevajoč te omejitve, UTD v prvi fazi implementacije ne bi bil univerzalen, ampak bi pokrival le del populacije, ki je v najslabšem družbenem položaju. Njegova višina pa sprva ne bi nujno omogočala popolnega izstopa iz trga delovne sile, temveč vsaj zmanjševanje števila delovnih ur, ki bi jih moral posameznik opraviti, da bi si zagotovil življenjski minimum.

Praktični implementacijski problemi pa ne izpostavljajo samo potrebe po nujnosti empirične preverbe kratkoročnih učinkov UTD v realnem družbeno-ekonomskem sistemu¹²⁹, ampak tudi, in morda pomembneje, vprašanja o dolgoročnih učinkih in ciljih idealnega UTD. Je končni cilj UTD radikalna nadomestitev države blaginje? Je UTD le dopolnilni del obstoječih institucij držav blaginje? Tu lahko tudi na podlagi ugotovitev iz prejšnjih poglavij vzpostavimo ločnico med dvema pristopoma. Prvi pristop odgovarja na prvo vprašanje pritrdilno in na drugo nikalno, drugi pristop pa ravno obratno. **Prvi pristop** razume UTD kot sredstvo, ki naj bi nadomestilo širok spekter socialnih prejemkov, storitev in programov države blaginje. Kot edini pomembni dekomodifikacijski element države blaginje naj bi bil 'ustoličen' idealni in polni UTD. **Drugi pristop** pa poglobljuje funkcijo UTD v dopolnitvi že obstoječih socialnih politik in odpravi nekaterih pomanjkljivosti države blaginje. V tem primeru je UTD lahko tudi pod višino eksistenčnega minimuma in služi zgolj kot brezpogojna gmotna osnova, ki posamezniku olajša zagotovitev materialne varnosti. Takšen UTD nadgrajuje socialne pravice, ki jih zagotavlja dosedanja država blaginje. Na ta način jo reformira in ne odpravlja.

¹²⁹ Socialni eksperimenti v ZDA niso dali nedvoumnih rezultatov o družbenih učinkih UTD. Ti učinki so bili predmet interpretacije različnih akterjev, ta pa je bila v skladu z njihovimi ideološkimi in političnimi prepričanji.

V kolikor je implementacija UTD mogoča le, ko je UTD predstavljen v eni od njegovih neidealnih različic (to je z vidika implementacijskih možnosti povsem mogoče), se hitro postavi vprašanje, ali ni takšen UTD le eden od številnih ukrepov države blaginje. S tem se namreč odreka argumentom o moralni in etični superiornosti, ki naj bi jo polni in idealni UTD imel v primerjavi z drugimi socialnimi politikami. UTD, ki bi bil zgolj komplementarni del že obstoječega socialnega sistema, bi bil verjetno zaradi razlogov finančne narave tako nizek, da bi težko izpolnil svoji temeljni obljubi o ločitvi plačanega dela in upravičenosti do denarnih prejemkov ter o socialnih pravicah, ki ne bi bile več utemeljene na preverjeni potrebi in plačanem delu. Ali ne bi prav opustitev nekaterih temeljnih principov UTD onemogočila polne uresničitve njegovih potencialov (Birnbbaum 2008, 189–195)? Kakšen naj bo UTD, da bi lahko torej izkoristil vse svoje družbeno-transformatorne in emancipatorne potenciale?

8. DISKURZ RADIKALNE ALTERNATIVE KAPITALISTIČNEMU SISTEMU

V šestem in sedmem poglavju smo obravnavali UTD in njegove neidealne različice skozi socialnopolitični diskurz, ki nas je omejil na identificiranje mej in možnosti implementacije v okviru države blaginje. V osmem poglavju bomo opustili t. i. diskurz krize države blaginje, ki razume UTD kot reformno politiko, in ga soočili s **t. i. diskurzom radikalne alternative**. Tu bo UTD predstavljen širše, in sicer kot transformatorna in emancipatorna politika, ki naj bi vzpostavila pogoje za alternativni družbeni sistem svetovnemu kapitalističnemu sistemu. Socialnopolitični diskurz razume UTD kot reformni predlog znotraj kapitalističnega sistema, zaradi česar je ujet v logiko identificiranja družbenih problemov in njihovega reševanja (angl. *'problem solving'*). Za ceno uspešne implementacije so zagovorniki UTD v okviru tega diskurza pripravljene sklepati kompromise glede nekaterih njegovih značilnosti (brezpogojnost, uniformnost, univerzalnost, trajnost).

Diskurz radikalne alternative pa razume UTD širše, in sicer kot revolucionarni in ne zgolj reformni predlog. Znotraj tega diskurza je odstopanje od idealnega UTD nedopustno, saj naj bi predlog tako izgubil emancipatorno in transformatorno moč. Da bi v celoti razumeli kritike socialnopolitičnega diskurza, moramo najprej ponazoriti njihovo pojmovanje države blaginje in njenega razvoja ter vloge znotraj kapitalističnega sistema, ki ji jo ti pripisujejo. Zato bomo najprej osvetlili nekatere ključne elemente funkcionalistične perspektive razvoja države, ki napaja kritike socialnopolitičnega diskurza.

8.1. Razvoj države blaginje v funkcionalistični perspektivi

Za funkcionalistični pristop je značilno razumevanje razvoja države blaginje kot systemskega odgovora, ki naj bi konsolidiral in stabiliziral preplet porajajočih se procesov modernizacije. Modernizacijo lahko definiramo kot splet strukturnih sprememb (industrializacija in urbanizacija), izboljšanja življenjskega standarda, demokratizacije političnega sistema in oblikovanja civilnih vrlin, norm in vrednot

(individualizacija¹³⁰) (Andorka 1993, 320), ki sprožijo obdobje industrijske moderne. Zanj je značilna naraščajoča diferenciacija in vse večja kompleksnost zahodnih družb ob hkratnem naraščanju ekonomskih tveganj, ki jih je povzročil razpad tradicionalnih družbenih vezi in tradicionalne solidarnostne mreže, ki je do tedaj zagotavljala posameznikovo socialno varnost. Kot odgovor na povečanje ekonomskih negotovosti so bili politični sistemi, če so hoteli ohraniti svojo legitimnost, prisiljeni vzpostaviti nove blaginjske rešitve, s katerimi so nameravali omejiti naraščajoča tveganja industrijske moderne. Odgovornost za zagotavljanje socialne varnosti svojih državljanov so tako prevzele države¹³¹.

Na področju širjenja socialnih pravic je posebej pomembno obdobje po 2. svetovni vojni, ko je zahodne družbe močno zaznamoval širok družbeni konsenz glede intervencionizma države na področju družbene blaginje. Ta je temeljil na neomajnem prepričanju, da se lahko z racionalnim¹³² delovanjem obvladuje naraščajoča kompleksnost zahodnih družb, kar bo zagotovilo stabilne gospodarske razmere, napredek, svoboščine in izboljševanje življenjskih možnosti posameznika in skupnosti« (Leonard 1997, 3). Na trgu delovne sile se je ta zaveza kazala v prevladi standardnih oblik trajnih zaposlitev, z njimi povezanima visoki stopnji socialne varnosti in polni zaposlenosti. Ti pogoji naj bi zagotovili hitro ekonomsko rast, na kateri je temeljila ideja o 'obširni'¹³³ državi blaginje, ki bo vzdrževala visok standard socialnih storitev, omogočala zaposlitev vsem iskalcem zaposlitve in dohodkovno varnost tistim, ki

¹³⁰ Ločimo lahko med tremi dimenzijami individualizacije: 1. osvoboditev od vnaprej danih družbenih form in vezi v smislu tradicionalnih kontekstov gospodstva in oskrbe (dimenzija osvoboditve), 2. izguba tradicionalne varnosti glede na praktično vednost, vero in vodilne norme (dimenzija odčaranja), 3. nova vrsta vključevanja v družbo (dimenzija nadzorovanja oziroma reintegracije) (Beck 2001, 188).

¹³¹ Čeprav so bili cilji organiziranega kapitalizma splošni, enotni, so različne evropske države uporabljale za njihovo uresničitev različne ekonomske politike, ki jih je narekoval prevladujoči nacionalno-kulturni model.

¹³² Industrijska moderna ima »kot zgodovinsko obdobje v zahodnoevropski kulturi svoje korenine v razsvetljenstvu, ki se je začelo konec 18. stoletja. Utemeljeno je na prevladi razuma nad nevednostjo, reda nad neredom, znanosti nad vraževernostjo. Te ideje so bile podstat, na kateri naj bi človeštvo doseglo napredek« (Leonard 1997, 6).

¹³³ Prehod od faze socialne države k fazi države blaginje označuje kvalitativni preskok, tako v obsegu kot v kakovosti blaginje, ki jo zagotavlja intervencionizem države. Poglavitna prvina so socialne pravice. Država blaginje vključuje vse državljanke in jim s socialnimi službami zagotavlja delež v družbenih možnostih v skladu s civilizacijskimi standardi, ki veljajo v določeni družbi (Kolarič 1990, 65).

zaposlitev izgubijo. Na ekonomskem¹³⁴ področju so zato države poskušale zagotoviti polno zaposlenost (v razmeroma zaprtih nacionalnih gospodarstvih) z reguliranjem povpraševalne strani trga delovne sile in socialnim partnerstvom. Na socialnem področju pa so promovirale masivno kolektivno potrošnjo, ki je bila podprta s fordistično¹³⁵ dinamiko gospodarske rasti. Uresničitev teh ciljev naj bi omogočila splošno družbeno blaginjo in povečala efektivno domače povpraševanje (Jessop 2002).

Država blaginje je tako z vzpostavitvijo novega socialnega konsenza postala temeljni mediator interesov med različnimi družbenimi skupinami, hkrati pa je z regulacijo trga delovne sile in vzpostavitvijo sistemov socialne varnosti ponudila odgovor na strukturo tveganj, ki so izhajala iz značilnosti takratnega industrijskega trga delovne sile. Omogočila je strukturne družbene spremembe, ki so z uveljavitvijo socialnega državljanstva zmanjšale vpliv družbenih neenakosti na priložnosti posameznikov, in hkrati ustvarila ugodne razmere za nadaljnjo gospodarsko rast in razvoj. Državni intervencionizem se je torej uveljavil kot politično racionalna izbira tako z vidika ohranjanja legitimnosti političnih akterjev kot tudi z vidika usmerjanja industrijske družbe nasploh, saj so se sistemi socialne varnosti kazali kot vse bolj nenadomestljiv mehanizem doseganja kompromisa med ekonomsko učinkovitostjo in politično racionalnostjo (Malnar 1996, 26–27). V tem kontekstu lahko razvoj države blaginje opredelimo kot nujen in funkcionalen podsistem, ki je industrijski moderni zagotavljal stabilnost in omogočal gospodarski napredek. Država blaginje je s svojimi programi in ukrepi dopolnjevala 'svobodno igro tržnih sil', ni pa je omejevala.

8.2. Kritika funkcionalističnega pristopa k razvoju države blaginje

Na tem mestu pa se je treba vprašati o sami naravi in namenu zagotavljanja družbeno-politične stabilnosti, katere del je tudi zaveza k zmanjševanju družbenih neenakosti prek

¹³⁴ Ena od značilnosti organiziranega kapitalizma je keynesianska ekonomska politika. Temeljna sestavina keynesianske teorije »je predpostavka o nujnosti sistematičnega in nenehnega poseganja države v ekonomsko dogajanje, ki bi – prepuščeno svobodnemu delovanju tržnih zakonitosti – zašlo v vse hujšo krizo« (Sfiligoj 1996, 158).

¹³⁵ Fordizem (širše) predstavlja organizacijo družbenega življenja, ki temelji na masovni proizvodnji, sorazmerno nizko izobraženi delovni sili, visoki kontroli nad delom, prevladujoči moški delovni sili in visokih plačah, s čimer se spodbuja množična potrošnja.

instituta socialnega državljanstva. Ali je bila ta zaveza v resnici zelena posledica novega družbeno-ekonomskega ustroja modernih družb ali pa je le njihova stranska posledica?

Dahms (2005, 207) ugotavlja, da je razvoj socialnih pravic v modelu 'organizirane' družbene pogodbe in razvoja države blaginje po 2. svetovni vojni le stranska posledica takratne politične delitve na kapitalistični zahod in komunistični vzhod zaradi hladne vojne. Razvoj socialnih pravic je v tej perspektivi razumljen le kot nujen pogoj umiritve potencialnih družbenih in političnih konfliktov v kapitalističnem bloku in hitrega gospodarskega razvoja, ki bi pripomogel k zmagi Zahoda v hladni vojni. Na ta način je razvoj socialnih pravic v pogojih hladne vojne odigral pomembno vlogo pri pridobivanju odločilne prednosti kapitalističnega bloka v tekmi med Zahodom in Vzhodom.

Takšni interpretaciji razvoja države blaginje in socialnih pravic se pridružuje Offe (1985, 147), ki trdi, da je država blaginje, še posebej po 2. svetovni vojni, služila kot pomembna mirovna formula v kapitalističnih demokracijah. Ta mirovna formula je bila sestavljena iz nedvoumne obveze državnega aparata, da minimizira tveganja kapitalističnih družb, ki izhajajo iz trga delovne sile, ter iz priznanja formalne vloge sindikalnih gibanj in pomena socialnega partnerstva. Obe 'sestavini' te formule sta bili v funkciji omejevanja in ublažitve razrednega konflikta in uravnoveženja asimetričnih odnosov moči med delom in kapitalom z namenom premostiti razdiralni razredni konflikt in protislovja, ki so zaznamovala obdobje pred vzpostavitvijo države blaginje. Podobno ugotavlja tudi Gorz (1986, 5): država blaginje je zamenjala razredni boj s konfliktnim družbenim sodelovanjem, revolucionarnost socializma pa s politično razpravo, s čimer si je kapitalistični ekonomski in družbeni red zagotovil prepotrebno legitimnost za nemoteno delovanje. Kljub temu so vprašanja glede velikosti in narave družbene distribucije bogastva še vedno pereča. Še vedno so predmet ostre politične razprave, a je njihova potencialna konfliktnost v smislu grožnje nemotenemu delovanju družbenega sistema odstranjena. Tudi za Dahrendorfa (1959) pomeni uveljavitev socialnih pravic del procesa institucionalizacije razrednega konflikta, ko se je s priznanjem legitimnosti 'konfliktnih' družbenih skupin odpravilo nekoč nenehne in nepredvidljive grožnje razrednega boja ter omogočilo sistematično regulacijo konfliktov. Država blaginje je tako s svojimi mehanizmi ponudila politično razrešitev družbenih protislovij, hkrati pa je ostala »orodje v rokah vladajočega razreda, s katerim ta vsiljuje in ohranja stabilnost razredne strukture« (Sweezy 1942, 243).

Dahms (2005, 208) gre v kritiki funkcionalističnega pristopa k razvoju države blaginje še dlje. Nasprotuje namreč zagovornikom tega pristopa, ki trdijo, da je država blaginje s svojimi politikami uspešno opravila funkcijo družbenega podsistema, ki je omogočil zmanjševanje družbenih neenakosti, širjenje socialnih pravic in minimiziranje tveganj industrijske moderne. Po njegovem je prav država blaginje kot sistem upravljanja s tveganji onemogočila reševanje socialnih problemov in nadalje omejila in oslabila možnosti za njihovo uspešno razrešitev. Logika, ki ji sledi, je, da so družbene neenakosti inherentni del kapitalističnih družb in kot take, kljub prizadevanjem socialnih politik, ohranjajo neenakost na področjih zaposlovanja, revščine, diskriminacije na delovnem mestu in vključenosti v družbeno in politično življenje različnih družbenih skupin. Podobno ugotavlja Wright (2009), ki pravi, da je država blaginje s svojimi politikami sama po sebi podvržena socialni reprodukciji in je zato element ohranjanja temeljne razredne strukture in družbene strukture moči. Pristop Dahmsa in Wrighta pri analizi nezmožnosti resnične odprave družbenih neenakosti je močno navdahnjen z Marxovo tezo, povzema jo Pierson (2006, 13–14), ki poudarja, da je za Marxa:

radikalna neenakost v 'blaginjskih' izidih endemična značilnost kapitalističnega sistema, zato države niso odprte za intervencionizem in reševanje oziroma dokončno odstranitev socialnih problemov. Država v kapitalističnem sistemu sicer lahko posega v reprodukcijo družbenih odnosov, ne more pa intervenirati tako, da bi spodkopala kapitalistično tržno logiko in interese vladajočega kapitalističnega razreda. Ne glede na to, kakšno obliko država zavzame (prevzame) znotraj premis kapitalističnega sistema, ostaja po logiki delovanja še vedno kapitalistična država. Zato je v strukturnih pogojih kapitalistične ekonomije nezmožna zagotoviti blaginjo.

Vse to pa omejuje domet uresničevanja principov socialnega državljanstva (svobode, enakosti, solidarnosti in družbene pravičnosti), h katerim so se zavezale moderne družbe in na osnovi katerih so pridobile politično legitimnost (Dahrendorf 1959).

Da bi pojasnil fenomen nezmožnosti socialnih politik odpraviti družbene neenakosti, vpelje Dahms pojem **stekleno ohišje** (angl. *'glass casing'*). Z njim analizira družbeni sistem, ki ga zaznamujejo močno birokratizirana država blaginje, ekonomska politika, usmerjena v nenehno gospodarsko rast, in – ob njegovem nastanku – ujetost mednarodnih odnosov v konflikt med kapitalističnim in komunističnim blokom. Dahms

ugotavlja, da je bil eksplicitni namen tega režima obvladovati destruktivno grožnjo družbenih neenakosti in tako ohraniti družbeni in politični red na nacionalni in mednarodni ravni. Glavni cilj takšnega sistema je bil torej zagotoviti red, ne da bi se ob tem spremenila celotna struktura družbenih neenakosti (Dahms 2005, 214). Ta sistem je podpiral celoto dolgotrajnih družbenih in ekonomskih neenakosti z vsemi spremljajočimi družbenimi problemi, čeprav je na deklarativni ravni na piedestal povzdigoval prizadevanja lastnih socialnih politik za dokončno razrešitev teh istih problemov. »Zahodne družbe so soznačne z družbeno-političnim redom, čigar legitimacija izhaja iz zaveze izboljševati družbene priložnosti, socio-ekonomski položaj vseh državljanov in povečanje družbene blaginje – to trditev pa spodkopava ekonomski sistem, ki nujno temelji na nespremenljivi strukturi razrednih neenakosti« (Dahms 2005, 216).

Nezmožnost dokončne odprave družbenih problemov z mehanizmi države blaginje je bila tako popolnoma predvidena, njena neuspešnost pa je postala sestavni del postmodernih družb. »Zaradi 'predvidenega' neuspeha socialnih politik in gmote posledic, ki izhajajo iz nepripravljenosti ključnih političnih akterjev in vladajočega razreda, da bi odpravili družbene neenakosti, se je uveljavila kultura socialnopolitičnega diskurza, ki je tako manifestacija kot tudi vzrok široko razširjene nepripravljenosti za neposredno soočenje s pravo naravo družbenih problemov« (Dahms 2005, 6). Tako je zgodovina reformnih socialnih politik v kapitalističnem sistemu le delni odgovor na specifične družbene probleme; še več, reformne socialne politike so (skoraj) vedno omejene z logiko kapitala – ne iščejo radikalnih rešitev, temveč so v funkciji preprečevanja radikalnih družbenih transformacij s 'kupovanjem' razrednega miru (Miliband 1995, 9).

8.3. Kritika predloga UTD v socialnopolitičnem diskurzu

Dahms (2005, 233) zato ugotavlja, da je socialnopolitični diskurz nezadosten ali celo neprimeren za vzpostavitev legitimne argumentacije za UTD, ki se ji ne bi bilo treba sramovati lastnega potenciala za alternativno naslavljanje družbenih problemov. Zagovorniki UTD se namreč, če sprejmejo socialnopolitični diskurz, znajdejo v naslednjem **paradoksu**. Trdijo, da je UTD s tem, ko alternativno definira polje družbenih problemov (zavračanje središčnosti delovne etike), kvalitativno drugačen od drugih socialnih politik, kar predpostavlja njegovo superiornost pri njihovem reševanju.

Na drugi strani pa ob ugovorih nasprotnikov UTD zagovorniki hitro pozabijo na njegovo kvalitativno drugačnost; da bi ohranili možnost implementacije in povečali implementacijski potencial UTD, namenoma podcenjujejo grožnjo, ki bi jo idealni UTD predstavljal središčnosti delovne etike, in tudi njegov emancipatorni potencial. UTD je zato predlagan v neidealnih oblikah, oblikujejo se zagovori njegove brezpogojnosti ali pa je ta celo opuščena. Tako se zagovorniki odrekajo deklarirani drugačnosti UTD, četudi naj bi ta predstavljala konkurenčno prednost pred drugimi socialnopolitičnimi strategijami.

Morda je še pomembnejše, da se pri tem pozablja na potencial UTD, ki bi lahko imel širše in dolgoročne družbeno-politične implikacije za (post)moderne družbe. Dahms (2003, 3–4) namreč trdi, da bi imel »brezpogojni UTD veliko bolj daljnosežne posledice od katere koli socialne politike, sprejete v zadnjih desetletjih. Odpravil bi matriko režima plačanega dela, ki vpliva na vse vidike modernih družb. Še več, če bi modernim družbam 'odšteli' sistem nadzora, ki je utemeljen na središčnosti plačanega dela, te ne bi več delovale«. S tega vidika se zagovarjanju UTD znotraj socialnopolitičnega diskurza ne uspe izviti iz t. i. **steklenega ohišja**, ki onemogoča alternativne opredelitve družbenih problemov in poglede nanje. Socialnopolitični diskurz razglša nujnost razrešitve kapitalizmu inherentnih socialnih problemov, ki pa jih slednji potrebuje za nemoteno delovanje. Ker je država blaginje del matrike z delovno etiko prepredenega kapitalističnega sistema, ki je sam po sebi vzrok družbenih problemov, ki jih poskuša država blaginje razrešiti, ta ne more predstavljati ustreznega polja oblikovanja alternativnih in tej matriki nasprotujočih politik. Socialnopolitični diskurz UTD torej omejuje našo sposobnost zamišljanja alternativ. Zato Dahms zagovarja tezo, da morajo zagovorniki UTD najprej identificirati meje steklenega ohišja, ki legitimizira vzroke in motive za vztrajno prevlado družbene in politične središčnosti plačanega dela v modernih družbah. Središčnost plačanega dela kljub vse večji ekonomski nerelevantnosti¹³⁶ namreč vztraja kot »sistem družbenega nadzora, ki pogojuje logiko delovanja vseh drugih družbenih podsistemov« (Dahms 2005, 236).

¹³⁶ »Posledica uspeha tehnološko naprednega kapitalizma je naraščajoča brezposelnost, ki jo je vedno težje pripisati cikličnim ekonomskim krizam. Zato moramo spremeniti ekonomsko izrazoslovje. Ekonomska rast ni več indikator ustvarjanja novih delovnih mest, tako kot tudi ustvarjanje novih delovnih mest ni več indikator zaposlovanja, zaposlovanje pa ni več indikator dohodka in varnosti statusa« (Beck 1999).

Če sprejmemo Dahmsovo (2005) tezo, da je delovanje (post)modernih družb v veliki meri odvisno od obstoja družbenih odnosov strukturnih neenakosti, se pod vprašaj postavi zmožnost institucij države blaginje, da uresničijo politične, socialne in moralne cilje družbene pravičnosti in družbene enakosti, ki so si jih zastavile. Ti cilji sicer državi blaginje omogočajo vzpostavitev lastne legitimnosti znotraj logike delovanja kapitalističnega sistema, a hkrati ostajajo njegov sestavni del. Tako na eni strani služijo konsolidaciji in legitimizaciji družbenega sistema, na drugi pa ohranjajo stabilnost družbenih neenakosti in spodkopavajo sposobnost misliti družbeno pravičnost zunaj steklenega ohišja. S tega vidika je treba razmišljanja o UTD oddaljiti od socialnopolitičnega diskurza.

Iz podobnega razumevanja vloge države blaginje v postmodernih družbah izhaja tudi Bauman (1999, 180–197) s kritiko akademskih razprav o možnosti uvedbe UTD. Ta se v veliki meri nanaša na monopol, ki jo je nad razpravo doslej imel socialnopolitični diskurz. Bauman (1999, 180–197) ugotavlja, da se je skozi razprave o UTD oblikoval t. i. mehki konsenz, ki ustoličuje tovrstni pristop kot najbolj primeren in tisti, ki bo popeljal UTD bližje politični realnosti. Bauman podobno kot Dahms (2005) trdi, da predlog UTD, če je predstavljen kot še en ukrep socialne politike, zvedeni in izgubi svoj širši transformatorni in emancipatorni naboj. V kolikor ostaja UTD v mejah socialnopolitičnega diskurza, je opredeljen z logiko identificiranja socialnih problemov in težnjo k njihovi odpravi. Zato ostaja UTD v tem primeru omejen na sredstvo za reševanje družbenih problemov (angl. *'problem-solving device'*) in postane še en v nizu socialnih prejemkov, ki je namenjen reševanju socialnega položaja revnih (Bauman 1999, 183). Če se zagovorniki UTD zadovoljijo le z njegovim potencialom, tj. da lahko omeji največje ekscese kapitalizma, omejijo njegove emancipatorne zmožnosti, ob čemer prezrejo njegov revolucionarni potencial. Ko se zagovorniki UTD, ki pripadajo t. i. 'mehkemu konsenzu o UTD', čutijo primorane, da izpostavijo njegove prednosti pred drugimi socialnimi politikami in ukrepi, se izgubi radikalni potencial, ki ga ima UTD po Baumanovem mnenju. Tako ostaja UTD le še eden od redistributivnih ukrepov socialne politike, a ne naredi naslednjega koraka, tj. radikalne spremembe okoliščin človekovega obstoja.

Za Baumana je torej UTD veliko več kot samo še en ukrep socialne politike, saj verjame, da lahko UTD potencialno izpolni koncept pozitivne svobode s tem, ko

odstrani breme skrbi posameznika za lastno eksistencialno varnost. Zato Bauman (1999, 188–189) trdi, da »mora prav to ostati njegov temeljni cilj. V kolikor bi bili cilji pozitivne svobode doseženi, se posamezniki ne bi bali uporabiti na novo pridobljene svobode za uresničevanje bolj humanega lastnega obstoja, hkrati pa bi bili sposobni upoštevati in izbrati lastni izpolnjujoči ideal dobrega življenja«. S tega vidika je pojmovanje, ki v ospredje postavlja UTD kot socialni ukrep, ki odpravlja revščino, pomanjkljivo. Očitno je namreč, da UTD vzpostavlja popolnoma novo družbeno realnost. Vprašanje odpravljanja revščine mora sicer ohraniti osrednji pomen pri zagovarjanju UTD, vendar se pri tem ne sme zanemariti njegovih družbeno-transformatornih in emancipatornih potencialov. UTD nikakor ne sme postati le oblika 'kriznega menedžmenta' znotraj t. i. 'steklenega ohišja', ki socialno politiko omejuje na identificiranje in reševanje socialnih problemov. Tako definiran UTD namreč ostaja del konvencionalne in zmerne socialne politike.

Če pa je UTD definiran drugače, lahko poseblja nekakšno novo socialno politiko z radikalnim družbeno-transformatornim nabojem. Tak UTD se ne omejuje več na eno 'problematično' družbeno skupino, s čimer se odpoveduje diskurzu zaslužnosti v socialni politiki in stigmi, ki jo tovrstni pristop lepi na posameznike in skupine prejemnikov določenih socialnih prejemkov, ampak naslavlja skupnost oziroma družbo kot celoto. UTD, ki bi bil osvobojen socialnopolitičnega diskurza, bi lahko:

radikalno spremenil naravo politične skupnosti. Pojmovanje skupnosti, ki je namenjena le uveljavljanju zakonov, reda in socialno-političnega kriznega menedžmenta, bi bilo preseženo. Skupnost bi tako postala družbeni prostor, kjer so posameznikovi in skupinski interesi preoblikovani v javno problematiko, ki se vseh državljanov dotika v enaki meri. Namesto da politična skupnost le blaži strukturne neenakosti in preprečuje razredne konflikte, lahko postane gojišče solidarnosti. Takšna politična skupnost lahko nenazadnje osvobodi svoje državljanke negotovosti preživetja in jim omogoči svobodno zasledovanje državljanskih pravic in dolžnosti (Bauman 1999, 184).

Bauman (1999, 183) sicer trdi, da je t. i. socialnopolitični diskurz privlačen z vidika čistosti in razumljivosti ciljev, ki jih hoče doseči, a se prav zato posledično zapira v omejujoč diskurz, s čimer se odpoveduje vsem drugim potencialnim ciljem, ki bi jih

UTD lahko dosegel. Bauman tu dejansko misli na nič manj kot na možnost konca »radikalne dominacije kapitalizma, s čimer bi se nam odstrl svet po kapitalizmu – postkapitalistična družba« (Orton 2005, 11).

Bauman (1999, 185) opozarja še na en problematičen element prevlade socialnopolitičnega diskurza, in sicer dokazovanje, da je UTD izvedljiv z ekonomskega¹³⁷ vidika. To se na prvi pogled zdi nesmiselno, saj je ekonomska izvedljivost eden od temeljev pridobivanja javne in politične podpore za določeno javno politiko. Kljub temu pa Bauman (1999, 185) izpostavlja, da je ekonomski pristop k zagovorništvu UTD kontraproduktiven, saj implicira, da je UTD socialni transfer in ne pravica vsakogar. Tako se ujame v logiko analize stroškov in koristi in neoliberalnega konteksta, ki pogloblja obstoječe odnose moči in zmanjšuje emancipatorni potencial družbe.

Tudi Gorz (1999, 91) podobno trdi, da je ekonomistični pristop k implementaciji UTD sporen, saj mu na eni strani jemlje družbeno-transformatorno moč, na drugi pa ga spet ukaluplja v socialnopolitični diskurz, ki je del dominantnega neoliberalnega ekonomskega modela. Če je UTD podvržen tej logiki, izgubi sebi lastna merila sprejemljivosti in izvedljivosti ter postane podrejen njemu tujim, eksternim merilom. Ta zavirajo njegovo ustvarjalno moč, njegova sposobnost alternativnega reševanja družbenih problemov pa postane vprašljiva. Le če UTD izstopi iz hegemonistične neoliberalne paradigme, se bo lahko izognil ekonomističnemu monopolu, ki omejuje našo sposobnost misliti družbene alternative.

Ekonomska izvedljivost socialnih politik je tako v **t. i. pristopu radikalne alternative** zgolj družbeni konstrukt, ki ga je prav zato mogoče podvreči vnovičnim pogajanjem in posledično redefinicijam. Če zagovorniki UTD za svoj poligon argumentiranja izberejo socialnopolitični diskurz, ki je del obstoječega kapitalističnega sistema in ki določa, kakšne družbene alternative so mogoče z vidika njihove ekonomske izvedljivosti, se avtomatično podredijo merilom sistema, ki ga UTD sam skuša preseči (Orton 2005, 13–16).

¹³⁷ Tu opozarjamo še na kritiko ekonometričnega pristopa k evalvaciji javnih politik Roberta Lucasa (1976). Njegov ključni argument (zelo poenostavljeno) je, da politika, ki jo evalviramo, spreminja ekonomski in družbeni kontekst in vedenje posameznikov, zato je njene potencialne učinke nemogoče meriti z ekonomskimi predpostavkami ekonomskega sistema pred uvedbo evalvirane javne politike.

Strategija nekaterih zagovornikov UTD (Atkinson 1996; Offe 1998; Beck 2000) (glej šesto poglavje), ki opušča eno ali več njegovih temeljnih značilnosti (univerzalnost, individualnost, uniformnost, brezpogojnost in trajnost) s ciljem povečanja njegovih implementacijskih možnosti, se torej odreka radikalnemu družbeno-transformatornemu potencialu UTD. Kljub dobrim namenom zagovornikov takšne implementacijske strategije pa ni zagotovil, da bi se UTD, ki bi bil implementiran v kateri koli neidealni obliki (časovno omejeni, participacijski UTD, civilno delo, temeljni kapital ipd.), sčasoma preobrazil v idealni UTD. Neidealna oblika UTD bi imela le parcialne in ne sistemskih učinkov. Orton (2005, 18; 2008, 31, 32) zato v skladu z Baumanovim pogledom na implementacijski problem UTD ugotavlja, da zagovorniki UTD ne smejo biti omejeni z aktualno družbeno realnostjo, ampak morajo na stežaj odpreti vrata idejam, ki se morda trenutno zdijo radikalne, a vendar lahko omogočijo uresničitev resnične svobode, namesto da so omejeni s preišljevanjem, kaj je obstoječi družbeni red pripravljen sprejeti. To je nevarnost, ki preži nad zvođenim idealizmom, ki ga posebljajo neidealne oblike UTD.

8.4. Sklep

Vrnimo se k funkcionalističnemu pristopu razvoja države blaginje, kjer predstavlja socialno državljanstvo zadnji, tretji del državljske triade. Kot predpogoj razvoja socialnega državljanstva se postopoma, v kronološkem in zgodovinsko-razvojnem kontekstu razvijejo civilno-pravne in politične pravice (Marshall 1950). Država blaginje in socialno državljanstvo sta tu razumljena kot nujen in funkcionalni predpogoj zagotavljanja stabilnosti in ekonomskega napredka industrijske moderne. Če sledimo tej diahronični logiki razvoja pravic, bi UTD utegnil simbolizirati točko preloma povezave med plačanim delom in upravičenostjo do socialnih prejemkov in s tem razvoja **ekonomskega državljanstva**. Če sprejmemo pristop zgodovinskega sosledja razvoja določenega tipa pravic in še posebej njihovo funkcionalno naravo, lahko domnevamo, da bi moral biti razvoj ekonomskega državljanstva, ki bi ga uresničili z uvedbo UTD, prav tako v funkciji zagotovitve nadaljnje ekspanzije kapitalističnega sistema in njegove stabilnosti. Da bi torej prišlo do razvoja ekonomskega državljanstva oziroma implementacije UTD, bi se moral zgoditi naslednji scenarij: kapitalistični sistem bi moral 'dognati', da je UTD nujno potreben za njegov obstoj. UTD bi bil zato po tej logiki

v funkciji ohranitve kapitalističnega sistema, ki bi ga sicer spremenil, ne bi pa ga radikalno nadomestil z novim sistemom.

Tu se zastavlja vprašanje, ali je 'razbitje' Dahmsovega steklenega ohišja, ki naj bi bil temelj kapitalističnega sistema, nujen predpogoj za implementacijo UTD ali pa je UTD nujen predpogoj za razbitje steklenega ohišja? V odgovoru na to vprašanje se skriva tudi srž implementacijskega problema idealnega UTD – največja vrednost UTD in paradoksalno, tudi njegova največja 'implementacijska hiba' je, da spodkopava družbeni red, na katerem temelji kapitalizem in ki je še vedno utemeljen na hegemoniji povezave med plačanim delom in ekonomskim državljanstvom kot domnevnim predpogojem vnovične ekonomske ekspanzije. S tega vidika je funkcionalistični pristop v razvoju države blaginje bolj utopičen, kot se zdi na prvi pogled. Dokler se namreč ne dvomi v zgoraj omenjeno družbeno matriko, bo stekleno ohišje nerazbito, UTD pa bo omejen na teoretski poligon za preigravanje idej družbene pravičnosti in privlačnih, a v praksi neizvedljivih alternativ kapitalističnemu sistemu, ki so v svojih učinkih omejene le na povzročanje razpok v steklenem ohišju.

Četudi smo skozi disertacijo pokazali tudi, da idealni UTD ne odpravlja nujno sistemsko-družbenih in kulturnih mehanizmov, ki povzročajo družbeno neenakost, pa je argumentiranje za UTD skozi diskurz radikalne alternative kapitalističnemu sistemu vseeno primernejše polje za delovanje zagovornikov UTD kot socialnopolitični diskurz. Če želimo, da bi UTD dejansko dobil priložnost uresničiti svoje potenciale in domet in ne bi bil uporabljen za 'servisiranje' kapitalističnega sistema, se moramo oddaljiti od funkcionalističnega pristopa in socialnopolitičnega diskurza t. i. mehkega konsenza o UTD in vztrajati na celoti njegovih temeljnih principov. Oziroma kot se je slikovito izrazil Kurnik (2006):

Pri slednjem [UTD] ne gre za vprašanje pomoči tistim, ki ne uspejo na trgu dela. Gre za mnogo več, za novo utemeljitev družbene produkcije in reprodukcije, družbe in politike. Zahteva po dohodku pomeni radikalno kritiko kapitalizma, saj prinaša erozijo kanoniziranega mezdne delo. Razkriva mnogotero realnost, ki obstaja preden se vsa družbena dinamika zreducira na razmerje delo-kapital. Kaže, da obstaja realnost zunaj dela, množstvo procesov subjektivacije, podrejanja in uporov, ki jih lahko združimo v procesu transverzalne strateške kodifikacije. Če zahtevamo

dohodek in s tem utemeljitev produkcije in reprodukcije človeštva izven meznega dela, se lotimo kapitalizma v samem korenu, v njegovih dipozitivih normalizacije in utilitaristični ideologiji. Zahteva po dohodku bi lahko vodila k afirmaciji manjšinskostnega postajanja v politiki, k osvoboditvi subjektivne ekscesnosti, k avtonomiji.

9. ZAKLJUČEK

Rdeča nit disertacije je bila iskanje odgovorov naslednja vprašanja, zakaj se idealnemu UTD ne uspe uvrstiti na dnevni red političnega odločanja, zakaj ob vseh domnevnih prednostih, ki jih ima v primerjavi z ustaljenimi ukrepi držav blaginje, ne postane del njihovih socialnih politik, zakaj se predlogi UTD pojavljajo tako na politični levici kot tudi desnici, ali predlog UTD radikalno spreminja mehanizme delovanja obstoječega kapitalističnega sistema in ali, in na kakšen način, lahko izkoristi svoje emancipatorne potencialne.

Da bi odgovorili nanje, smo uvodoma postavili štiri teze. Prva in druga sta se glasili:

»UTD je možen ukrep socialne politike v vseh tradicijah državljanstva, na politični levici in desnici, in v vseh idealnih tipih države blaginje, v kolikor se odpove vsaj enemu od svojih temeljnih principov (brezpogojnosti, univerzalnosti, individualnosti ali trajnosti).«

»UTD povečuje socialno in ekonomsko varnost državljanov, vendar pa ne odpravlja sistemsko-družbenih in kulturnih mehanizmov, ki povzročajo družbeno neenakost.«

Prvi dve tezi smo obravnavali z umestitvijo teorije družbene pravičnosti pravega libertarizma, v kontekstu katere je teoretsko utemeljena zahteva po idealnem UTD, med tradicije državljanstva. Tradicije državljanstva namreč opredeljujejo odnos med posameznikom in državo ter skozi njim lastno razumevanje družbene pravičnosti določajo implementacijske možnosti različnih socialnih politik. To nam je omogočilo, da smo storili prvi korak k celostnemu razumevanju implementacijskega problema UTD, in sicer na teoretsko-normativnem nivoju.

S kritičnim pregledom in analizo obstoječe znanstvene literature na tem področju smo pokazali, da je pravi libertarizem z lastnim razumevanjem enakosti na eni in svobode na drugi strani tista specifična točka v njegovi interpretaciji družbene pravičnosti, ki ga razlikuje od drugih tradicij državljanstva. Vrednota enakosti je razumljena v smislu zavzemanja za izboljševanje položaja posameznikov v najneugodnejšem položaju, kjer

pravi libertarizem sledi principu enakosti priložnosti in ne enakosti izidov. V tem smislu je pravi libertarizem t.i. teorija starta, kjer se skozi mehanizem kompenzacije izenačujejo posameznikove priložnosti in odpravljajo le neprostovoljne neenakosti, torej tiste, za katere posameznik ni odgovoren sam. Na ta način je v zasnovo družbene pravičnosti pravega libertarizma zagotovljena vključitev trga kot distribucijskega mehanizma. Tako opredeljena enakost in mehanizmi za njeno doseganje (maksimizacija nabora priložnosti) so v funkciji uresničevanja koncepta resnične svobode, ki omogoča posamezniku, da v skladu z lastnimi preferencami in ideali (in ob popolni odsotnosti paternalizma države) uresničuje svoj življenjski načrt. S teh vidikov pravi libertarizem krmili med vrednotnimi polji tradicij državljanstva oziroma njihovimi javnopolitičnimi implikacijami na politični levici (enakost) in desnici (svoboda).

Ta **dvojna zaveza redistribuciji in osebni neodvisnosti** pomeni, da lahko UTD oziroma njegove neidealne različice najdejo domačijsko pravico tudi v diametralno nasprotujočih si političnih idejah in ciljih. Ideja UTD (oziroma njene različice) je lahko na primer temeljni del ideološko popolnoma različnih knjig, kot sta *'A Capitalist Road to Communism'* (1986) Roberta van der Veena in Philippa Van Parijsa na eni strani in *'Capitalism and Freedom'* (1962) Milтона Friedmana na drugi. Zaradi fleksibilnosti ideje se na prvi pogled zdi, da bi morale biti implementacijske možnosti UTD zelo velike. In vendar smo v disertaciji pokazali, da je prav ta fleksibilnost, ki izhaja iz teoretičnih predpostavk pravega libertarizma, razlog za problem majhnih implementacijskih možnosti idealnega UTD na ravni tradicij državljanstva in posledično na ravni idealnih tipov držav blaginje in za njih značilnih držav. Zavezanost k vrednoti enakosti, kot je ta opredeljena v pravem libertarizmu, je na uveljavljeni politični levici problematična, ker dopušča t. i. prostovoljne (izbrane) neenakosti, ki izhajajo iz trga. Predmet kompenzacije so le neprostovoljne neenakosti in intervencijska faza vhoda oziroma materialno maksimiziranje nabora priložnosti posameznika. Tako je kljub usmerjenosti k principu univerzalnosti socialnih pravic v socialni politiki kot realni socialnopolitični implikaciji pravega libertarizma zapostavljena kompleksnost generiranja družbene neenakosti, ki je sestavni del logike delovanja obstoječega kapitalističnega sistema. Z vidika (napredne) politične leve se pravi libertarizem družbenih neenakosti loteva parcialno, saj se še vedno osredotoča le na politiko redistribucije, pozablja pa na politiko pripoznavanja. Zato ne odpravlja hierarhičnih odnosov inferiornosti nekaterih družbenih skupin (zadnji ugovor sicer velja tudi za klasično državo blaginje). Zavezanost vrednoti svobode sama

po sebi za politično levico ni problematična, problematičen pa je način, kako jo omogočiti. Tu je izpostavljen problem različnih sposobnosti posameznikov, da maksimiziran nabor priložnosti v intervencijski fazi vhoda spremenijo v povečanje lastnih opcij in posledično večjo svobodo na mikro-družbenem nivoju in večjo enakost izidov, ki bi pomenila zmanjšano družbeno neenakost na makro-družbenem nivoju.

Za tradicije državljanstva, ki v dihotomiji pravice/dolžnosti favorizirajo dolžnosti, pa je pravi libertarizem najbolj problematičen z vidika zagovarjanja brezpogojnosti socialnih pravic. Te pravice morajo biti brezpogojne, če naj bo posameznik popolnoma svoboden v izbiri lastnega ideala dobrega življenja. Pravi libertarizem in idealni UTD sta tako izpostavljena t. i. eksploatacijskemu ugovoru, saj kršita princip recipročnosti. Čeprav različni avtorji (Van Parijs 1995, 1997; Widerquist 2004, Bou-Habib in Olsaretti 2004; Segall 2005) na ta ugovor odgovarjajo na teoretični ravni (po našem mnenju sicer dokaj neuspešno), je v realnem socialnopolitičnem prostoru UTD obravnavan kot 'recept za brezdelje'. To mnenje vzajemno utrjuje dejstvo, da je eksploatacijski ugovor proti UTD našel mesto tako v levih kot tudi desnih tradicijah dolžnosti, na politični levici in desnici, čeprav se interpretacije principa recipročnosti kot tudi motivi za njegovo nepogrešljivost v zasnovi družbene pravičnosti razlikujejo. Pri desnih tradicijah dolžnosti in politični desnici se princip recipročnosti manifestira v konceptu osebne odgovornosti za lastno blaginjo, nemoralnosti brezpogojnega prejetanja socialnih prejemkov in v paternalistični želji po nadzoru in spremembi vedenja upravičencev. Pri levih tradicijah dolžnosti in politični levici pa je princip recipročnosti lahko opredeljen bolj ohlapno in je, vsaj na deklarativnem nivoju, v funkciji uresničevanja vrednot egalitarnosti in solidarnosti. Razumljen je kot zagotovilo prispevanja produktivnega deleža vseh. Kljub temu pa tudi ohlapnejša oblika principa recipročnosti v svoji realni socialnopolitični implikaciji privede do situacije, kjer je za njegovo dosledno spoštovanje treba vzpostaviti enake mehanizme prisile, kot pri bolj radikalni verziji recipročnosti desnih tradicij državljanstva.

Ne glede na razlike v razumevanju principa recipročnosti v levih in desnih tradicijah državljanstva, kot tudi na politični levici in desnici, ima princip recipročnosti in njegova ubikvitetnost (sicer v različnem obsegu in moči) v zasnovah obstoječih socialnih politik vseh tipov držav blaginje pomemben vpliv na implementacijske možnosti idealnega UTD. Princip recipročnosti v ospredje interpretacije družbene pravičnosti tradicij državljanstva sili plačano delo oziroma pripravljenost nanj kot edini sprejemljivi prispevek v zameno za

prejemek. Zato kršenje principa recipročnosti v očeh pravega libertarizma (kot tudi njegovo problematično razumevanje enakosti) povzroča, da se javnopolitični akterji na levici kot tudi tisti na desnici težko poistovetijo s predlogom idealnega UTD. To sicer pomeni zmanjšano skladnost idealnega UTD z drugimi tradicijami državljanstva, medtem ko na drugi strani kompromis med zasledovanjem ciljev enakosti in ciljev svobode v zasnovi družbene pravičnosti pravega libertarizma povzroči situacijo, ko se predlog UTD dotika vrednotnih okvirjev vseh tradicij državljanstva.

Tudi zato je predlog UTD lahko na normativnem nivoju skladen z vsemi tradicijami državljanstva, če ga te prilagodijo v smislu opustitve enega ali več njegovih temeljnih principov, da bi ustrezal njihovi različici družbene pravičnosti. V realnem javnopolitičnem prostoru imajo največ implementacijskih možnosti predlogi UTD, ki se odrekajo principu brezpogojnosti. Ti ne problematizirajo središčnosti pridobitnega dela pri zagotavljanju socialne in materialne varnosti posameznika, zato predstavljajo najmanjšo grožnjo hegemoniji institucionalnih praks države blaginje ter družbenim in političnim vrednotam, ki v idealnih tipih držav blaginje, sicer v različni meri, še vedno temeljijo na delovni blaginji. Če UTD ostane v svoji idealni obliki in se ne odreče principu brezpogojnosti, predstavlja grožnjo uveljavljenim principom idealnih tipov držav blaginje, zato so njegove implementacijske možnosti majhne. Da bi pridobil večjo politično podporo in s tem večjo možnost za implementacijo, bi moralo priti do radikalne systemske in kulturno-vrednostne reorientacije v logiki delovanja vseh idealnih tipov države blaginje in v usmeritvah njihovih socialnih politik.

Ugotovili smo torej, da se UTD na teoretični ravni tradicij državljanstva in neskladja principov idealnega UTD in idealnih tipov države blaginje sooča s številnimi problemi (eksploatacijskim ugovorom, ugovorom iz razlogov strukturne eksploatacije, problemom liberalne nevtralnosti, problemom koncepta ohlapne recipročnosti, problemom omejenosti distributivnega pristopa v zagotavljanju družbene pravičnosti itd.). Pokazali pa smo tudi, da njegovi zagovorniki te probleme naslavljajo, zato so vse pogostejši kompromisni predlogi UTD. Eden od ciljev njihovega oblikovanja je, da se z opuščanjem nekaterih temeljnih značilnosti idealnega UTD poveča ne samo njegova skladnost z različnimi tradicijami državljanstva, ampak tudi njegove socialnopolitične implementacijske možnosti v realnem javnopolitičnem prostoru.

Sledila je tretja teza:

»UTD se zaradi družbene središčnosti sistema pridobitnega dela in interesov političnih elit, ki omejujejo alternativno definiranje javnopolitičnih problemov in hkrati ohranjajo prevladujoče principe in institucionalne prakse države blaginje, ne uvršča na dnevni red političnega odločanja.«

V skladu z njo smo preverjali, kakšne so implementacijske možnosti UTD kot javne politike. V ta namen smo oblikovali kvalitativni **model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD** (Slika 7.1) v posameznih državah. Model izpostavlja dve implementacijski oviri, ki smo ju preverjali tako na ravni idealnih tipov držav blaginje kot tudi na ravni značilnih držav. Prvo oviro smo poimenovali **ovira 'razvojna pogojenost'**. Ta obravnava implementacijski problem UTD na sistemskem nivoju države blaginje. Sestavljena je iz dveh medsebojno prepletenih elementov, in sicer strukture politične moči družbenih razredov, ki jo razumemo kot ključno zgodovinsko gonilo specifičnega oblikovanja tipov držav blaginje in prevlade središčnosti delovne etike v njih, ter tradicij državljanstva in temeljnih principov, na katerih temeljijo idealni tipi držav blaginje. Druga ovira pa je bila **'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru'**. Kot pove že ime, obravnava implementacijski problem UTD na mezzo nivoju javnopolitičnega prostora. Sestavljajo jo t. i. politični akterji vzdrževanja statusa quo v tipih države blaginje in fenomen (ne)transformacije tematik v družbeno relevantne probleme, kar je še posebej pomembno z vidika nezmožnosti uvrščanja UTD na dnevni red političnega odločanja. Veljavnost našega modela smo preverjali s študijami primerov implementacijskega problema UTD v treh državah: na Švedskem (socialdemokratski tip), v Nemčiji (konservativno-korporativistični tip) in ZDA (liberalni tip države blaginje).

Glavna ugotovitev študij primerov je, da ne glede na razlike v značilnostih idealnih tipov držav blaginje in za njih značilnih držav elementi modela za ocenjevanje UTD (vsaj za zdaj) proizvajajo nepremostljive implementacijske ovire za UTD. Te se na makrosistemski ravni kažejo v oviri 'razvojna pogojenost', kjer so zgodovinsko-kulturno pogojeni prevladujoči principi držav blaginje in njim pripadajoče socialne politike v neskladju s principi idealnega UTD. Kot smo pričakovali, je tudi tu največji problem dominantna vloga, ki jo ima institucionalizirana delovna etika v sistemih socialne

varnosti in politiki zaposlovanja v zasnovah delovanja držav blaginje. Kršenje principa recipročnosti oziroma eksploatacijski ugovor se tudi v praksi pokaže kot točka, ki legitimizira delovanje javnopolitičnih akterjev, ki idealnemu UTD nasprotujejo. Ti imajo v vseh idealnih tipih države blaginje oziroma v vseh analiziranih državah moč, da preprečijo transformacijo temeljne tematike UTD, tj. odpravo družbene središčnosti pridobitnega dela, v družbeno relevanten in aktualen problem, ki bi ga bilo vredno uvrstiti na dnevni red političnega odločanja.

Kljub splošni ugotovitvi, da vsi elementi modela za oceno možnosti UTD tudi v praksi proizvajajo implementacijske ovire, pa je treba opozoriti na naslednji dve razsežnosti. Prvič, ti elementi v različnih tipih države blaginje oziroma obravnavanih državah niso enako močni pri proizvajanju ovir, prav tako pa niso enako močni v časovno-zgodovinski perspektivi. Tako lahko ugotovimo, da je ovira 'razvojna pogojenost' s temeljnima elementoma 'struktura politične moči' in 'tradicije državljanstva', ki smo ju opredelili skozi zgodovinsko mobilizacijo družbenih razredov kot ključnim dejavnikom oblikovanja specifičnih tipov države blaginje, močnejša v idealnih tipih države blaginje (socialdemokratski tip), kjer je imelo delavsko gibanje največ resursov v smislu zmožnosti vplivanja na razvoj značilnosti države blaginje. Ovira 'razvojna pogojenost' je manjša v konservativno-korporativističnem tipu, najmanjša pa v liberalnem tipu, kjer je imelo delavsko gibanje najmanj vpliva na razvoj in oblikovanje značilnosti države blaginje. Obratno sorazmerno rastejo možnosti za uvedbo UTD v obravnavanih državah določenega tipa.

Ovira 'razvojna pogojenost' se sicer v vseh tipih in izbranih državah kljub različnim vzrokom in motivacijam za njen nastanek manifestira na podoben način, in sicer v družbeni središčnosti pridobitnega dela in usmeritvah socialnih politik, ki to središčnost odražajo:

- na Švedskem v želji po polni zaposlenosti in univerzalnosti socialnih pravic na osnovi državljanstva, ki privedejo do nepogrešljivosti koncepta delovne blaginje kot temeljnega sestavnega dela usmeritev v socialni politiki;

- v Nemčiji v želji po ohranitvi statusnih razlik, kar se v usmeritvah socialne politike kaže v prevladi statusno diferenciranih shem socialnega zavarovanja in nepogrešljivosti zaslužnostnega principa;
- v ZDA v želji po pripisovanju moralnih vrednosti in stigmatizaciji upravičencev do socialnih prejemkov, ki služijo kot mehanizem discipliniranja in regulacije vzorcev njihovega obnašanja.

Na mezzo družbeni ravni se implementacijske ovire generirajo skozi moč in delovanje političnih akterjev v javnopolitičnem procesu. **Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru'** sledi sistemskim omejitvam, ki jih glede možnosti idealnega UTD generira ovira 'razvojna pogojenost'. Tako družbeno-politični akterji oziroma dominantne politične elite ravnajo v skladu s svojimi ideološkimi preferencami glede socialnopolitičnih usmeritev, kar negativno vpliva na možnosti uvrščanja idealnega UTD na dnevni red političnega odločanja. Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' se sicer v vseh tipih in izbranih državah ne pojavlja v isti fazi javnopolitičnega procesa.

- Na Švedskem se pojavi že v prvi fazi (identifikacija družbenih oziroma javnopolitičnih problemov), kjer se tematiki redefinicije družbene središčnosti plačanega dela ne uspe artikulirati kot družbeno relevanten in legitimen problem. Ideološki in vrednotni sistem nosilcev politične moči (na levi in desnici) podpirata družbeno središčnost sistema pridobitnega dela in njegovih socialnopolitičnih implikacij ter omejujeta alternativno naslavljanje nekaterih tematik in njihovo transformacijo v družbeno in politično relevantne in aktualne probleme.
- Za razliko od Švedske se tematika redefinicije družbene središčnosti plačanega dela, ki jo naslavlja idealni UTD, v Nemčiji uspešno transformira v družbeno relevanten problem. S tem se odpre prostor za oblikovanje alternativnih javnih politik (v našem primeru UTD), ki jih v Nemčiji oblikujejo skoraj vse politične stranke. Ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru' se torej pojavi šele pri poskusih uvrščanja (idealnega) UTD na formalni dnevni red političnega odločanja.

- V ZDA je bil UTD (sicer v obliki zagotovljenega letnega dohodka) v poznih 60. in zgodnjih 70. letih uvrščen na dnevni red političnega odločanja. Zdi se torej, da ovire, ki bi jih proizvajali javnopolitični akterji, niso tako močne. Kljub temu pa je treba poudariti, da cilj uvrstitve zagotovljenega letnega dohodka na dnevni red še zdaleč ni bila redefinicija družbene središčnosti plačanega dela, saj se noben od predlogov ni odpovedal principu recipročnosti. Za politično desnico je bil le sredstvo za umiritev napetih socialnih razmer in zagotovitev stabilnosti družbeno-političnega sistema ter boljšega upravljanja z javnimi financami, za politično levico pa sicer sredstvo za odpravljanje problemov deprivilegiranega dela populacije, a ne za ceno razvrednotenja družbene središčnosti plačanega dela.

Družbeno-politična realnost, ob katero je trčil zagotovljeni letni dohodek, ko se je pojavil na dnevnem redu političnega odločanja v ZDA, nas privede do naše zadnje teze, ki se je glasila:

»UTD lahko vse svoje družbeno-transformatorne in emancipatorne potencialne izkoristi le v primeru, ko se ne odreče celoti svojih temeljnih principov (brezpogojnosti, univerzalnosti, individualnosti in trajanju), in ko prestopi okvir socialnopolitičnega diskurza.«

Očitno je, da se UTD – če se zaradi želje po povečanju implementacijskih možnosti odpove celoti svojih temeljnih principov – odpove tudi lastnim potencialom in možnim učinkom, ki bi jih v svoji idealni obliki lahko imel tako na posameznika kot tudi na celoten družbeni in ekonomski sistem. V kolikor ostaja UTD del socialnopolitičnega diskurza in diskurza o reformi države blaginje, ostaja tudi sam sestavni del obstoječih mehanizmov in institucij kapitalističnega sistema.

Domnevamo, da je kapitalistični sistem, soočen z zvođenelimi zahtevami v obliki neidealnega UTD, dovolj močan, da bi tovrstne kompromisne oblike UTD zlahka vključil v lastne mehanizme delovanja in obstoječe družbeno-sistemske odnose neenakosti med delom in kapitalom, med privilegiranimi in deprivilegiranimi, med zaslužnimi in nezaslužnimi, med pripoznanimi in nepripoznanimi, med plačanim delom in

upravičenostjo do dohodka. Takšne kompromisne oblike UTD, v kolikor bi do implementacije prišlo, bi zlahka postale 'ujetnice' t. i. steklenega ohišja, ki bi zaradi njihovih zmanjšanih emancipatornih in družbeno-transformatornih potencialov ostal nepoškodovan. S tega vidika postane jasno, da morajo zagovorniki UTD, v kolikor želijo uresničiti svoje cilje (spodkopati družbeno-ekonomski red, ki temelji na hegemoniji povezave med plačanim delom in upravičenostjo do dohodka in tako vsem posameznikom omogočiti resnično svobodo), zahtevati nič manj kot UTD v njegovi idealni obliki, hkrati pa se morajo zavedati, da je tudi takšen UTD nepopoln ukrep, ki ne bo odpravil vseh sistemsko-družbenih in kulturnih mehanizmov, ki povzročajo družbeno neenakost.

10. SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE

- Ackerman, Bruce in Alstott, Anne. 2004. Why Stakeholding? V *Rethinking Distribution*, ur. Ackerman, Alstott in Van Parijs, Philippe. 43–65.
- Ackerman, Bruce in Alstott, Anne. 2003. Why Stakeholding? V *Redesigning Distribution: basic income and stakeholder grants as alternative cornerstones for a more egalitarian capitalism. The Real Utopias Project Volume V*, ur. Ackerman, Bruce, Alstott, Anne in Van Parijs, Philippe. Dostopno prek: <http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Redesigning%20Distribution%20v1.pdf> (1. 11. 2008)
- Ackerman, Bruce. in Alstott, Anne. 1999. *The Stakeholder's Society*. New Haven: Yale University Press.
- Albrekt Larsen, Christian. 2005. How welfare regimes influence judgement of deservingness and public support for welfare policy. Paper presented at the *International Sociological Association RC19* conference in Chicago on Re-theorizing welfare States: Restructuring States, Restructuring Analysis, September 2005. Dostopno prek: <http://www.northwestern.edu/rc19/Larsen.pdf> (12. 8. 2010).
- Alvesson, Mats. 1999. Det går att ge alla ett arbete. *Dagens Nyheter*, 7. avgust.
- Amenta, Edwin, Bonastia, Chris in Caren, Neal. 2001. U.S. Social Policy in Comparative and Historical Perspective: Concepts, Images, Arguments, and Research Strategies. *Annual Review of Sociology*. 27 (2001): 213–34.
- Anderson, Elisabeth. 2004. Welfare, Work Requirements, and Dependant-Care. *Journal of Applied Philosophy*, Vol. 21, No. 3, 2004. Dostopno prek: <http://www-personal.umich.edu/~eandersn/workfare.pdf> (28. 12. 2007).
- Anderson, Elisabeth. 2000. Optional Freedoms. A response to "A Basic Income for All" by Philippe van Parijs. *Boston Review*, oktober/november 2000. Dostopno prek: <http://bostonreview.net/BR25.5/anderson.html> (2. 3. 2006).
- Anderson, Elizabeth. 1999. What Is the Point of Equality?. *Ethics*, Vol. 1009, No. 2 (januar 1999): 287–337.
- Andersson, Jan O. 2000. The history of an idea: Why did basic income thrill the Finns but not the Swedes? V *Basic Income on the Agenda. Policy Objectives and Political Chances*, ur. van der Veen, Robert in Groot, Loek, 224–237. Amsterdam: University Press.

- Andorka, Rudolf. 1993. The socialist system and its collapse in Hungary: An Interpretation in Terms of Modernisation Theory. *International Sociology*, Vol. 8, No.3.: 317–337.
- Aranowitz, Stanley in Cutler, Jonathan. (1998): *Postwork – Work, The Wages of Cybernation*. London: Routledge.
- Arneson, Richard J. 2010. Luck Egalitarianism – A Primer. V *Responsibility and Distributive Justice*, ur. Knight, Carl in Stemplowska, Zofia. Oxford: Oxford University Press.
- Arneson, Richard. 1999. *Arneson Reviews Anderson*. *Brown Electronic Article Review Service*. Dostopno prek: <http://www.brown.edu/Departments/Philosophy/bears/9904arne.html> (4. 11. 2009).
- Arts, Wil in Gelissen, John. 2002. Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. *Journal of European Social Policy*, Vol 12, No. 2 (2002): 137–158.
- Atkinson, Anthony B.. 2002. How basic income is moving up the policy agenda: News from the future. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.etes.ucl.ac.be/bien/Archive/Congress/Geneva2002.htm> (17. 6. 2006)
- Atkinson, Anthony B.. 1998. *Poverty in Europe*. Oxford: Blackwell.
- Atkinson, Anthony B.. 1996. The Case for a Participation Income. *The Political Quarterly*, 67 (1). 67–70.
- Atkinson, Anthony. B.. 1993. Participation Income, *Citizens Income Research Group Bulletin*, 16 (julij).
- Bachrach, Peter in Baratz Morton S.. 1970. *Power and Poverty: Theory and Practice*, New York: Oxford University Press.
- Barry, Nicholas. 2008. *Reassessing Luck Egalitarianism*. *Journal of Politics* 70(1): 136–150.
- Barry, Nicholas. 2006. Defending Luck Egalitarianism. *Journal of Applied Philosophy*, Vol. 23, No. 1, 2006: 89–107.
- Barry, Nicholas. 2006a. Defending Luck Egalitarianism. Thesis for the degree of Doctor of Philosophy. Dostopno prek: <http://theses.library.uwa.edu.au/adt-WU2007.0036/public/02whole.pdf> (8. 9. 2010).
- Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba *cf.

- Bauman, Zygmunt. 1999. *In Search of Politics*. Stanford: Stanford University Press.
- Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Knjižna zbirka Temeljna dela, Krtina.
- Beck, Ulrich. 2000. *The Brave New World of Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beck, Ulrich. 1999. On Insecurity and Re-defining Work. *The Jobs Letter* No.102 / 30 (junij 1999). Dostopno prek: <http://www.jobsletter.org.nz/jbl10211.htm> (4. 1. 2008).
- Berlin, Isaija. 1978. *Četiri ogleda o slobodi*. Libertas.
- Bernhagen, Patrick. 2002. *Power: Making sense of elusive concept*. Dostopno prek: http://www.tcd.ie/Political_Science/P.Bernhagen/Power_JPR.pdf (21. 10. 2004).
- Bertram, Chris. 1997. The Need for Basic Income. Intervju z Van Parijsom. *Imprints*, vol. 1, no. 3 (marec 1997). Dostopno prek: <http://eis.bris.ac.uk/~plcdib/imprints/vanparijsinterview.html> (9. 3. 2009).
- Birnbaum, Simon. 2008. *Just Distribution. Rawlsian Liberalism and the Politics of Basic Income*. Doctoral Thesis in Political Science at Stockholm University, Sweden. Stockholm: Stockholm Studies in politics 122.
- Birnbaum, Simon. 2004. Real Liberterianism, Structural Injustice and the Democratic Ideal. *USBIG*. Dostopno prek: <http://www.usbig.net/papers/124-Birnbaum-reallib.pdf> (19. 5. 2009).
- Birnbaum, Simon. 2003. *Arbetslinjer – mellan disciplinering och emancipation: En diskursanalys av socialdemokraternas partiprogram*. Dostopno prek: www.borgerloen.dk/.../NSU/.../Birnbaum_Simon_Arbetslinjer.doc (12. 7. 2010).
- Boljka, Urban. 2003. *Zagotavljanje materialne in socialne varnosti mladih v družbi tveganja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bou-Habib, Paul in Olsaretti, Serena. 2004. Liberal Egalitarianism and Workfare. *Journal of Applied Philosophy*. Vol. 21, Issue 3, (2004): 257–270.
- Bowler, M. Kenneth. 1974. *The Nixon Guaranteed Income Proposal: Substance and Process in Policy Change*. Cambridge: Ballinger.

- Boyle, Conall. 2007. Book Review: In our hands: A plan to replace the welfare state by Charles Murray. *Citizen's Income Newsletter*, Issue 2, 2007. Dostopno prek: <http://www.citizensincome.org/resources/newsletter%20issue%202%202007.shtml> (22. 2. 2010).
- Caputo, Richard K. 2005. Redistributive schemes that skirt poverty: Reconsidering social justice in light of Van Parijs and Zucker. *Journal of Poverty*, 9(3): 109–129.
- Christensen, Anna. 1993. Försäkring för de arbetslösas elit. *Dagens Nyheter*, 3. oktober.
- Clasen, Jochen in van Oorschot, Wim. 2002. Changing Principles and Designs in European Social Security. *European Journal of Social Security*, Volume 4/2, 89–115.
- Cole, G. D. H.. 1935. *Principles of Economic Planning*. London: Macmillan.
- Cowling, S., Mitchell, William in Watts, Martin. 2003. *The right to income versus the Right to Work*. CoffEE Working Paper 03–08, Newcastle: The University of Newcastle.
- Dahl, Robert A. 1956. *A Preface to Democratic Theory*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Dahms, Harry F.. 2005. Globalization or Hyper-Alienation? Critiques of Traditional Marxism as Arguments for Basic Income. Social theory as Politics in Knowledge; *Current Perspectives in Social Theory*, Vol. 23: 205–276.
- Dahms, Harry F.. 2003. Breaking the 'Glass Cage': How Basic Income is a Qualitatively Different Social Policy Paradigm. New York: *U.S. Basic Income Guarantee Network. USBIG*.
- Dahrendorf, Ralf. 1959. *Class and Class Conflict in an Industrial Society*. London: Routledge.
- Dahrendorf, Ralf. 1994. The Challenging Quality of Citizenship. V *The Condition of Citizenship*, ur. Van Steenberghe, Bart, 10–19. London. Sage.
- De Wispelaere, Jurgen in Stirton, Lindsay. 2008. Why Participation Income Might Not Be Such a Great Idea After All. *Citizen's Income Newsletter*. 2008/3: 3–8.
- De Wispelaere, Jurgen in Stirton, Lindsay. 2007. The Public Administration Case against Participation Income. *Social Service Review* 81.3 (2007): 523–549. Dostopno prek: <http://works.bepress.com/dewispelaere/5> (7. 1. 2009).

- De Wispelaere, Jurgen. 1998. Job Rights, Reciprocity, and the Constitutional Approach to Basic Income. BIEN. Dostopno prek: <http://www.etes.ucl.ac.be/bien/Archive/Congress/Amsterdam1998.htm> (17. 6. 2006).
- Des 56. Ord. Bundesparteitages der FDP. Liberalna stranka Nemčije (FDP). 2005. Das Liberale Bürgergeld: aktivierend, einfach und gerecht. Dostopno prek: http://www.fdp-bundespartei.de/webcom/show_page.php/_c-555/_nr-1/i.html (1. 7. 2010).
- Deželan, Tomaž. 2008. *Veljava sodobnih konceptov državljanstva*. doktorska disertacija. Fakulteta za družbene vede..
- Dworkin, Ronald. 2000. *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dworkin, Ronald. 1981. What is Equality? Part 2: Equality of Resources Ronald Dworkin. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 10, No. 4. (1981): 283–345. Dostopno prek: <http://links.jstor.org/sici?sici=0048-3915%28198123%2910%3A4%3C283%3AWIEP2E%3E2.0.CO%3B2-3> (28. 2. 2009).
- Dwyer, Peter. 1998. Conditional Citizens Welfare Rights and Responsibilities in the late 1990s, *Critical Social Policy*, 18: 493–517.
- Ehnmark, Anders. 1998. Den tredje vägen är medborgarlön. *Expressen*, 3. februar.
- Ehrenberg, Johan. 1996. Dags för ett nytt projekt. *Aftonbladet*, 6. september.
- Eichorst, Werner, Grienberger-Zingerle, Maria in Konle-Seidl, Regina. 2006. Activation Policies in Germany: From Status Protection to Basic Income Support. *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper* No. 2514, december 2006.
- Ekstrand, Lasse. 1995. *Den befriade tiden. Om arbete och medborgarlön*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Elgarte, Julieta M.. 2006. Good for women? Advantages and risks of a basic income from a gender perspective. *XI BIEN kongres*, University of Cape Town, 2.–4. november 2006. Dostopno prek: <http://www.epri.org.za/JulietaElgartefullpaper.pdf> (21. 3. 2006).
- Esping-Andersen, Gøsta. 1999. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. New York: Oxford University Press.

- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Etzioni, Amitai in Platt, Alex. 2007. *The Social Contract Revisited. A Community-Based Guaranteed Income*. Oxford: The Foundation for Law, Justice and Society in collaboration with The Centre for Socio-Legal Studies, University of Oxford. Dostopno prek: <http://www.fljs.org/uploads/documents/Etzioni.pdf> (3. 4. 2008).
- Etzioni, Amitai. 1997. *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. New York: Basic Books.
- Farrelly, Colin. 1999. Justice and a Citizen's Basic Income. *Journal of Applied Philosophy* 16 (3), 1999. 283–296.
- Fink-Hafner, Danica. 2002. Znanost »o« javnih politikah in »za« javne politike. V *Analiza politik*, ur. Fink-Hafner, Danica in Lajh, Damjan, 9–30. Ljubljana: Knjižna zbirka Politični procesi in inštitucije. Fakulteta za družbene vede.
- Fitzpatrick, Tony. 1999. *Freedom and Security. An Introduction to the Basic Income Debate*. London: Macmillan.
- Fitzpatrick, Tony. 2005. The Fourth Attempt to Construct a Politics of Welfare Obligations. *Policy & Politics*, 33 (1), 15–32. Dostopno prek: <http://eprints.nottingham.ac.uk/709/1/White.pdf> (10. 2. 2009).
- Fraser, Nancy. 2003. Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation. V *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*, ur. Fraser, Nancy in Honneth, Axel, 7–109. London: Verso.
- Fraser, Nancy. 2001. *Social Justice in the Knowledge Society: Redistribution, Recognition, and Participation*. Prispevek na kongresu »Gut zu Wissen«, Heinrich-Böll-Stiftung, 5/2001. Dostopno prek: <http://www.wissensgesellschaft.org/themen/orientierung/socialjustice.pdf> (9. 9. 2008).
- Fraser, Nancy. 2000. Rethinking Recognition. *New Left Review* 3, May-June 2000. Dostopno prek: <http://www.newleftreview.org/?view=2248> (1.9. 2010).
- Fraser, Nancy. 1995. From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Postsocialist' Age. *New Left Review* 212. (julij/avgust 1995): 11–13.
- Friedman, Milton in Friedman, Rose D.. 1980. *Free to Choose*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

- Friedman, Milton. 1962. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Galbraith, John K. 1958. *The Affluent Society*. Cambridge: Riverside Press.
- Giddens, Anthony. 2000. *Tretja pot: prenova socialne demokracije*. Ljubljana: Orbis.
- Giddens, Anthony. 1998. Risk Society: the context of British Politics. V *The Politics of Risk Society*, ur. Franklin, Ed J., 23–34. Cambridge: Polity Press in association with the Institute for Public Policy Research.
- Goldsmith, Scott. 2002. The Alaska Permanent Fund Dividend: An Experiment in Wealth Distribution. 9. *BIEN kongres*. 12.–14. september. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/public/english/protection/ses/download/docs/gold.pdf> (10. 6. 2010).
- Gorz, Andre. 1999. *Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society*. Cambridge: Polity Press.
- Gorz, Andre. 1986. Reshaping the Welfare State: The Conservative Approach and its Socialist Alternative. *Praxis International*, Vol. 6, no. 1 (1986): 5–12.
- Groot, L. F. M. 2004. Why Launch a Basic Income Experiment? Proposal for a Design of a New Experiment. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/pdf/2004Groot.pdf> (5. 7. 2010).
- Grundwertekommission beim Parteivorstand der SPD. 2008. Bedingungsloses Grundeinkommen? Geld allein genügt nicht! Sozialstaatliche Verantwortung für gesellschaftliche Inklusion. Dostopno prek: http://www.spd.de/de/pdf/2008_GWK_Grundeinkommen.pdf (12. 5. 2010).
- Gutmann, Amy in Thompson, Dennis. 1996. *Democracy and Disagreement*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hardt, Michael in Negri, Antonio. 2001. *Empire*. Cambridge: First Harvard University Press paperback edition.
- Harrington, Michael. 1962. *The Other America: Poverty in the United States*. New York: Penguin Books.
- Harris, Robert. 2000. The Guaranteed Income Movement of the 1960s and 1970s. *USBIG Discussion Paper* No. 1, maj 2000. Dostopno prek: www.usbig.net/papers/001-Harris.doc (5. 7. 2010).
- Hegelich, Simon in Meyer, Hendrik. 2009. Conflict, negotiation, social peace: the german welfare system. V *The Handbook of European Welfare systems*, ur.

- Schubert, Klaus, Hegelich, Simon in Bazant, Ursula, 120–136. New York: Routledge.
- Herrnstein, Richard J. in Murray, Charles. 1994. *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*. New York: Free Press.
- Höglund, Mats. 2010. Korespondenca z avtorjem prek Facebooka. 10. maj.
- Höglund, Mats. 2000. Reflections about the basic income debate from a Swedish perspective. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/pdf/2000Hoglund.pdf> (14. 7. 2010).
- Hort, Sven E. O.. 2009. The Swedish welfare state: a model in constant flux?. V *The Handbook of European Welfare systems*, ur. Schubert, Klaus, Hegelich, Simon in Bazant, Ursula, 428–443. Routledge. New York.
- Huber, Evelyne in Stephens, John D.. 1998. Internalization and the Social Democratic Model. Crisis and Future Prospects. *Comperative Political Studies*, Vol. 31 No. 3, (junij1998): 353–379.
- Huber, Evelyne in Stephens, John D.. 2001. *Development and Crisis of the Welfare State: Parties and Policies in Global Markets*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ignjatović, Miroljub. 2002. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ignjatović, Miroljub. 2002a. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jacobi, Dirk. 2009. *Mit Blick zurück nach vorn*. Grüne Grundwerte nach den Debatten um Aktivierung und Grundeinkommen. *Forum Kommune*. 27. No. 1 (2009): 24–28.
- Janson, Per. 2003. *Den huvudlösa idén – Medborgarlön, välfärdsolitik och en blockerad debatt*. Doctoral Thesis. Lund University Social Sciences. Departments of Administrative, Economic and Social Sciences. Department of Political Science.
- Janson, Per. 2000. Basic income and the Swedish welfare state. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.etes.ucl.ac.be/bien/Archive/Congress/Berlin2000.htm> (17. 6. 2006).
- Jessop, Bob. 2002. Globalization and the National State. V *Paradigm Lost: State Theory Reconsidered*, ur. Aranowitz, Stanley in Bratsis, Minneapolis: University of Minnesota Press. Dostopno prek: <http://www.comp.lancaster.ac.uk/sociology/soc012rj.html> (2. 1. 2004).

- Johnson, Karl. 2006. *Book Review: Charles Murray In Our Hands: a Plan to Replace the Welfare State*. Washington D.C.: The American Enterprise Press.
- Kelly, Gavin in Lissauer, Rachel. 2000. *Ownership for All*, London: Institute for Public Policy Research.
- Kemeny Jim. 1995. Theories of Power in 'The Three Worlds of Welfare Capitalism'. *Journal of European Social Policy*. Vol. 5 No. 22: 87–96.
- Kildal, Nanna. 2002. The principle of universalism: Tracing a key concept in the Scandanavian welfare model. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.etes.ucl.ac.be/bien/Archive/Congress/Geneva2002.htm> (17. 6. 2006).
- Kildal, Nanna. 2000. *Workfare Tendencies in Scandinavian Welfare Policies*. BIEN. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/pdf/2000Kildal.pdf> (16. 7. 2006).
- King J. E. in Marangos, John. 2006. Two Arguments for Basic Income: Thomas Paine (1737–1809) and Thomas Spence (1750–1814), *History of Economic Ideas*, 14 (1): 55–71.
- King, Martin Luther. 1968. *Where Do We Go From Here: Chaos or Community?* New York: Harper & Row.
- Kipping, Katja. 2008. *Moving to Basic Income (BI) – A left-wing political perspective*. *Govor na 12. kongresu BIEN*, Dublin 2008. Dostopno prek: www.basicincome.org/bien/pdf/dublin08/plenary2speaker2kipping.rtf (9. 7. 2010).
- Klemenčič, Boris. 1998. *Koncept socialne izključenosti*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede.
- Kolarič, Zinka. 1990. *Socialna politika in družbene ter prostorske spremembe*. doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kolarič, Zinka, Črnak-Meglič, Andreja, Vojnovič, Maja. 2002. *Zasebne neprofitno-volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kopač, Anja. 2004. *Aktivacija – obrat v socialni politiki*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica Fakultete za družbene vede.
- Kornbluh, Felicia. 2004. If The Goods Have Ceased to be Urgent, Where is the Fraud? The Work Ethic in the History of the Basic Income in the U.S.. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/pdf/2004Kornbluh.pdf> (12. 8. 2010).

- Korpi, Walter in Palme, Joakim. 1998. The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries. *American Sociological Review*, 63 (5): 665–687.
- Korpi, Walter. 1978. *The Working Class in Welfare Capitalism. Work, Unions and Politics in Sweden*. Routledge. London.
- Korpi, Walter. 1983. *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge.
- Kramberger, Anton. 1999. *Poklici, trg dela in politika*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica Fakultete za družbene vede.
- Kurnik, Andrej. 2006. Dohodek za mobilne in mnogotere. *Njetwork*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Dohodek-za-mobilne-in-mnogotere> (2. 6. 2007).
- Kustec Lipicer, Simona. 2002. Javnopolitična omrežja. V *Analiza politik*, ur. Fink-Hafner, Danica in Lajh, Damjan, 67–81. Ljubljana: Knjižna zbirka Politični procesi in inštitucije. Fakulteta za družbene vede.
- Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija. Uvod*. Ljubljana: Krtina.
- Lajh, Damjan in Kustec Lipicer, Simona. 2002. Proces oblikovanja javnega mnenja. V *Analiza politik*, ur. Fink Hafner, Danica in Lajh, Damjan, 30–45. Ljubljana: Knjižna zbirka Politični procesi in inštitucije. Fakulteta za družbene vede.
- Lash, Scott in Urry, John. 1987. *The End of Organized Capitalism*. Cambridge: Polity Books.
- Le Grand, Julian in Nissan, David. 2003. A Capital Idea: Helping the Young to Help Themselves. V *The Ethics of Stakeholding*, ur. Dowding, Keith, De Wispelaere, Jurgen in White, Stuart, 29–41. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Leonard, Peter. 1997. *Postmodern welfare: reconstructing an emancipatory project*. London, Thousand Oaks.
- Lessenich, Stephan. 2009. *Das Grundeinkommen in der gesellschaftspolitischen Debatte*. Expertise im Auftrag der Friedrich-Ebert-Stiftung. Dostopno prek: library.fes.de/pdf-files/wiso/06194.pdf (27. 4. 2010).
- Liebermann, Sascha. 2008. Bringing UBI into the National Debate – Experiences of German Activists. 12. *BIEN kongres. On Inequality and Development in a Globalised Economy – The Basic Income Option*, Dublin 2008. Dostopno prek: <http://www.freiheitstattvollbeschaeftigung.de/blog/Liebermann%20%20Bringing%20UBI%20into%20the%20National%20Debate%20-%20Fin.pdf> (9. 7. 2010).

- Lipset, Seymour M.. 1960. *Political Man*. New York: Doubleday Anchor.
- Lucas, Robert. 1976. Econometric Policy Evaluation: A Critique V *The Phillips Curve and Labor Markets*, ur. Brunner, Karl in Meltzer, Allan, 19–46. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 1. New York: American Elsevier.
- Lukes, Steven. 1974. *Power: A radical View*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
Dostopno prek: <http://www.people.virginia.edu/~bb3v/misc/fairuse/lukes.html>
(21. 10. 2004).
- Macdonald, Dwight. 1963. Our Invisible Poor. V *Poverty in America: a Book of Readings*, ur. Ferman, Louis, Kornbluh, Joyce in Haber, Alan, 6–39. University of Michigan Press.
- Malnar, Brina. 1996. *Zaznava družbene neenakosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Manning, Lowell. 1997. *Development of basic income as a response to changes in work, poverty, and the break up of the welfare state: Comprising a brief summary of a thesis by Walter Van Trier "Everyone a king"*. Conference: Work, Families and the State: Problems and Possibilities for the 21st Century. New Zealand. Dostopno prek: <http://www.reocities.com/ubinz/LowellManning.html> (2. 4. 2008).
- Manow, Philip (2009): Electoral rules, class coalitions and welfare state regimes, or how to explain Esping-Andersen with Stein Rokkan. *Socioecon Rev* (2009) 7 (1): 101–121.
- Marshall, T. H. 1950. *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge: University of Cambridge Press.
- Mason, Andrew. 2001. Equality of Opportunity, Old and New. *Ethics*. Vol. 111, No. 4, July, (2001). 760–781. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/2675744.pdf?acceptTC=true> (12. 5. 2008).
- Mau, Steffen. 2004. Welfare Regimes and the Norms of Social Exchange. *Current Sociology*, Vol. 52. No. 1.: 53–74.
- McCormick, James. 1994. Citizens' Service. *IPPR Discussion Paper*, London.
- McKay, Ailsa. 2007. Why a citizens' basic income? A question of gender equality or gender bias. *Work, employment and society* 21(2): 337–348.
- McKay, Ailsa. 2001. Rethinking Work and Income Maintenance Policy: Promoting Gender Equality Through a Citizens' Basic Income. *Feminist Economics* 7 (1): 97–118.

- Mead, Lawrence M.. 1986. *Beyond Entitlement. The Social Obligations of Citizenship*. New York: Free Press.
- Miliband, Ralph. 1995. *Socialism for a sceptical age*. London: Verso.
- Mill, John S. 1849. *Principles of Political Economy*. New York: Augustus Kelley, 1987.
- Mitchell, William in Watts, Martin. 2005. A Comparison of the Macroeconomic consequences of Basic Income and the Job Guarantee Schemes. *Rutgers Journal of Law & Urban Policy* Vol. 2 (2005) No.1.: 64–89.
- Muñoz, Christian P. 2006. Examining the Universal Basic Income proposal through the capabilities approach. Which is the role of the education in this distributive plan?. *Annual Meeting of the Human Development and Capability Association*, Groningen, Netherlands, 29 August – 1 September 2006. Dostopno prek: http://www.hd-ca.org/pubs/2_3_Perez.pdf (8. 8. 2010).
- Murray, Charles. 2006. *In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare State*. Washington D. C.: American Enterprise Institute Press.
- Murray, Charles. 1996. *What it Means to be a Libertarian*. New York: Basic Books.
- Murray, Charles. 1996a. The Emerging British Underclass. V *Charles Murray and the Underclass: The Developing Debate*, ur. Lister, Ruth, 24–53. London: The IEA Health and Welfare Unit. *Choice in Welfare* No. 33. Dostopno prek: <http://www.civitas.org.uk/pdf/cw33.pdf> (24. 8. 2010).
- Murray, Charles. 1984. *Losing Ground: American Social Policy 1950–1980*. New York: Basic Books.
- Myles, John in Quadagno, Jill. 2002. Political Theories of the Welfare State. *Social Service Review* (marec 2002): 36–57. The University of Chicago.
- Neuberg, Leland G.. 2004. Emergence and Defeat of Nixon's Family Assistance Plan (FAP). *USBIG Discussion Paper* No. 66, januar 2004.
- Neumann, Frieder. 2008. *Gerechtigkeit und Grundeinkommen: Eine gerechtigkeits-theoretische Analyse ausgewählter Grundeinkommensmodelle*. Magistrsko delo. Heidelberg: Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg. Institut für Politische Wissenschaft.
- Noguera, José A. 2007. Why Left Reciprocity Theories Are Inconsistent. *Basic Income Studies. An International Journal of Basic Income Research* s: Vol. 2, Issue 1. Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol2/iss1/art5> (23. 3. 2008).

- Nozick, Robert. 1974. *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books.
- Offe, Claus, Mückenberger, Ulrich in Ostner, Ilona. 1996. A Basic Income Guaranteed by the State: A Need of the Moment in Social Policy. V *Modernity and the State: East, West*, ur. Offe, Claus, 201–224. Cambridge: Polity Press.
- Offe, Claus. 2004. Poti od tod. V Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka, ur. Cohen, Joshua in Rogers, Joel, 111–126. Ljubljana: Založba Krtina.
- Offe, Claus. 2000. Pathways from Here. A response to »A Basic Income for All« by Philippe van Parijs. *Boston Review*, oktober/november 2000. Dostopno prek: <http://bostonreview.net/BR25.5/offe.html> (21. 4. 2007).
- Offe, Claus. 1997. Towards a New Equilibrium of Citizens' Rights and Economic Resources? V *Societal Cohesion and the Globalising Economy (OECD)*. 81–108. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/41/24/35391763.pdf> (25. 6. 2006).
- Offe, Claus. 1995. Full Employment: Asking the Wrong Question? *Dissent* (Winter): 77–81.
- Offe, Claus. 1993. A Non-Productivist Design for Social Policies. V *Work and Citizenship in the New Europe*, ur. Coenen, Harry in Leisink, Peter, 215–232, Aldershot, Brookfield: Edward Elgar.
- Offe, Claus. 1985. Disorganized capitalism: contemporary transformations of work and politics, ur. Keane, John, Cambridge: Polity.
- Opielka, Michael. 2008. *The likelihood of a basic income in Germany*. *International Social Security Review*, Vol. 61, 3/2008: 73–94.
- Opielka, Michael. 2007. The Feasibility of a Basic Income. The Social Contract Revisited. *The Foundation for Law, Justice and Society in collaboration with The Centre for Socio-Legal Studies, University of Oxford*. Dostopno prek: <http://www.fljs.org/uploads/documents/Opielka.pdf> (12. 7. 2010).
- Orton, Ian. 2008. Why we Ought to Listen to Zygmunt Bauman. *BIEN*. Dostopno prek: www.basicincomeireland.org (21. 12. 2008).
- Orton, Ian. 2005. Promoting Income Security: Zygmunt Bauman and the Radicalisation of the Basic Income Debate. Dostopno prek: <http://www.citizensincome.org/filelibrary/Ian%20Orton,%20Bauman%20and%20the%20radicalisation%20of%20the%20CI%20debate.pdf> (29. 8. 2009).

- Parsons, Wayne. 1995. *Public Policy. An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. London: Edward Elgar.
- Pierson, Christopher. 2006. *Beyond the welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Cambridge: Polity Press.
- Pierson, Paul. 2001. Introduction: Investigating the Welfare State at Century's End. V *The New Politics of the Welfare State*, ur. Pierson, Paul, 1–14. Oxford: Oxford University Press.
- Pierson, Paul. 2000a. Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review* 94 (2): 251 – 267.
- Pierson, Paul. 2000b. Three Worlds of Welfare State Research. *Comparative Political Studies* 33 (6/7): 791–821.
- Pierson, Paul. 1996. The New Politics of the Welfare State. *World Politics* 48 (1): 143–179.
- Rakowski, Eric. 1991. *Equal Justice*. New York: Oxford University Press.
- Raventos, Daniel. 2007. *Basic Income: The Material Conditions of Freedom*. London: Pluto Press.
- Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*, Oxford: Oxford University Press.
- Renner, Tanja. 2000. Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V *Socialna ranljivost mladih*, ur. Mirjana Ule, Renner, Tanja, Tivadar, Blanka, Mencin-Čeplak, Metka, 91–118. Ljubljana: Zbirka Juventa, Aristej.
- Robeyns, Ingrid. 2008. Introduction: Revisiting the Feminism and Basic Income Debate, *Basic Income Studies. An International Journal of Basic Income Research*, Vol. 3. Issue. 3., Article 3. Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol3/iss3/art3> (15. 3. 2009).
- Robeyns, Ingrid. 2003. Is Nancy Fraser's Critique of Theories of Distributive Justice Justified? *Constellations*, Vol. 10, No. 4. 1–24. Dostopno prek: <http://mora.rente.nhh.no/projects/EqualityExchange/ressurser/articles/robeyns3.pdf> (19. 7. 2008).
- Robeyns, Ingrid. 2003a. *The Capability Approach: An Interdisciplinary Introduction*. Teaching material for the training course preceding the 3rd International Conference on the capability approach, Pavia, september, 2003. Dostopno prek: <http://www.capabilityapproach.com/pubs/323CAtraining20031209.pdf> (9. 11. 2009).

- Robeyns, Ingrid. 2000. Hush Money or Emancipation Fee? A Gender Analysis of Basic Income. V *Basic Income on the Agenda. Policy Objectives and Political Chances*, ur. van der Veen, Robert in Groot, Loek, 121–136. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Robeyns, Ingrid. 1998. An emancipation fee or hush money? The advantages and disadvantages of a basic income for women's emancipation and well-being. *BIEN*. Dostopno prek: <http://www.etes.ucl.ac.be/bien/Archive/Congress/Amsterdam1998.htm> (17. 6. 2006).
- Sandhu, Martin E.. 2004. On Dworkin's brute-luck–option-luck distinction and the consistency of brute-luck egalitarianism. *Politics Philosophy Economics* October 2004 Vol. 3. No. 3.: 283–312.
- Saunders, Peter. 1995. Conditionality and Transition as Issues in the Basic Income Debate. V *Income Support in an Open Economy: Basic Income Revisited*. 51–62. Melbourne: Victoria Council of Social Service.
- Sen, Amartya. 1995. *Inequality Reexamined*. Harvard: Harvard University Press.
- Segall, Shlomi. 2005. Unconditional welfare benefits and the principle of reciprocity. *Politics, philosophy & economics*, 4 (3): 331–354.
- Sfiligoj, Nada. 1996. *Temeljna načela delovanja sodobnega tržnega mehanizma*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Shafarman, Steven. 2002. Ending Hunger, Homelessness, and Poverty. *USBIG Discussion Paper* No. 24, (februar 2002).
- Silva, Paulo. 1997. Medborgarlön mot arbetslöshet. *Sydsvenska Dagbladet*, 2. maj.
- Škerlep, Andrej. 2004. Pravičnost in javni um pri Rawlsu in Habermasu: *Časopis za kritiko znanosti*. Letn. 32, št. 217/218 (2004): 420–435. Dostopno prek: http://www.dodogovor.org/upload/gradivo/Andrej_Skerlep.doc (9. 3. 2007).
- Socialdemokratska stranka Nemčije (SPD). 2007. Hamburger Programm. Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Dostopno prek: http://www.spd.de/de/pdf/parteiprogramme/Hamburger-Programm_final.pdf (9. 7. 2010).
- Sreenivasan, Jyotsna. 2009. *Poverty and the government in America: a historical encyclopedia*. Santa Barbara. California: Greenwood.

- Standing, Guy. 1992. The Need for New Social Consensus. V *Arguing for Basic Income*, ur. Van Parijs, Philippe, 47–60. London: Verso.
- Steensland, Brian. 2008. Why Do Policy Frames Change? Actor-Idea Coevolution in Debates over Welfare Reform. *Social Forces* 86 (2008): 1027–1054. Dostopno prek: <http://www.indiana.edu/~soc/pdf/Steensland08-PolicyFrames.pdf> (12. 7. 2010).
- Steensland, Brian. 2007. *The Failed Welfare Revolution: America's Struggle over Guaranteed Income Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Svallfors, Stefan. 2008. Worlds of Welfare and Attitudes to redistribution: A Comparison of Eight Western Nations. V *Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction. Volume III Legitimation, Achievement and Integration*, ur. Leibfried, Stephan in Mau, Steffen, 331–352. Cheltenham: Edwar Elgar Publishing.
- Sweezy, Paul. 1942. *The Theory of Capitalist Development. Principles of Marxian Political Economy*. New York: Oxford University Press.
- Tepe, F. Fulya. 2005. An Introduction to the Swedish Welfare State. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (7) 2005: 261–274.
- Trampuš, Jure. 2007. Dr. Philippe Van Parijs, filozof in politični ekonomis. Intervju z Van Parijsom. *Mladina* (21). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200721/clanek/nar-intervju--jure_trampus/ (21. 10. 2008).
- Trbanc, Martina. 1992. Različni socialno-blaginjski sistemi in trendi v socialnih politikah. *Družboslovne razprave*, let. 9, št. 14, 94–108.
- Turner, Bryan S.. 1990. Outline of a Theory of Citizenship. V *Citizenship. Critical Concepts*, ur. Turner, Bryan in Hamilton, Peter. London: Routledge.
- U.S. Basic Income Guarantee (USBIG) Network. Dostopno prek: <http://usbig.net/> (12. 9. 2010).
- Van Der Veen, Robert. 1998. Real Freedom versus Reciprocity: Competing Views on the Justice of Unconditional Basic Income. *Political Studies* (1998) XLVI. 140–163.
- Van Parijs, Philippe. 2003. Difference Principle. V *The Cambridge Companion to Rawls*, ur. Freeman, S., 200–240. Cambridge: Cambridge University Press.

- Van Parijs, Philippe. 2003a. Hybrid Justice, Patriotism and Democracy. A Selective Reply. V *Real Libertarianism Assessed. Political Theory after Van Parijs*, ur. Reeve, Andrew in Williams, Andrew, 201–216. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Van Parijs, Philippe. 2001. A Basic Income for All. V *What's Wrong with a Free Lunch?* ur. Cohen, Joshua in Rogers, Joel. 3–26. Boston: Beacon Press.
- Van Parijs, Philippe. 1999. Fairness. *Boston Review* 1998/99. Dostopno prek: <http://bostonreview.net/BR23.6/vanparjis.html> (13. 4. 2007).
- Van Parijs, Philippe. 1997. Reciprocity and the Justification of an Unconditional Basic Income. Reply to Stuart White. *Political Studies* 45, (1997), 327–330. Dostopno prek: http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/etes/documents/1997w_Reciprocity.pdf (7. 5. 2009).
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) Can Justify Capitalism?* Oxford: Oxford University Press.
- Van Parijs, Philippe. 1992. Basic Income Capitalism. *Ethics* Vol. 102, No. 3 (april 1992), 465–484. The University of Chicago Press. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2381835> (22. 7. 2008).
- Van Parijs, Philippe. 1991. Why Surfers Should Be Fed: The Liberal Case for an Unconditional Basic Income. *Philosophy and Public Affairs* 20 (1991). 101–131. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/2265291.pdf?acceptTC=true> (7. 5. 2009).
- Van Trier, Walter. 2002. *Who Framed 'Social Dividend'?* USBIG Discussion Paper No. 26, Marec 2002. Dostopno prek: <http://usbig.net/papers.php> (15. 3. 2008).
- Vaupotič, Vesna. 2010. Nemški zunanji minister užalil ljudi, ki živijo na robu revščine: Brezposelni prijavil zunanjega ministra. *Dnevnik*, 20. 2. 2010. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042339104> (5. 7. 2010).
- Vilroxx, Jacques. 1993. Basic Income, Citizenship and Solidarity: Towards a Dynamic for Social Renewal. V *Work and Citizenship in the New Europe*, ur. Coenen, Harry in Leisink, Peter, 204–214. London: Edward Elgar Publishing Company.
- Volmer, Hubertus. 2009. Bedingungsloses Grundeinkommen: Trojanisches Pferd für 950 Euro. Intervju s Katjo Kipping. Dostopno prek: <http://www.n-tv.de/politik/dossier/Trojanisches-Pferd-fuer-950-Euro-article58772.html> (1. 3. 2010).

- Wallerstein, Immanuel 1979: *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, Immanuel. 1974. *The Modern World-System*, Vol. I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York/London: Academic Press.
- Weber, Max. 2002. *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- White, Stuart (2006): Reconsidering the Exploitation Objection to Basic Income. *Basic Income Studies. An International Journal of Basic Income Research*. Vol. 1, Issue 2. Dostopno prek: <http://www.bepress.com/bis/vol1/iss2/art4> (30. 5. 2009).
- White, Stuart. 2004. The Citizen's Stake and Paternalism. *Politics & Society*, 32 (1): 61–79.
- White, Stuart. 2003. Fair Reciprocity and Basic Income. V *Real Libertarianism Assessed: Political Theory After Van Parijs*, ur. Reeve, Andrew in Williams, Andrew, 136–160. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- White, Stuart. 2003. *The Civic Minimum: On the Rights and Obligations of Economic Citizenship*. Oxford Scholarship Online: Dostopno prek: <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/politicalscience/9780198295051/toc.html> (27. 8. 2007).
- White, Stuart. 1997. Liberal Equality, Exploitation, and the Case for an Unconditional Basic Income. *Political Studies* 45 (2), 312–326.
- Widerquist, Karl. 2004. Review of The Civic Minimum: On the Rights and Obligations of Economic Citizenship. *Citizen's Income Newsletter*. Issue 1. 2004.
- Widerquist, Karl. 2002. A Failure to Communicate: The Labour Market Findings of the Negative Income Tax Experiments and Their Effects on Policy and Public Opinion. 9. *BIEN kongres*. 12.–14. september. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/pdf/2002Widerquist.pdf> (5. 7. 2010).
- Widerquist, Karl. 2001. Perspectives on the Guaranteed Income, Part I. Review Article. *Journal of Economic Issues* Vol. No. 3 September (2001), 749–757. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/4227701.pdf?acceptTC=true> (26. 8. 2009).
- Widerquist, Karl. 1999. Reciprocity and the Guaranteed Income. *Politics and Society* 27(3): 387–402.

- Wittrock, Björn. 2004. The Making of Sweden, *Thesis Eleven*, No. 77: 45–63.
- Wright, Erik O. 2009. *Envisioning Real Utopias. Part III. Transformation. Chapter 8. Elements of a theory of transformation*. Selected Chapters from the pre-publication typescript. Dostopno prek: <http://www.ssc.wisc.edu/~wright/ERU.htm>
- Wright Erik O. 2003. Basic Income, Stakeholder Grants, and Class Analysis. V *Redesigning Distribution: basic income and stakeholder grants as alternative cornerstones for a more egalitarian capitalism. The Real Utopias Project Volume V*, ur. Wright, Erik O., 75–82. Dostopno prek: www.ssc.wisc.edu/~wright/Redesigning%20Distribution%20v1.pdf (12. 5. 2007).
- Wright, Erik O. 2000. Reducing Income and Wealth Inequality: Real Utopian Proposals. V *Contemporary Sociology*. Vol. 29, No. 1, 143–156. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2654939> (26. 7. 2010).
- Wright, Erik O. 1999. *Real Utopian Proposals for reducing Income and wealth Inequality*. Dostopno prek: <http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Inc-equal.pdf> (12. 9. 2010).
- Yamamori, Toru. 2004. Basic Income and Capability Approach: On Recognition and Deconstruction for Difference. *BIEN 10. Kongres, 19–20 September (2004). Barcelona*. Dostopno prek: <http://www.basicincome.org/bien/pdf/2004Yamamori.pdf> (7. 7. 2009).
- Young, Iris Marion. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Zelleke, Almaz. 2007. Is ‘The Plan’ a Basic Income? An Assessment of Charles Murray’s Proposal to Replace the Welfare State with an (Almost) Universal Grant. 6. *USBIG Kongres 23. 2 – 25. 2. 2007*, New York City.
- Zelleke, Almaz. 2005. Basic income in the United States: Redefining citizenship in the liberal state. V *The ethics and economics of the basic income guarantee*, ur. Widerquist, Karl, Lewis, Michael A. in Pressman, Steven, 109–121. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Zelleke, Almaz. 2005. Distributive justice and the argument for an unconditional basic income. *The Journal of Socio-Economics* 34 (2005) 3–15. Brooklyn, NY.

STVARNO KAZALO

- aktivacija, 30, 31, 130, 159, 206
- aktivna politika zaposlovanja, 30, 158, 159, 206
- anti-blaginjska koalicija, 183, 184
- asimetrična recipročnost (angl. '*generalized reciprocity*'), 121
- bivalentna kolektivnost, 83, 85, 142
- blaginjska pogodba (angl. '*welfare contract*'), 49, 51, 54, 55, 56, 73, 74, 98, 99, 106, 107, 108, 123, 135, 138, 139, 159, 164, 172, 200, 205
- brezdelni bogati, 98, 117, 140
- brezpogojnost, 20, 73, 89, 105, 126, 128, 129, 133, 135, 136, 203, 204, 211, 221
- civilno delo, 126, 129, 130, 139, 142, 205, 221
- časovno omejeni UTD, 126, 134, 135, 136, 139, 141, 142, 172
- dekomodifikacija, 44, 56, 71, 73, 148, 149, 155, 157, 165, 168, 169, 170, 182, 183
- delavski razred, 72, 156, 169, 183, 184
- delavsko gibanje, 25, 156, 157, 164, 165, 170, 184, 230
- delovna etika, 34, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 151, 160, 167, 179, 180, 182, 199, 200, 202, 203, 216, 217
- desne tradicije dolžnosti, 73, 74, 96, 97, 98, 106, 107, 123, 124, 135, 138, 140, 141, 227
- dezorganizirani kapitalizem, 18, 26, 27
- diskurz radikalne alternative kapitalističnemu sistemu, 20, 211, 220
- distributivni pristop v zagotavljanju družbene pravičnosti, 82
- dnevni red političnega odločanja, 6, 7, 19, 21, 22, 125, 150, 151, 152, 154, 163, 167, 172, 175, 180, 181, 187, 192, 193, 198, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 229, 230
- 'dobra družba', 44, 47, 49, 50
- družbena pogodba, 17, 25, 27, 29, 31, 214
- družbena pravičnost, 6, 9, 17, 18, 21, 29, 40, 41, 42, 51, 52, 54, 55, 56, 62, 63, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 93, 95, 99, 103, 104, 105, 106, 112, 113, 114, 115, 121, 123, 124, 125, 134, 141, 146, 165, 173, 175, 177, 186, 206, 215, 218, 222, 225, 226, 227, 228
- družbene neenakosti, 17, 21, 26, 41, 44, 51, 52, 55, 56, 65, 73, 74, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 96, 102, 106, 123, 132, 139, 142, 143, 165, 168, 174, 213, 215, 216, 218, 226
- država blaginje, 5, 7, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,

35, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 55,
71, 72, 77, 80, 88, 91, 93, 94, 97, 132,
133, 134, 135, 142, 143, 147, 148,
149, 150, 155, 156, 157, 158, 160,
161, 163, 165, 166, 168, 169, 175,
178, 179, 183, 184, 185, 188, 192,
193, 198, 201, 202, 203, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 211, 212, 213,
214, 215, 216, 217, 218, 221, 222,
225, 226, 228, 229, 230

državljska plača, 163

dvodimenzionalni pristop moči v
javnopolitičnem področju, 23, 151,
152, 153, 154, 167, 180

egalitarizem srečnega naključja, 42, 56,
60, 63, 66, 71, 73, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 104,
175, 182

egalitarni liberalizem, 56, 91

egalitarni republikanizem, 42, 51, 71,
73, 74, 76, 95, 97, 129, 134, 135, 137,
138, 139, 140

eksploatacijski ugovor zoper UTD, 96,
97, 100, 101, 102, 105, 106, 117, 119,
120, 132, 134, 139, 174, 227

eksterna obdarjenost, 66

enakost izidov (angl. *'equality of
outcome'*), 6, 63, 90, 105, 226, 227

enodimenzionalni pristop moči v
javnopolitičnem področju, 23, 151,
154

formalna svoboda, 64, 72

hipotetična dražba, 61, 62

hipotetično zavarovanje, 62

idealni UTD, 6, 19, 21, 23, 41, 56, 66,
70, 76, 88, 93, 95, 96, 101, 111, 120,
123, 124, 125, 126, 128, 129, 133,
135, 136, 137, 138, 141, 142, 143,
146, 147, 148, 149, 150, 160, 165,
166, 178, 179, 199, 200, 202, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 211, 217,
221, 226, 227, 228, 229, 231

implementacijske ovire, 6, 21, 207, 229,
230

implementacijski problem UTD, 19, 22,
93, 124, 125, 148, 151, 222, 225, 229

individualnost, 34, 126

industrijska moderna, 25, 26, 27, 28,
212, 221

institucionalna pristranskost, 154

interna obdarjenost, 66

intervencijske faze v zagotavljanju
družbene pravičnosti, 85, 86

javnopolitični proces, 22, 193, 202

kapitalistični sistem, 17, 20, 26, 41, 43,
56, 63, 68, 87, 92, 149, 166, 211, 214,
215, 216, 217, 218, 220, 221, 222,
225, 226

kapitalsko koriščenje socialnih pravic,
137, 138

komunitarizem, 42, 48, 49, 50, 51, 73,
97, 138, 141, 182

komunitarni UTD, 126, 129, 132, 142

koncept pravične blaginje za delo (angl.
'fair workfare'), 54

konservativno-korporativistični tip
države blaginje, 149, 167, 168, 169,
170, 173, 179, 205

kriza države blaginje, 20, 36, 211
 kriza zaposlitvene družbe, 18, 27, 30, 31, 32
 kultura odvisnosti (angl. '*dependancy culture*'), 46, 47, 96, 97, 134, 187, 195, 196, 199
 leksimin princip, 65, 86
 leve tradicije dolžnosti, 73, 96, 97, 100, 102, 117, 123, 124, 134, 137, 138, 139, 227
 liberalizem (libertarizem), 42, 44, 47, 71, 73
 liberalna nevtralnost izbire dobrega življenja, 33, 63, 64, 68, 71, 72, 99, 100, 103, 106, 108, 110, 112, 113, 115, 116, 140, 141, 142, 205, 228
 liberalni državljanski dohodek, 177
 liberalni egalitarizem, 42, 93, 106
 liberalni tip države blaginje, 42, 93, 106, 149, 173, 178, 180, 182, 183, 199, 201, 205
 libertarni UTD, 126, 133, 142, 146
 manipulacija preferenc, 154
 mobilizacija pristranskosti, 153, 155
 model za ocenjevanje implementacijskih možnosti idealne oblike UTD, 6, 19, 147, 148, 165, 199, 204, 205, 229, 230
 nabor priložnosti, 6, 60, 64, 65, 66, 67, 69, 78, 85, 89, 99, 226
 'Načrt', 126, 134, 142, 143, 198, 201
 negativna dohodnina, 133, 163, 185, 187, 189, 192, 199, 200, 206
 neidealna poštena recipročnost (angl. '*non-ideal fair reciprocity*'), 52
 neidealne različice UTD, 125, 150, 206
 neidealni UTD, 18, 125, 126
 Nemčija, 20, 147, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 178, 179, 180, 181, 205, 206, 231
 nesrečne okoliščine (angl. '*brute luck*'), 52, 53, 61, 63, 66, 73, 78, 79, 81, 84, 92, 103, 104, 105, 106, 131, 138
 'nova desnica', 44, 45, 46, 47, 48, 54, 73, 95, 97, 98, 201
 'novi komunitarizem', 50
 novo zlato pravilo, 50, 136, 138, 139
 ohlapna recipročnost (angl. '*baseline reciprocity*'), 53, 102, 106, 107, 108, 228
 organizirani kapitalizem, 18, 25, 26, 27, 212, 213
 ovira 'distribucija moči v javnopolitičnem prostoru', 6, 19, 147, 150, 151, 166, 180, 201, 204, 229, 231
 ovira 'razvojna pogojenost', 6, 19, 147, 148, 150, 165, 179, 199, 200, 203, 205, 206, 229, 230
 ozemeljska dividenda, 37
 pariteta participacije, 83, 142
 participacijski dohodek, 127, 129, 130, 131
 participacijski kapital, 131
 participacijski UTD, 126, 139, 142, 205, 221
 paternalizem države, 72, 95, 162

podrazred (angl. *'underclass'*), 46, 143, 187, 195, 199, 201, 206

pogojevana blaginja (angl. *'conditional welfare'*), 31, 33, 110, 180

pogojnost, 35

polna zaposlenost, 25, 28, 29, 30, 31, 39, 40, 54, 158, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 172, 174, 212, 230

poseben koncept pravičnosti (angl. *'special conception of justice'*), 57, 58

posredna teorija upravičenosti do UTD, 67

postmoderna družba, 5, 17, 18, 29, 82, 118, 216

pozitivna svoboda, 75, 219

pravi libertarizem, 6, 9, 23, 36, 42, 56, 63, 64, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 95, 98, 99, 101, 102, 104, 105, 109, 111, 115, 117, 123, 125, 141, 142, 150, 175, 199, 225, 226, 227, 228

pravičnost kot poštena recipročnost (angl. *'justice as fair reciprocity'*), 51, 107

pravičnost kot poštenost (angl. *'justice as fairness'*), 58

preizkus zavisti (angl. *'envy test'*), 61

princip enakosti, 93, 105, 138, 158

princip izenačenosti, 158, 170, 172, 179

princip preverjene potrebe, 32, 35, 37, 96, 121, 164, 172, 173, 183, 199, 203

princip recipročnosti, 7, 33, 42, 51, 53, 54, 55, 73, 74, 89, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 114, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 132, 135, 137, 146, 159, 164, 191, 197, 200, 202, 227, 228, 230

princip univerzalnosti, 160

pristop demokratične enakosti, 77, 87, 91, 93, 136, 139, 141, 142

pristop pripoznavanja, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 91, 93, 136, 139, 141, 142, 162, 175, 226

pristop zmožnosti, 90

razredne koalicije, 149, 158, 183, 184

razumne zahteve po delu (angl. *'reasonable work expectation'*), 54

republikanski UTD, 126, 129, 139, 140, 141, 205, 207

resnična svoboda, 6, 33, 64, 65, 66, 67, 72, 75, 77, 80, 91, 101, 112, 142, 162, 175, 226

sabatarijanski dohodek, 126, 127, 131, 132, 134, 135

simbolično onesnaženje, 195

sistem pridobitnega dela, 5, 7, 17, 18, 21, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 49, 54, 55, 56, 66, 68, 69, 72, 74, 82, 88, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 123, 126, 127, 130, 131, 132, 135, 136, 137, 157, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 175, 176, 180, 181, 193, 196, 197, 199, 202, 204, 205, 206, 209, 212, 217, 228, 229, 230, 231, 232

sistemi socialnega varstva, 28, 213
 skupna dediščina naravnih virov, 37, 40
 skupno dobro, 48
 Slovenija, 20
 socialdemokratski tip države blaginje,
 149, 155, 156, 165, 166, 169, 183,
 200, 204
 socialna dividenda, 38, 39, 40, 175
 socialna politika, 18, 20, 22, 25, 30, 31,
 32, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 48, 50,
 52, 53, 54, 62, 66, 71, 85, 87, 90, 92,
 95, 97, 100, 106, 107, 108, 110, 121,
 123, 124, 125, 126, 135, 140, 141,
 146, 149, 150, 155, 159, 160, 161,
 162, 164, 168, 170, 171, 172, 173,
 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183,
 184, 188, 189, 193, 195, 196, 199,
 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207,
 208, 215, 216, 217, 218, 219, 220,
 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231
 socialna varnost, 18, 28, 29, 30, 31, 33,
 41, 43, 47, 48, 71, 73, 77, 116, 158,
 160, 163, 165, 168, 169, 170, 171,
 179, 180, 182, 212, 230
 socialni eksperiment, 188, 208
 socialni liberalizem, 5, 42, 44, 49, 50,
 51, 55, 71, 72, 73, 74, 76, 93, 97, 122,
 155
 socialno državljanstvo, 40, 41, 43, 44,
 49, 51, 55, 56, 188, 213, 214, 215,
 221
 socialnopolitični diskurz, 211, 216, 217,
 218, 219, 220
 solidaristični državljanski dohodek, 176
 srednji razred, 155, 156, 158, 168, 183
 Stalni aljaški sklad, 197, 201, 206
 stekleno ohišje (angl. '*glass casing*'),
 215, 217, 218, 219, 222, 233
 šibek princip zaslužnosti (angl. '*weak
 effort principle*'), 102, 105
 Švedska, 20, 147, 155, 157, 159, 160,
 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167,
 169, 171, 172, 180, 181, 204, 205,
 206, 230, 231
 tematski okvirji, 193, 194, 195, 202, 203
 temeljni kapital, 126, 128, 129, 131,
 132, 135, 137, 139, 142, 221
 teoretična argumentacija UTD, 18, 42,
 125
 tipi države blaginje, 148, 149, 150, 169,
 179
 tradicije državljanstva, 6, 18, 20, 41, 42,
 55, 71, 75, 76, 87, 93, 96, 97, 125,
 129, 134, 137, 139, 141, 142, 143,
 144, 146, 147, 148, 149, 150, 162,
 175, 182, 187, 204, 225, 226, 227,
 228, 229, 230
 trajnost, 20, 34, 36, 126, 128, 221
 Tretja pot, 49
 tridimenzionalni pristop moči v
 javnopolitičnem področju, 23, 151,
 154
 ugovor iz razlogov strukturne
 eksploatacije, 113, 114, 115, 116, 117
 ugovor nevtralnosti proti UTD, 110,
 111, 112, 113, 116
 uniformnost, 20, 34, 35, 36, 126, 128,
 129, 187, 211, 221

univerzalnost, 20, 30, 34, 110, 125, 126,
128, 129, 130, 131, 156, 171, 179,
184, 211, 221, 226, 230

UTD kot dotacija deležnikom, 126, 128,
129, 131, 132, 137, 138, 139, 141,
142, 207

UTD kot teorija starta, 6, 77, 81, 129,
136, 174, 226

'v družbo investirajoča država', 50

višji razred, 183

začetna enakost priložnosti (angl.
'equality of opportunity'), 6, 60, 63,
64, 72, 81, 84, 92, 99, 132, 141, 226

zagotovljeni letni dohodek, 186, 187,
188, 189, 190, 191, 192, 193, 194,
195, 196, 198, 200, 202, 203, 206

zahteve po delu, 32, 97, 98, 123, 129,
134, 187, 191, 192, 193, 202

zaposlitvene rente, 67, 69, 70, 110, 111

ZDA, 20, 134, 147, 182, 183, 184, 185,
229, 231, 232

zrahljana oblika delovne etike (angl.
'relaxed version of the work ethos'),
113, 116

življenjski kapital, 131, 132

IMENSKO KAZALO

- Ackerman, 72, 126, 128, 137
Adler-Karlsson, 160, 161
Alstott, 72, 126, 128, 137
Althaus, 176, 177
Alvesson, 162
Amenta, 184
Anderson, 60, 77, 78, 79, 80, 81, 87, 88,
89, 91, 92
Andersson, 161
Andorka, 212
Aranowitz, 33
Arneson, 60, 78
Arts, 149
Astott, 137
Atkinson, 33, 126, 129, 163, 205, 221
Bachrach, 151, 152, 153, 154, 166, 180
Baratz, 151, 152, 153, 154, 166, 180
Barry, 77, 91, 92, 93, 207
Bauman, 25, 218, 219, 220
Beck, 25, 27, 28, 126, 130, 163, 166,
168, 205, 212, 217, 221
Berlin, 64
Bernhagen, 152, 153, 154
Bertram, 88
Birnbaum, 71, 101, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 158, 161, 162,
164, 209
Bischoff, 176
Boljka, 54
Bonastia, 184
Bou-Habib, 103, 105, 106, 227
Bowler, 191
Boyle, 143, 198, 199
Butterwegge, 169
Callinicos, 47
Caputo, 33
Caren, 184
Charlier, 37
Christensen, 162
Clasen, 121, 168
Cobb, 152
Cohen, 60, 73
Cole, 38
Cowling, 68
Dahl, 151, 152, 154
Dahms, 214, 215, 216, 217, 218, 222
Dahrendorf, 72, 214, 215
De Wispelaere, 67, 99, 130, 207
Deželan, 43
Dietz, 169
DiFazio, 33
Dworkin, 60, 61, 62, 63, 70, 77, 79, 84
Dwyer, 55
Ehnmark, 162
Ehrenberg, 160, 162
Eichorst, 173, 179
Ekstrand, 160, 162
Elder, 152
Elgarte, 116
Elster, 96

Esping-Andersen, 21, 22, 29, 43, 44,
148, 149, 150, 155, 156, 159, 168,
183
Esposito, 33
Etzioni, 49, 50, 126, 132, 163
Farrelly, 60
Fink-Hafner, 21
Fitzpatrick, 33, 47, 48, 51
Fourier, 36
Fraser, 77, 82, 83, 84, 85
Frevel, 169
Friedman, 44, 45, 46, 185, 187, 188,
199, 226
Galbraith, 184, 185, 187
Gamson, 193
Gelissen, 149
Giddens, 27, 49, 50
Goldsmith, 197
Goodin, 207
Gorz, 214, 220
Grienberger-Zingerle, 173, 179
Groot, 190
Gutmann, 51, 54, 55, 95, 99
Hardt, 26, 27
Harrington, 184, 187
Harris, 191, 192, 195
Hayek, 44, 45, 46
Hegelich, 169
Höglund, 163, 205
Honderich, 47
Hort, 157, 158, 159, 160
Huber, 155
Huet, 37
Hvinden, 159
Ignjatović, 27, 28, 29, 30, 150
Jacobi, 176
Janson, 159, 161, 162, 163, 167
Jessop, 213
Johnson, 199
Kaufmann, 169
Kelly, 137
Kemeny, 156, 169, 183
Kildal, 30, 159
King, 128, 186, 187
Kipping, 172, 176, 177
Klemenčič, 130
Kolarič, 149, 212
Konle-Seidl, 173, 179
Kopač, 30
Kornbluh, 185, 188, 195
Korpi, 155, 158, 183
Kramberger, 28, 68
Kuhnle, 159
Kustec Lipicer, 152, 154
Kymlicka, 60, 62
Lajh, 152, 154
Lampman, 185, 187
Lash, 26
Lasswell, 152
Le Grand, 137
Leonard, 212
Lessenich, 171, 173, 179
Liebermann, 172
Lipset, 156
Lissauer, 137
Locke, 44
Lucas, 220

Lukes, 151, 152, 153, 154, 166, 180,
 203
 Macdonald, 184, 187
 Malnar, 213
 Manow, 148
 Marangos, 128
 Marshall, 41, 43, 44, 55, 221
 Marx, 215
 Mason, 80
 Mau, 124
 McCormick, 126, 130
 Mckay, 33
 Mead, 47, 97, 191
 Meade, 38
 Metzler, 169
 Meyer, 169
 Miliband, 216
 Mill, 38
 Mitchell, 68
 Mückenberger, 33
 Muñoz, 91
 Murray, 46, 47, 95, 126, 133, 134, 142,
 143, 162, 177, 198, 199, 201
 Myles, 182
 Nagel, 60
 Negri, 26, 27
 Neuberg, 186, 187, 188, 191, 192, 195
 Neumann, 176, 177, 193
 Nissan, 137
 Noguera, 96, 107, 108, 179
 Nozick, 44, 45, 47
 Offe, 27, 33, 126, 127, 207, 208, 214,
 221
 Olsaretti, 103, 105, 106, 227
 Oorshot, 121
 Opielka, 171, 173, 177, 179, 180
 Orton, 220, 221
 Ostner, 33
 Paine, 128
 Palme, 158
 Parsons, 152
 Pateman, 33
 Pierson, 149
 Pinkwart, 177, 178
 Quadagno, 182
 Rakowski, 60, 79
 Raventos, 32
 Rawls, 44, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 65
 Rener, 29
 Robeyns, 33, 83, 84, 85, 90, 116, 127
 Roemer, 48, 60
 Samuelson, 185, 187
 Sandbu, 73
 Saunders, 129
 Schlecht, 176
 Segall, 33, 99, 107, 120, 121, 122, 123,
 227
 Sen, 90
 Sfiligoj, 26, 213
 Shafarman, 188, 191
 Silva, 162
 Smith, 44
 Spence, 128
 Sreenivasan, 187, 191
 Standing, 26, 29, 33
 Steensland, 192, 193, 194, 195, 202, 203
 Stephens, 155, 170
 Stigler, 185

Stirton, 130, 207
Svallfors, 168
Svetlik, 28
Sweezy, 214
Škerlep, 57
Tepe, 157
Thompson, 51, 54, 55, 95, 99
Tobin, 185, 187
Trampuš, 88
Trbanc, 155, 166, 182
Turner, 41
Urry, 26
van der Veen, 65, 96, 97, 226
van Oorshot, 168
Van Parijs, 5, 8, 32, 33, 56, 57, 59, 60,
63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 75,
79, 86, 87, 88, 99, 100, 101, 103, 104,
105, 106, 109, 110, 111, 115, 120,
133, 207, 226, 227
Van Trier, 38, 39
Vaupotič, 178
Vilroxk, 184
Volmer, 177
Wallerstein, 26
Watts, 68, 185, 187, 190
Weber, 34
Werner, 173
Westerwelle, 178
Wetterberg, 161
White, 44, 51, 52, 53, 54, 95, 100, 101,
102, 106, 119, 120, 126, 128, 130,
131, 132, 134, 135, 137, 139
Widerquist, 52, 66, 101, 103, 117, 118,
119, 120, 189, 190, 191, 192, 227
Wittrock, 157
Wright, 33, 132, 137, 139, 215
Yamamori, 86
Yard, 33
Young, 87
Zelleke, 54, 62, 63, 142, 197, 199
Županov, 166

